

GLĂSUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XLI, Nr. 9—10 — SEPTEMBRIE — OCTOMBRIE 1982

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XLI, Nr. 9—10
SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE
1982

Redacția și Administrația : Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul IV

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

IUSTIN

Mitropolitul Ungrovlahiei și
Patriarhul Bisericii
Ortodoxe Române

VICEPREȘEDINȚI :

I. P. S. Dr. **ANTIM**
Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos

P. S. **EPIFANIE**
Episcopul Buzăului

MEMBRI :

P. S. **ROMAN IALOMÎTEANUL**
Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

P. C. Pr. **OCTAVIAN POPESCU**
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. **ILIE GEORGESCU**
Consilier cultural mitropolitan

P. C. Pr. **GH. BOGDAN**

REDACTOR

C U P R I N S U L

Pag.

Pr. GH. BOGDAN, <i>Tineretul în slujba idealurilor de pace, libertate și independență, colaborare și progres</i>	657
--	-----

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. MANU DĂNUȚ, <i>La Duminica a XIII-a după Rusalii</i>	661
Prof. ADRIAN N. POPESCU, <i>La Duminica a XXIII-a după Rusalii</i>	663
Pr. Prof. N. CIUDIN, <i>Panegiric la Nașterea Maicii Domnului</i>	668
Pr. Prof. IOAN BRIA, <i>Crezul sau Simbolul de credință. Locul și rolul acestuia în Biserica Ortodoxă</i>	671
Pr. dr. GH. PASCHIA, <i>Ce trebuie să știm când intrăm în biserică (II)</i>	675

ARTICOLE ȘI STUDII

Drd. SIMION TODORAN, <i>Idei dogmatice și moral-sociale în «Rugăciunea arhierescă» (Ioan, cap. XVII)</i>	680
Lect. dr. CEZAR VASILIU, <i>Paulin De Nola (353—431). La 1550 de ani de la moarte</i>	692
S. TODORAN, <i>Bunăvoirea dintre oameni în lumina Noului Testament</i>	706

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

Pr. GH. BOGDAN, <i>Fapte și acțiuni în slujba Patriei și a păcii</i>	716
Diac. prof. O. BUCEVSCHI și Dr. CEZAR VASILIU, <i>Știri ecumenice</i>	721

DOCUMENTARE

Pr. dr. IOAN DURĂ, <i>Voievozii Valahiei și Moldovei și Patriarhii ortodocși ai răsăritului în a doua jumătate a secolului al XVII-lea</i>	729
GION D. IONESCU, <i>Documente bisericești, în piatră și lemn, de la Calvinii (contribuții la monografia com. Calvinii)</i>	754
Pr. GABRIEL COCORA, <i>Pictorul Ioan Andreescu, profesor la Seminarul din Buzău</i>	761

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

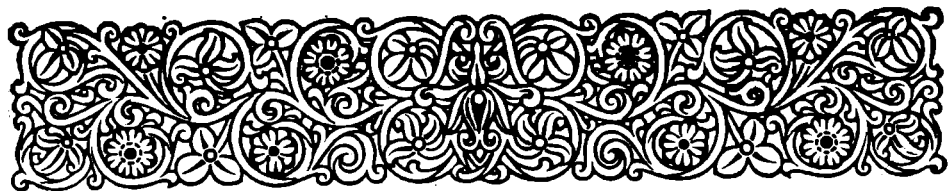
Pr. VASILE BRIA, <i>Tîrnosirea bisericii din parohia Urleta, jud. Prahova</i>	767
Dr. CEZAR VASILIU, <i>Al VI-lea Seminar teologic sud-est-european</i>	768
Diac. conf. Dr. NICU MOLDOVEANU, † <i>Preotul icon. stavrolor ION D. LEONTE</i>	770

EPISCOPIA BUZĂULUI

Cronicar, <i>Știri din cuprinsul eparhiei</i>	774
---	-----

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

JOHN MEYENDORFF, « <i>Living Tradition</i> », St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, N.Y. 10, 707, 1978, (202 p.), de Prof. N. CHIȚESCU . . .	777
BUCUR-BARBU SEBASTIAN, Filothei Sin Agăi Jipei, <i>Psaltichie Rumânească, Catavasier</i> , I, Editura Muzicală, București, 1981, 510 pag., de Diac. Prof. M. VELEA	785
Diac. prof. O. BUCEVSCHI, <i>Note bibliografice</i>	788
ORIGEN, <i>Scrieri alese</i> , partea a II-a. Exegeze la Noul Testament. <i>Despre rugăciune</i> , «Filocalia», trad. de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu. Studiu introductiv și note de Pr. Prof. Teodor Bodogae, în colecția «Părinți și Scriitori Bisericești», vol. VII. Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982, 528 p., de Pr. asist. Dr. NICOLAE DURĂ	796

TINERETUL ÎN SLUJBA IDEALURILOR DE PACE, LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ, COLABORARE ȘI PROGRES

În cursul lunii octombrie a.c. în Comitetul pentru probleme sociale, umanitare și culturale al Adunării Generale a O.N.U. a început dezbateră punctului privind pregătirea și marcarea în 1985 a Anului internațional al tineretului, manifestare mondială care are la origine o inițiativă a țării noastre.

Luând cuvîntul, reprezentantul României, Nicu Ceaușescu, președintele Comitetului consultativ al O.N.U. pentru Anul internațional al tineretului, a declarat că dezbateră privind Anul internațional al tineretului este menită să asigure o examinare aprofundată asupra modului în care se aplică programul concret de măsuri și activități ce urmează a fi întreprinse înaintea și în timpul acestui eveniment. Comitetul consultativ pentru Anul tineretului prezintă, în urma celei de a doua sesiuni a sa, un ansamblu de măsuri orientate ferm spre acțiune privind aplicarea programului.

În calitate de Președinte, reprezentantul țării noastre a subliniat că a doua sesiune a acestui organ a constituit un important pas înainte de procesul de pregătire și marcarea a Anului internațional al tineretului. Principala concluzie care s-a desprins din lucrările comitetului — a arătat vorbitorul — o constituie preocuparea generală de a se trece efectiv, la toate nivelele, la pregătirea Anului, în spiritul programelor de măsuri și activități.

În perioada ce urmează, a arătat vorbitorul, este necesară elaborarea de către guverne și organizațiile de tineret, precum și de organizațiile internaționale cu caracter mondial sau regional, a unor programe concrete de acțiune, legate nemijlocit de situația, aspirațiile și nevoile tineretului în diferite țări sau regiuni, în contextele economice și social-politice respective.

După cum a arătat vorbitorul, viața stă mărturie că prin fondul său de opțiuni și aspirații, tînăra generație se caracterizează prin dorința de a participa cît mai activ la eforturile popoarelor pentru lichidarea anacronismelor economice și sociale, la dezbateră și rezol-

varea problemelor ce confruntă lumea contemporană. Tineretul fiind o forță socială mai puțin legată de trecut, dar deschisă prezentului și viitorului, trebuie să dispună de **prirghii** efective de acțiune politică și economică la nivelul fiecărei societăți pentru a-și pune marele potențial creator în slujba idealurilor de pace, libertate și independență, colaborare, democrație și progres.

Referindu-se la povara pe care masa înarmărilor o reprezintă pentru omenire, vorbitorul a subliniat că marile manifestări pentru pace și dezarmare, ce au loc în ultima vreme pe cele mai diferite meridiane și în special pe continentul european sînt mărturii elocvente ale participării tineretului la înfăptuirea unuia din obiectivele esențiale ale Anului Internațional al tineretului — pacea — valoare supremă a întregii omeniri.

De asemenea, a arătat vorbitorul, efectele crizei economice se răsfrîng în mod dramatic asupra tinerei generații. Șomajul este în creștere atît în țările dezvoltate cît și în țările în curs de dezvoltare. Blocarea dreptului la muncă se conjugă în unele țări cu analfabetismul și lipsa de calificare profesională. Dăinuiesc încă, în unele țări, stări de lucruri care generează criminalitatea, parazitismul, descompunerea morală, violența, terorismul, consumul de stupefiante și altele, care degradează ființa umană și afectează profund negativ situația tineretului.

Examinarea atentă a problematicii tineretului în lumea contemporană pune în evidență necesitatea elaborării unei politici noi privind tînăra generație, care să ducă la soluționarea problemelor specifice care o confruntă. Reprezentantul român a evidențiat necesitatea creării unui organism al O.N.U. care să aibă misiunea de a promova colaborarea internațională și de a coordona acțiunea Națiunilor Unite, ale instituțiilor specializate în domeniul tineretului, de a menține o strînsă legătură între O.N.U. și organizațiile de tineret, de a se ocupa activ de condițiile de viață, muncă, învățămînt, educație, de toate problemele specifice care privesc tinerii din lumea întreagă.

În continuare reprezentantul țării noastre s-a referit la inițiativa României de la cea de a doua sesiune a Comitetului consultativ în legătură cu elaborarea unei declarații privind drepturile și responsabilitățile tinerei generații. Proiectul declarației inițiate de România a fost conceput ca un document cu caracter de platformă, care să prezinte sub multiple aspecte — economic, social, politic, științific și cultural — statutul activ al tinerei generații în condițiile prezentului și în perspectivă. Dezbaterile preliminare care au avut loc au arătat că adoptarea acestei declarații este de natură să stimuleze eforturile de identificare a celor mai potrivite căi și mijloace de promovare pe plan național și internațional a dreptului tinerei generații la muncă, educație și cultură, participarea sa largă la procesul dezvoltării, la decizia politică și socială, la dezbaterile și soluționarea problemelor cardinale ale epocii noastre.

Un rol important în promovarea obiectivelor Anului internațional al tineretului revine celor cinci reuniuni regionale consacrate examinării problemelor specifice ale tinerilor din fiecare regiune. Aceste reuniuni vor prilejui un util schimb de experiență în legătură cu pregătirea Anului și va stimula fără îndoială noi acțiuni în direcția soluționării problemelor care confruntă tînăra generație.

Deosebit de importantă este recomandarea Comitetului consultativ privind organizarea unei reuniuni în Europa, continent care este confruntat cu numeroase probleme specifice, privind condiția tinereii generații.

În cadrul înnoitor al activității românești, a arătat vorbitorul, tînăra generație are o participare activă la procesul dezvoltării țării, la viața politică și socială, la conducerea treburilor statului. Tineretul are o contribuție de seamă la toate marile realizări ale României. Împreună cu întregul popor, ei muncesc cu abnegație, energie și entuziasm pentru realizarea programului de dezvoltare multilaterală a țării, pentru progresul general și pentru ridicarea României pe noi trepte de civilizație materială și spirituală.

Tînăra generație a țării noastre — a arătat vorbitorul — răspunzînd cu înflăcărare inițiativelor de pace ale statului român, participă cu însufleșire la grandioasele acțiuni pentru dezarmare desfășurate în România. Împreună cu întregul popor, tineretul român a semnat Apelul pentru pace și dezarmare adresat sesiunii speciale din acest an a Adunării Generale a O.N.U., reaffirmîndu-și spiritul militant, angajat și responsabil, voința sa de a acționa neobosit, în spiritul politicii externe promovate de România, pentru instaurarea unui climat de pace și înțelegere între popoare, pentru o lume a demnității și egalității în drepturi, a tuturor națiunilor. În acest spirit se înscrie găzduirea în România, la Costinești, în vara acestui an, a mesei rotunde «Tineretul anilor 80», organizată sub egida UNESCO, acțiune care se integrează organic manifestărilor consacrate Anului internațional al tineretului și care a contribuit la conturarea mai precisă a profilului tinereii generații contemporane, a nevoilor și aspirațiilor sale, evidențiind, ca o concluzie generală, necesitatea sporirii contribuției tineretului de pe toate continentele la apărarea și asigurarea păcii, la făurirea unei lumi mai drepte și mai bune.

În încheiere, reprezentantul României a declarat: «Aș dori să exprim încrederea delegației române că dezbaterile de la această sesiune a Adunării Generale, vor duce la identificarea de noi căi și mijloace de extindere și diversificare a cooperării internaționale în domeniul tineretului. Aprobarea recomandărilor formulate la cea de-a doua sesiune a Comitetului consultativ pentru Anul internațional al tineretului va constitui o contribuție de preț la realizarea obiectivelor Anului».

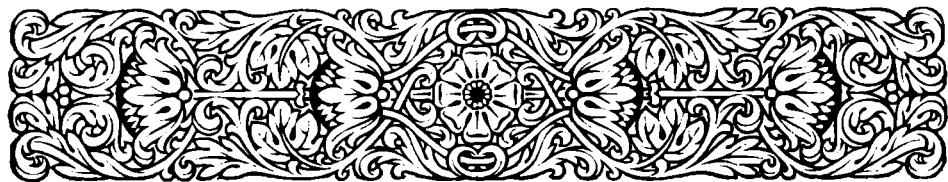
*

Tinerii noștri teologi, seminaristi și studenți, au datoria să urmărească aceste acțiuni întreprinse de tinerii din țara noastră pentru făurirea unui prezent și viitor luminos. Ei trebuie să fie alături, în permanență, de generația lor care militează neabătut pentru a-și câștiga un loc demn într-o lume fără arme și fără războaie. Inițiativele țării noastre în domeniul tineretului trebuie să fie cunoscute și urmărite cu interes de seminaristii și studenții noștri și să le sprijine de pe pozițiile lor specifice. Marile idealuri de pace, independență, democrație, colaborare între oameni și popoare sînt și idealurile noastre. Să le sprijinim, așadar, încă de pe băncile Seminarului sau ale Institutului, ca apoi să le facem auzite de la amvon, dovedindu-ne a fi cu cuvîntul și cu fapta sprijinitori ai acestor mărețe idealuri.

Fie ca Dumnezeu să binecuvînteze toate strădaniile celor tineri și celor vîrstnici pentru pace și o viață demnă.

REDACTIA

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

LA DUMINICA A XIII-A DUPĂ RUSALII

«De la Domnul a fost aceasta și minunat lucru este pentru ochii noștri». (Matei XXI, 42).

Pilda pe care o spune astăzi Mintuitorul Iisus Hristos, cu lucrătorii viei, ne aduce din nou în față un exemplu de nerecunoștință. Este un exemplu tipic de indiferență, de greșită înțelegere și de faptă rea. Ce poate fi mai rău decât nerecunoașterea unor merite pe care le au binefăcătorii noștri? De ce trebuie să fim nerecunoscători cu cei care ne-au făcut bine sau ne-au ajutat atunci când eram în necaz? Așa sintem noi oamenii, nu ținem cont de ceea ce am primit, am vrea să primim mai mult și chiar ne considerăm nedreptățiți de cele mai multe ori. Dar oare ce-am făcut să ni se cuvină totul? Am fost noi, într-un tot aproape de Dumnezeu, Cel care ne dă totul? L-am miluit pe aproapele nostru așa cum ne cere Sfinta Evanghelie? Am fost recunoscători lui Dumnezeu pentru binefacerile revărsate asupra noastră? Dacă am îndeplinit cu dragoste și inimă sinceră poruncile sale atunci sintem îndreptățiți să aspirăm, dacă am fost nerecunoscători atunci cu ce drept vrem totul?

În pilda de astăzi parcă ne vedem pe noi. În ea parcă citim faptele noastre. Ea este atât de actuală încât parcă s-ar derula în zilele noastre. Pentru noi anume a rostit Mintuitorul astăzi pilda aceasta, și de aceea în cuvîntul de astăzi vă voi vorbi despre nerecunoștință.

Nerecunoștința este lipsa de recunoștință, însușirea de a fi nerecunoscător pentru o binefacere primită de la cineva. Nerecunoștința este opusul recunoștinței care ar trebui să ne caracterizeze atunci când am primit o binefacere de la cineva. Pilda pe care o redă Sfinta Evanghelie de astăzi ne aduce în față un mod de nerecunoștință, a oamenilor față de Dumnezeu, Creatorul tuturor celor văzute și nevăzute și proniatorul lor.

Poporul ales se arată nerecunoscător față de grija ce i-a purtat-o Dumnezeu, dându-i lege și făcându-i cunoscută voia Sa prin trimișii săi — proorocii. Asemenea primelor slugi pe care le trimite stăpînul viei să primească partea de roade, așa au fost trimiși proorocii de Dumnezeu să vestească oamenilor voia sa, și apoi să culeagă roadele. Nerecunoștința poporului s-a manifestat într-un mod brutal, el, omorînd trîmbițele lui Dumnezeu, și în felul acesta înstrăinîndu-se și mai mult de Creator. Proorocii au suferit mult de pe urma nerecunoștinței oamenilor. Să cităm numai suferințele proorocului Isaia sau ale proorocului Daniil aruncat de furia lor în groapa cu lei.

Nerecunoștința poporului a mîhnit mult pe Dumnezeu, dar în marea Sa dragoste pentru creaturile Sale, și pentru a nu le lăsa să se afunde în negura amară a păcatului a trimis pe unicul Său Fiu, ca oricine crede în El să nu piară ci să aibă viață veșnică (Ioan III, 16).

Venind Fiul lui Dumnezeu pe pămînt, a adus cu șine porunca iubirii lui Dumnezeu și a aproapei. Iubirea față de aproapele generează recunoștință. Fiul lui Dumnezeu a arătat tuturor iubire, fără deosebire. A adus pacea, frăția între oameni, și le-a poruncit tuturor să sădească în inimi iubirea. În marea sa iubire de oameni i-a vindecat dăruindu-le sănătatea trupească și sufletească după care ei nădăjduiau. Fapta cea bună l-a caracterizat pe Fiul lui Dumnezeu: iubirea față de oameni și binele comun. Cu toate aceste nestemate de preț a venit în lume la plinirea vremii Mîntuitorul Iisus Hristos. Oamenii L-au primit cu bucurie și L-au însoțit cu osanele în toată activitatea Sa pămîntească. Dintre ei au fost unii care asemenea lucrătorilor vicleni din Sfînta Evangheligie de astăzi, nu l-au privit cu ochi buni și căutau deseori prilejul să-L piardă. I-au întocmit cu migală și grijă un dosar de judecată în care au adunat tot ceea ce au crezut ei că poate să-L piardă. Viclenia lui Pilat și răutatea poporului, s-a transformat într-o unică sentință — răslingirea pe cruce.

Așa cum lucrătorii vicleni neținînd cont de binefacerile stăpînului lor, l-au ucis pe unicul lui moștenitor, tot așa și iudeii l-au dat la moarte pe Unicul Fiu al lui Dumnezeu, crezînd că odată cu moartea moștenitorului, vor române stăpîni pe via sădită de stăpînul lor. Dorința lor nu s-a materializat, din contră la anul 70 oștile romane le-au dărîmat orașul, luînd prizonieri, arătîndu-le cît de ofemere sînt bogățiile pămîntești după care au alergat. Sentința a fost dreaptă, pentru că și fapta lor a fost marcată de nerecunoștință și răutate.

Sfînta Evangheligie de astăzi ni-l prezintă, deci pe Dumnezeu ca un Părinte Bun, care dorește ca toți oamenii să se mîntuiască și să vină la cunoștința adevărului. Pentru aceasta ne pune la îndemînă toate mijloacele necesare. Sfînta Scriptură. — Cuvîntul lui Dumnezeu —, Sfîntele Taine cu Harul Sfîntului Duh, sînt spre folosul nostru. Sfînta Biserică, care este turnul de veghe clădit de mina lui Dumnezeu în mijlocul viei sale, ne călăuzește viața spre pășunile cerești acolo unde găsim din abundență hrană spirituală, necesară sufletului. Depinde numai de noi, în ce mod ne arătăm recunoscători lui Dumnezeu, Stăpînul viei.

Nerecunoștința față de Stăpînul viei, — Dumnezeu — se arată prin nesocotirea poruncilor sale și alergarea după bunuri vremelnice, pămîntești. Atunci cînd rodul faptelor bune nu se vede în viața noastră, cînd ne arătăm plini de ură și de răzbunare atunci sîntem nerecunoscători, lui Dumnezeu care ne-a dat totul. Știm că Dumnezeu îi va pedepsi pe nerecunoscători fie în veacul de acum fie în cel viitor. Nerecunoștința aduce pieirea veșnică așa cum a adus-o și lucrătorilor viei.

Gîndul, vorba și fapta noastră trebuie să fie laudă și mulțumire lui Dumnezeu pentru binefacerile Sale revărsate cu atîta dărnicie asupra noastră. Să ne gîndim că tot ceea ce avem este din mila lui Dumnezeu, și pentru acesta trebuie să-i fim adînc recunoscători. Dumnezeu nu cere de la noi imposibilul ci ne cere să fim buni, milostivi, evlavioși, sinceri, cu inimă curată, nerîvnitori la avutul aproapelui, fără viclenie. Fiind înarmați cu armele lui Dumnezeu, vom putea sta împotriva uneltirilor diavolului. Avînd mijlocul încins cu adevărul, îmbrăcați cu platoșa dreptății, încălțați cu Evanghelia păcii, și avînd în toate platoșa credinței, vom putea stinge toate săgețile arzătoare ale vicleanului.

Să fim recunoscători lui Dumnezeu pentru binefacerile revărsate cu prisosință asupra noastră, căci fiind așa vom auzi din gura Creatorului: «De la Domnul a fost aceasta și minunat lucru este pentru ochii noștri» Amin.

Pr. Manu I. DĂNUȚ

LA DUMINICA A XXIII-A DUPĂ RUSALII

Venirea Mîntuitorului în lume, iubiți credincioși, a fost un act al supremei iubiri a lui Dumnezeu, în primul rînd față de omul în suferință. Acest lucru se poate vedea în toate cuvintele și faptele Mîntuitorului din timpul cît El a binevoit să trăiască între oameni, ca om adevărat și ca Dumnezeu adevărat. «Mi-e milă de popor», a spus El la un moment dat, și din această milă față de omul în suferință, în strîmtoare, în boală și-n moarte, aveau să izvorască mărețele fapte de iubire, bunătate și atotputernicie dumnezeiască, ce umplu filele sfînteii evanghelii.

N-a fost ființă omenească pe acest pămînt asemenea Domnului nostru Iisus Hristos, în sufletul căreia să fi răsunit mai dureros gemătul mulțimilor lălăzuite de suferințe de tot felul...! La fiecare pas, și după fiecare colț de uliță, apăreau în drumul Mîntuitorului orbi, schilozi, oameni cu mîntea rătăcită, cîrduri de îndoliați care conduceau la mormînt cite un tînăr sau o tînără în floarea vîrstei.

Îl vedem la patul slăbănogului care de mulți ani se chinuia și nu izbutea să intre cel dintîi în scaldătoarea tămăduitoare; Îl vedem

luind tină și vindecind pe orbul din naștere; Îl vedem apropiindu-se cu milă și dragoste de trupurile hîrbuite ale leproșilor; Îl vedem înduioșindu-se de lacrimile unei văduve care-și ducea unicul ei fiu la groapă; Îl vedem plîngînd moartea prietenului Său Lazăr; Îl vedem, adică, peste tot pe unde mizeria, boala, suferința și moartea loveau și dărimau ființa omenească. Cuvîntul Său, fapta Sa, aduceau peste tot alinarea suferinței, vindecarea bolilor, lumina în ochii orbilor, chiar și trezirea din somnul adînc al morții, — pentru că puterea iubirii Sale dumnezeiești nu avea margini.

Despre una din aceste fapte minunate, izvorite din nemărginita Sa iubire față de oameni, ne-a vorbit, precum ați auzit, iubiți credincioși, și cuprinsul evangheliei citite la sfînta liturghie de astăzi. Cei care ați fost de față de la început și ați ascultat sfînta evanghelie, nu se poate să nu fi fost impresionați de priveliștea ce ni s-a pus înaintea ochilor sufletului nostru. Parcă vedem pe Mîntuitorul, trecînd cu barca de cealaltă parte a lacului Ghenizaret, în ținutul gadarenilor, o populație formată din neamuri amestecate, printre care se afla un biet nenorocit, un om cu mintea răvășită de duhul cel rău, un stăpînit de demoni. Acest om nu mai locuia de multă vreme în cetate, în casă de om, ci rătăcea gol prin locuri pustii, printre stîncile de la marginea lacului Ghenizaret, pe unde gadarenii săpau morminte pentru morții lor. De nenumărate ori au vrut gadarenii să-l aducă în cetate și să-l țină locului, încătușat în lanțuri sau în obezi, ca să nu mai înspăimînte pe trecători, dar nefericitul, chinuit cumplit de puterea duhului rău ce sălășluia în el, rupea lanțurile și obezile, își sfîșia hainele de pe el și alerga urlînd în afara cetății, hăituit de locuitorii înspăimîntați.

Nici vorbă că se dusesese vestea despre el pînă departe, și sintem încredințați că Mîntuitorul a trecut în această parte a lacului Ghenizaret, ca să aducă alinare suferințelor acestui nenorocit. Sfînta evanghelie ne istorisește cu amănunte impresionante atît cumplitele lui suferințe, cit și fapta de iubire divină săvîrșită sub forma unei minuni de către Mîntuitorul cu acest nenorocit, care este tîmăduit de suferința sa și care, după atît amar de chinuri, acum se liniștise. Iar cînd mulțimea aleargă afară de cetate să vadă cele ce se întîmplaseră, îl găsește — cum spune sfînta evanghelie — «îmbrăcat și întreg la mînte, șezînd lingă picioarele lui Iisus». Ba, mai mult: cînd gadarenii, înspăimîntați de cele ce aflaseră, îl roagă pe Mîntuitorul să părăsească ținutul lor, omul care avusese mintea rătăcită se adresează Mîntuitorului și-L roagă, la rîndul său, să-l ia cu El, să-l țină pe lingă El, să nu-l lase mai departe printre gadarenii neînțelegători, căci aceștia, înspăimîntați de cele ce se petrecuseră cu semenul lor rătăcit la mînte și mîniosi pentru pierderea turmei lor de porci în care intraseră demonii și care se aruncaseră în mare, nu înțelegeau semnul ce făcuse în mijlocul lor. Ei nu-și dădeau seama de imensul cîștig sufletec pe care îl reprezenta prezența Mîntuitorului în mijlocul lor. În orbirea lor, în spaima și ciuda lor, ei au rugat pe Mîntuitorul să părăsească ținutul lor. Lucru pe care Mîntuitorul l-a făcut îndată, fără

nici cea mai mică împotrivire, fără a căuta să le arate greșala pe care o fac față de El cerându-i să plece. În schimb, lasă printre ei pe fostul îndrăcit — acum vindecat —, mărturie vie a puterii dumnezeiești a Binefăcătorului său. «Întoarce-te la casa ta — îi spune Iisus — și povestește câte ți-a făcut ție Dumnezeu». Cu alte cuvinte, rămii aici, printre semenii tăi, printre gadareni, și fii ucenicul Meu, vestitorul evangheliei iubirii de oameni, din care izvorăsc cele mai minunate fapte. Și, într-adevăr, sfânta evanghelie spune că acel om «s-a dus propovăduind prin toată cetatea câte i-a făcut Iisus».

Iubiți credincioși! Să căutăm acum să vedem ce învățăminte se pot desprinde pentru noi din această întâmplare istorisită de sfânta evanghelie.

Precum ne-am putut da seama cu toții, în sfânta evanghelie de astăzi avem puse față în față două feluri deosebite de a înțelege pe Dumnezeu și lucrarea Sa printre noi. Primul fel este acela al cărui model ni-l dă Mântuitorul însuși, care din iubire pentru noi, ia chipul nostru, se umilește, suferă, primește chiar să fie răstignit pe cruce, pentru ca, odată cu răstignirea Sa, să fie răstignit păcatul, să se restaureze omul, făptura cea mai de preț a miinilor Sale, în demnitatea sa primordială, și să pătrundă în lume pacea, dreptatea și buna înțelegere între oameni. Este aceasta expresia celei mai înalte iubiri de care numai Dumnezeu — omul Iisus Hristos a fost capabil; iubire la care noi, chiar dacă nu putem ajunge întru totul, putem și avem datoria să tindem către ea, putem să ne împărtășim din binefacerile ei și să trăim fericiți într-o lume a armoniei și a păcii. Datorită acestei divine iubiri față de oameni, Mântuitorul se apropie, cum știm, de ființa omenească în suferință, îi leagă rănile, îi vindecă bolile, alungă demonii, înmulțește pâinile și peștii, readuce la viață pe fiul unei văduve, pe fiica lui Iair și pe prietenul Său Lazăr.

Unei astfel de iubiri, sfinții apostoli cei dintii, și apoi, după ei, mii și mii de discipoli, cunoscuți sau necunoscuți, mucenici și mucenițe, martiri și sfinți, cuceriiți de iubirea divină își pun cu entuziasm viața în slujba acestei nesfârșite filantropii, jertfind totul și simțind cea mai aleasă bucurie în generoasa dăruire de sine pentru binele semenilor lor, pentru întemeierea Împărăției lui Dumnezeu, împărăție, în primul rând, a iubirii, a dreptății și a păcii.

Nefericitul demonizat, despre care a fost vorba în sfânta evanghelie de astăzi, simte că Mântuitorul a făcut ceea ce a făcut pentru el din iubire, și — ca un semn de curată recunoștință — primul gând ce răsare în mintea sa răvășită pînă atunci este acela de a nu se mai despărți de Mântuitorul, de a-i deveni slujitorul Lui, umbra Lui, omul de încredere, care a cunoscut îndurarea lui Dumnezeu și înțelege să închine lui Dumnezeu tot restul zilelor sale.

În înțelepciunea Sa divină, Mântuitorul refuză însă rugăminta fostului demonizat de a-l ține pe lingă Sine, și — îndemnindu-l pe acesta să se întoarcă la casa lui — îi cere să vestească puterea și bineface-

rile lui Dumnezeu, — făcînd, în felul acesta, din fostul demonizat un apostol al Său printre gadareni, un vestitor al puterii și al iubirii dumnezeiești care s-a aplecat asupra nefericirii sale și i-a adus liniștirea și bucuria de a trăi și el de acum încolo o adevărată viață omenească.

Dar, iubiți credincioși, sfînta evangheligie care s-a citit astăzi ne pune în față și un al doilea fel de a înțelege pe Dumnezeu și lucrarea Sa : este felul în care L-au înțeles ceilalți gadareni, confrății săi. Și pentru aceștia fapta Mîntuitorului era o faptă a puterii divine, dar ei n-au pătruns lucrul acesta, n-au înțeles din ce străfunduri de nemărginită iubire față de om a izvorît acea minunată faptă, și în loc să fie cuprinși de dragoste și de bucurie, gadarenii au fost cuprinși de spaimă și de dorința ca Marele Binefăcător să plece cît mai degrabă din mijlocul lor. Aceasta, pentru că aveau teamă față de atotputernicia lui Dumnezeu, pe care o socoteau primejdioasă pentru ei. Curios mod de a gândi și a judeca!...

Era în această ciudată atitudine a lor o dovadă de netăgăduit că, pentru ei, Dumnezeu nu era *Iubirea* de care vorbește sfîntul evanghelist Ioan ; că, pentru ei, Dumnezeu era doar Atotputernicul care tună și fulgeră, care aduce grindină și secetă, care pedepsește necruțător cele mai neînsemnate abateri de la Lege ; era chiar neînduratul zeu răzbunător al religiilor păgîne — și nu Dumnezeu îndurării și al milei. Aceasta, mai ales pentru că puterea dumnezeiască, arătîndu-se în mijlocul lor, îi păgubise cumplit — socoteau ei — de niște porci înecați, la care ei țineau mai mult decît la semenul lor tămăduit, redevenit și el om printre oameni din jucăria și batjocura diavolească ce fusese pînă atunci.

Neînțelegători, legați mai mult de cele pămîntești, de turmele lor de porci, gadarenii au rugat pe Mîntuitorul să plece din mijlocul lor, să nu-i tulbure, să nu le cășuneze cumva și alte pierderi materiale, — singurele care contau în ochii lor. Dădeau cu piciorul șanseii ce venise peste ei. Nesocoteau pe Împăratul slavei, pe Dumnezeu însuși, care se apropiase de ei, preferînd să rămînă mai departe în nepricepere și în întuneric. Împietriți la inimă cum erau, poate că puțini dintre ei vor fi ascultat și cuvintele fostului îndrăcit, care le vorbea despre îndurarea lui Dumnezeu față de el, despre atotputernicia și bunătatea fără margini a lui Dumnezeu.

Iubiți credincioși ! Ca și acum două mii de ani, pe vremea gadarenilor, Dumnezeu face și astăzi printre noi nenumărate minuni și binefaceri. El își revarsă și astăzi, ca totdeauna, iubirea Sa peste oamenii în suferință, dar, vai !, sînt atît de puțini cei care se așează cu toată dragostea la picioarele Mîntuitorului, ca nefericitul gadarean tămăduit de durerile rele ce sălășluiseră în el și-l chinuseră cumplit ; sînt așa de puțini cei care înțeleg să se robească duhovnicește Mîntuitorului, să-i devină apostoli pe viață și să lupte cu toată ardoarea pentru triumful definitiv al Împărăției lui Dumnezeu pe pămînt.

Pe mulți, pe foarte mulți, îi neliniștește, îi înspăimintă, și astăzi apropierea lui Dumnezeu, pentru că, asemenea gadarenilor de altădată, le strică socotelile lor, cu porci sau cu alte agoniseli, care pentru ei sînt totul. Și, astfel, lasă să treacă pe lângă ei, să se depărteze de ei, ba chiar alungă de la ei norocul de a fi cunoscut pe Dumnezeu așa cum se cuvine și de a se fi pus în slujba Lui pentru toată viața.

Și astăzi, de multe ori, Mîntuitorul bate la uși închise, cum dealtfel i s-a întimplat destul de des în activitatea Sa pămîntească de acum două mii de ani. Și astăzi, El se izbește destul de des de neînțelegere, de împietrirea inimii multora dintre noi. Cu toate acestea, dragostea pentru oameni a Mîntuitorului nu s-a împuținat și nu se va împuțina niciodată. El va bate neconținut, pînă la sfîrșitul veacurilor la porțile sufletului nostru și-și va revărsa cu prisosință dragostea sa divină asupra celor în suferință. Singurul lucru de dorit este ca noi să-L primim, să nu-L alungăm cum au făcut gadarenii, ci să dorim a ne împrățiși din binefacerile duhovnicești ale învățaturii Lui, să ne așezăm la picioarele Lui și să-I ascultăm cuvintele, precum gadareanul redevenit om întreg la minte.

Cine izbuteste măcar o dată în viața sa să simtă prezența lui Dumnezeu și acțiunea Sa de milostivire față de lume, acela va rămîne pentru todeauna legat de Mîntuitorul ca mlădița de bulucul viței; acela se va bucura de liniștirea duhului său, precum gadareanul din sfînta evanghelie și ca nenumărați alți oameni în suferință care s-au apropiat cu încredere de Mîntuitorul și, după ce s-au împărtășit de binefacerile Lui, s-au dăruit Acestuia fără rezerve.

De aceea se cade, iubiți credincioși, să rugăm pe Dumnezeu să ne deschidă El însuși mintea, pentru ca să-L înțelegem așa cum se cuvine: ca Dumnezeu-iubire, ca Dumnezeu-revărsare de iubire și de bunătate asupra oamenilor în suferință, și nu ca pe un Dumnezeu aspru, neîndurător și răzbunător, care ne inspiră teamă și dorința de a fi cît mai departe de El.

Să rugăm pe Dumnezeu să reverse și asupra noastră, asupra fiecăruia dintre noi, nesfîrșita Sa iubire de oameni și să ne vindece de suferințele multe și de tot felul, care ne tulbură sufletul și ne macină viața.

Să rugăm cu toată curăția inimilor noastre pe Mîntuitorul Hristos să ne îngăduie să stăm la picioarele Lui, să simțim în fiecare clipă, cu fiecare bătaie a inimii noastre prezența și oblăduirea Lui, să ne bucurăm de liniștea, de pacea și seninătatea sufletească pe care numai El le poate aduce în viața noastră de aici și să ne dea nădejdea că nu vom fi lipsiți nici de binefacerile vieții celei veșnice și fericite. Amin!

Prof. Adrian N. POPESCU

PANEGIRIC LA NAȘTEREA MAICII DOMNULUI

«Cine este aceasta care se înalță ca re-vărsatul zorilor, ca luna de frumoașă, ca soarele de luminoasă?» (Cântarea Cântărilor VI, 10).

Astăzi sfânta noastră Biserică cu toată creștinătatea prăznuiește nașterea împărătesei, Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu, care de aproape două milenii stă în ceruri de-a dreapta dumnezeiescului ei Fiș, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, și veghează asupra noastră.

Astăzi este ziua cînd s-a născut bucuria a toată lumea ; este ziua cînd toată suflarea și toate cele ce sînt în lume, se bucură și laudă în cîntări fără de sfîrșit nașterea Sfintei Fecioare Maria. Maria Preacurata, Maică Sfîntă a dumnezeiescului Cuvînt, izvorul cel viu al înțelepciunii.

Bucură-te familie sfîntă a dumnezeieștilor părinți, Ioachim și Ana, că fața cerului nu mai este întunecoasă, ci senină și plină de lumină strălucitoare, tristețea și rușinea voastră în fața oamenilor s-a sfîrșit. «Ochii Domnului sînt spre ei îndreptați și urechile Lui spre rugăciunea lor» (Ps. 33, 14). Rugăciunea sfinților părinți Ioachim și Ana a fost ascultată și ei au fost împodobiți de cinste și de mare slavă. Au fost îmbrăcați în haina bucuriei, că li s-a născut o fiică, copilă ce avea să fie locaș dumnezeirii și scaun strălucitor și preacinstit împăratului măririi. Ei au plîns și s-au rușinat de nerodirea lor, că n-au copii ; acum toți se închină lor și toți îi cinstesc ca pe părinți ai Maicii lui Dumnezeu, ai Preacuratei Fecioare Maria. Acum Ioachim și Ana s-au învrednicit a se înrudi cu Dumnezeu, căci au născut pe cea plină de dumnezeiasca înțelepciune, pe Fecioara Maria care avea să nască pe dumnezeiescul Fiș al Părintelui Celui mai înainte de veci.

Mare și multă cinstire în cîntări de laude se cuvine Sfintei Fecioare Maria, începătura mîntuirii neamului omenesc. Orice laudă, orice cîntare, oricît de strălucite ar ieși din graiurile noastre, nu ajung să preamărească și să cuprindă cu cinste sfînta ei naștere, pe care în cer fulgere pline de lumină ale cetelor cerești o laudă fără încetare.

Marii dascăli și învățați ai Bisericii creștine, în multe feluri și în multe chipuri, s-au nevoit a lauda pe Stăpîna, cea pururea Fecioară, și au tilcuit slava ei cea mai presus de graiurile noastre.

Unii au numit-o soare, fiindcă este împodobită cu razele dumnezeiescului har și strălucește cu lumina ei mai presus de orice lumină. Alții au numit-o lună, pentru că în minunata ei strălucire, corul tainic al stelelor i se închină și-i cîntă proslăviri ca unei împărătese. Au numit-o izvor, izvor de viață dătător, fiindcă harurile ei cerești adapă Sfînta Biserică creștină. Este numită cer, căci din ea a răsărit soarele dreptății, Hristos Domnul și Mîntuitorul nostru. Este numită crin, fiindcă niciodată n-a pierdut nimic din frumusețea crinului. Este numită grădină închisă, fiindcă niciodată șarpele-satană n-a îndrăznit să verse veninul cel aducător de moarte. Sfînta Fecioară Maria este numită și Rai, pentru că în ea a înflorit pomul vieții, care este Hristos Domnul. Este numită

izvor cu lacăt și fîntină pecetluită, fiindcă avea să fie mireasa Duhului Sfînt.

Oricite laude și numiri i s-ar aduce Sfintei Fecioare Maria, nu sînt destul de mărețe, ca acelea cu care o împodobește Duhul Sfînt în Sfînta Scriptură, cînd zice : «Cine este aceasta care se înalță ca revărsatul zorilor, ca luna de frumoasă, ca soarele de luminoasă ?» (Cîntarea Cîntărilor VI, 10) Mare este asemanarea Maicii Domnului cu zorile !

Aurora dimineții, cu lumina ei roș-alburie se naște din poarta prea luminată a răsăritului cu rumeneala trandafirie, infrumusețat zugrăvită cu flori. Tot așa se naște din răsăritul cel de taină, din pîntecele cel precurat al Anei, dumnezeiasca Maică, purupura împărătească a stelelor, prea curata fiică, purtînd în fața rumeneala trandafirie a cereștii și fără de prihană frumuseți. E cupa însuflețită a harurilor dumnezeiești.

Zorile dau naștere soarelui strălucitor și la nașterea lui stelele dispar în infinit, întunericul nopții pierе, luna se ascunde și vine ziua cu lumina ei binefăcătoare. Tot așa Sfînta Fecioară Maria naște Soarele cel plin de taină, «care luminează pe tot omul, care vine în lume» (Ioan 1, 9), încetînd la nașterea Lui puzderia de zei și de idoli. Semnele întunecoase ale lumii vechi, se pierd cu toată ceata necredincioșilor. Noaptea întunecată a necunoștinței devine o zi luminată a cunoștinței, devine ziua înnoirii, ziua mîntuirii.

«Cine este aceasta care se înalță ca zorile ?» O ! prea sfîntă și prea luminată dimineața a Zorilor cerești, tu ești strălucitul înainte mergător al Soarelui mării, tu ești boarea răcăroasă a lumii dumnezeiești, tu ești ziua preferită ce vestești bucuria cea mare !

«Cine este aceasta care se înalță ca zorile ?»

O, cum să nu ne minunăm de aceasta, care se înalță ca zorile, cînd Duhul Sfînt care știe toate, cel ce cercetează inimile și rărunchii, în fața căruia toate cele ascunse și învăluite în taină, se întrebă ca și cum n-ar cunoaște misterul : «Cine este aceasta care se înalță ca zorile ?». Oare Duhul Sfînt nu cunoaște pe aceea pe care a ales-o dintre toate femeile să fie mireasa precurată ? Pe aceea pentru care Sfînta Scriptură zice : «Iată pe cea mai frumoasă, pe cea de aproape a mea, iat-o pe cea mai frumoasă !» (Cîntarea Cîntărilor I, 14).

Domnul cel mai înainte de veci, Dumnezeu Tatăl a iubit atît de mult pe cea ce este pururea Fecioară și Stăpînă, voînd să-i facă mai multă cinste, «a îmbrăcat-o în haină aurită și prea infrumusețată» (Ps. 44, 11) a îmbrăcat-o în hainele Lui dumnezeiești. Dar care este haina lui Dumnezeu ? Lumina, zice împăratul, proorocul și psalmistul David. «Cel ce se îmbracă cu lumina ca și cu o haină» (Ps. 103, 2). Și a strălucit fața Lui ca soarele, iar hainele Lui s-au făcut albe ca lumina» (Matei 17, 2), «Stătut-a împărăteasa de-a dreapta ta, în haină aurită, îmbrăcată și prea infrumusețată» (Ps. 44, 11).

Și s-a arătat în cer un semn mare : o femeie îmbrăcată cu soarele ; și luna era sub picioarele ei, și pe cap purta cunună din douăsprezece stele», spune Sfîntul Evanghelist Ioan (Apoc. XII, 1).

Astfel, văzînd Duhul Sfînt pe împărăteasa cerului îmbrăcată în strălucire, împodobită în raze de lumină, se minunează și se întrebă :

Cine este aceasta care răsare ca zorile, încununată cu toată frumusețea, cu toate harurile dumnezeiești și în fața ei sfântă se închină tot pământul? Cine este aceasta care strălucește ca soarele peste lume, ca luna printre stele și în suflet are seninătatea cerului de primăvară? Cine este aceasta care astăzi se naște? Aceasta căreia i se închină cu cucernicie îngerii, arhanghelii o slăvesc, începătorii o prea cinstesc, scaunele o ascultă, stăpîniile i se supun poruncilor, domniile îi recunosc stăpînirea, puterile țării, heruvimii cunoștința și serafimii dragostea?

Cine este aceasta care răsare dimineata ca zorile? Astăzi cînd se face pomenirea unei sărbători ca aceasta, cînd toate sufletele celor fericiți, cu toată ierarhia cerească, în glas de bucurie răsună cîntînd aceeași cîntare: «Cine este aceasta care se înalță ca zorile?» Cu aceeași bucurie Sfînta Biserică creștină răspunde aici jos, cîntînd laude de bucurie. În același timp, și cerul și pământul răsună de slăvita cîntare: «Cine este aceasta care se înalță ca zorile?» Ca zorile se înalță și întreaga omenire se naște a doua oară.

Toate cele vechi au trecut și toate s-au făcut noi; întunericul a trecut și a venit ziua, a trecut blestemul și a venit harul. A venit purtătoarea de lumină, cea plină de strălucire, a venit aleasa lumii pentru a naște lumea cea nouă a creștinătății. Au răsărit zorile, cu razele pline de lumină ale dimineții, cu boarea dulce în adierile cerului, cu dănuțurile de bucurie ale cereștilor îngeri.

Ce ar fi putut aștepta omenirea mai mult de la pronia dumnezeiască? Ce ar fi dorit omenirea care dormea în întunericul păcatului, decît lumina care «luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o?» (Ioan I, 5), «Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume» (Ioan I, 9). Ce altceva decît îndreptarea și mintuirea?

Să privim cu luare aminte la Fecioara Sfîntă, a cărei naștere o prăznuim astăzi. Este plină de daruri, este creatura cea mai aleasă a miinilor lui Dumnezeu. Este cu adevărat chipul frumuseții cerești, lucrăt de mîna măiastră a lui Dumnezeu. Despre cucernicia și evlavia ei, Sfîntul Duh zice în Sfînta Scriptură, că Sfînta Fecioară Maria este «ca piscurile munților Carmel, capul ei este mai aproape de cer decît de pămînt». (Cîntarea Cîntărilor VII, 6). Este ca un munte de smîrnă, ca o colină de tămîje (Cîntarea Cîntărilor IV, 6); ca un stilp de fum, ca și cum ar arde smîrnă și tămîje și toate miresele cele bine pregătite (Cîntarea Cîntărilor III, 6).

Cîtă bucurie trebuie să aibă creștinătatea, cînd astăzi prăznuiește Nașterea Fecioarei Maria, zi în care a început schimbarea stării noastre, trecerea din întunericul păcatului la lumina cea fericitoare.

Prin Sfînta Fecioară ni s-au deschis porțile ce ne-au fost încuiate din cauza neascultării poruncii lui Dumnezeu. Prin ea ni s-a dat din nou harul și fericirea pierdute prin amăgirea șarpelui cel vechi care este Satana.

Ce cinste se face omenirii înălțînd-o pînă acolo, încît prin Sfînta Fecioară Maria se înrudește cu Sfînta Treime cea mai presus de fire! Fiica Tatălui Ceresc devine Maica Fiului, iar Duhului Sfînt mireasă.

Așadar, astăzi se cuvine să precinstim această prealuminată zi, care a revărsat peste noi, prin Sfânta Fecioară alătea daruri cerești!

Astăzi, cînd prăznuim ziua de naștere a acestei prunci împărătești, Sfânta Fecioară Maria, să i ne închinăm cu bucurie și într-un glas să-i strigăm: **Bucură-te pruncă ceea ce ești lumina mîntuirii noastre, răsăritul harului și apusul păcatului!** Bucură-te ceea ce ești cea dintîi rază născută a zilei fericite, oglinda sfințeniei, icoana desăvîșirii și a nemărginitei taine a fecioriei! **Bucură-te minunea cea înfricoșată a atotputerniciei lui Dumnezeu!** Bucură-te nădejdea patriarhilor, plinirea prorocilor, iubirea cea de obște a creștinătății! **Bucură-te ceea ce ai răsărit ca narcisul din cîmpie și ca un crin de prin vîlcele!** Bucură-te ceea ce ești născută din pîntecele cel sterp al Anei; tu care ai văzut mai dinainte lumina fericirii, luminează mai luminoasă decît soarele! **Bucură-te ceea ce ai locuit cu sufletul mai înainte în ceruri, decît cu trupul pe pămînt!** Bucură-te ceea ce mai întîi ești fiica Tatălui Celui veșnic, decît fiica lui Ioachim și Ana; căci mai înainte de a pune piciorul pe pămînt, ai zdrobit capul șarpelui celui vechi. Tu ceea ce te-ai născut ca zorile, împodobită cu florile bunătăților cerești, ai devenit un soare încununat cu razele harului dumnezeiesc. Viața noastră, toți o începem cu lacrimi. În traiul nostru de toate zilele nu vorbim de altceva, decît de necazuri și de nevoi, dar sfîrșitul nostru nu este altceva decît amara și cumplita moarte. Numai tu singură, Prea Sfîntă Fecioară ești înțelepțită de Dumnezeu; tu singură faci începutul vieții tale cu bucurie, tu ceea ce ești începutul a toată bucuria, începătura mîntuirii a toată lumea.

Nașterea ta, Prea Sfîntă Născătoare de Dumnezeu, a vestit bucurie la toată lumea, căci din tine a răsărit soarele dreptății, Hristos Mîntuitorul și Dumnezeuul nostru. Și dezlegînd blestemul ai dat binecuvîntare și stricînd moartea ne-ai dăruit viață veșnică. Amin.

Pr. Prof. N. CIUDIN

CREZUL SAU SIMBOLUL DE CREDINȚĂ. LOCUL ȘI ROLUL ACESTUIA ÎN BISERICA ORTODOXĂ

Biserica Ortodoxă, împreună cu Biserica universală a sărbătorit anul trecut 1600 de ani de la ținerea celui de al doilea mare sinod ecumenic (Constantinopol, 381). Sinodul acesta a reafirmat mărturisirea de credință a celui dintîi sinod ecumenic (Niceea, 325), pe care o dezvoltă și o completează cu învățătura despre Duhul Sfînt, adoptînd Simbolul de credință sau crezul ortodox, cunoscut sub numele de simbolul niceo-constantinopolitan. În perioada 325—381, Biserica răsăriteană a trecut prin momente dificile în ce privește stabilitatea tradiției apostolice și interpretarea dogmelor sale de credință. Ea a tre-

buit să facă față unor controverse și curente care puneau în discuție afirmații teologice de bază despre Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat, și despre Duhul Sfânt, Domnul dătătorul de viață. În acest context, părinții bisericești ai celor două sinoade ecumenice, care purtau răspunderea de a propovădui și de a învăța drept cuvîntul adevăratului (II Tim. 1, 13; 2, 15), după pilda apostolilor, restabilesc, pe baza revelației biblice și a tradiției apostolice, credința comună ortodoxă. Proclamat cu puterea și în numele Duhului Sfânt (Fapte 15, 28; II Tim. 1, 14), simbolul niceo-constantinopolitan devine *crezul* Bisericii universale, dreptarul acesteia, pentru a distinge Ortodoxia de erezie, într-un cuvînt, mărturisirea publică și ecumenică a creștinilor. Din acest moment, Biserica n-a admis nici alterarea sau parafrizarea textului acestui crez, nici înlocuirea lui cu un alt crez. Adăugarea ca și sustragerea unui articol din crez au fost socotite ca avînd consecințe grave în privința apartenenței la Biserică: înlăturarea episcopului din episcopat, excluderea preotului din cler, excomunicarea mirenilor din comunitatea liturgică (Canonul 7 al sinodului al III-lea ecumenic — Efes, 431; Canonul 1 al sinodului al VI-lea — Conștantinopol, 680).

Desigur că mărturisirea personală a credinței poate avea diferite forme și expresii, dar aici este vorba de crezul comun al Bisericii, crez pe care fiecare creștin este chemat să-l afirme în mod solemn, ca o condiție indispensabilă de primire a Tainei Botezului și a Împărtășaniei. De asemenea este adevărat că, pentru multiplele nevoi ale comunității creștine (botez, liturghie, misiune), încă din vremea apostolilor au circulat formule scurte sau crezuri care exprimau esențialul credinței. Asemenea crezuri dogmatice sînt posibile și necesare ori de cîte ori Biserica afirmă învățătura ei în condiții pastorale și situații misionare neobișnuite.

În general, funcția *crezului* constă în :

— a vehicula sau transmite ceea ce constituie nucleul mesajului Evangheliei. Crezul este forma brută a tradiției orale apostolice. El nu înlocuiește nici Revelația, nici Sfînta Scriptură, nici Tradiția, ci le rezumă într-o serie de afirmații de natură teologică ;

— a interpreta învățătura biblică, deoarece crezul este cea mai directă și cea mai simplă interpretare a Sfintei Scripturi, pe care Biserica a făcut-o ținînd seama de limbajul teologic al vremii (despre Fiul: «Cel ce este de o ființă cu Tatăl»; despre Duhul Sfînt: «Cel ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit»), de dezvoltarea autentică a Tradiției și de anumite principii de interpretare ;

— a apăra ortodoxia credinței în fața interpretărilor arbitrare și eretice ale Tradiției. Crezul exprimă consensul Bisericii universale într-o anumită epocă de luptă între Ortodoxie și erezie. El se bucură de autoritatea episcopatului adunat în sinod ecumenic, autoritate care depinde de adevărul mărturiei sale, adevăr care își are sursa și puterea în comuniunea Bisericii ;

— a identifica Biserica în calitatea ei de comunitate de credință în raport cu cei ce nu cred sau au altă credință. El este propus ce-

lor din afară, ca o condiție pentru intrarea lor în Biserică prin botez (Fapte 8, 36—38).

Ca și Taina, sau acțiunea sacramentală, *crezul* este un *simbol*, care în același timp dezvăluie, redă și protejează, fără să definească în cuvinte, misterul lui Dumnezeu. Rostirea lui implică și confirmă voiața de a gândi altfel, adică schimbarea spiritului în favoarea lui Dumnezeu, sau pocăința. Credința afirmată este un semn care declară fidelitatea ultimă a credinciosului, o expresie verbală a unei experiențe în comuniunea lui Dumnezeu. Iar această experiență a credinței are valoarea unei cunoașteri teologice. Afirmarea credinței țîșnește din această experiență directă, teologică, și face parte din lauda și mulțumirea celui ce a devenit martor al lui Dumnezeu, fără să fie martor istoric al Lui. Credința este o cunoaștere teologică în care misterul lui Dumnezeu, Care se revelează în mod personal, este recunoscut fără a-l defini, interiorizat fără a-l epuiza, protejat și sfințit. Prin credință, creștinul are capacitatea spirituală de a recunoaște pe Dumnezeu așa cum El este în revelația Sa. Rostirea crezului înseamnă de aceea fidelitatea totală față de revelația lui Dumnezeu, hotărîrea de a gândi altfel, așa cum gîndește Dumnezeu. Și intrucît credința creează viață și comuniune, Biserica creștină s-a definit de la începutul ei ca o comunitate de credință. Ea nu numai că a pregătit printr-o instruire profundă pe cei ce doreau să devină membri ai săi (catehumenatul), dar a exercitat autoritatea sa învățătoare cu o mare severitate în fața ereziilor dogmatice. Biserica Ortodoxă a practicat excluderea de la comuniunea euharistică, deci pierderea calității de membru al Bisericii, mai ales din motive de erezie. De altfel, există anumite condiții pentru a fi membru al Bisericii Ortodoxe, care nu sînt de natură juridică, ci de natură teologică. În funcție de îndeplinirea acestor condiții teologice, Biserica a purces la acceptarea de noi membri sau la excluderea unor membri. Aceasta înseamnă că, conținutul credinței nu este o simplă opțiune intelectuală sau o chestiune particulară. Ea este o realitate eclesială, adică presupune încorporarea celui ce crede, într-un corp care el însuși este sacramental — taina mîntuirii. Credința înseamnă a exista altfel, după modul de viață al Sfinței Treimi, în comuniune de persoane.

Cuvîntul și Taina constituie cele două mijloace de însușire a harului Duhului Sfînt. Crezul — simbol în cuvinte, mărturisirea personală a credinței — este tot atît de important ca și taina — lucrare sacramentală, liturgică. Dacă prin credință creștinul interiorizează misterul lui Dumnezeu, prin Taină el participă la sfințenia Sa. Prin credință evocăm istoria mîntuirii, în toată întinderea ei revelată, ca lucrare a Sfinței Treimi; prin Taină, participăm direct la roadele iconomiei mîntuirii. Ritualul, cultul în sine, fără credință, nu asigură Taina, ceea ce înseamnă că îndeplinirea ritului și prezența comunității, deși sînt necesare, nu pot înlocui mărturisirea credinței. Și nici invers: Crezul nu poate înlocui Taina. Cultul și Tainele în general nu sînt altceva decît o altă formă în care Biserica recunoaște misterul lui Dumnezeu, me-

diază și restituie în formă liturgică-sacramentală însăși manifestarea prezenței lui Dumnezeu.

Dar credința înseamnă nu numai a gândi altfel, ci și a exista altfel, a trăi și a muri altfel («Aștept învierea morților și viața veacului ce va să vină»). Misterul și sfințenia lui Dumnezeu devin accesibile, se manifestă și sînt protejate nu numai în afirmarea orală a credinței, nu numai în celebrarea Tainelor, ci și în modul de viață, în spiritualitatea creștină. «Ținînd cu putere cuvîntul vieții», creștinii sînt ca niște «duminători în lume» (Filip. 2, 16). Crezul — Taine — spiritualitate, sau altfel spus: mărturisirea credinței, participarea la har prin mijlocirea Tainelor, pietatea sau sfințenia, toate acestea formează un întreg. Ele reduc sau mijlocesc, în forma lor specifică, misterul lui Dumnezeu, sfințenia și prezența Sa. Ca și persoana și puterea lui Hristos, credința se manifestă în «semne și minuni», în acte și evenimente. Misterul credinței este transpus în fapte istorice, are efecte asupra creației și istoriei. Prin urmare, crezul nu înseamnă o serie de propoziții dogmatice, abstracte, despre Dumnezeu, ci fiind inspirat de revelația Sa biblică în fapte și evenimente istorice, generează o atitudine, un mod de viață care corespunde cu acea revelație. Credința ne ajută să recunoaștem ce este Dumnezeu în Sine și în actele Sale în istorie. Astfel, *regula credinței* devine *regula vieții*. Există o legătură directă între realitatea credinței și realitatea vieții, căci concepția despre om, istorie, societate, este la înălțimea concepției despre Dumnezeu. Așadar, Biserica propune Crezul nu ca o definiție teoretică despre Dumnezeu, sau ca un text sacru din trecut, ci ca o poartă de intrare în taina lui Dumnezeu Celui viu, taină care se manifestă în modul de a gândi, de a exista, de a trăi și de a muri al poporului Său.

Crezul a fost introdus în slujba Liturghiei, la sfîrșitul secolului al V-lea, dar el era deja în centrul pregătirii candidaților pentru botez, în cadrul catehumenatului, cu mult timp înainte. Faptul acesta arată în modul cel mai direct că *simbolul de credință* niceo-constantinopolitan nu a rămas o simplă definiție dogmatică a Sinodului de la Constantinopol (381). Desigur, Crezul devine parte din tradiția permanentă a Bisericii universale, «memoria dogmatică» pe temeiul căreia sinoadele următoare dezvoltă și completează Tradiția. Pentru Biserica Ortodoxă, unitatea și universalitatea Bisericii se exprimă în mărturisirea comună a aceleiași tradiții apostolice, confirmată de sinodul ecumenic. Crezul a fost acceptat de Biserică în cult tocmai pentru substanța sa biblică, pentru valoarea lui teologică și spirituală. Căci el afirmă misterul lui Dumnezeu; nu numai ființa Sa absolută și infailibilă, ci și prezența Sa în mijlocul poporului Său. Tocmai din această cauză, interpretarea și prezentarea crezului, atît pentru «cei chemați», cît și pentru cei credincioși, în cadrul catehizării, rămîne o preocupare pastorală și misionară permanentă a Bisericii. Iar scopul catehizării nu este simpla recitare a crezului, ci integrarea credinței — cu pietatea personală, cu cultul, cu atitudinea culturală, cu slujirea socială — în

societate. Specificul Ortodoxiei constă anume în această legătură vizibilă dintre crez, iconografie, teologie, viață liturgică, etică și spiritualitate comunitară. Crezul evocă această totalitate a vieții creștine, pe care el o precede, o însoțește și o confirmă.

Crezul rămîne *simbolul* prin care creștinul afirmă și recunoaște apartenența sa vizibilă la o comunitate de credință locală, ortodoxă. În același timp, este un simbol care indică și exprimă universalitatea Bisericii locale.

Pr. prof. Ion BRIA
Consiliul Eșumenic al Bisericilor
Geneva

CE TREBUIE SĂ ȘTIM CÎND INTRĂM ÎN BISERICĂ¹

II

Vă amintiți, iubiți credincioși, că duminica trecută, căutînd să arăt ce trebuie să știe bunul creștin cînd intră în biserică, am răspuns la 5 întrebări din cele 17 cîte v-am anunțat că sînt cu toate. Astăzi, cu ajutorul Domnului, voi răspunde la încă 12, începînd cu aceasta :

6. Unde luăm loc în biserică ?

În bisericile ortodoxe, credincioșii au ascultat sfintele slujbe stînd în picioare, fiecare unde s-a găsit. Așa am moștenit. N-au fost scaune, ci numai strane pentru cei bătrîni și suferinzi. Acest lucru a fost orînduit pentru ca cei ce asistă să fie mai atenți, știut fiind că slujbele ortodoxe sînt lungi. Fiecare, după ce intra în biserică și aprindea luminări pe la sfeșnic, și se închina pe la icoane, sta unde vrea. În vremea noastră s-a făcut o rînduială nouă, în multe părți. S-a împărțit biserica în două: bărbații în dreapta și femeile în stînga. S-au introdus și scaune, mai ales la oraș. Așa este și la noi, după cum știți și vedeți.

Cel ce intră în biserică, fie că se închină pe la icoane și aprinde luminări sau nu — dacă slujba este începută se recomandă să nu facă acest lucru, după cum am spus duminica trecută — se așează: bărbații în rîndul bărbaților și femeile în rîndul femeilor, în liniște desăvîrșită, pe scaune sau în picioare, cum sînt și ceilalți, așa fel ca să nu împiedice vederea cuiva spre altar².

1. A patra predică preliturgică (cateheză) din volumul *Ție Doamne, patruzeci și patru de predici liturgice* (manuscris).

2. În Transilvania, în unele biserici de la țară, femeile intră în biserici prin ușa dinspre apus, iar bărbații printr-o ușă laterală. Femeile au locul lor spre apus, în urma bărbaților, închis cu un gîrduleț. Acolo au icoane și sfeșnice pentru luminări, nu se amestecă cu bărbații.

7. Introducându-se scaune în biserică, se pune întrebarea : *Cînd pot să stea pe ele credincioșii și cînd trebuie să se scoale în timpul Sfintei Liturghii ?*

Cei ce stau pe scaune în biserică, cît și cei ce stau în strane se vor scula la următoarele momente din Sfînta Liturghie : La binecuvîntarea pentru început, la ieșirea cu Sfînta Evanghelie, la citirea Apostolului și Sfintei Evanghelii, la ieșirea cu Cinstitele Daruri. În timpul cîntărilor : Pre Tine Te lăudăm, Cuvine-se cu adevărat, Unul Sfînt, și rugăciunii Tatăl nostru. De cîte ori binecuvîntează și cădește preotul.

8. *Cum trebuie să ținem mîinile în biserică ?*

Întrebarea aceasta îi privește, în primul rînd, pe cei ce stau în picioare în biserică și sînt ispitiți să stea cu mîinile la spate, *lucru nepermis în biserică și la orice solemnitate*. Cei ce au ocupat loc în picioare vor ține mîinile în față, palmă peste palmă, lăsate în jos sau pe lîngă șolduri cum se țin la poziția de drepți. Cînd cei de pe scaune ori din strane se vor scula, la clipe solemne, mîinile se vor ridica în dreptul pieptului palmă în palmă cruciș. Ținuta corpului va fi continuu demnă, cuviincioasă. În biserică se cere multă bună-cuviință de la intrare pînă la ieșire.

9. *Cum și cînd ne închinăm în biserică ?*

Mărturisirea ortodoxă ne învață așa, oriunde ne-am afla : «Punînd pe frunte primele trei degete ale mîinii drepte, să zicem : «În numele Tatălui», apoi slobozînd mîna drept în jos pe piept, să zicem : «Și al Fiului», de aici mutînd mîna pe umărul drept și ducînd-o pe stîngul, să zicem : «Și al Sfîntului Duh». Coborînd apoi mîna pe lîngă corp, să încheiem cu cuvîntul «amin».

În biserică, după ce am ocupat locul cuvenit, nu ne închinăm fiocare cînd vrem sau cînd ne-am trezit din alergarea gîndurilor nestăpînite. Să urmărim pe preot și să ne închinăm cînd se închină el. Dacă nu-l putem vedea, fiind perdeaua Sfintelor Uși lăsată, să fim atenți cînd zice «Al Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh». Tot așa cînd spune aceste cuvinte sau le cîntă cîntărețul, corul sau poporul, unde se cîntă în comun de credincioși. Cine face cruci continuu sau la întîmplare, dovedește că s-a automatizat ori că nu este atent la cele ce se spun și se cîntă. Și nu este bine.

10. *Cînd se sărută Sfînta Evanghelie ?*

Din respect față de Mintuitorul, s-a obișnuit ca bunii creștini să sărute Cartea, care cuprinde cuvintele Lui, învățăturile Lui scrise, adică Sf. Evanghelie. Sărutarea aceasta se face numai, cînd preotul scoate Sf. Evanghelie în mijlocul bisericii, după ce a citit din ea în altar, la Utenie, duminica. Cei care cer preotului să le dea spre sărutare Sf. Evanghelie, după ce a citit-o în fața Sfintelor Uși, greșesc. Închipuiți-vă că ar fi numai 30 de credincioși în biserică și preotul le-ar da la fiecare să sărute Sf. Evanghelie — și trebuie să le-o dea tuturor, dacă a dat-o unora, pentru că toți sîntem egali și frați cu aceleași drepturi înaintea lui Dumnezeu — ce s-ar întîmpla ?! Să zicem că, i-ar trebui fiecăruia, nu un minut, ci 20 de secunde pînă se rînduiește

și sărută. Se duc 10 minunte cu sărutul, adică se întrerupe Sf. Liturghie cu 10 minute. Dar când sînt sute de credincioși? În timpul acesta la strană nu se cîntă nimic, căci urmează ectenia pe care preotul nu o poate zice decît de la Sf. Masă din altar.

Poate cineva ar zice: «Sărutăm numai cei din față». «Și cei din spate ce să facă?» Părintele dă să sărute Sfînta Evanghelie numai lui cutare și cutare, mi nu vrea pentru că... etc., etc. Iată vorbele rele, iată invidia, cum se naște chiar în biserică. Și duminica viitoare ai să vezi pe cei care n-au apucat să sărute azi Sf. Evanghelie, îngrămădindu-se în față, îmbrîncindu-se chiar, să sărute și ei. Pentru aceste motive, la Sfînta Liturghie nu sărutăm Sf. Evanghelie decît cel care a citit-o, preotul sau diaconul și episcopul.

11. *Se pun pe capul credincioșilor Cinstitele Daruri, cînd se iese cu ele în mijlocul bisericii?*

— Nu! pentru aceleași motive arătate la sărutul Sfîntei Evanghelii. De altfel, vinul din Sf. Potir și pîinea de pe Sf. Disc sînt numai binecuvîntate, nu sfințite. De aceea corect se numesc Cinstitele Daruri, nu Sfîntele Daruri, cum greșesc unii numindu-le. Numai la Sfînta Liturghie mai înainte sfințită, în momentul acesta, Darurile sînt sfințite și se pot numi Sfînte, dar nici acestea nu se pun pe capul credincioșilor. Cine este pregătit și dorește, să ceară să se împărtășească cu ele nu să i le pună preotul pe cap.

12. *Este bine să se citească pomelnice la ieșirea cu Cinstitele Daruri în mijlocul bisbericii?*

— Nu este bine! Pomenirile la Sfînta Liturghie nu se fac decît în Altar, la Sf. Proscomidie într-un timp precis, de care ne-am ocupat la întrebarea a 4-a, fără să le audă credincioșii care au adus pomelnice sau alții. Așa spune cartea și e bine așa. Credincioșii au venit la biserică să asculte Sf. Liturghie, nu o înșirare de nume, care nu-i interesează, îi plictisesc, îi supără chiar, și îi fac pe unii să părăsească biserica. Sf. Sinod, prin circulare date în diferite timpuri, a oprit citirea pomelnicilor la ieșirea cu Cinstitele Daruri, iar în Liturghierul tipărit în anul 1974, este scris cu cerneală roșie: «Nu se citesc pomelnice».

13. *Se vorbește și se salută în biserică?*

Este scris pentru preot ca, după ce s-a închinat în mijlocul bisericii, să se incline în dreapta și în stînga spre credincioși. Acesta este salutul lui în biserică. Același lucru îl pot face și credincioșii, dar mai înainte de începerea slujbei, orice slujbă, ca preotul. Prietenii pot să schimbe și cîteva cuvinte în șoaptă, dacă nu stingheresc pe cei care se închină pe la icoane, și repet, dacă preotul n-a dat binecuvîntarea de început a slujbei.

În timpul slujbei nici o vorbă, nici un salut. În timpul slujbei sfînte, să fii sfînt! Sîntem înaintea lui Dumnezeu, vorbim cu El în rugăciuni și în cîntări. Lumea din jur nu ne mai interesează, nu mai există pentru noi în timpul rugăciunii publice sau personale. Dacă am întirzat, ne luăm locul, fără să ne închinăm pe la icoane, fără vorbe de salut ori stringeri de mîini a prietenilor și cunoscuților.

Gindiți-vă la cei de la teatru, la cinema, săli de concert etc. ! După ce s-a ridicat cortina, adică după ce a început reprezentația, nimeni nu mai are voie să intre în sală, să umble de colo pînă colo, iar dacă doi inși vorbesc unul cu altul sînt certați de vecini sau chiar dați afară din sală. Nu este rău ca și bunii creștini să aducă la ordine pe cei care vorbesc în timpul slujbei, în biserică, dar cu blîndețe și fără zgomot.

14. *Se iau flori din biserică ?*

Este, iubiți credincioși, obiceiul, după cum știți, un frumos obicei, ca să se aducă flori la biserică și să se așeze la icoane și la crucea Mîntuitorului. Florile aduse la biserică sînt un dar al dragostei creștinești, sînt un dar curat de mulțumire adus lui Dumnezeu, un semn de cinstire pentru sfinții pictați pe icoane. Florile acestea rămîn acolo unde au fost puse, pînă se vor ofili. Ele au fost închinat lui Dumnezeu și Sfinților și nimeni nu are dreptul de a le lua. Și apoi, îngrămădirea la flori produce nemulțumiri, mai ales din partea celor care bănuiesc că nu se vor ajunge să ia și ei. Luarea florilor numai de unii produce invidie, ca și la sărutarea Sfintei Evanghelii după citire în fața Ușilor împărătești, ori a Cinstitelor Daruri la ieșirea cea mare, după cum am arătat în predicile trecute. Cei care le-au adus se supără și ei, cînd văd că li se ia darul adus lui Dumnezeu și Sfinților Lui, nu pentru oameni. Pentru toate aceste motive, ele vor rămîne în biserică pînă la vestejire, în afară de cazul, cînd preotul le împarte, cum știm că se face în Vinerea Mare, înainte de a se înconjura biserică cu sfîntul Epitaf, pentru ca toți cei din procesiune să aibă flori în mină.

15. *Se părăsește biserica în timpul Sfintei Liturghii ?*

Păcatul acesta îl au, dragii mei, mai ales orașenii. Între ei se găsesc grăbiții, care aprind cite o luminare în sfeșnicile de lingă ușă, în timpul Sfintei Liturghii, ascultă citeva minute cîntările și pleacă. Ei cred că prin aceasta s-au achitat de datoria de huni creștini și mai aleargă și după alte treburi. Nu-și dau seama, că prin părăsirea bisericii în timpul acesta se lipsesc de sfințirea pe care o dă taina cea mare a Sfintelor Liturghii tuturor celor care o respectă și o trăiesc cu săvirșitorii.

Cei care sînt ispitiți să părăsească biserica în timpul Sfintei Liturghii să ia aminte la exemplul strămoșilor noștri, care nu părăseau biserică chiar în timp de primejdii. Cronicarul Miron Costin spune despre Ieremia Vodă, Domnul Moldovei (1595—1606) că era în biserică la Sfînta Liturghie, cînd i s-a adus la cunoștință că, Răzvan, care voia să-i ia tronul, se apropia întovărașit de o puternică oaste dușmană. Ieremia n-a voit să iasă din biserică pînă nu s-a terminat Sfînta Liturghie. Cînd a ieșit, și-a orînduit oastea și a biruit pe dușman³.

16. *Cine are dreptul să se miruiască și cînd ?*

Răspund scurt : Numai cei care au stat în biserică pînă la terminarea Sfintei Liturghii. Miruirea se face numai la sfîrșitul slujbei, după cum știți. Cei care cer să fie miruiți în timpul slujbei — orice slujbă

3. *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția «Cugetarea», pag. 312.

ar fi și orice motiv ar avea — nu știu ce cer, cum a spus Mintuitorul, cu altă ocazie.

17. Cine are dreptul să ia anafură și când ?

Se știe de toți bunii creștini că, anafura se ia după miruire, numai de cei care n-au mâncat nimic în ziua aceea și n-au fumat.

Cei care cer anafură mai devreme, dovedesc că nu știu când se pregătește anafura la Sfânta Liturghie. Piinea pentru anafură se binecuvintează de către preot în timpul cântării Axionului. Mai devreme, preotul nu are de unde s-o dea, iar de la binecuvîntare pînă la sfîrșitul Sfintei Liturghii nu mai este mult, deci răbdare! Toate la vremea lor.

Am spus, iubiți credincioși, că răspunsurile la cele 17 întrebări la un loc, formează răspunsul la întrebarea matcă: *Ce trebuie să știm cînd intrăm în biserică ?* Ați auzit răspunsurile date în cele trei duminici. Ele sînt adevărate reguli de bună-cuviință creștină, pe care orice credincios trebuie să le știe și să le respecte, cînd intră în biserică. Vorbesc de credincioșii ortodocși, fie ei enoriași sau turiști în stațiunile balneo-climaterice.

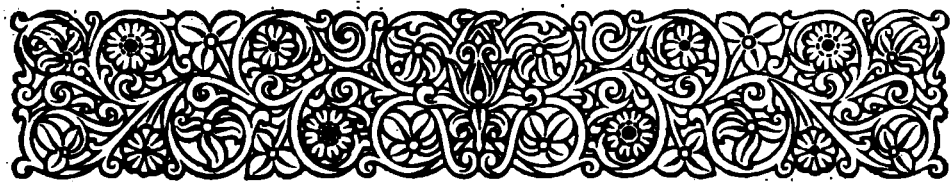
Dacă se cere bună-cuviință în familie⁴, în societate, oriunde sînt adunați oameni, cu atît mai mult în biserică, în fața lui Dumnezeu, a slujitorilor Săi, a credincioșilor veniți să se roage.

Credinciosul învață regulile bunei-cuviințe în biserică, pentru el, ca să știe, dar și pentru ca să învețe pe alții, pe cei ce nu știu sau au uitat. Datoria de creștin, dragostea sfîntă îl obligă la această faptă bună față de semenii săi. Pentru acest motiv v-am îndemnat, dragii mei, vă îndemn și vă voi îndemna mereu ca, cele ce auziți aici, cele ce ați învățat și veți mai învăța din predicile liturgice și orice predică, să spuneți și altora, să învățați și pe alții, care n-au putut să fie prezenți aici și nu vor putea să fie nici în viitor din diferite motive neprevăzute, din pricini binecuvîntate, cum se zice în vorbirea religioasă.

Predicile acestea premergătoare Sfintei Liturghii, preliturgice sau cateheze pregătitoare pentru Sfînta Liturghie, după cum ați constatat, fiecare sînt adevărate lecții necesare bunului creștin care vine la biserică ca să asiste la Sfînta Liturghie ori să ia parte activă. Așa să fie.

Pr. Dr. Gh. PASCHIA

4. Dr. Gh. Paschia, *Dicționar al bunei-cuviințe*, București, 1972.

ARTICOLE ȘI STUDII

IDEI DOGMATICE ȘI MORAL-SOCIALE ÎN „RUGĂCIUNEA ARHIEREASCĂ”

(Ioan, cap. XVII)

Imprejurările în care Mântuitorul a rostit această rugăciune. Rugăciunea pe care Mântuitorul o adresează către Dumnezeu-Tatăl este continuarea marelui cuvântări pe care Domnul Iisus o rostește imediat după Cina cea de taină. Una din preocupările exegeților Noului Testament, legată de rostirea acestei rugăciuni, este și stabilirea cu exactitate, a timpului și a locului în care Mântuitorul a adresat-o lui Dumnezeu-Tatăl. În acest sens s-au emis mai multe ipoteze, unii înclină să spună că Mântuitorul ar fi rostit-o în încăperea unde, cu puțin înainte, Mântuitorul a instituit Sfânta Taină a Euharistiei (aceștia își bazează afirmația pe textul din Ioan 14, 31 unde Mântuitorul spune: «Sculăți-vă să mergem de aici»). Pe de altă parte, alții afirmă că ridicarea ochilor Mântuitorului spre cer ne sugerează ideea că rugăciunea a fost rostită afară, în aer liber. În acest sens este demn de amintit faptul că încă din perioada Vechiului Testament, din timpul regelui Solomon se practica rugăciunea rostită afară, însoțită de ridicarea ochilor sau a brațelor spre cer: «Apoi a stat Solomon înaintea jertfelnicului Domnului, în fața întregii adunări a lui Israel, și și-a ridicat mâinile sale la cer și a zis...» (III Regi 8, 22; cf. II Paralip. 6, 12—13). Această practică a rugăciunii este folosită și în Noul Testament: «Și luind cele cinci pîini și doi pești, privind la cer, a binecuvîntat...» (Marcu 6, 41; cf 7, 43; Ioan 11, 41).

Dacă ținem cont de acest fapt atunci se poate afirma că Mântuitorul a făcut, după ce a ieșit cu ucenicii Săi de la Cină, un «popas» pe calea ce-i ducea spre gradina Ghetsimani — acesta constituind intervalul de timp cînd Mântuitorul a rostit rugăciunea¹. Tot în Evanghelia Sântului Apostol Ioan este consemnată și minunea învierii din morți a lui Lazăr. Le era destul de proaspătă în memorie Apostolilor; la fel Mântuitorul «ridica numai ochii spre cer» mulțumind Tatălui. Era rugăciunea Dum-

1. M. J. Lagrange, *L'Evangile selon Saint Jean*, Paris, 1963, p. 438.

nezeu-Fiului adresată Tatălui de a-L «preaslăvi cu slava care a avut-o mai înainte de a fi lumea» (Ioan 17, 5).

De asemenea, în capitolul 16, versetul 33, Mîntuitorul rostește o profeție în legătură cu situația ulterioară a ucenicilor Săi : «...În lume necazuri veți avea ; dar îndrăzniți, Eu am biruit lumea». Trebuia deci, ca Mîntuitorul să-i îmbărbăteze, descoperindu-le încă o dată că El este Fiul lui Dumnezeu, că El a venit pe pămînt ca să facă cunoscută preamărirea lui Dumnezeu, întărind-o în același timp prin preamărirea ce I se va aduce Fiului pentru biruința ce o va aduce asupra păcatului și a morții.

I. Idei dogmatice : noțiunea de Dumnezeu și lucrarea Lui după „Rugăciunea arhierască”.

a) *Dumnezeu-Tatăl : ființa și atributele Lui.* Teologia ortodoxă, dînd o interpretare apofatică ființei divine, preferă să se exprime prin termeni doxologici cînd vorbește de Dumnezeu. În „Rugăciunea arhierască” Mîntuitorul Iisus Hristos descoperă că Dumnezeu este unul în ființă, și că El nu depinde de existența cuiva, nici nu este egal cu altcineva : «Și aceasta este viața de veci să Te cunoască pe Tine *singurul adevăratul Dumnezeu...*» (Ioan 17, 3). Dumnezeu nu poate fi definit printr-o relație, El are un caracter absolut² : «Cum puteți voi să credeți, cînd primiți slava unii de la alții, și slava care vine de la unicul Dumnezeu nu o căutați ?» (Ioan 5, 44).

Despre această ființă unică a lui Dumnezeu oamenii nu știu prea multe. Se găsesc în Noul Testament expresii care revelează ceva din ființa nemărginită a lui Dumnezeu. Așa de exemplu : Dumnezeu este duh (Ioan 4, 24 ; cf. II Cor. 3, 17 și Filip. 3, 3) ; Dumnezeu este lumină (Ioan 8, 12 ; 1, 4—5 ; 3, 19 ; 9, 5 ; 12, 46 ; I Ioan 1, 5 ; cf. Efes. 5, 8) ; Dumnezeu este dragoste (I Ioan 4, 10, 16).

Aceasta nu înseamnă că Dumnezeu este o natură statică, imobilă impersonală³. Ființa lui Dumnezeu ia o formă de «a fi», «Căci așa a iubit Dumnezeu lumea, încît pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a dat...» (Ioan 3, 16)⁴. Dar în această mișcare de devenire ființa lui Dumnezeu nu se transformă, nu primește o formă pe care n-a avut-o mai înainte, căci Dumnezeu nu stă sub categoria existenței determinate, nefiind supus timpului și spațiului ; «La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan 1, 1 ; cf. I Ioan 1, 1—2 ; Col. 1, 17).

De aceea, Dionisie Areopagitul vede pe Dumnezeu mai presus de orice nume și în același timp, indicat întreg prin multe nume : «Oare

2. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloac, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 140.

3. Din caracterul de realitate supremă a lui Dumnezeu, Paul Evdochinov a tras concluzia că El nu poate fi devenit rațional : «...Dumnezeu nu poate fi supus niciodată logicii demonstrațiilor și închis într-un lanț causal...», în *Les âges de la vie spirituelle*, Desclée de Brouwer, Paris, 1964, p. 46.

4. Pr. prof. Dumitru Stăniloac, *op. cit.*, p. 119.

nu acesta este numele Lui, cu adevărat minunat că este mai presus de orice nume?... Dar înțelepții în cele dumnezeiești îl laudă prin multe nume din toate cele cauzate : ca bun, ca frumos, ca înțelept, ca vrednic de iubit, ca Dumnezeu dumnezeilor, ca Domnul domnilor, ca Sfântul sfinților, ca veșnic, ca Cel ce este, ca fiind cauza veacurilor, ca dătătorul de viață, ca înțelepciune și ca minte, ca mai presus decît toate comorile a toată cunoștința, ca putere, ca stăpînitor etc.»⁵.

Noi nu experiem din Dumnezeu, în conținut, decît lucrările Lui variate, referitoare la lume, adică în relație cu noi. Tot ce cunoaștem din Dumnezeu este dinamismul Său trăit în relațiile cu lumea⁶.

b) *Veșnicia lui Dumnezeu*. Veșnicia este atributul lui Dumnezeu în raport cu timpul, care înregistrează schimbarea, succesiunea. Dumnezeu nu e supus nici unei schimbări, în timp, nu e supus timpului. E supratemporal și raportul de dependență este invers față de al oamenilor cu timpul : timpul e în dependență de el, «...preaslăvește-Mă Tu, Părinte, la Tine însuși, cu slava pe care am avut-o la Tine, mai înainte de a fi lumea» (Ioan 17, 5).

Veșnicia nu poate fi lipsită de viața liberă și conștientă, în caz contrar nu e decît o falsă veșnicie : «Aceasta este viața de veci să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat și pe Cel ce L-ai trimis, pe Iisus Hristos» (Ioan 17, 3).

Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că atunci cînd se afirmă că «în Dumnezeu nu este mutare nici umbră de schimbare» (Iacob 1, 17) trebuie să înțelegem că Dumnezeirea este nemișcată, ca una ce e plinirea tuturor», e plenitudine de viață care nu mai are spre ce să mai tindă. El este «începutul veșnic» (Gen. 1, 1 ; cf. Ioan 1, 1), «Cel dintîi și cel de pe urmă» (Isaia 41, 4 ; 44, 6). Dumnezeu trăiește într-un veșnic prezent : «Anii Tăi nici nu merg nici nu vin... Anii Tăi stau toți împreună, fiindcă stau ; nici cei care merg nu sînt excluși de cei care vin, fiindcă nu trec... Anii Tăi o singură zi ; și ziua Ta nu în fiecare zi, cu astăzi, fiindcă astăzi al Tău nu cedează zilei de mîine, căci nu mai urmează zilei de ieri. Astăzi al Tău : veșnicia !»⁷.

c) *Atotputernicia lui Dumnezeu*. Este atributul lui Dumnezeu care stabilește un raport între puterea Lui și forțele cu care El însuși a înzestrat întreaga creație. «Precum I-ai dat stăpînire peste tot trupul ca să dea viață veșnică tuturor aceluia pe care i-ai dat Lui» (Ioan 17, 2). Sfântul apostol Ioan arată atotputernicia lui Dumnezeu, atît în crearea lumii : «Toate prin El s-au făcut ; și fără de El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut» (Ioan 1, 3) cît și prin lupta cu nevoile și neputințele de tot felul : «...Adevărat, adevărat zic vouă, Fiul nu poate să facă nimic de la Sine dacă nu va vedea pe Tatăl făcînd ; căci cele ce face Acela, acestea le face și Fiul întocmai» (Ioan 5, 19).

Atotputernicia lui Dumnezeu se arată și în conservarea lumii și în stăpînirea ei : «Precum I-ai dat stăpînire peste tot trupul... arătat-am numele Tău oamenilor pe care Mi-ai dat... păzește-i în numele Tău».

5. Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus*, în P.G., III, col. 593.

6. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 139.

7. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 119 a, P.G., XCI, col. 1069.

(Ioan 17, 2, 6, 11; cf. Rom. 1, 20; I Cor. 8, 6; Efes. 3, 20; Col. 1, 16; 2, 10; Apoc. 16, 17; 19, 6).

Este evident că puterea dumnezeiască nu acționează independent de voința lui Dumnezeu. Ea se supune voinței lui Dumnezeu; aceasta o pretinde, în primul rînd, natura personală a lui Dumnezeu: «Părinte, voiesc ca, unde sînt Eu, să fie împreună cu Mine și aceia pe care Mi i-ai dat...» (Ioan 17, 24). Puterea lui Dumnezeu nu se întinde numai pînă unde se întinde voința lui reală, ci și la acelea pe care de fapt nu le voiește, dar ar putea să le voiască⁸.

Sfințenia lui Dumnezeu. Sfințenia ca stare de puritate și desăvîrșire morală e proprie numai lui Dumnezeu: «Părinte Sfinte, păzește-i în numele Tău...» (Ioan 17, 11). Vechiul Testament, numește pe Dumnezeu «Sfînt» (Iov. 6, 10; Isaia 6, 3; 40, 21), «Sfîntul lui Israel» (Isaia 1, 4). Expresia trece și în Noul Testament. Aici față de Vechiul Testament accentul cade pe starea de sfințenie lăuntrică desăvîrșită a lui Dumnezeu. Tatăl este «Sfînt»: «După Sfîntul care v-a chemat pe voi» (I Petru I, 15; cf. Matei 5, 48; Ioan 17, 11).

Zidind pe om, Dumnezeu îl face părtaș al bunurilor naturii Sale, prin chipul dumnezeiesc pe care îl așează în fața lui. Prin însuflarea Duhului Sfînt, omul devine capabil de sfințenie: «Sfințește-i pe ei întru adevărul Tău» (Ioan 17, 17, 19).

După cădere, toate au fost supuse deșertăciunii, adică au fost golite de sfințenie. Creația întreagă suspină după o restaurare, care trebuie să înceapă cu omul, prin care a venit și căderea (Rom. cap. 8). Sfințenia lui Dumnezeu este baza și izvorul întregii stări de sfințenie⁹.

a) *Dumnezeu-Fiul. Unitatea lui cu Tatăl.* Mintuitorul Hristos declară în «Rugăciunea arhierescă» că: «Și toate ale Mele sînt ale Tale și ale Tale sînt ale Mele» (Iov 17, 11), arătînd prin aceasta unitatea ce există între El și Tatăl. În cap. 16, 15 Mintuitorul spune că toate ce sînt ale Tatălui sînt și ale Lui, și prin aceasta afirmă raportul de reciprocitate ce există între El și Tatăl. Persoanele sînt unite în Tatăl ca un izvor al Lor; reiese că în lucrarea Lor spre fapte sînt unite în ființa cea unică; «...să vadă slava Mea pe care Mi-ai dat-o...» (Ioan 17, 24). În alt loc din Evanghelia sa Sfîntul Ioan spune: «Și nimeni nu s-a suit la cer, decît Cel ce s-a coborît din cer, Fiul Omului care este în cer» (Ioan 3, 13; cf. Ioan 17, 5; I Cor. 8, 6; 10, 4; II Cor. 8, 9; Filip. 2, 6; Col. 1, 14—15; Evr. 1, 2; Ioan, 1, 1; 8, 13).

Modul cum Cele trei Persoane alcătuiseră unitatea ființei dumnezeiești este mai presus de înțelegerea noastră. Dacă dumnezeirea izvoritoare este Tatăl, ne spune Dionisie Areopagitul — iar Iisus și Duhul au fost văzuți, pe baza Sfintei Scripturi, ca niște vlăstare dumnezeiești crescute din dumnezeirea născătoare, dacă putem zice așa, și ca niște flori sau lumini supraesențiale, nu e cu putință nici a spune, nici a înțelege cum sînt acestea¹⁰.

8. Prof. Hristu Andrușos, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*, trad. de prof. dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1930, p. 60.

9. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 73.

10. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 147.

Ca Logos intrupat își păstrează identitatea ființială cu Tatăl; își păstrează identitatea și cu firea omenească, iar Logosul intrupat istoricește, este Hristos-Dumnezeu sau Dumnezeu-Cuvîntul care are o ipostază alcătuită din doua naturi: dumnezeiască și omenească. Prin aceasta, Cuvîntul lui Dumnezeu, care în pre existența sa la Dumnezeu era o ipostază simplă, ajunge o ipostază alcătuită din două firi sau naturi desăvîrșite, pentru că prin întrupare niciuna din firi nu-și diminuează, natura sa proprie, în dauna sau folosul celeilalte. Așa cum remarcă Sfîntul Ioan Damaschin, Logosul făcut om, «are caracteristicile filiației dumnezeiești ale lui Dumnezeu-Cuvîntul și proprietățile care-l deosebesc de Tatăl și de Duhul Sfînt»¹¹.

Prologul din Evanghelia Sfîntului Ioan (1, 1) ne arată această unitate a Mîntuitorului Hristos cu Tatăl. Lucrarea personală din veci a Logosului, a Fiului lui Dumnezeu a fost revelarea Dumnezeirii și a adevărului Sfintei Treimi.

b) *Egalitatea în slavă și putere cu Tatăl*. Mîntuitorul are conștiința clară că relația Sa cu Dumnezeu-Tatăl e de altă natură decît relația dintre oameni și Dumnezeu, că El singur este Fiul adevărat din ființa Tatălui și deoființă cu Dumnezeu Tatăl, că nu este fiu al lui Dumnezeu, cum sînt oamenii. «Și atunci preamărește-Mă, Tu Părinte, la Tine însuși, cu slava pe care am avut-o la Tine...» (Ioan 17, 5; cf. 1, 1, 8, 58; Apoc. 5, 12). Mîntuitorul vorbește totdeauna despre «Tatăl Meu». El spune, «Eu și Tatăl una sîntem» (Ioan 10, 30; cf. Ieș. 23, 21; Ioan 17, 11, 22).

Mîntuitorul revendică exclusiv pentru Sine a fi Fiul Părintelui ceresc, egal în cinste și putere cu Tatăl. În primul rînd menționăm că în Noul Testament se atribuie Mîntuitorului fapte pe care Vechiul Testament le atribuie numai lui Dumnezeu. Astfel Sf. Scriptură a Vechiului Testament începe cu relatarea despre atotputernicia lui Dumnezeu despre acel «să fie», căruia îi urmează apariția întregii existențe. Și Mîntuitorul spune «să fie» și poruncii Lui îi dau ascultare vînturile și valurile mării, viața și moartea și toate făpturile.

Pe muntele Sinai Dumnezeu dă o nouă lege pentru un nou timp; același lucru îl face și Mîntuitorul pe «Muntele Fericirilor».

Dumnezeu făgăduiește lui David, prin gura profetului, iertare; Mîntuitorul iartă păcatele. Deci Mîntuitorul săvîrșește faptele pe care le săvîrșește numai Dumnezeu.

În Sfînta Scriptură a Noului Testament Mîntuitorul se prezintă ca proprietarul lumii.

Apoi la un cuvînt al Mîntuitorului: vînturile și mările se linișesc, boalele de tot felul se vindecă, duhurile necurate fug, mormintele se deschid și morții înviază.

Da, și alți slujitori ai lui Dumnezeu săvîrșesc minuni; dar cu puterea dată lor de Dumnezeu. Ei imploră minunile de sus, Mîntuitorul le săvîrșește cu putere proprie; ei lucrează în numele Celui de sus, Mîntuitorul în numele Său. Mîntuitorul se prezintă ca învățătorul adevă-

11. Saint Jean Damascène, *La foi orthodoxe suivie de défenseurs des Icônes*, trad. du docteur E. Ponsoye, Paris, 1966, p. 110.

rului divin : «Eu sînt Calea, Adevărul și Viața» (Ioan 14, 6). «Eu sînt Învierea și Viața, cel ce crede în Mine, deși va muri va fi viu. Și tot cel ce este viu și va crede în Mine, nu va muri în veac» (Ioan 11, 25—26; cf. Fapte 23, 6 ; 24, 15 ; I Cor. 15, 55 ; Ioan 6, 54).

Păcatele sînt greșeli împotriva lui Dumnezeu și numai Dumnezeu le poate ierta. Mîntuitorul își asumă această prerogativă : El iartă păcatele cu deplină putere proprie în numele Său (Matei 9, 6 ; Marcu 2, 10—11 ; Luca 5, 24 ; Ioan 5, 8) ¹².

c) *Rolul Fiului în economia mîntuirii*. Lucrarea de răscumpărare a omului s-a desăvîrșit printr-o întreită slujire : profetică, arhierescă, împărătească. «Prin prima Mîntuitorul pregătește împărăția lui Dumnezeu, prin a doua o întemeiază, iar prin a treia o conduce» ¹³.

Această calitate de a sluji este esențială Fiului și ține de taina profeției, a iconomiei : «Eu te-am preaslăvit pe Tine pe pămînt ; lucrul pe care mi l-ai dat să-l fac L-am săvîrșit. Arătat-am numele Tău oamenilor pe care Mi i-ai dat Mie din lume... Pentru că cuvintele pe care Mi le-ai dat le-am dat lor...» (Ioan 17, 4, 6, 8). Slujirea e de aceeași însemnătate și esență cu calitatea de «Fiu», «Tatăl Meu pînă acuma lucrează și Eu lucrez» (Ioan 5, 17).

Prin cele trei slujiri, Mîntuitorul restaurează întreaga ordine divină a creației, slujind în continuare iconomiei de slujire a lumii. Prin slujirea profetică se înțelege descoperirea adevărilor religioase ale existenței noastre viitoare în Dumnezeu și întărirea ei prin propovăduire, viață și minuni (Matei 13, 57 ; Luca 13, 33). Slujirea arhierescă cuprinde toate suferințele, patimile și moartea Domnului pentru mîntuirea noastră (Matei 20, 28 ; Ioan 11, 51 ; 18, 18 ; Evrei 4, 14 ; 5, 1—5). Demnitatea împărătească se arată în fapte săvîrșite de puterea dumnezeiască (Matei 25, 31—34 ; 27, 11 ; Ioan 28, 33, 37) și anume : în viața pămîntească, prin stăpînirea asupra stihilor, arătată prin minuni și prin stăpînirea asupra sufletelor : «Pe cei ce Mi i-ai dat *i-am păzit*...» (Ioan 17, 12) ; iar după moartea Sa, prin coborîrea la iad, învierea, înălțarea și șederea de-a dreapta Tatălui ¹⁴.

Întreita activitate misionară a Mîntuitorului stă deci în slujirea credincioșilor : «Dar nu numai pentru aceștia Mă rog, ci și pentru cei ce vor crede în Mine, prin cuvîntul lor» (Ioan 17, 20) «Fiul Omului a venit să slujească» (Marcu 10, 45 ; cf. Ioan 13, 14—15). Dar pildă de cea mai smerită slujire se dă Mîntuitorul pe Sine, cu ocazia «spălării picioarelor» cînd se adresează către ucenicii Săi zicîndu-le : «Înțelegeți ce v-am făcut Eu ? Voi mă numiți pe Mine : Învățătorul și Domnul, și bine ziceți, căci sînt. Deci dacă Eu, Domnul și Învățătorul, v-am spălat vouă picioarele și voi sînteți datori să spălați picioarele unii altora. Că v-am dat vouă pildă, ca, precum v-am făcut Eu vouă, să faceți și voi asemenea» (Ioan 13, 12—15).

12. Diac. prof. O. Bucevșchi, *Mîntuitorul despre Sine*, în «Studii teologice», VIII (1956), nr. 7—8, p. 416.

13. Prof. Constantin C. Pavel, *Opera mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos și slujirea Bisericii Sale*, în «Ortodoxia» XV (1963), nr. 3, p. 425.

14. *Ibidem*, p. 416.

Dar putem spune că întreaga Lui viață pămîntească și întreaga Lui activitate este o slujire continuă, de ridicare, de curățire și de sfințire a firii omenești, pînă la starea de transfigurare totală, de îndumnezeire a ei, «act al iconomiei divine ce reprezintă un aspect fundamental în lina răscumpărării pe care Sfinții Părinți răsăriteni îl consideră fundamental. Ei vor repeta pe rînd, începînd cu Sfinții Irineu și Atanasie cel Mare, și continuînd cu Sfinții Grigorie de Nissa și Grigorie de Nazianz și alții : că «Dumnezeu s-a făcut om, pentru ca omul să poată deveni Dumnezeu»¹⁵.

d) *În ce sens Mîntuitorul este «preamărit?»*. Iisus Hristos, ca Fiul al lui Dumnezeu, înainte de a se preaslăvi prin patimile și învierea Sa, se roagă Tatălui : «Părinte a sosit ceasul : preamărește pe Fiul Tău ca și Fiul să te preamărească» (Ioan 17, 1). Această parte din Rugăciunea arhierescă se deosebește de restul cuprinsului ei prin aceea că Fiul lui Dumnezeu se roagă pentru El însuși cum reiese din cuvîntul *θεός* din versetul 1, care apare și în versetul 5. Deci Fiul se roagă pentru El, dar preamărirea pe care o cere de la Tatăl, El o avea deja, și trebuia numai ca propria lui preamărire să se unească cu cea a Tatălui. Mîntuitorul avea această preamărire și El nu făcea altceva decît să se reîntoarcă în ea¹⁶.

În Ioan 17, 5 Mîntuitorul spune : «Și acum preaslăvește-Mă Tu Părinte, la Tine Însuși, cu slava pe care am avut-o la Tine mai înainte de a fi lumea»; adică El cere Tatălui să-și recapete mărirea pe care o avusese la Tatăl, înainte de «chenoza» Sa. Mîntuitorul cere ca și peste natura omenească a Lui să se reverse mărirea lui Dumnezeu — de care S-a despărțit prin supremul act al întrupării. Se pare că aici nu-i vorba despre preamărirea pe care persoanele divine puteau să și-o dea una alteia.

Dacă Fiul lui Dumnezeu a putut să-L preamărească pe Tatăl prin lucrarea pe care El o aduce în folosul omenirii, atunci și Tatăl a putut să preamărească pe Fiul întrupat pentru tot ceea ce a făcut Mîntuitorul pe pămînt (cf. Ioan 4, 34 ; 5, 36)¹⁷.

Pre existența Lui este exprimată desul de clar aici. Dacă Mîntuitorul cere Tatălui ca să-l preamărească «acum» — *νῦν* nu este opus veșniciei, ci faptelor lui în timp, în acest verset : Patimilor, care vor desăvîrși opera Lui. De exemplu : «...Acum a fost preaslăvit Fiul Omului și Dumnezeu a fost preaslăvit în El» (Ioan 13, 31)¹⁸.

II. Idei moral-sociale.

a. *Unitatea Apostolilor, unitatea Bisericii*. Comuniunea dintre Hristos și credincioși s-a săvîrșit prin Sfinții Apostoli : «Ca toți să fie una, după cum Tu Părinte, în Mine și Eu în Tine, așa și aceștia să fie una...» (Ioan XVII, 21). Modelul unității Apostolilor este unitatea Fiului cu a Tatălui : «...credeți în aceste lucruri ca să știți și să cunoașteți că Tatăl

15. Vl. Lossky, *A l'Image et à la Ressemblance de Dieu. Rédemption et Délivrance*, Paris, 1938, p. 95.

16. M. J. Lagrange, *op. cit.*, p. 439.

17. *Ibidem*, p. 440.

18. *Ibidem*.

este în Mine și Eu în Tatăl» (Ioan 10, 38 ; cf. Ioan 17, 11) «Ca să fie una precum sintem și noi».

Sfinții Apostoli s-au făcut deiformi¹⁹, nu după natură, ci după har. La Cincizecime Duhul Sfint le trimite sub formă de limbi de foc harul divin. Acum, în momentul transmiterii harului divin se marchează și momentul istoric al începutului misiunii lor apostolice. Împărțirea darurilor a avut un *efect unificator*, dat fiind că harul divin împărțit apostolilor a fost același și s-a dat fiecăruia dintre ei în mod egal. Sf. Apostoli au fost lucrători direcți ai Mântuitorului, egali în putere. Tuturor Mântuitorul Le-a dat pe Duhul Sfint : «Luați Duh Sfint și cărora le veți ierta păcatele, iertate vor fi și cărora le veți ține vor fi ținute» (Ioan 20, 22—23).

Înzestrați fiind cu puterea cerească a Mântuitorului s-au luptat pentru a face neamurile ascultătoare lui Hristos. Necunoașterea idolatriei era universală, de aceea și misiunea pe care le-a încredințat-o Iisus a fost *universală și egală*. Misiunea lor comună reiese din actul trimiterii : «Precum M-ai trimis pe Mine, și Eu i-am trimis în lume» (Ioan 17, 18).

Apostolii au fost lucrători direcți ai Mântuitorului egali în demnitate, în obiectul acțiunii lor mântuitoare :²⁰ «Pentru ca cuvintele pe care Mi le-ai dat le-am dat lor, iar ei le-au primit...» (Ioan 17, 8).

În iconografia ortodoxă bizantină²¹ chipurile omenești ale apostolilor sint identice, asemănarea lor totală ne arată că nu predomină elementul individual bio-psihiic, ci chipurile lor sint expresia unității energiei divine, iar dumnezeirea este una și unică (Ioan 17, 11).

Biserica este o adunare a poporului lui Dumnezeu, iluminat de Hristos, prin Sf. Apostoli. Biserica își primește unitatea ei și din posedarea credinței curate, a adevărului pur («Arătat-am numele Tău oamenilor pe care Mi i-ai dat Mie din lume. Ai Tăi erau și Mie Mi-ai dat și cuvîntul Tău l-au păzit» (Ioan 17, 6).

Unitatea Bisericii se asigură prin unitatea în Domnul Hristos ; Duhul Sfint este acela care îi unește în Hristos pe unii cu alții alcătuind astfel comunitatea sobornicească²².

Hristos adună în Biserică pe toți («care cred în Mine prin cuvîntul lor» (Ioan 17, 20). El stă în toți ca o realitate vie («Eu întru ei și Tu întru Mine» (Ioan 17, 23). Hristos «care toate le împlinește», e prin acesta și împlinitorul dorului nostru de comuniune. Duhul Sfint are acest caracter, în primul rînd, în viața internă a Sfintei Treimi. Prin Duhul noi ne adunăm în Fiul «Acela vă va învăța toate și vă va aduce aminte de toate ce v-am spus Eu» (Ioan 14, 26).

Lucrările de slujire ale Duhului Sfint în lume le arată Sfîntul Apostol Pavel în Epistola către Galateni : «Iar roadele Duhului Sfint sînt : dragostea, bucuria, pacea îndelungată, răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credința, blîndețea, înfrînarea, curăția...» (Gal. 5, 22—23). Prin

19. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Comentariul la predica de pe munte*, Omilia XIX, P.G., LVII, col. 279.

20. Pr. prof. N. C. Buzescu, *Unitatea revelației prin Prooroci, Înaintemergătorul și Sfinții Apostoli, în imnologia octoiului*, în «Ortodoxia», XXIX (1977), nr. 2, p. 193.

21. *Ibidem*, p. 194.

22. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Sfîntul Duh și sobornicitatea Bisericii*, în «Ortodoxia», XIX (1967), nr. 1, p. 43.

aceste daruri de slujire ale Duhului Sfânt împărtășite credincioșilor, se asigură unitatea Bisericii.

b). *Iubirea, fundament al unității*. Sfântul Apostol Ioan se numește pe sine în Evanghelia sa, «ucenicul pe care îl iubea Iisus» iar conținutul scrierilor sale oglindește gândirea, devotamentul și simțirea ucenicului care, la rîndul lui, a iubit din toată inima și din toată ființa sa pe Domnul și învățătorul Său. Pentru denumirea ei, scrierile neotestamentare, folosesc termenul ἀγάπη: «Eu întru ei și Tu întru Mine, ca ei să fie desăvîrșiți una, și să cunoască lumea că Tu M-ai trimis pe Mine» (Ioan 17, 23)²³.

Duhul Sfânt, prin lucrarea harului, ne comunică dragostea dumnezeiască, făcîndu-ne să trăim în unitatea de viață a dumnezeirii «Căci trei sînt care mărturisesc în cer: Tatăl, Cuvîntul și Duhul Sfânt, iar acești trei una sînt» (Ioan 5, 7).

Iubirea perfectă intratreimică, îl face pe Dumnezeu să intre în dialogul iubirii cu ființele spirituale create, cu oamenii, desigur la nivelul lor, în cursul unui proces de devenire, fără ca El să aibă nevoie de aceasta și fără ca să cadă din iubirea intratreimică perfectă²⁴. «Și le-am făcut cunoscut numele Tău și-l voi face cunoscut, ca iubirea cu care M-ai iubit Tu să fie în ei și Eu în ei» (Ioan 17, 26). Prin iubire se ajunge la desăvîrșire, la viața de comuniune «Ea face ca toți să fie una». Ea realizează între creștini și Părintele ceresc acea unitate indestructibilă care este între Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh.

Dumnezeirea este iubire în sine, în însăși ființa Sa, în raport cu lumea, cu creaturile. Îndemnat de iubirea Sa, gata prin însăși firea ei, de a se dăruii «la plinirea vremii» (Gal. 4, 4), Dumnezeu S-a descoperit în chip desăvîrșit în Iisus Hristos, adevăr pe care Sfîntul apostol Ioan îl subliniază în chip deosebit: «Atît de mult a iubit Dumnezeu lumea încît și pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a dat» (Ioan 3, 16).

Mîntuitorul Hristos este iubire pentru toți fără deosebire. El este iubire pentru evreu și pentru grec, pentru buni și răi, pentru drepti și nedrepti. Iisus nu îndepărta pe cel bolnav, indiferent cit de cumplită i-ar fi fost boala, ci se apropia de el și îl scăpa de chinuri, tămăduindu-l.

«Eu sînt păstorul cel bun. Păstorul cel bun sufletul său și-l pune pentru oi» (Ioan 10, 11). Sau «Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are ca viața să și-o dea pentru prieteni» (Ioan 15, 13). Pentru a ajunge la acest stadiu de iubire credinciosul trebuie să se străduiască ca să pună în acord voința proprie cu voința lui Dumnezeu.

Unitatea în Iisus Hristos, petrecerea în strînsă comuniune cu El și prin El cu toți semenii, constituie deci condiția esențială a mîntuirii. Dar pentru aceasta nu e suficientă mărturisirea verbală a credinței noastre în Mîntuitorul, ci sîntem datori a dovedi concret adevărul noastre față de El, împlinindu-I cuvîntul, căci «Cine Mă iubește, păzește cuvîntul Meu» (Ioan 14, 23).

Cuvîntul Său către noi este să rămînem întru iubirea Lui, căci «fără de Mine nu puteți face nimic» (Ioan 15, 5, 9). Problema se pune cum poate rămîne credinciosul în iubirea lui Hristos? Cum poate el împlini

23. *Ibidem*.

24. *Idem, Teologia Dogmatică...*, p. 278.

cuvîntul Lui? Desigur, răspunsul la astfel de întrebări îl putem afla numai rămîind în legătură cu Biserica deoarece numai ei i-a încredințat Mîntuitorul cuvîntul Său.

Iubirea este aceea care da sens și tărie mărturisirii noastre. Iubirea întărește și sfințește legătura noastră cu El. Dacă prin primirea și mărturisirea adevărului ne înălțăm noi la Hristos, atît cît ne ajută puterea noastră de pătrundere și înțelegere, prin iubire îl aducem pe Hristos în viața noastră. Ni-L apropiem, atît de mult pe cît de aproape pot fi semenii noștri, că ea ne deschide ochii sufletești și ne ajută să vedem în el chiar pe Hristos, care s-a întrupat și a suferit pentru toți oamenii, dîndu-le tuturor suprema dovadă de iubire. Pentru această iubire a lui Hristos, cu care i-a prețuit pe ei sîntem și noi datori să-i înconjurăm cu iubirea noastră. Cuvîntul Lui, de altfel, este foarte clar în acest sens: «Precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi unul pe altul să vă iubiți. Întru acesta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea iubire unii către alții» (Ioan 13, 34).

Contrariat de faptul că unii creștini ai vremii sale cereau mereu să se împărtășească cu Hristos prin dumnezeiasca Euharistie, dar nu arătau nici un interes dragostei față de semeni, prin cultivarea simțămîntelor de binefacere, Sfîntul Ioan Gură de Aur spunea: «Dacă toți ne împărtășim prin Acela și toți devenim prin El aceiași, apoi de ce nu ne arătăm aceeași dragoste și nu ne facem una și prin aceasta? fiindcă astfel era în vechime, printre strămoșii noștri, după cum și zice: iar inima și sufletul celor ce au crezut era una»²⁵.

Așezată la temelie relațiilor între cei ce se socoteau ai lui Hristos, iubirea devine o legătură care «nu rănește deloc miinile care o poartă și nu oprește mișcarea lor, ci le face mai libere, le extinde sfera de acțiune, face ca toți oamenii legați întreolaltă să fie animați de un curaj mai mare pentru ceilalți. Cel tare, purtînd aceeași legătură ca și cel slab îl susține pe acesta, ajutîndu-l să evite ispită, să urască răul și să se lipească de bine. Nimic nu va putea desființa o astfel de legătură... Ea rămîne mai tare decît toate și domină toate»²⁶. Pentru acesta se impune să nu iubim cu vorba, numai din gură, ci cu fapta și cu adevărul... căci, dacă are cineva bogăția lumii acesteia și se uită la fratele său care este în nevoie, și-și închide inima față de el, cum rămîne acela în dragostea lui Hristos? (Ioan 3, 18, 17). De aceea creștinul tinde să iasă din izolare și se străduiește să contribuie la sporirea comuniunii.

Prima comunitate creștină întemeiată după pogorirea Sfîntului Duh, la Cincizecime, constituie un exemplu grăitor de felul cum poate desăvîrși iubirea creștină unitatea creștinilor în Mîntuitorul (Fapte 4, 32). Idealul acestei unități realizată în epoca primară a Bisericii a rămas valabil pe tot parcursul veacurilor următoare²⁷.

25. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a XXIV, la Ep. I Corinteni*, P.G., LXI, col. 200.

26. *Ibidem*.

27. Apostolii și Sfînții Părinți ai Bisericii nu încetau îndemnul pentru realizarea lui. Sfîntul Apostol Pavel scria: «Nimeni să nu caute la ale sale, ci fiecare pe ale aproapelui» (I Cor. 10, 24; cf. Rom. 12, 15, 16). Sfîntul Barnaba spunea: «Nu trăii singuratici, închizîndu-vă în voi înșivă, ca și cînd ați fi deja drepti, ci adunați-vă la un loc, cercetînd ceea ce este de folos obștește»; cf. Pr. I. Mihălcescu, Ec. Matei Pislaru și Ec. G. N. Nițu, *Scrierile Părinților Apostolici*, 1927, p. 55.

c. *Sfințenia*. În timp ce Mintuitorul este plinătatea sfințeniei omul o deține numai ca posibilitate. Această potență sădită în ființa sa, urmează să fie actualizată printr-un sinergism divino-uman: «Pentru ei Eu Mă sfințesc pe Mine Însumi; ca și ei să fie sfințiți în adevăr» (Ioan 17, 19). Vorbind despre sfințenie trebuie să facem distincție între sfințenia sacramentală, ca posibilitate înăscută tuturor credincioșilor și sfințenia morală care se dobândește de fiecare în parte²⁸.

Creștinii sînt «sfinți» nu prin simplă alegere în virtutea legămîntului, ci prin faptul că ei sînt introduși în comuniunea lui Dumnezeu prin Iisus Hristos: «Eu întru ei și Tu întru Mine, ca ei să fie desăvîrșiți întru una...» (Ioan 17, 23).

Cea de a treia Persoană a Sfintei Treimi, Sfintul Duh, este acela care lucrează în noi înșine, sfințindu-ne cu adevărat, unindu-ne cu El printr-o legătură directă: «Cel pe care Tatăl L-a sfințit și L-a trimis în lume...» (Ioan 10, 36). Harul divin bate la poarta inimilor și primul rezultat al înriuririi Sale se manifestă prin nașterea credinței: «ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis» (Ioan 17, 21). Harul sfințitor nu se primește decît numai prin Sfintele Taine (Ioan 6, 53). Sfințenia divină nu s-a întrupat ca să rămînă izolată, ci ca să se împărtășească și să sfințească pe credincioși²⁹. Dar cum se realizează această împărtășire din sfințenia lui Hristos? Prin Sfinta Taină a Botezului. Prin Botez noi devenim curățați de păcat și sfinți. Nu sfinți prin noi înșine, ci sfinți în Hristos, sfinți prin participare la sfințenia lui Hristos «Sfințește-i pe ei în adevărul Tău» (Ioan 17, 17), iar Mintuitorul spune în seara Cinei celei de Taină că: «Eu sînt Calea, Adevărul și Viața» (Ioan 14, 6). Ceea ce este Hristos după ființă, sîntem noi după har.

Germenele sfințeniei, primit prin Sfintul Botez (cît și prin celelalte Sfinte Taine), trebuie să crească și să rodească într-o viață sfință; el trebuie să se dezvolte pînă la desăvîrșire. Sfintul Ioan Gură de Aur afirmă: «nu este de ajuns numai baia renașterii, dacă nu vom arăta o viață vrednică de acest dar».

Sfințenia creștină constă într-o iubire desăvîrșită de Dumnezeu și față de aproapele, iubire care înseamnă totodată puritate desăvîrșită și smerenie deplină³⁰ (Ioan 13, 33—35), iar Sfintul Apostol Pavel numește iubirea «plinire a legii», calea cea mai înaltă cu care nu se pot compara nici grăirile în limbi, nici vizionarismul, nici profetia, nici darul tămăduirilor, nici minunile, nimic din ceea ce constituie element senzational și miraculos, harismă (Rom. 13, 8—10; I Cor. 13).

d) *Cunoașterea lui Dumnezeu*. Sufletul omenesc are sădită în sine o neostenită aspirație după cunoștința mai deplină a lui Dumnezeu și putința de a se învrednici de satisfacerea acestei aspirații. «Aceasta este viața veșnică să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe care L-ai trimis» (Ioan 17, 3). Deci vom cunoaște în veci pe Dumnezeu. Dar cunoștința din viața viitoare trebuie să fie mult mai deplină decît cea de aici. Aceasta mai înseamnă că nu

28. Pierre Bonard, *L'Evangile selon Saint Matthieu*, Edition Delachaux, Paris, 1970, p. 83, 98.

29. Ierom. Nicolae Mladin, *Sfinții în viața morală ortodoxă*, în «Studii Teologice», VIII (1956), nr. 1—2, p. 6. 30. *Ibidem*.

cunoaștem ființa lui Dumnezeu aici pe pământ; dacă am cunoaște ființa lui Dumnezeu de acum, n-ar mai fi posibil un asemenea progres în viața viitoare.

Începutul cunoașterii lui Dumnezeu și înaintarea spre asemănare tot mai deplină cu El se face prin credință. Credința este în primul rând darul lui Dumnezeu; ea se dă o dată cu harul, ca putere la Botez; dar ea este și răspunsul omului dat la chemarea harului.

Pentru Sfântul Apostol Ioan, credința este convingerea stabilă, deschiderea sufletului, prin puterea harului, prin prezența iubirii lui Dumnezeu, Care S-a descoperit în Iisus Hristos cel răstignit și înviat (I Ioan 5, 1—2). După Sfântul Vasile cel Mare, Duhul dă lumina care produce descoperirea adevărului în cel ce crede³¹. Cunoașterea lui Dumnezeu presupune intrarea omului într-un raport cu Dumnezeu ca de la persoană la persoană, pentru că această cunoaștere presupune caracterul personal al lui Dumnezeu.

Sfântul Apostol Ioan preferă să dea credinței sensul de «vedere», de dezvăluire a adevărului, de aceea sinonima ei este lumina (Ioan 3, 20—21). Desigur, noi nu cunoaștem pe Dumnezeu așa cum e în ființa Lui, ci oarecum adaptat la nivelul nostru. Astfel Dumnezeu coboară la noi din Sine, maximum pe care îl putem cuprinde de fiecare dată noi, ca ființe create, în urcușul nostru spre o tot mai bogată cunoaștere a Lui «și cel ce va crede în Mine nu va înseta niciodată» (Ioan 6, 35).

*

* *

Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan ne prezintă așa-zisa «Rugăciune arhierască» în capitolul 17 din Evanghelia sa, rugăciune prin care Mîntuitorul Hristos se roagă Tatălui ceresc pentru Sine, pentru Sfinții Apostoli și pentru lume. Rugăciunea a fost rostită de Mîntuitorul după Cina cea de Taină, mai bine-zis în intervalul de timp cuprins între Cina cea de Taină și rugăciunea pe care Mîntuitorul Hristos o rostește în grădina Ghetsimani. Cel mai probabil, după părerea celor mai mulți exegeți ai Sfintei Scripturi, pe parcursul drumului de la locuința în care a săvîrșit, împreună cu Sfinții Apostoli, Cina cea de Taină și grădina Ghetsimani.

Mîntuitorul Hristos, arată Sfinților Săi Apostoli, că El este Fiul lui Dumnezeu, că a venit pe pământ ca să facă cunoscută voia lui Dumnezeu.

Ființa lui Dumnezeu este de nepătruns cu mintea omenească. Nici atributele lui Dumnezeu nu se cunosc numai printr-o deducție rațională, ci din lucrările Lui reflectate în lume, prin participare la ele. Teologia ortodoxă a făcut distincție între ființa și lucrările lui Dumnezeu.

Noi nu cunoaștem atributele lui Dumnezeu decît în dinamismul lor și în măsura în care ne împărtășim de ele. În «Rugăciunea arhierască» Mîntuitorul descoperă, încă o dată, că Dumnezeu este Unul în ființă,

31. Diac. dr. Haralambie Roventă, *Epistola către Efeseni a Sfîntului Apostol Pavel, Introducere și comentariu*, București, 1929, p. 68.

veșnic, atotputernic și sfânt. Le arată, de asemenea că Dumnezeu-Fiul este deoființă cu Dumnezeu-Tatăl, egal în putere și slavă cu Tatăl.

Unitatea colegiului Apostolic este un model de unitate a Bisericii lui Hristos; unitatea Bisericii reiese și din posedarea credinței curate, a adevărului pur.

Mîntuitorul Hristos este iubire pentru toți oamenii. Iubirea noastră trebuie să se îndrepte către Dumnezeu, izvorul dragostei, și către aproapele nostru, pentru că Mîntuitorul Hristos S-a întrupat și a suferit pentru toți oamenii.

În Noul Testament sfințenia se arată în Sfînta Treime (Ioan 17, 11). De asemenea, în Legea Nouă se vorbește de sfinți în două sensuri: într-un sens creștinii sînt sfinți (Rom. 1, 7; I Cor. 1, 2 etc.), în alt sens ei sînt chemați să devină sfinți (I Petru 1, 15—16).

Cunoașterea lui Dumnezeu prin credință ne apropie de Dumnezeu, și în același timp ajută la creșterea ființei umane, pe linia dezvoltării ei sănătoase și a relației mîntuitoare cu Dumnezeu.

Drd. SIMION TODORAN

PAULIN DE NOLA (353 — 431). LA 1550 ANI DE LA MOARTE

Poezia latină a perioadei a II-a patristice cuprinde, alături de poezia populară și de cea de parafrazare a Sfintei Scripturi, poezia *cultă* avînd o tematică variată (rugăciuni și imne, lupta contra ereticilor, preamărirea martirilor și a sfinților, lupta virtuților cu viciile, lauda prietenilor, dorul după Dumnezeu etc), fiind reprezentată de Prudențiu și de Paulin de Nola. Contopind elemente variate, fiind o poezie doctă, cizelată, dar neprezentînd o importanță doctrinală deosebită, mai puțin adîncă decît cea a unui Sf. Grigorie de Nazianz sau Sf. Efrem Sirul, acest gen de poezie «vrea să dea formă literară înaltă învățaturii și vieții creștine și să ia locul poeziei păgîne, al cărei reprezentant ultim, Rutilius Namatianus, face eforturi să reziste curentului puternic creștin prin critica administrată iudaismului și monahismului creștin»¹.

Paulin de Nola, episcop și poet creștin, prieten al Sf. Niceta de Remesia, de la a cărui moarte s-au împlinit recent 1550 ani este unul dintre reprezentanții de seamă, alături de Prudențiu, al poeziei culte latine din perioada a doua patristică.

I. Viața lui Paulin de Nola

Meropius Pontius Anicius Paulinus² sau Paulin de Nola, numit astfel după orașul Nola din provincia italiană Campania unde a fost

1. Pr. Prof. Ioan Coman, *Patrologic*, București, 1956, p. 264.

2. Asupra vieții și activității lui Paulin de Nola a se vedea: J. F. Rabanis, *Saint Paulin de Nole*, Bordeaux, 1840; Souiry, *Etudes historiques sur la vie et les*

22 ani episcop³, s-a născut în localitatea Burdigala — Bordeaux-ul de astăzi — în anul 353, sub domnia lui Constans și pontificatul Papei Liberiu⁴, dintr-o familie dintre cele mai bogate și mai distinse din Galia romană. Tatăl, Pontius Paulinus, fost prefect al Galiei, se stabilise în Aquitania, unde-și avea averile. Familia era creștină, cum rezultă din cunoscutele versuri ale lui Prudentiu: «Non Paulinorum, non Bassorum dubitavit prompta fides dare se Christo...»⁵. Oricum, în imnul XXI compus în onoarea Sf. Felix, patronul orașului Nola, afirmă că a fost consacrat Sf. Felix, după obiceiul timpului⁶.

Și-a împrăștiat o cultură serioasă, studiind la Bordeaux cu cunoscutul retor Ausoniu, profesorul de mai târziu al lui Grațian, fiul lui Valentinian. Paulin devine elevul preferat al lui Ausoniu, apoi prietenul acestuia iar după ce Ausoniu va fi chemat la curtea lui Valentinian de la Treveri, în 367, continuă corespondența cu acesta⁷. Aprofundează studiile juridice, istorice, învață limba greacă, studiază filosofia, demonstrând neliniștea sufletului său care-și punea problemele fundamentale ale existenței. S-a ocupat și de științele naturii, apoi de fizică, în general nefiind străin de nici una din cunoștințele timpului.

écrits de St. Paulin évêque de Nole, vol. I—II, Bordeaux, 1853 și 1856; A. Buse, *Paulin, Bischof von Nola und seine Zeit*, I—II Regensburg, 1856; G. Fare, *Études sur Paulin de Nole*, Strasbourg, 1862; Schmith and Wace, *Dictionary of christian bibliography*, IV, London, 1887; Mgr. F. Lagrange, *Histoire de Saint Paulin de Nole*, I—II, Paris, 1882; M. Lafon, *Paulin de Nole; essai sur sa vie et sa pensée*, Montauban, 1885; A. Baudrillart, *Saint Paulin évêque de Nole* (Collection «Les Saints»), Paris, 1905; R. Pichon, *Histoire de la littérature latine*, Paris, 1903, p. 839—896; S. Colombo, *La poesia cristiana antica. I. La poesia latina*, Torino, 1910, p. 123—139; M. Schanz, *Geschichte der römischen Literatur*, IV, 1, München, 1914, p. 259—276; P. de Labriolle, *Histoire de la littérature latine chrétienne*, Paris, 1920, p. 431—444; O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, III Bd., Freiburg im. Bg., 1923, p. 569—583; P. Monceaux, *Histoire de la littérature latine chrétienne*, Paris, 1924, p. 110—132; F. Cayré, *Précis de Patrologie*, I, Paris, 1927, p. 538—540; U. Manucci—Cassemassa, *Istituzioni di Patrologia*, II, 1937, p. 223—226; B. Altaner, *Précis de Patrologie*, Paris, 1941, p. 346—347; J. Tixeront, *Précis de Patrologie*, Paris, 1942, p. 331—333; P. Fabre, *Saint Paulin de Nole et l'amilie chrétienne*, Paris, 1949, p. 221—231; M. N. Paolino di Bordeaux, vescovo di Nola (santo), in «Enciclopedia Italiana, Roma, 1949, p. 224—235; F. X. Murphy, *Rulinus of Aquileia and Paulinus of Nola*, in «Revue des études Augustiniennes» (Paris), 1956, nr. 2, p. 79—91; W. Meany, *The Humanism of the Paulinus of Nola*, Freiburg I. B., 1956; D. Gorce, *Paulin de Nole*, Paris, 1959; S. Prete, *Paolino di Nola e l'umanesimo cristiano*, Bologna, 1964; W. H. C. Frend, *Paulinus of Nola and the Last Century of the Western Empire*, in «Journal of Roman Studies» (London), LIII (1969), p. 1—11; A. Mencucii, *S. Paolino e Senigallia*, Senigallia, 1971; J. Martinez Gazques, *Paolino di Nola e Hispania*, in «Bol. Instit. est. helen.», VII (1973), p. 27—33; D. Marin, *La testimonianza di Paolino di Nola sul cristianesimo nell'Italia meridionale*, in «Archivio St. Pugliese», XXVII (1974), p. 161—190; S. Costanza, *I rapporti tra Ambrogio e Paolino di Nola*; Ambrosius Episcopus. Milano, 1976, II, p. 220—232 etc.

3. E. Amann, *Paulin de Nole* (saint), in «Dictionnaire de Théologie Catholique», XII, 2, Paris, 1931, col. 68—71.

4. Umberto Moricca, *Storia della letteratura latina cristiana*, Vol. II, Torino, 1928, p. 966.

5. Prudentius, *Contra Symachum*, I, 559—560 apud U. Moricca, *op. cit.*, p. 975.

6. Paulin. Nolan., *Carmen XXI*, 348—350 ed. G. Hartel, in «C.S.E.L.», Pars II, Vindobonae, 1894.

7. U. Moricca, *op. cit.*, p. 924.

Anii de formare intelectuală au fost pentru Paulin fericiți și ușori. Succesul îl susținea în eforturile sale, afecțiunea profesorilor mai ales a lui Ausoniu — îi îndepărtau amărăciunea iar prietenii sincere întrețineau în el viața inimii. Nimic din această perioadă nu indică înclinarea spre pietate a viitorului episcop de Nola⁸. Abia mai târziu în Campania, în fața mormântului Sf. Felix, avea să primească «prima sămânță a lucrurilor divine»⁹.

În anul 377 sau 378 tatăl său, pe vremea aceea senator, a murit pe neașteptate, iar el a părăsit locurile natale, unde începuse să profesze avocatul și a mers la Roma, intrând în viața publică. După moartea lui Valens la Adrianopol (9 august 378) este ales consul în Senatul roman, care număra atunci 600 membri. Datorită intervenției lui Ausoniu, împăratul Grațian l-a desemnat «Consul suffectus» până la sfârșitul anului 378 iar din 379 guvernator al provinciei Campania, provincie senatorială. Pregătirea și competența sa au determinat pe Ausoniu să-l numească «coloana Senatului»¹⁰, pe Sf. Ambrozie al Milanului să scrie că «a abandonat Senatul pentru Biserică»¹¹ sau pe Fericitul Ieronim să adauge: «Fii și în Biserică tot așa de eminent ca și în Senat»¹².

Deși capitala provinciei Campania era la Capua, noul guvernator a stat la Nola¹³. Pentru prima oară, în 379, a asistat la marile serbări dedicate Sf. Felix, patronul cetății, la 14 ianuarie, cum reiese din poemele sale¹⁴; mai mult, a făcut o serie de lucrări la mormântul sfințului Felix, a reparat drumul de acces, a construit edificii în jurul bisericii. O viață nouă s-a trezit în sufletul său, o primă strălucire a vieții supranaturale care revelează pe Creator omului, îl apropie încet, încet de unirea cu El, prin dragostea pură. Aceasta a fost prima etapă a convertirii lui Paulin la creștinism¹⁵.

A părăsit conducerea provinciei Campania, reîntorcându-se în Aquitania, chemat de insistențele mamei și reluând existența liniștită a tinereții sale¹⁶. În urma unei călătorii făcută dincolo de Pirinei aduse cu sine o tinără și frumoasă spaniolă, Tereza, care-i deveni soție, provenind dintr-o veche și bogată familie. Aveau o căsătorie fericită, semnav uneori scrisorile «Paulinus et Theresia peccatores» iar unele personalități, ca de ex. Fericitul Augustin, le adresa scrisori amindurora¹⁷.

Ausoniu, prietenul său, se găsea la Treveri când Paulin s-a căsătorit, dar evenimentele tragice îl vor aduce, în 383, în Aquitania. Este vorba de moartea împăratului Grațian la Lion, la 25 august 383, ucis de legiunile revoltate din Bretania și Galia conduse de Maximilian. Acesta din urmă l-a constrins pe Ausoniu să se retragă în Aquitania.

În casa lui Paulin se regăseau oameni iluștri ai Galiei: Ausoniu, Giovius, Pneumatii, Apro și, mai ales, Sulpciu Sever, care-i devine

8. A. Baudrillart, *Saint Paulin évêque de Nole*, Paris, 1905, p. 20.

9. Idem, *op. cit.*, p. 22. 10. Ausoniu, *Epist.* 29, 36.

11. Idem, *Epist.* 58, 3 «migrasse a Senatu».

12. Hieronymus, *Epist.* 58, 11 «Nobilem te Ecclesia habeat, at prius Senatus habuit».

13. F. Cayré, *Précis de Patrologie*, I. Paris, 1927, p. 538.

14. Paulin, *Nolan.*, *Carmen* XXI, 377-378. 15. A. Baudrillart, *op. cit.*, p. 24.

16. U. Moricca, *op. cit.*, p. 972. 17. Idem, *op. cit.*, p. 973.

un prieten desăvârșit ¹⁸. Din ziua în care Paulin s-a hotărât să părăsească lumea, pentru a se dedica complet lui Hristos și Bisericii Sale, afecțiunea dintre cei doi prieteni a crescut.

Paulin începe să cunoască și să se apropie de o serie de reprezentanți ai Bisericii. Astfel, se cunosc cel puțin două întrevederi între el și Sf. Martin, episcopul de Tours, care l-a vindecat de o boală de ochi prin ungerea cu ulei sfințit ¹⁹ iar alta, la Vienne, în compania episcopului Vitrix de Rouen ²⁰.

Datorită insistențelor Terezei, în 389 l-a botezat ²¹ episcopul Delfin de Bordeaux, cunoscut ca luptător împotriva priscilienilor, unul din cei 11 episcopi care, în 381, au condamnat la Zaragosa doctrina prisciliană ²². Episcopul Delfin era secondat de preotul Amandus, om remarcabil prin erudiția și puritatea moravurilor, care l-a catehizat.

Dar influența cea mai puternică asupra sa a avut-o Sf. Ambrozie al Milanului, pe care l-au audiat și vizitat de mai multe ori. Paulin afirmă — într-o scrisoare către Alipius — «Deși am fost botezat la Bordeaux de episcopul Delfin, deși am fost hirotonit preot la Barcelona, oraș în Spania, de episcopul Lampius..., totuși nu încetez să-l consider pe Ambrozie ca părintele meu spiritual. El m-a instruit în tainele credinței, el îmi dă sfaturile necesare pentru a împlini cu demnitate îndatoririle spirituale, el mi-a făcut grația de a mă asocia clerului său...» ²³.

În 390 Paulin și Teresa lasară Bordeaux-ul, revenind în Spania și trăind liniștiți în vtile splendide ale soției din localitățile Complutum, Barcelona, Tarragona și Zaragosa. În 392 au avut un fiu, Cels mort la numai opt zile și înmormintat la Complutum, lângă mormântul martirilor Iustus și Pastor ²⁴. După această lovitură, de acord cu soția Paulin se retrase complet din lume și începu lichidarea imensei sale averi, în folosul Bisericii și al săracilor. Este și momentul celebrei corespondențe cu Ausoniu, care făcea eforturi să-l oprească în lume, unde putea juca încă un rol important ²⁵, Paulin rămânând însă la sfatul Evangheliei (Matei XIX, 21) ²⁶.

Trebuie amintit și faptul că unul din frații săi a murit de moarte violentă, fie implicat într-o afacere politică, fie asasinat pentru bunurile sale materiale. Chiar Paulin a fost la un moment dat acuzat de fratricid. În poemul XXI se văd sentimentele sale de durere pentru moartea fratelui și neliniștea cauzată de prezumtiva acuzație ²⁷.

18. Idem, *op. cit.*, p. 979.

19. Sulpiciu Sever, *Vita Martini* 19 apud U. Moricca, *op. cit.*, p. 981 n. 40.

20. Paulin. Nolan., *Epist.* 18, 1.

21. Paulin. Nolan., *Epist.* 3, 4 «Ego... a Delphino Burdigalae baptizatus».

22. A. Baudrillart, *op. cit.*, p. 36.

23. Paulin. Nolan., *Epist.* 3, 4.

24. U. Moricca, *op. cit.*, p. 986.

25. P. L. XIX, col. 931, 932 și 934.

26. Paulin. Nolan., *Carmen* X și XI.

27. «Cînd inima mea era copleșită de teamă pentru singele fratelui ucis și moartea sa mă expunea și pe mine la primejdia de a cunoaște același sfîrșit, cînd deja incitatorul era pe punctul de a-mi lua bunurile, Tu, o Părinte, ai salvat capul meu de ascuțitul sabiei și bunurile mele de fisc, păstrîndu-mă pe mine și bunurile mele lui Hristos Domnul. Cu ce intenție Hristos mi-a salvat viața și bunurile mele și Sf. Felix m-a ajutat apare clar din ceea ce a urmat. Întreaga mea viață s-a schimbat. Pentru credință am abandonat lumea, patria, casa și m-am stabilit într-un

Interesant este faptul că, în Spania, Paulin a început, încetul cu încetul, să ducă o viață monahală. Timpul petrecut aici era împărțit între rugăciune, studierea cărților sfinte și a teologiei, compunerea unor poeme de cea mai pură inspirație creștină^{27 a}. Rezultatele acestei perioade, sub raport literar, sînt: traducerea sau parafrizarea psalmilor I, II și CXXXVII, un poem în cinstea Sf. Ioan Botezătorul, ciclul «Carmen ultim» și deja amintitele Epistole către Ausoniu.

De Crăciunul anului 393²⁸ sau 394²⁹ cei doi soți asistau la slujbă în biserica din Barcelona, cînd poporul ceru deodată să fie hirotonit preot. Mirat și înspăimîntat, Paulin încercă să fugă, dar fără rezultat. A acceptat hirotonia, cu condiția de a nu fi supus juridic episcopului de Barcelona³⁰. El comunică vestea lui Amandus, într-o scrisoare deosebit de frumoasă³¹.

Convertirea totală a lui Paulin a fost primită cu mare dezaprobare de Ausoniu, cum am amintit deja, dar cu mare bucurie de Sf. Ambrozie al Milanului³².

Paulin a hotărît să se retragă la Nola, în Campania, lângă mormintul Sfintului Felix — sărbătorit la 14 ianuarie — cel care ridicase orășelul în secolul al III-lea³³. «Cine mi-a dat — scria el mai lirziu — forța de a disprețui toate bunurile pămînești, pentru a face din Hristos unicul bun al meu? Cine altul dacă nu tu, Felixe, marele meu protector, prietenul salvării mele?»³⁴.

Hotărîrea de a merge în Italia, la Nola, a luat-o după Sf. Paști 394 dar, înainte de a părăsi Spania, întrucît sărbătoarea Sf. Felix cădea la 14 ianuarie iar el se considera deja sub protecția acestui sfînt, Paulin scrisese în Spania primul din acele imne, care — timp de 14 ani neîntrerupți — le dedica Sf. Felix, în ziua sărbătorii sale³⁵. Parcurseră Galia ajunseră la Narbona, unde se imbarcară pentru Italia și ajunseră, cu peripeții, la Florența, unde revăzură pe Sf. Ambrozie³⁶. De la Florența ajunse la Roma, de unde lipsea de 14 ani; senatorul se întorcea în haina umilă de penitent. Însuși papa Siriciu considera hirotonia lui Paulin

loc îndepărtat; cu toate bogățiile mele am cumpărat dreptul de a purta crucea; cu toate bunurile mele terestre am plătit speranța cerurilor, pentru că speranța cerurilor valorează mai mult decît bogățiile pămîntului...» (Paulin. Nolan. *Carmen* XXI. 416, traducere după U. Moricca, *op. cit.*, p. 984).

27. a) A. Baudrillart, *op. cit.*, p. 40.

28. U. Moricca, *op. cit.*, p. 991.

29. Institutum Patristicum Augustinianum — Roma, *Patrologia*, Vol. III, *I Padri latini*. A cura di Angelo Di Berardino, ed. Marietti, Torino, 1978, p. 281.

30. Paulin. Nolan., *Epist.* I, 10.

31. «Plăcu lui Dumnezeu să pună comoara Sa într-un vas de lut. Domnul m-a chemat prin harul Său, a ridicat pe nedemnul om din pulbere, a trezit săracul din mizerie și l-a așezat între conducătorii poporului Său între preoții îmbrăcați în sfințenie. În timp ce alergau în mirosul parfumurilor, am dorit și eu o picătură din acel ulei, care cursese pe barba lui Aaron, ceea ce în conștiința sărăciei mele aș fi refuzat sau aș fi îndrăznit să fiu un slujitor al casei Tale, eu vierme al pămîntului și nu om, pradă unei forțe năvalnice, în ciuda rezervei mele, a trebuit să spun: Se împlinește voința Ta, nu a mea...» (Paulin. Nolan., *Epist.* 2, 2—4 *passim*).

32. Paulin. Nolan., *Epist.* LVIII, 13.

33. E. Amann, *op. cit.*, col. 68.

34. Paulin. Nolan., *Carmen* XXI, 444—450 *passim*.

35. U. Moricca, *op. cit.*, p. 998.

36. Idem, *ibidem*.

contrară principiilor sale și menținu o rezervă severă față de el³⁷; scurta sa rămânere la Roma a considerat-o amară, cum rezultă dintr-o scrisoare către Severus³⁸.

Paulin sosi la Nola în toamna lui 394³⁹ sau în primăvara lui 395⁴⁰ și, separat de soție prin consensul ambilor, intră în minăstire, ocupat cu construirea de noi edificii pentru primirea pelerinilor, de corespondență cu prietenii mai vechi sau mai noi și de activitatea poetică, în special în onoarea Sfintului Felix⁴¹.

În fiecare an la 29 iunie, făcea un pelerinaj la Roma, la mormintul Sf. Apostoli Petru și Pavel⁴². Renumele vieții sale sfinte făcu ca noul papă, Anastasie, să-l invite la intronizarea sa în 398, dar nu a mers personal, trimițând o scrisoare⁴³.

Perioada 394—398 nu cunoaște mari evenimente în viața lui Paulin. Din 398, primi la Nola o serie de vizite, de ex. cea a diaconului Pascasiu, a episcopului Vitriciu de Rouen, a cunoscutei pelerine Melania și a Sf. Niceta de Remesiana⁴⁴. Sf. Niceta de Remesiana a făcut două călătorii la Roma⁴⁵, în 392 și în 402, căci — scrie Pr. Prof. Ioan Coman «depinzînd jurisdicțional și administrativ de Episcopul Romei, mergea din cînd în cînd la acesta spre a-i raporta situația diocezei și a primi îndrumări, sau a participa la vreun sinod»⁴⁶. În ambele ocazii a venit la Nola, cum spune însuși Paulin. Nu se poate preciza dacă vizita făcută papei la Roma este independentă de cele două călătorii la Nola; știm numai că Paulin declară, într-o scrisoare către Sulpiciu Sever, că prima dată Niceta l-a vizitat venind de la Roma, unde erudiția sa făcuse vîlvă⁴⁷. Alți cercetători — ca Pr. Prof. Ștefan Alexe — consideră călătoriile la Roma doar «probabile»⁴⁸. Cert este că între cei doi s-a statornicit o prietenie sinceră iar Paulin adresează Sf. Niceta două poeme⁴⁹, primul inaugurînd propempticonul creștin, cultivat mai înainte de poeți păgîni ca Luciliu, Propertiu, Horațiu și alții⁵⁰.

Cunoștința celor doi s-a produs fie la Roma, fie la Nola, înainte de 398⁵¹. Paulin caută să rețină cit mai mult la Nola pe Sf. Niceta, îi citi

37. Idem, *op. cit.*, p. 1000. 38. Paulin. Nolan., *Epist. V ad Severum*, 13, 11.

39. U. Moricca, *op. cit.*, p. 1003.

40. A. De Bernardino, *Patrologic*, Vol. III, Torino, 1978, p. 232.

41. Idem, *ibidem*. 42. U. Moricca, *op. cit.*, p. 1005.

43. Paulin. Nolan., *Epist.* 20, 2. 44. U. Moricca, *op. cit.*, p. 1007.

45. Idem, *ibidem*.

46. Pr. prof. Ioan Coman, *Scriitorii bisericești din epoca străromână*, («Biblioteca Teologică» nr. 1), București, 1979, p. 93. 47. Paulin. Nolan., *Epist.* XXIX, 14.

48. Asistent Ștefan Alexe, *Sf. Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolele al IV-lea și al V-lea* (teză de doctorat) în «Studii Teologice», XXI (1969), nr. 7—8, p. 465.

49. Paulin. Nolan., *Carmen XVII et XXVII*, ed. Hartel în «C.S.E.L.», Vol. XXX, Paris II, Vindobonae, 1894.

50. Pr. prof. Ioan Coman, *Patrologic*, București, 1956, p. 269.

51. Dr. Zahn spune că în urma scrisorii papei Damasus către episcopii Iliricului din anul 371, pentru a-i întări în credință împotriva arienilor, nu este exclus ca Niceta de Remesiana să fi venit la Roma pentru a aduce informații. După el, numai așa se explică faptul că în 398 cînd Niceta vine în Italia, Paulin îl cunoștea (Pr. Prof. Ioan Coman, *Scriitorii bisericești...*, p. 128, nota 174).

Vita Martini a lui Sulpiciu Sever, iar plecarea Sf. Niceta îi provoacă o adevărată dramă sufletească, cum reiese din Poemul XVII⁵².

După patru ani de despărțire, în 402 cei doi prieteni se revăd, cu ocazia celei de a doua călătorii în Italia a Sf. Niceta de Remesiana, acesta din urmă trecind din nou pe la Nola. La despărțire, Paulin îi dedică al doilea poem, al XXVII, care înfățișează prietenia lor ca fiind consolidată, desăvârșită⁵³.

Călătoriile Sf. Niceta de Remesiana în Italia, la o vîrstă înaintată înfruntînd oboseala călătoriei și primejdiile drumurilor, sînt o dovadă evidentă că el avea un suflet entuziast; ele constituie și un act de mare importanță pentru istoria ecumenicității patristice⁵⁴. Dar privirile sale nu se îndreptau exclusiv spre Apus, ci și spre Răsărit, nu numai pentru că Remesiana se afla pe drumul dintre Europa vestică și Constantinopol, ci și pentru că nevoia de a se informa în problemele teologice presante ale timpului — iscate de răsăriteni, și de a stabili relații cu misionarii ortodocși și arienii răsăriteni, care activau în Goția și la Dunărea de Jos, îi obligau la aceasta⁵⁵.

Paulin de Nola, în 403 a ridicat o frumoasă biserică, în locul celei vechi, pe mormîntul Sf. Felix⁵⁶.

În anul 409 Paulin devine episcop de Nola⁵⁷, a cărui turmă a păstorit-o pînă la moartea sa, întîmplată la 22 iunie 431⁵⁸. A fost înmormîntat, conform dorinței sale, lingă mormîntul Sf. Felix. Ulterior, trupul său a fost transportat la Roma și depus în biserica Sf. Bartolomeu, unde a rămas pînă în anul 1908, cînd a fost readus la Nola, lingă Sf. Felix⁵⁹.

II. Opera lui Paulin de Nola.

Scrierile lui Paulin de Nola se reduc la scrisori și o culegere de poeme, păstrate într-un volum aproape întreg din «*Patrologia latina*» a lui J. P. Migne (t. LXI) sau în două din «*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*» (t. XXIX și XXX)⁶⁰. Pentru a elimina oprele

52. «Plecă și mă părăsești grăbit? Totuși, cel pe care-l lasi într-o regiune părăsită va fi veșnic cu tine, datorită unirii fără sfîrșit a sufletelor noastre. Plecă fiindcă te cheamă țara îndepărtată în care locuiești? Dar te oprește și aici, Sfinte Niceta, pentru că, și plecat, eu te țin în inimă. Pleacă amintindu-ți de mine și ducîndu-te, rămîni prezent cu duhul, răsădiți cum sîntem deopotrivă unul în sufletul celuilalt; trage și tu cu tine pe acela pe care-l porți în tine. «Fericit pămîntul și fericite popoarele la care vei ajunge acum plecînd de la mine...» (Paulin, Nolan, *Carmen XVII*, 1-14; 71-84; 277-278 în traducere românească a Pr. Prof. I. Coman, *Scrittori...*, p. 129).

53. P. Fabre, *St. Paulin de Nole et famille chrétienne*, Paris, 1949, p. 88-89.

54. Pr. Prof. Ioan Coman, *Scrittori...*, p. 99. 55. Idem, *Patrologie...*, p. 268.

57. U. Moricca, *op. cit.*, p. 1014; E. Amann, *op. cit.*, col. 69.

58. Uranius, *De obitu Paulini*, 12 -- P.L., LIII, col. 866.

59. M.N., *Paolino di Bordeaux, vescovo di Nola (santo)*, în «*Enciclopedia Italiana*», Roma, 1949, p. 225.

60. E. Amann, *op. cit.*, col. 69. Asupra operei lui Paulin de Nola a se vede: J. de Smet, *Poètes latins chrétiens, I. Saint Paulin de Nole. Poésie choisie*, Bruxelles, 1912; Ch. Pietri, *St. Paulin de Nole. Poèmes. Lettres et Sermon. Textes choisis*, Namur, 1916; R. C. Goldsmith, *Paulinus' Churches at Nola. Texts*, Amsterdam,

pierdute, spunem că nu au rămas urme dintr-un «Panegiric» în proză în onoarea lui Teodosie, atestat de Ghenadie al Marsiliei, de Fericitul Ieronim⁶¹ și de însuși Paulin⁶²; nici dintr-un «Liber de paenitentia», atestat de Ghenadie, sau dintr-un «Liber de laude generali omnium martyrum», atestat tot numai de Ghenadie al Marsiliei⁶³.

1. Proza lui Paulin de Nola este alcătuită din 51 scrisori⁶⁴. Admirat de contemporani, încît Ieronim îl compară cu Cicero⁶⁵, scrisorile sale nu trezesc un interes deosebit între cercetătorii moderni, pentru că Paulin «n-a luat parte la dezbaterile culturale ale epocii sale și nici măcar nu prezintă un interesant cadru autobiografic» — cum scrie recent Angelo di Bernardino⁶⁶.

Fericitului Ieronim și Fericitului Augustin (patru scrisori), se adresează pentru a cere explicații asupra unor texte scripturistice sau clarificări doctrinale; Episcopului Delfin de Bordeaux (cinci scrisori), îi exprimă propria recunoștință pentru că l-a botezat; Episcopului Amandus de Bordeaux (șase scrisori) îi face confidențe și-i propune discutarea de teme teologice; de ex. Epistola XII tratează despre întruparea Domnului⁶⁷.

Mișcătoare sînt cele treisprezece scrisori către Sulpiciu Sever pe care Paulin îl precedase în îmbrățișarea vieții monahale și care se socotea ucenicul lui Paulin. Acest grup de scrisori redau momente ale vieții sale spirituale de la agitația sa hirotonire, la așteptarea de a pleca la Nola (Ep. I ad Severum), de la tristețea îndurată la Roma din cauza ostilității clerului roman și a distanței papei Siriciu, la călduroasa primire a episcopilor din Campania (Epist. V ad Severum). Sulpiciu Se-

1940; P. G. Walsh, *Letters of St. Paulinus of Nola*, I—II, London, 1967; G. Burke, *Paulinus von Nola. Das Einige Notwendige aus der Briefen.*, Einsiedeln, 1961; W. Erdt, *Christentum und heidnisch-antike bei Paulin von Nola, mit Kommentar und Übersetzung des 16. Briefes*, Meisenheim am Glan, 1976; S. Costanza, *Meropio Pontio Paolino, Antologia di carmi*, vol. I, Messina, 1971; A. Mencucci, *S. Paolino di Nola, I Carmi*, Siena, 1973; L. Pizzolato, *L'amicizia cristiana. Antologia delle opere di Agostino di Ippona ed altri testi di Ambrogio, Girolamo e Paolino di Nola*, Torino, 1973; P. Fabra, *Essai sur la chronologie de l'oeuvre de Saint Paulin de Nole*, Paris, 1948; A. Ruggiero, *Il messaggio umano e cristiano nella poesia di Paolino di Nola*, Nola, 1972; S. Costanza, *I generi letterari nell'opera poetica di Paolino di Nola*, in «Augustinianum», XIV (1974), p. 637—650 etc.

61. Hieronymus, *Epist.* LVIII, 8 apud E. Amann, *op. cit.*, col. 69.

62. Paulin. Nolan., *Epist.*, XXVIII, 6.

63. Amman, *op. cit.*, col. 69.

64. «C.S.E.L.», vol. XXIX, Vindobonae, 1894; Asupra scrisorilor vezi și: P. Reinelt, *Studien über die Briefe des heiligen Paulinus von Nola*, Dissertatione, Breslau, 1904, p. 103; J. Brochet, *La correspondance de Saint Paulin de Nole et de Sulpice Sévère*, Paris, 1906; P. De Labriolle, *Un épisode de la fin du paganisme. La correspondance d'Ausone et de Paulin de Nole*, Paris, 1910; J. Mantuoni, *Paulinische Studien*, Strena Buliciana, Zagreb, 1924, p. 34—366; P.G. Cirillo, *Hieronymus. Le tre lettere del S. Dottore a S. Paolino di Nola*, Tivoli, 1958, p. 113; P. G. Walsh, *Textual Notes on the Epistulae of Paulinus Nolanus*, in «Orpheus» XIII (1966), p. 153—158; C. Casati, *S. Agostino e S. Paolino di Nola*, in «Augustinianum», VIII (1968), p. 40—57; A. Esposito, *Studio su l'Epistolario di S. Paolino di Nola*, Napoli-Roma, 1971 etc.

65. Hieronymus, *Epist.* 85, 5—P.L., XXII, col. 752.

66. A. De Bernardino, *op. cit.*, p. 284.

67. Idem, *ibidem*.

ver a mărturisit, la un moment dat, intenția de a veni personal la Nola, ceea ce a bucurat neșus pe Paulin, dar s-a răzgîndit și i-a trimis doar lucrarea «Vita Martini», pe care abia o terminase. În ciuda decepției, Paulin amintește perfectă armonie care-i lega în viața civilă, care nu se diminuează acum cînd s-au consacrat lui Hristos «Acum tu ești pentru mine într-adevăr, tată, frate, rudă... Tu, prieten în dragostea lui Hristos și frate în regenerarea divină...»⁶⁸.

Interesul corespondenței sale cu Sulpiciu Sever nu este numai cel documentar despre o prietenie sinceră și frățească, ci revelează bogăția ascezei lui Paulin, ortodoxia sa perfectă în raport cu erezia pelagiană (Epist. XXIII și XXIV), dînd date despre pelerinajele în Țara Sfîntă și asupra cinstirii moaștelor (Epist. XXIX și XXXII).

Cuprinsul scrisorilor lui Paulin de Nola este interesant pentru viața religioasă a timpului. Astfel, Epistola XVIII descrie viața Sf. Victriciu de Rouen, Epistola XVI către Iovius discută problema raporturilor dintre creștinism și cultura păgînă, ca și despre providență; Epistola XXXI vorbește despre aflarea Sf. Cruci de către Ef. Elena iar Epistola XLV face elogiul Sf. Melania cea Bătrînă; Epistola XXXIV este o cuvîntare despre caritate⁶⁹.

2. *Poemele*. Din cele 33 poeme adunate de Hartel în vol. XXX din C.S.E.L., poemul IV a fost revendicat pentru Paulin de Pella; Poemul V este al lui Ausoniu și poemele XXXII, așa-zisul «Carmen ultimum» și XXXIII «Obitus Baebiani» nu sînt autentice; așadar rămîn doar 29 poeme autentice⁷⁰.

Dintre aceste 29 poeme, numai trei sînt anterioare anului 389, anul botezului. După botez, interesul lui Paulin, fidel poetilor clasici, se concretizează spre teme religioase, de inspirație biblică.

68. Idem, *ibidem*.

69. Pr. Prof. Ioan Coman, *Patrologic...*, p. 268.

70. A. De Bernardino, *op. cit.*, p. 286; *Asupra Poemelor a se vedea și*; F. Jäger, *Das antike Proempton und das 17. Gedicht des Paulinus von Nola* (Diss. München), Resenheim, 1913; P.L. Graus, *Die poetische Sprache des Paulinus Nolanus* (Diss. Würzburg), Augsburg, 1918; C. Weyman, *Paulinus von Nola und Ambrosius*, Münch. Museum 3 (1922), 167 ss; G. Wiman, *Till Paulinus Nolanus' Carmina*, in «Eranos», 1934, p. 98—130 (critică textuală); R. Argenio, *S. Paolino da Nola cantore di miracoli*, Roma, 1970; R.P.H. Green, *The Poetry of Paulinus of Nola. A Study of his Latinity*, Bruxelles, 1971; S. Costanza, *Dottrina e poesia nel carme XXXI di Paolino da Nola*, in «Giornale Ital. Filologia», XXIV (1972), p. 346—353; Idem, *La poetica di Paolino di Nola* (Studii în onore Q. Catandella), Catania, vol. II, 1972, p. 593—613; J. Doignon, *Un récit de miracle dans les 'Carmina' de Paulin de Nole. Poétique virgilienne et leçon apologétique*, in «Revue Hist. Spirituel», XLVIII (1972), p. 129—144; P. Flury, *Das sechste Gedicht des Paulinus von Nola*, in «Vigiliae Christianae», XXVII (1973), p. 129—145; H. Green, *Paulinus von Nola and the Diction of Christian Latin Poetry*, in «Latomus», XXXII (1973), p. 79—85; Prete, *Paolino di Nola; la parafrasi biblica della'laus Johannis'* (carm. VI), in «Augustinianum», XIV (1974), p. 625—635; S. Costanza, *Il paesaggio nell'opera poetica di Paolino di Nola*; Forma Futuri, Miscel. Pellegrino, Torino, 1975, p. 741—754; H. Junod-Ammerbauer, *Le poète chrétien selon Paulin de Nole*, in «Revue des Etudes Augustiniennes», XXI (1975), p. 13—62; D. R. Schaeckleton Bailey, *Critical Notes on the Poems of Paulinus Nolanus*, in «American Journal of Philology» (Baltimore), XCVII (1976), p. 3—19; J. T. Lienhard, *Textual Notes on Paulinus of Nola, carm. VI*, in «Vigiliae Christianae XXXI (1977), p. 53—54 etc.

Poemul VI, în 330 hexametri, este scris în onoarea Sf. Ioan Botezătorul, în care istorisirea biblică oferă subiectul pentru reconstituirea episoadelor celor mai de seamă din viața sfințului, intercalate cu digresiuni moralizatoare. Aceluiași gen aparțin Poemele VII, VIII și IX parafrazări ale Psalmilor I, II și CXXXVI. Incercările nu au dat rezultatul scontat, încît autorul însuși a renunțat, pierzîndu-se hieralica solemnitate a psalmilor ⁷¹.

O considerație deosebită merită cele două epistole poetice (Poemele X și XI) alcătuite ca răspuns la scrisorile în care Ausoniu îl invita să se întoarcă în locurile natale, la poezie și la vechea prietenie, ajungînd pînă la a o învinui pe Teresia de tăcerea lui Paulin.

Răspunsurile monahului de la Nola respectînd canoanele literare în vogă atunci (alternanța metrilor, reminiscențe din poezii clasici), sînt expresii sincere de recunoștință afectuoasă pentru vechiul maestru, prieten și protector, dar mărturisesc ferma sa adeziune la Hristos în viață și poezie; «Am fost un timp de acord cu tine în a invoca cu dragoste egală, dar nu cu forță egală, pe surdul Febo în oglinda delphică, în invocarea muzelor și în a cere pădurilor și munților darul divin al cuvîntului. Acum o altă forță, un Dumnezeu mai mare agită inima mea» (Poemul X, 23—29). «Cînd Hristos trimite din cer lumina Sa în inimile noastre, purifică leneșul trup de toropeala păgubitoare și reinnoiește veșmintul minții; distruge tot ceea ce plăcea înainte în schimbul bucuriilor caste și ca Domn legitim ne cheamă în întregime; inimă, gură și trup» (Poemul X, 57—64). Tocmai această consacrare totală nu era înțeleasă de Ausoniu; nu era vorba de o renegare a patriei, nici a prietenilor, nici a poeziei, ci de o dragoste mai înaltă care transcende și transformă totul ⁷².

Tot genului epistolar aparține Poemul XXIV, în 842 trimetri iambici, adresat lui Citeriu, în care, în prima parte istorisește călătoria unui monah din Aquitania pentru a-i aduce la cunoștință consacrarea unui fiu al lui Citeriu pentru preoție, iar în cea de a doua conține elogii pentru părinți și indemnuri pentru tînărul consacrat ⁷³.

Genului consolărilor aparține Poemului XXXI, din 316 distihuri elegiace, pentru moartea copilului Cels. Este vorba de una dintre compozițiile poetice cele mai inspirate ale epocii, în care credința și afecțiunea sugerează accente de nouă și autentică poezie. Numele de Cels aduce în mintea poetului amintirea fiului său, mort de timpuriu, care avea același nume.

Genului *propempticonului* (cîntec de acompaniere) aparține Poemul XVII, în 340 versuri în strofe safice, alcătuit la 398 pentru Sf. Niceta de Remesiana, care a vizitat Nola, întîlnindu-se cu Paulin ⁷⁴. În acest imn de adio, Paulin nu numai descrie itinerariul pe care ilustrul său oaspete trebuie să-l parcurgă pentru a reveni în patrie, ci și opera de evanghelizare pe care Sf. Niceta o făcea între popoarele barbare ale eparhiei sale, geți, bessi, sciți; «Ah! — exclamă poetul — tu deja

71. A. De Bernardino, *op. cit.*, p. 286.

72. *Idem, ibidem.*

73. *Idem, op. cit.*, p. 287.

74. U. Moricca, *op. cit.*, p. 1040—1041.

pleci, dar noi, pe care ne lași aici, vom fi mereu cu tine în spirit ⁷⁵. Fericit pământul, fericite popoarele care te vor primi, pentru că odată cu sosirea ta îi va vizita însuși Hristos... Dumnezeu să-ți ușureze întreaga călătorie, ca să ajungi sănătos la popoarele tale, care au nevoie de tine așa cum cimpul ars are nevoie de ploaie... Aceasta este cauza pentru care noi acceptăm plecarea ta. Și, întrucît nu mai avem speranța să te putem reține aici, îți urăm drum bun, deși urîm drumurile pe care le parcurgi, pentru că te poartă departe de afecțiunea noastră» ⁷⁶. «Vei trece prin Lecce și Otranto și îți vor veni în jur, cîntînd, coruri feciorelnice de frați și surori. Oh! Cum aş vrea să fiu și eu prezent la acele cîntece! Dar mă rețin aici suferințele trupului neputincios, și pot numai cu spiritul să zbor la tine. Cine este în slare să-mi dea aripi ca unui porumbel spre a pătrunde și eu în acele coruri, care, sub conducerea ta ating stelele cu cîntecul lor... Te va primi apoi Marea Adriatică și o vei traversa fără efort, pentru că crucea mintuirii, care va întări catargul corăbiei tale, îți va servi ca protecție puternică împotriva vînturilor și a valurilor. Marinarii vor cînta fericiți imne în cinstea lui Hristos, iar tu le vei fi conducător și dirijor și pe întreaga suprafață a mării se vor auzi acordurile chitarei lui David. Delfini vor auzi amin-ul creștinilor și vor înota fericiți, alături de preotul cîntăreț» ⁷⁷.

Trecînd marea, Sf. Niceta va avea încă de înfruntat greutățile călătoriei pe uscat prin Epir și Macedonia, pînă la Tomis pe M. Neagră și apoi pînă în Dacia. Cu ce bucurie îl vor primi acele popoare barbare a căror ferocitate se pleacă la cuvîntul dulce al lui Hristos. Cu focul ceresc al credinței creștine Niceta dezgheață inimile înghețate ale locuitorilor din ținuturile riphice unde Boreas leagă fluviile cu gheață. Bessi cei duri, mai duri chiar decît gheața, războinici temerari, învață să prețuiască munca și pacea. Păgini vestiți prin omucideri și tilhării, care locuiesc prin munți, deveniți acum monahi, trăiesc ca fiii ai păcii» ⁷⁸. «Pe tine te numește părinte întreaga regiune a Borei; la predicile tale *scitul* se îmblinzește și cel învrăjbit cu sine părăsește pornirile sălbatice, fiindu-i tu învățător. Aleargă la tine *geții* și amindouă felurile de *daci*; cei ce cultivă pămîntul în interior și cei ce poartă căciuli de oaie și cresc bogate turme de vite pe malurile mănoase» ⁷⁹. «*Într-un ținut necunoscut al lumii, barbarii învață prin tine să cînte cu inimă romană pe Hristos și să trăiască puri în pace senină*» ⁸⁰.

Convertirea acestor popoare este o adevărată minune ⁸¹.

«Aducînd lui Dumnezeu atît de mare bogăție de suflete — concludе Paulin — tu, o Niceta, vei intra într-o zi în împărăția lui Dumnezeu. Atunci, cînd Împăratul șuprem te va întîmpina cu corurile sale fericite, să nu uiți de mine! Este un mare noroc, și mulțumesc Domnului pentru aceasta, că m-a legat de tine cu lanțuri puternice, pe care nimic nu le va sfărîma! Oriunde vei merge, voi fi cu tine cu gîndul memoriei și nici timpul, nici distanța, nimic, nici măcar moartea nu

75. Paulin. Nolan., *Carmen* XVII, 1—12. Traducem după U. Moricca, *op. cit.*

76. Paulin. Nolan., *Carmen* XVII, 45—84. 77. Idem, *idem*, 85—124.

78. Idem, *idem*, 218—244. 79. Idem, *idem*, 245—252.

80. Idem, *idem*, 261—264.

81. Pr. Prof. Ioan Coman, *Scriitori...*, p. 104.

va reuși să mă separe de tine. Adio ! Calătorie plăcută ! Amintește-ți de mine cind te vei întoarce în mijlocul poporului tău. Vezi cum Nola te sărbătorește ca și cum ar fi patria ta ? Imparte deci, cu egală măsură, sentimentele tale ; consolează poporul cu bucuria feței tale și pe noi cu dulceața dragostei creștine»⁸².

Comentind acest minunat final, Ugo Moricca scria : «Accente deosebit de nobile are acest imn, suavitatea acelei mari inimi se reflectă, ca într-o oglindă. Iar noi, citind aceste versuri, notăm că Paulin progresează în genul poetic la fel ca în sfințenie»⁸³.

Altă încercare de a da conținut și spirit creștin formelor literare clasice îl constituie Poemul XXV, un Epitalam compus pentru căsătoria lui Iulian, viitorul episcop de Eclano, cu fecioara Tizia sau Ja. Poemul este alcătuit din 119 distihuri elegiace și se încheie cu trei pentametri. Reiese că Paulin și Teresia au asistat la nuntă, Paulin alcătuiind poemul, care se remarcă prin îndemnuri moralizatoare pentru tinăra pereche, dar și prin «numeroase obscurități»⁸⁴.

Un loc aparte în producția poetică a lui Paulin de Nola îl ocupă *Carmina natalicia*, un grupaj de 14 poeme alcătuite an de an, după un program bine stabilit, între 395 și 408, cu ocazia sărbătorii Sf. Felix, care în calendarul catolic cade la 14 februarie.

Dacă primele două «natalicii» sau poeme în cinstea Sf. Felix sînt invocări, fie pentru obținerea unei călătorii cu succes (Poemul XII), fie pentru a manifesta bucuria de a trăi alături de sanctuarul acestuia (Poemul XIII), începînd cu cel de al treilea (Poemul XIV), interesul lui Paulin se extinde la mulțimea pelerinilor care vin la Nola din regiunile învecinate pentru a cinsti pe Sf. Felix. Autorul îi urmărește în călătorie, îi evocă în imne, descrie manifestările pietății lor cu simpatie⁸⁵.

Cu cel de al IV-lea imn în cinstea Sf. Felix (Poemul XV) viața acestuia începe să fie cîntată, alături de minunile săvîrșite, realizînd — împreună cu Poemele XVI, XVIII și XXIII — o adevărată biografie poetică. De remarcat — cum o face A. de Berardino — că Paulin «nu se preocupă de istoricitatea faptelor povestite; ca și Sulpiciu Sever în «Vita Martini», el caută să edifice sufletește, văzînd miracole chiar și acolo unde acestea nu sînt»⁸⁶.

Poemul XXVI din 401 reflectă teama de invaziile barbare, Alaric fiind în marș spre Roma. Pentru moment spada lui Stilicone respinse pe Alaric și Italia respiră ușurată⁸⁷.

Poemul XXVII din 402 are un dublu motiv ; ameliorarea situației politice și revenirea Sf. Niceta de Remesiana la Nola, după 14 ani de absență⁸⁸.

Bucuria apare din primele versuri ale poemului. «Vino, în sfîrșit, vino zi fericită, care doresc să revină în fiecare an, dar prea tîrziu față de dorința mea, zi așteptată a revenirii tale ! Ești lentă la venire dar sprinteră la plecare. Cu ce doriri te chem timp de un an de aș-

82. Paulin. Nolan., *Carmen* XVII, 257—340.

83. U. Moricca, *op. cit.*, p. 1042.

84. A. De Berardino, *op. cit.*, p. 237.

85. Idem, *ibidem*.

86. Idem, *op. cit.*, p. 288.

87. U. Moricca, *op. cit.*, p. 1059, 1060.

88. Idem, *op. cit.*, p. 1060.

teptare! Ah, cât aş dori ca tot anul să aibă numai o zi şi aceasta să fi tu! De-ai veni cel puţin în anotimpul în care ziua se prelungeşte cu câteva ore; dar nu, tu soseşti în ziua în care lumina este mai scurtă, iar tenebrele mai lungi...»⁸⁹. Paulin prezintă apoi ciclul sărbătorilor: Crăciunul, Botezul Domnului, Minunea din Cana, Paştele, Rusaliile, arătând astfel că în secolul al V-lea ciclul marilor sărbători creştine era cunoscut.

Bucuria este mare pentru revenirea Sf. Niceta la Nola. De ce dintr-o dată iarna s-a schimbat în primăvară şi florile au înfrumuseţat cimpurile? Pentru a face onoare lui Niceta. Chiar şi cîntecul poetului sărbătoreşte împreună pe Sf. Felix şi pe Sf. Niceta (Paulin precizează că Niceta petrece o viaţă de adevărat monah, «fugind de lume către bolta cerului», urcînd pe treptele crucii. El este numit «biruitor al trupului», deoarece se străduieşte, prin continue exerciţii spirituale, să privească pe Hristos prin lumina unei credinţe puternice⁹⁰.

Un dubiu apare în sulfetul lui Paulin; vor fi versurile sale demne de cel care le va asculta? Sf. Felix îl asistă şi-l ajută⁹¹.

În două rînduri Paulin îl îndeamnă pe Sf. Niceta să ţină locul Sf. Felix. Prima oară îl invită să viziteze noile construcţii ridicate în cinstea sfinţilor ocrotitori al cetăţii Nola, Niceta fiind înfăţişat ca stăpîn al locului, purtîndu-se ca Sf. Felix. Apoi continuă «Vino, deci, o părinte sfinte, pune mîna ta într-a mea, şi să mergem şi să conversăm. Cît îmi place să-ţi povestesc şi să-ţi arăt ceea ce am putut face în anii depărtării tale de mine! Învăţătorule şi părinte, tu vei aproba ceea ce am făcut bine, vei blama ceea ce am făcut rău, vei corecta ceea ce e defectuos, vei ajuta cu rugăciunile tale ceea ce rămîne încă de făcut, vei sfinţi ceea ce a fost dus la bun sfîrşit!»⁹²

Astfel, Paulin îi arată Sf. Niceta; porţile care preced bazilicile⁹³, vechea bazilică restaurată⁹⁴, chiliile monahilor de-a lungul galeriei nar-texului⁹⁵, poarta triplă a noii bazilici⁹⁶.

După ce au vizitat toate locaşurile externe, Paulin invită pe Sf. Niceta să intre în sanctuar, să cînte cu el imne şi psalmi, să se roage Sf. Felix. Îi arată apoi picturile splendide de pe pereţi, care au teme biblice⁹⁷.

A doua oară Paulin îl invită pe Sf. Niceta să ţină locul Sf. Felix cînd îi coră să se roage pentru el într-un mod neobişnuit: după ce descrie picturile vechitestamentare care decorează atrium-ul noii bazilici, continuă: «Toate scenele acestea pe care le vedem pictate aici ţi le sugerez ca subiect de rugăciune pentru mine; te implor să înalţi rugăciuni fierbinţi, din toată inima, pentru mine, ţinînd locul lui Felix»⁹⁸. Sf. Niceta reprezintă pe Sf. Felix nu numai prin credinţă, ci şi prin chipul sufletului, bucurîndu-se de aceeaşi cînstire şi dragoste din partea lui Paulin⁹⁹.

89. Idem, *ibidem*. 90. Paulin. Nolan., *Carmen* XXVII, 148—168.

91. Idem, *ibidem*, 169—272. 92. Idem, *idem*, 303—371.

93. Idem, *idem*, 362—381. 94. Idem, *idem*, 383—394.

95. Idem, *idem*, 395—454. 96. Idem, *idem*, 455—462.

97. Idem, *idem*, 480—541. 98. Idem, *idem*, 596—601.

99. Asistent Ştefan Alexe, *op. cit.*, p. 480.

Poemul sfârșește printr-o rugăciune inspirată din subiectele picturilor, versurile vibrând de un lirism sincer și afectuos; «O, Hristoase, aceste biserici, opere subtile și fragile dedicate Ție, noi le construim pentru noi, nu pentru Tine. Pentru că, Tu, Creator suprem, nu poți fi cuprins în construcții făcute de mână omenească, Tu, pe care lumea întreagă nu poate să te cuprindă, Tu, pentru care cerul este îngust și pământul este un punct. Dar, cinstim în aceste biserici pe sfinții Tăi; noi, prin omagiile noastre umile, proclamăm măreția lor și sperăm să-i avem ca mijlocitori pentru ca Tu să realizezi edificiul pe care-l construiești în interiorul sufletelor noastre și în care cobori pentru a face propria Ta locuință»¹⁰⁰.

Un interes mai mult arheologic decât poetic prezintă Poemul XXVIII, în care descrie în continuare edificiile construite de Paulin în jurul mormintului Sf. Felix la Nola¹⁰¹.

Triumful creștinismului asupra păgânismului este tema primei părți a Poemului XIX, compus în 405¹⁰².

Poemul XX din 406 tratează fapte neșemnificative, prezentându-le ca miraculoase, pentru a menține promisiunea alcătuirii anuale a unui imn.

Mai important este Poemul XXI din anul 407, datorită însuflețirii cu care cîntă înlăturarea pericolului barbarilor și vizita unor personaje ilustre, precum și pentru o serie de date autobiografice.

Din cel de al 14-lea Poem dedicat Sf. Felix, Poemul XXIX, n-au rămas decât trei fragmente totalizînd 35 versuri¹⁰³.

În general, încercarea lui Paulin de a se sluji de forme literare profane pentru a preamări pe Mîntuitorul și pe sfinții Săi poate fi considerată reușită, cel puțin parțial, prin delicatețea sentimentelor, seninătatea conținutului, puritatea limbajului și armonia versului. Abilitatea poetului rezultă din descrierile pelerinajelor populare la mormîntul Sf. Felix, caracteristice religiozității vremii¹⁰⁴.

În general se poate spune că poezia lui Paulin de Nola este inferioară celei a lui Prudențiu, lipsindu-i avîntul, imaginația, coloritul și geniul celei prudentiene. Paulin a scris în toate formele metrice ale poeziei clasice, imitînd pe Virgil, Horațiu, Stațiu sau Ausoniu. Temele poeziilor sale sînt tratate cu delicateță, prezentînd scene calde, alcătuiind o poezie educativă, mai ales în ciclul dedicat Sf. Felix¹⁰⁵.

Caracterizare

Paulin de Nola ocupă un loc special în istoria civilizației creștine a secolului al IV-lea. Desigur, nu are profunzimea doctrinei și căldura elocinței care au făcut din Sf. Atanasie, Sf. Ioan Hrisostom, Sf. Ambrozie, Fericitul Ieronim sau Fericitul Augustin «stâlpi» ai Bisericii. Paulin a rămas un exemplu de smerenie, de generozitate, de abnega-

⁹⁹. Paulin, Nola, *Carmen* XXVII, 596—647.

¹⁰¹. A. De Berardino, *op. cit.*, p. 288.

¹⁰². Idem, *ibidem*.

¹⁰³. Idem, *ibidem*.

¹⁰⁴. Idem, *ibidem*.

¹⁰⁵. Pr. Prof. Ioan Coman, *Patrologie...*, p. 269.

ție, de renunțare, de sensibilitate, un adevărat păstor de suflete gata să-și slujească semenii după modelul Mîntuitorului Iisus Hristos. Întreaga viață și-a dedicat-o ameliorării morale și purificării spirituale a credincioșilor săi. Sensibilitatea și bunătatea sînt notele dominante ale sufletului său ¹⁰⁶.

«Spre deosebire de contemporani — scria Baudrillart — Paulin se inspiră mai mult din inimă decît din minte. Nu cîntă decît ceea ce iubește și o face pentru că iubește. Poezia sa este toată o efuziune. În plus, apostol fervent al dorinței de a cîștiga pentru Hristos noi urmași, face ca darul poetic, primit din ceruri, să devină în mîinile sale o armă încîntătoare pentru a seduce și convinge...» ¹⁰⁷.

Umberto Morrica își încheie studiul despre Paulin de Nola astfel: «Eu, deci, îl iubesc pe Paulin așa cum este, cum îmi apare din viața și scrierile sale; îl iubesc cu defectele lui, care sînt omenești, și cu virtuțile lui, care sînt aproape divine; îl iubesc pentru că, mai mult decît toate marile spirite ale epocii sale, a știut să iubească, să ierte, să sufere» ¹⁰⁸.

Lector Dr. Cezar VASILIU

BUNĂVOIREA DINTRE OAMENI ÎN LUMINA NOULUI TESTAMENT

Noțiunea. Bunăvoirea a fost cîntată și prețuită în toate timpurile și la toate popoarele. Ea este un semn dinstinctiv al omului ca ființă socială. E o formă a altruismului, a dăruirii totale, a tot ceea ce e mai bun în om ¹.

Bunăvoirea se exprimă la greci prin termenul *ἡ εὐδοκία*, ας, care are mai multe înțelesuri: 1) *bunăvoire, favoare* (Luca 2, 14); 2) *intenție bună* (Filip. 1, 15); 3) *plăcere în ceva, dorință* (II Tes. 1, 11; Rom. 10, 1) ². În limba latină se exprimă prin *benevolentia*, ae.

Cei vechi au văzut originea bunăvoinei în nevoia de ajutor, atracția și acordul lucrurilor asemănătoare. Ei au considerat bunăvoirea ca cel mai mare bun după înțelepciune.

Bunăvoinea ca idee a întins punți de legătură și de înțelegere mai întii între lumea greco-romană, care a intuit-o prin revelație naturală,

106. U. Manucci, *op. cit.*, p. 1096.

107. A. Baudrillart, *op. cit.*, p. VI.

108. U. Moricca, *op. cit.*, p. 1101.

1. Despre bunăvoire au scris la greci: Pitagora din Samos (c. 560—500 î.e.n.); legendarul Homer; Platon (c. 427—347); Empedocle din Agrigent (sec. V. î.e.n.); Aristotel (383—322 î.e.n.); Epicur (341—270 î.e.n.); Zenon din Atena (sfîrșitul sec. 4 î.e.n.); Epictet (sec. I î.e.n.); Pentru a vedea concepțiile filozofilor greco-romani a se vedea studiul Pr. prof. Ioan G. Coman, *Frumusețile prieteniei în concepția lumii vechi și a Sfinților Părinți*, în «*Glăsu Bisericii*», an XIII (1954), nr. 9—10, p. 496—511; Mgr. Traian Augustin, în «*Ortodoxia*», an, XIII (1961), nr. 3, p. 374.

2. *Grecq-English Dictionary of The New Testament*, New-York, 1893, p. 210.

și lumea iudaică, și apoi între lumea iudaică și cea creștină, care a cunoscut-o prin revelația supranaturală.

Voința ca formă superioară a activității creatoare a omului este o caracteristică a spiritului și a chipului dumnezeiesc din om. Bunăvoința este funcția practică a sufletului pentru realizarea rațiunii în natură și în viața omenească; pe scurt, bunăvoința este transpunerea cunoștințelor în fapte reale, fapte de cea mai bună calitate³.

Noțiunea de bunăvoire în Vechiul Testament. În Vechiul Testament⁴ noțiunea de «bunăvoire» este exprimată prin termenul (raon), tradus în Septuaginta cu εἰδοκία, ας. «Căci tu vei binecuvînta pe cel drept, Doamne, căci cu arma bunăvoiri ne-ai încununat pe noi» (Ps. 5, 12; 18, 15). Bunăvoirea este o floare a dreptății sociale. Ea are ca element de comparație eul personal. Dau semenului meu atît cît dau pentru mine: «Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși» (Levitic 19, 18).

Privită ca liniște a sufletului, ca bună înțelegere, între oameni și popoare, ca împăcare cu Dumnezeu, ori în general ca sublim ideal mesianic, bunăvoirea apare în Vechiul Testament, ca dar al lui Dumnezeu (Is. 62, 4; Ps. 43, 4; I Paralipomena 29, 3).

Cum era aplicată bunăvoirea în Vechiul Testament? În cărțile istorice din perioada postmozaică se amintește rar de aplicarea ei⁵. Cazuri concrete despre aplicarea unor dispoziții ale Legii Vechiului Testament se amintesc puține: Așa de exemplu, Neemia a obținut iertarea datoriilor, potrivit cu prevederile referitoare la anul sabatic (Neemia 5, 10). Bogații din Ierusalim au luat hotărîrea să elibereze pe sclavii de același neam în urma predicii lui Ieremia (Ieremia 34, 8—17).

Profeții s-au ridicat cu o energie fără egal împotriva răului de toate felurile. Răutatea oamenilor, necredința, și necredincioșia față de Dumnezeu au avut ca urmare neîncrederea dintre oameni. De aceea a rezultat o încordare, o stare conflictuală, care a dezbinat pe membrii comunității. Iată cum descrie această stare de lucruri prorocul Miheia: «S-a dus omul de bine din țară, nu mai este nici un om cinstit între oameni; toți stau la pîndă ca să verse sînge, fiecare întinde o cursă fratelui său» (Miheia 7, 2; 5—6). Ideia de încredere, de bunăvoire între membrii societății, accentuată atît de mult de profeți, este un moment care scoate în evidență valoarea socială a profetismului.

Viața socială este concepută de profeți ca un organism care își menține unitatea și armonia tocmai pe baza raporturilor de încredere reciprocă între toți oamenii. Profeții cereau întoarcerea la Dumnezeu, pentru că numai El garantează restabilirea odihnei și a echilibrului. «Căutați-mă și veți fi vii! Căutați⁷ binele ca să fiți vii, urîți răul și iubiți binele și dați hotărîri drepte la poarta cetății» (Amos 5, 4, 14).

3. Pr. Dumitru Călugăr, *Caracterul religios-moral creștin*, Sibiu, 1955, p. 73.

4. A. Vacant, E. Mangenot et E. Amann, *Dictionnaire de Theologie Catholique*, art. «*Bienveillance*», tome II, Paris, 1936, p. 170. 5. *Ibidem*, p. 181.

6. Vigouroux F., *Dictionnaire de la Bible*, Paris, 1926, vol. 1, col. 430.

7. «Dara» — a căuta cu Dumnezeu ca obiect, are două sensuri:

a. a împlini poruncile lui Dumnezeu, a trăi conform voinței divine (Deut. 4, 29).

După Osea, nu e suficient pentru bunăvoire numai împlinirea dreptății și a dreptului. El face apel în același timp la iubire, fiindcă aceasta îndulcește și îmblânzește duritatea: «Semănați potrivit dreptății, culegeți potrivit iubirii» (Osea 10, 12).

Numai acolo unde este iubire și respect față de aproapele pot exista raporturi corecte, cinstitute. Tot proorocul Osea spune: «Iar tu întoarce-te la cortul tău! Păzește dragostea și dreptatea Lui și nădăjduiește întotdeauna în Dumnezeuul tău» (Osea 12, 7). Același adevăr îl exprimă și proorocul Miheia 6, 8. Proorocul Zaharia îndeamnă și el: «Faceți cu adevărat dreptate și purtați-vă cu bunătațe unul față de altul. Nu asupriți pe văduvă și pe orfan, nici pe străin și pe sărac și nici unul să nu gândească rău în inima lui împotriva fratelui său» (Zah. 10, 9—10).

După pildele lui Solomon⁸ la temelia raporturilor sociale sînt așezate dragostea, dreptatea și facerea de bine. Bunăvoirea dintre oameni nu este altceva decît rodul acestora (Pilde 3, 27—31). Bunăvoirea trebuie să cuprindă și pe cei sărmani că și aceștia sînt făpturi ale aceluiași Creator (Pilde 22, 2), Dumnezeu prețuiește pe cel ce se arată cu dragoste față de cel sărac (14, 31) «Cel ce are milă de sărac, împrumută Domnului, și El îi va răsplăti fapta lui cea bună» (19, 7). În măsura în care cineva are aceeași dragoste și bunăvoință față de semenul său, se va învrednici de același sentiment din partea semenilor săi (21, 13).

Bogatului nu i se cere decît să fie călăuzit în inima sa de înțelegerea izvorită din temerea de Dumnezeu înconjurînd pe cel lipsit cu dragoste și cu blîndețe. În raporturile dintre oameni trebuie să troneze prietenia bazată pe dragoste, încredere, dreptate și sinceritate. Învățătura Vechiului Testament spune ca toate acestea să se înrădăcineze în inima fiecăruia: respectul față de aproapele (Deut. 19, 14; Iov 24, 2 etc.); tratarea lui cu blîndețe și cu răbdare (Pilde 15, 1; 25, 15); iertarea (Pilde 14, 29; 19, 11).

Persoana Mîntuitorului Iisus Hristos a fost vestită încă din Vechiul Testament. El era prezent ca «Principe al păcii», «Păstorul cel drept», care va face dreptate celor apăsăți, va aduce mîntuirea tuturor; va crea noi raporturi de încredere între oameni (Is. 9, 6; 1, 3—5; 61, 1). În vremea aceea lupul se va culca lîngă ied, vițelul și puiul de leu vor paște împreună și un copil îi va mîna» (Is. 11, 6).

Perspectivile strălucite ale umanității viitoare, în timpurile mesianice, sînt zugrăvite și de alți profeți, fiecare în felul său. În societatea

b. a împlinit poruncile lui Dumnezeu, a trăi conform voinței divine (Deut. 4, 29), citat în *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Band II, Stuttgart, 1974, col. 313—329.

8. L'Abbé I., A. Petit, *La Sainte Bible avec commentaire*, art. «Les Proverbes», tome VII, Arras, 1892, p. 443; a se vedea și Diac. Lector Mircea Chialda, *Învățătura moral-socială în Proverbele lui Solomon*, în «Studii Teologice», an VII (1955), nr. 1—2, p. 3—24.

cea nouă care se va organiza după principiile păcii și dreptății popoarelor, se vor preface săbiile în fiare de plug și lănciile în cosoare, nici un popor nu va mai ridica sabia împotriva altuia (Is. 2, 4; Miheia 4, 3).

Bunăvoirea dintre oameni în Noul Testament

a) La nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, corul cetelor îngerești laudă pe Cel Atotputernic, cu minunata cântare: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire» (Luca 2, 14; cf. Is. 57, 9).

De veacuri, puterile îngerești împreună cu oamenii așteptau venirea Domnului păcii. Păcatul dintii a adus slăbirea raporturilor omului cu Dumnezeu, tulburare în suflete, vrajbă între oameni.

Învățătura creștinismului constituie o adevărată solie de pace, de libertate, de bunăvoire și de dragoste între oameni și popoare⁹. Termenul de εὐδοκία, *as* din paginile Scripturii Noului Testament exclude orice act de violență, de asuprire și de vrajbă.

Într-adevăr la nașterea Sfintului Ioan Botezătorul, dreptul Zaharia proorocește că Iisus Hristos: «Va lumina pe cei aflați în întuneric și în umbra morții și va îndrepta picioarele credincioșilor pe calea păcii» (Luca 1, 79; cf. Is. 59, 8).

Potrivit concepțiilor mesianice ale iudeilor, lucrarea mântuitoare a lui Mesia trebuia să se mărginească numai la hotarele Palestinei. Concepția iudeilor din vremea aceea nu putea îngădui ca bunurile mesianice să se reverse asupra întregii lumi. În cântarea îngerească însă, se vestește limpede scopul venirii lui Iisus printre noi: pacea întregii lumi cu Dumnezeu — «pe pământ pace» — și buna înțelegere între toți oamenii — «întru oameni bunăvoire»¹⁰.

La rindul său, încă de la începutul activității sale publice, Domnul nostru Iisus Hristos declară solemn să printr-Insul se va împlini profeția lui Isaia, ce zice: «Duhul Domnului peste mine, pentru că m-a uns să binevestesc săracilor, m-a trimis să vindec pe cei zdrobiți la inimă, să propovăduiesc robilor iertarea și orbilor vederea, să slobozesc pe cei apăsați și să vestesc anul milei Domnului» (Luca 4, 18—21). Acestea arată lămurit că misiunea creștinismului în lume avea să fie nu numai pur religioasă și cu țeluri pur eshatologice, ci și moral-socială, răspîndirea lui trebuia să meargă pretutindeni mină în mină cu lupta pentru desființarea pauperismului, a robiei, a inegalității¹¹ și a celorlalte stări nedrepte care caracterizau lumea greco-romană de acum aproape două milenii.

În predica de pe Munte, Mîntuitorul schițează programul spiritual al Împărăției lui Dumnezeu și virtuțile morale prin care putem intra

9. M. J. Lagrange, *L'Evangile selon St. Jean*, Paris, 1936, p. 393.

10. Prof. Iustin Moiescu, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în «Studii Teologice», an V (1953), nr. 3—4 p. 260.

11. Diac. Prof. N. Nicolaescu, *Îndalțarea Bisericii de a contribui la instaurarea idealului de pace, libertate, înfrățire, dragoste între oameni și popoare*, în «Orthodoxia», an XIII (1961), nr. 4, p. 565.

în ea¹². În acest sens El ne interzice categoric omuciderea, violența și vrajba (Mt. 5, 21—22), condiționează împăcarea cu Dumnezeu de împăcarea cu semenii (Mt. 5, 23—26), recomandă iertarea, *îngăduința* și dragostea față de toți oamenii (Mt. 5, 38—48) și poruncește ucenicilor săi să cultive în viața socială, ca însușiri specifice vieții lor celei noi, blindețea, dreptatea, facerea de bine și pacea, despre care spune: «Fericiți făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Mt. 5, 4—10).

Mintuitorul Iisus prin cuvîntul și fapta Sa, a revelat lumii bunăvoirea în adevăratul ei sens, ca floare a iubirii lui Dumnezeu față de lume. Prin compătimirea Sa față de toate suferințele omenestii, prin mila Sa față de toți păcătoșii, El s-a arătat ca prieten al tuturor oamenilor, indiferent de rasă sau origine socială. De aceea a primit denumirea de «prieten al oamenilor și al păcătoșilor (Mt. 11, 19; Luca 7, 37).

În parabola Samarineanului milostiv (Luca 15, 5 ș.u.), El ne-a arătat că trebuie să manifestăm bunăvoire față de toți cei ce se află în suferință. Și aceasta este o datorie pentru toți. Prin aceasta El instalează fraternitatea.

b). Sfîntul Apostol Pavel amintește fiilor săi duhovnicești să aibă conștiința că ei formează un singur trup în Hristos. Formînd o unitate nu trebuie să mai existe deosebire între grec, scit, iudeu, stăpîn și rob, bărbat și femeie ci toate să fie pătrunse de duhul bunei înțelegeri între oameni (Col. 3, 11).

Creștinii nu trăiau izolați de lumea păgînă, ruși de societatea în care s-au născut. Ei continuau să aibă mai departe legături de rudenie, de comerț etc. Noua credință tinde spre o conduită aleasă în fața acestora. Si erau obligați mai întîi să fie exemple vii pentru necreștini: «Umblați ca fii ai luminii» (Efes. 5, 8), adică să lumineze nu să întunece pe alții după cum spunea Sfîntul Ioan Gură de Aur¹³: «Umblați cu înțelepciune cu cei din afară» (ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἕξω) și după cum Apostolul Pavel se adresează colosenilor (Col. 4, 5) și tesalonicenilor (I Tes. 4, 12).

Creștinii sînt îndemnați să trăiască în relații de pace și bună înțelegere cu toți oamenii (Rom. 8, 12; Evrei 12, 14), pentru că numai în atmosferă de pace și bunăvoire pot să promoveze atît binele personal, cit și al întregii comunități.

Credincioșia Sfîntilor Apostoli și Ucenici față de misiunea de propovăduitori ai bunei voiri și ai dragostei frățești rezultă și din textele neotestamentare consacrate de ei acestor îndatoriri: «Iubiți-vă cu dragostea frățească unii pe alții, luînd înainte unul altuia cu cinstirea... De este cu putință, cit ține de voi, fiți în pace cu toți oamenii» (Rom. 12, 10, 18) sau: «Nu fiți datori nimănui nimic, decît cu iubirea unii față de alții; căci cel ce-și iubește semenii a împlinit Legea» (Rom. 13, 8); pentru că: «Roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelunga

12. *Ibidem.*

13. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XXV, la I Cor.* în Migne P.G. LXI, cl. 208.

răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blindețea, cumpătarea» (Gal. 5, 22).

Un spirit de bunăvoie, de respect și de sprijin reciproc trebuie să domnească între membrii comunității creștine: «Nimic să nu faceți din duh de învrăjpire sau de mărire deșartă, ci cu smerenie unul pe celălalt să-l socotească a fi mai de cinste decât el însuși» (Fil. 2, 3); «Să se ajute cu vorba și cu fapta, cei tari să poarte slăbiciunile celor slabi» (Rom. 15, 1); să fie îngăduitori față de neputințele unora (Col. 3, 13).

Comunitățile erau îndemnate ca pe cei ce nu ascultă de rânduielele Apostolului, adică pe cei ce greșesc din punct de vedere religios-moral să-i considere ca și cum n-ar fi în mijlocul lor¹⁴. Cere corintenilor, de pildă, să izoleze din mijlocul lor pe cei ce se numesc frați dar care sînt lacomi, desfrînați, închinători la idoli, ocăritori, bețivi sau răpitori (I Cor. 5, 11). Această izolare a celor vinovați se face din două motive:

a) Pentru ca cei ce au greșit, văzîndu-se izolați și lipsiți de atenția membrilor comunității, să ajungă la conștiința greșelii lor și astfel să le pară rău și să se întoarcă. Aceștia nu trebuie socotiți ca vrăjmași (II Tes. 3, 15), ci comunitatea să aibă o oarecare grijă față de ei, pentru ca nu cumva, din cauza descurajării, să cadă în vreo altă extremă mai păgubitoare pentru ei (II Cor. 2, 7).

b) Pe de altă parte, această izolare scutește de izolare pe alți membri ai comunității, pentru ca nu cumva o rădăcină veninoasă să înveineze pe mai mulți (Evrei 12, 15).

Între diversele comunități creștine întemeiate de Sfîntul Apostol Pavel exista o bună înțelegere, o strînsă solidaritate. Din această solidaritate izvorăsc colectele care se făceau în cadrul comunităților proaspăt răsărite în lumea păgînă.

Exemple de bunăvoie în Noul Testament. Mintuitorul nostru Iisus Hristos s-a arătat un prieten al tuturor oamenilor. A arătat o afecțiune deosebită Sfîntului Apostol și evanghelist Ioan. El este prietenul apropiat Mintuitorului, arătat prin cuvintele: «ucenicul pe care-l iubea Iisus» (Ioan 13, 23; 19, 26; 21, 20). Dragoste și bunăvoie a arătat Mintuitorul și față de Sfîntul Apostol Petru, cînd pe țarmul mării Tiberiada l-a reintegrat în vrednicia de apostol.

Mintuitorul a arătat o afecțiune deosebită lui Lazăr, pe care l-a înviat a patra zi din morți (Ioan 11, 43, 44). Mintuitorul a vindecat pe rudele ucenicilor Săi (Matei 8, 14—15), le-a descoperit învățătura, i-a întărit în credință prin minuni, i-a inițiat în tainele împărăției lui Dumnezeu, i-a învățat mila, le-a arătat o prietenie atît de devotată, de perseverentă și de inspirată, încît ea le-a făcut simțită însăși iubirea lui Dumnezeu. Demnă de amintit este și atitudinea Mintuitorului față de copii (Matei 18, 2; 19, 13—15).

Atitudinea femeilor mironosițe: Maria Magdalena, Maria lui Iosie, Maria lui Iacov, Ioana, Salomeia, și cele ce au venit cu El din Galileia,

14. Prof. Iustin Moisescu, *op. cit.*, p. 265.

15. Idem, *Ierarhia bisericească, în epoca apostolică*, în «Mitropolia Olteniei», 1954, nr. 1—3 și 3—4, p. 76.

față de Mintuitorul nostru Iisus Hristos, arată adevăratele valențe ale spiritului omenesc atunci când are ca principiu bunăvoirea și slujirea cu devotament și stoicism a semenilor. (Matei 28, 9; Marcu, 15, 47; 1, 9—11; Luca 23, 55; 24, 1—10 și Ioan 20, 1, 11—18).

Viața cea de obște a credincioșilor din Ierusalim (Fapte 2, 42—47; 4, 34—37; 6, 1—6); agapele din Antiohia Siriei (Gal. 2, 11—14), din Troa (Fapte 20, 7—11), din Corint (I Cor. 11, 20—22) și din atâtea alte comunități apostolice și postapostolice (II Petru 2, 13; Iuda 12), ca și atmosfera de egalitate religioasă, dragoste creștină și bunăvoire ce domnea în adunările de cult ale creștinilor (I Cor. 11, 33). Săracii din Israel, primesc ajutoare substanțiale de la creștinii din Siria, Galatia, Macedonia și Ahaia (I Cor. 16, 1—4; II Cor. 8—9); cei nebăgați în seamă din Corint, a căror demnitate religioasă o relevă Sfântul Apostol Pavel (Iacob 2, 1—13) și dezmoșteniții soartei din orașele și satele imperiului roman de acum aproape două milenii (I Petru 2, 5—10; 3, 14—18; Apoc. 13, 10), nu puteau să rămână nepăsători la auzul unor predici care le vesteau bunăvoirea între oameni, egalitatea cu ceilalți oameni, le promitea libertatea și-i îndemna la frățietate, osindind în numele lui Dumnezeu nedreptatea, asuprirea și vărsarea de sânge.

Părinții și Scriitorii Bisericești. Urmind învățătura Mintuitorului și după pilda apostolilor aceștia se străduiesc fără încetare să treacă în faptă bunăvoirea între oameni sub toate aspectele ei.

În «*Învățătura celor doisprezece Apostoli*»¹⁶, care este cea mai veche scriere rămasă de la Părinții Apostolici, creștinii sînt sfătuiți să-și ruiască să se ferească de calea morții, spre care duc jurămintele strimbe, mărturiile mincinoase, vorbirea de rău, lăcomia după avere, fățarnicia, ura față de oameni, minia, invidia, vrajba, goana după desfătări trupești; în locul acestor păcate aducătoare de veșnică osîndă, adevărații creștini sînt sfătuiți să caute și să cultive numai bunătatea, îngăduința, bunăvoirea, blîndețea, sinceritatea, altruismul, facerea de bine, pacea.

Tot astfel, autorul *Epistolei Sf. Barnava*¹⁷ sfătuieste pe creștini să nu se însoțească sub nici o formă cu cei ce, umblind pe calea întunericului și a morții, se bizuie pe putere, au inimă vicleană și pizmașă, sînt plini de fățarnicie, mîndrie și lăcomie, își asupresc semenii, iau hotăriri viclene împotriva aproapelui, sînt stăpîniți de dorința de răz-bunare și din spirit de mîndrie pricinuiesc tot felul de dezbinări, ci cu cei blînzi, liniștiți, smeriți și drepți.

După *Sfîntul Vasile cel Mare*¹⁸, nici o virtute nu arată mai bine pe adevăratul creștin, decît slujirea dezinteresată a dragostei, a păcii și a bunei înțelegeri între popoare.

După *Sfîntul Ioan Gură de Aur*¹⁹, bunăvoirea este aceea care dă valoare unei fapte. Nu numai fapta exterioară are valoare în sine, ci

16. Pr. D. Fecioru, *Învățătura celor doisprezece Apostoli* în vol. 1 «Scrierile Părinților Apostolici», București, 1979, p. 25—32.

17. *Epistola zisă a lui Barnaba*, în Migne P.G., II, col. 735—736.

18. Prof. N. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 571.

19. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Omiliile la Psalmul CXXVII*, 4, în Migne P.G., LV, col. 370; LXII, col. 322.

baza intenției săvârșitorului. «Nu faptul de a da — zice Sfântul Ioan — înseamnă a împlini fapta bună, ci bunăvoința, ardoarea, bucuria noastră». Dumnezeu iubește pe cel ce dă bună voie (II Cor. 9, 7). Cel ce face binele numai în afară, înseamnă că nu are cu el nici o părtașie, este rupt de urmarea sa firească. «Arginții nu cumpără cele cerești, ci voința intenția, înțelepciunea, mila și iubirea de oameni. Dacă arginții le-ar cumpăra, atunci văduva care a aruncat doi bănuți (în visteria templului) nu ar primi mai mult. Dumnezeu — spune în continuare *Sfântul Vasile cel Mare* — ne dă și bunăvoința și lucrarea; pentru că atunci când vom vrea, va mări voința noastră. De aceea numai prin bunăvoință și altruism prin distrugerea egoismului și practicarea virtuții ne realizăm pe noi înșine, vom deveni oameni adevărați, mai curând îngeri și vom avea adevărata înțelegere a lucrărilor duhovnicești». Deci după Sfântul Ioan Gură de Aur, bunăvoirea este una din condițiile săvârșirii binelui. Ea face parte din cele trei facultăți ale ființei umane: voința.

*Fericitul Augustin*²⁰ consacră păcii o deosebită atenție și consideră mai de folos să cîștigăm pacea prin îndemnuri la bună înțelegere. Omenirea — spune Fer. Augustin — trebuie să tindă neîncetat pentru a împlini voia lui Dumnezeu și a păstra legea firii. De aceea, în argumentarea sa, el folosește atît temeiurile religioase, cît și dovezile raționale pentru a face vădită necesitatea domniei păcii și a bunevoiri între oameni și popoare.

Cu armonia și ordinea naturală se împlinește ordinea rațională și socială, adică raportul de echitate dintre popoare. Cine trăiește conform cu această ordine și o respectă se bucură de pace și *bunăvoire*.

*Sfântul Etrem Sirul*²¹ în sfaturile sale duhovnicești, povățuiește pe creștini ca nu cumva minia să le tulbure sufletul. Îi îndemnă să scoată minia prin cultivarea virtuților: a păcii, a dragostei și a bunăvoirii între toate popoarele pămîntului.

Despre bunăvoire ca fruct al păcii mai vorbesc de asemenea Sf. Chiril al Alexandriei, Teodoret al Cirului, cel dintîi pornind de la textul din II Tim. 2, 24 amintește slujitorilor sfîntului altar datoria de a stărui cultivarea bunevoiri între oameni. Teodoret al Cirului preamărește munca oamenilor pentru pace și bunăînțelegere.

În opera lui Origen termenul *εὐδοκία*, *as* se întilnește de trei ori (Omilia a III-a la Evanghelia după Luca 2, 8—16; Comentariu la Evanghelia după Ioan 1, 12 și în Împotriva lui Celsus 1, 60)²².

*

Necesitatea Bunevoiri. Aceste texte biblice și patristice, la care se pot adăuga ca exemple multe altele, duc la o singură concluzie și anume: pacea și *bunăvoirea* frățească dintre oameni și popoare co-

20. Fericitul Augustin, *De civitate Dei*, în Migne P.L. XLI, col. 637.

21. Iustin Moisesescu, *op. cit.*, p. 264. 22. *Ibidem*, 259.

respund întru totul voci lui Dumnezeu și misiunii creștinismului în lume²³.

Bunăvoirea este una din condițiile esențiale ale vieții omenști și îndatorire moral-socială poruncită anume de revelația dumnezeiască; războiul și neîncrederea sînt cu totul potrivnice vocii lui Dumnezeu, autorul vieții, și nu pot fi decît ca (un) act(e) de răzvrătire împotriva lui Dumnezeu, ca fapte ale diavolului (Ioan 8, 44; I Ioan 3, 10, 12, 15), ca păcate strigătoare la cer (Gen. 4, 10; Iacob 4, 1—7), ca acte de nebuние și de sinucidere colectivă (Gen. 3, 1; 5, 15), ca atentat diabolic la viața și fericirea întregii omeniri.

Adevărații creștini n-au deci dreptul să stea pe gînduri, să se considere neutri, ori să rămîină indiferenți în fața strădaniilor de a promova buna înțelegere între oameni.

Pentru orice om cu conștiința curată, a nu reacționa în fața răului înseamnă a încuviința și chiar a conlucra cu autorii lui.

Atitudinea de nepăsare sau de pasivitate față de primejdiile care amenință viața, sănătatea și buna înțelegere a semenilor noștri este osîndită de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos cu cunoscuta parabolă a Samaritanului milostiv (Luca 10, 29—37), din care rezultă limpede că sîntem datori a ne jertfi pentru salvarea semenilor noștri, fără nici o discriminare de rasă, de neam, de condiție socială, de religie sau de convingeri politice, ori de altceva de acest fel.

Deși au trecut aproape două mii de ani de cînd a răsunat în lume mesajul creștin de pace și bunăvoire între oameni și popoare, milioane de oameni trăiesc încă sub jugul exploatării, iar popoare întregi sînt victimele forței, agresiunii și împilării. De aici se impune cu stringență necesitatea instaurării unei stări de pace și bunăvoire între toți oamenii de pe pămînt.

*
* * *

Vedem deci că învățătura despre bunăvoire dintre oameni se află cuprinsă în Sfînta Scriptură. Dorința de bunăvoire și înțelegere era prezentă în preocupările oamenilor din totdeauna. Diferă doar modul de manifestare a ei; fie că ea cuprindea numai pe cei de o rudenie sau de o seminție cu ei, fie că în Vechiul Testament ea se întindea chiar și asupra servilor și asupra tuturor celor cu care evreei veneau în contact.

În Noul Testament bunăvoirea dintre oameni ni se înfățișează ca un mesaj divin cîntat în noaptea sfîntă a veniri pe pămînt a Mîntuitorului Iisus Hristos.

Asemenea marilor părinți și scriitori bisericești, care au adîncit învățătura de bunăvoire dintre oameni, slujitorii altarului fără încetare propovăduiesc de pe amvoanele bisericilor această bunăvoire.

Biserica lui Hristos adaugă învățătura ei înaltă și străduința ei continuă la năzuința firească a omului de a păstra și promova destinderea și bunăvoirea între oameni.

23. Prof. Diac. O. Bucevschi, *Datoriile individului față de colectivitate, după concepția creștină*, în «Studii Teologice», an IV (1952), nr. 7—8, p. 362.

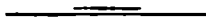
Biserica Ortodoxă în consfătuiri cu celelalte Biserici surori, în congresele internaționale, în conferințe cu celelalte culte religioase, în pastorale, în predici și cuvântări, în mod permanent glasul Bisericii noastre răsună puternic, chemînd întreaga suflare creștină la luptă activă pentru statornicirea păcii și a bunăvoirii între popoare.

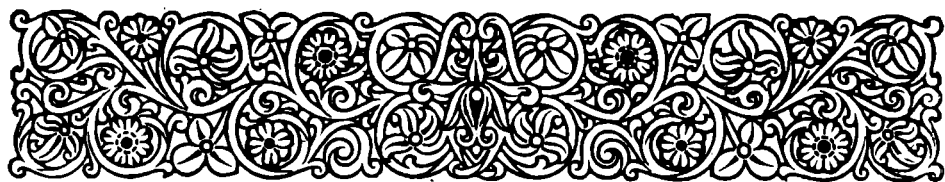
Pentru a mări șansele buneivoini este imperios necesar ca toate rețelele sociale, acolo unde mai există să fie înlocuite cu binele, adică în locul asupririi să fie așezată libertatea, în locul discriminării să domine egalitatea, în locul foametei și a lipsurilor de tot felul să existe o dreaptă repartiție a bunurilor materiale.

Eforturile de pînă acum făcute de factorii angajați pentru schimbarea acestor stări de lucruri, și în primul rînd de cei afectați direct de ele, se amplifică și se întăresc continuu. Datoria tuturor oamenilor este să le sprijine sub toate formele.

Năzuința spre bunăvoire constituie una din preocupările majore ale timpului nostru.

Simion TODORAN

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

FAPTE ȘI ACȚIUNI ÎN SLUJBA PATRIEI ȘI A PĂCII

Inițiative românești la O.N.U.

Așa după cum a arătat, în nenumărate ocazii, Președintele României, Domnul Nicolae Ceaușescu, Organizația Națiunilor Unite, precum și alte organisme internaționale, oferind un cadru organizat necesar participării tuturor popoarelor la soluționarea problemelor care confruntă contemporaneitatea. Și tot Domnia sa arată că se impune îmbunătățiri în activitatea O.N.U., astfel încât să se asigure îndeplinirea funcțiilor sale în soluționarea problemelor pe calea tratativilor, în promovarea colaborării între toate statele, fără deosebire de orinduire socială, în realizarea unei păci trainice în lume.

După cum aflăm din presă, la cea de a 37-a sesiune a Organizației Națiunilor Unite, care a început la New York la 21 septembrie a.c., au fost puse în ordinea de zi probleme de o importanță crucială pentru pacea, înțelegerea și cooperarea internațională, pentru independența și progresul tuturor popoarelor. Aceste probleme își așteaptă rezolvarea într-o lume complexă și contradictorie, în care fenomene negative au căpătat adesea proporții de o gravitate îngrijorătoare.

Viata internațională cunoaște în prezent o încordare extremă, datorită politicii imperialiste de dominație, a sferelor de influență, de încălcare a principiilor fundamentale ale dreptului internațional. Cursa înarmărilor, după cum aflăm din presă, continuă frenetic, făcând să crească pericolul izbucnirii unei conflagrații nucleare ce pune în pericol însăși existența umanității. Criza economică mondială nu încetează să se accentueze și, odată cu ea, se adâncește declajele dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, constituind astfel o contradicție fundamentală a epocii noastre. În același timp, se manifestă însă cu tot mai multă putere voința și hotărârea popoarelor de a se opune politicii de forță și dictat, de a se opune cursei înarmărilor și de a cere trecerea la dezarmare, de a se pronunța tot mai răspicat pentru o politică de independență și colaborare.

Niciodată în epoca noastră protestul opiniei publice mondiale împotriva cursei înarmărilor nu a căpătat o amploare mai mare și o semnificație mai adâncă decât

azi. Glasul a milioane și milioane de oameni de pe toate meridianele lumii, care refuză să mai accepte politica unor guverne care le nesocotesc drepturile și interesele esențiale, constituie fără îndoială o trăsătură semnificativă a vremurilor pe care le trăim, fiind totodată un îndemn spre optimism și încredere într-un viitor mai drept și mai rațional al omenirii.

Țara noastră și Președintele ei, Domnul Nicolae Ceaușescu, n-au încetat să acționeze cu perseverență și fermitate pentru îmbunătățirea climatului internațional, pentru soluționarea pe cale pașnică, politică, a marilor probleme cu care omenirea este confruntată, pentru așezarea relațiilor dintre state pe principii noi, democratice și echitabile. Prestigioasa activitate a Președintelui țării, poziția și inițiativele României pe plan regional sau mondial au fundamentat politica noastră externă ca o politică de pace, de înțelegere și colaborare internațională, de apărare a libertății, independenței și înțelegerii între opoare. Glasul țării noastre s-a auzit de nenumărate ori, cerind ca Organizația Națiunilor Unite să-și îndeplinească rolul ce i-a fost atribuit prin Cartă pentru a sprijini independența și suveranitatea popoarelor, egalitatea lor în drepturi, dreptul de a-și hotărî singure destinele într-o lume în care repudierea forței și a amenințării cu forța să devină o normă efectivă a vieții internaționale. România acționează pentru ca *Declarația privind reglementarea pașnică a diferendelor internaționale* al cărui text a fost negociat și convenit în cadrul Comitetului special pentru Carta O.N.U. să poată fi adoptată prin consens, ceea ce ar constitui un pas important în direcția întăririi rolului O.N.U. în prevenirea și reglementarea pașnică a diferendelor între state. Dar dincolo de această acțiune normativă, țara noastră militează în continuare pentru crearea în cadrul O.N.U. a unui *organism special de bune oficii, mediere și conciliere*, care, acționând în strânsă legătură cu Consiliul de Securitate, să-și aducă nemijlocit contribuția la dezvoltarea pașnică a diferendelor dintre state.

Totodată, inițiativa țării noastre cu privire la *întărirea bunei vecinătăți dintre state* urmărește același scop al consolidării păcii și securității internaționale prin dezvoltarea unor raporturi de colaborare și de bună înțelegere între statele vecine. Se speră că la actuala sesiune examinarea raportului secretarului general al O.N.U. privind modalitățile de întărire a bunei vecinătăți va reprezenta un pas pe calea realizării acestui obiectiv important.

Mai mult decât oricând, problemele dezarmării sînt în centrul atenției forumului mondial, de vreme ce încetarea cursei înarmărilor, trece la dezarmarea și, în primul rînd, la dezarmarea nucleară, constituie astăzi un imperativ de care depinde existența civilizației sau nimicirea existenței umane. Deși, după cum se știe, cea de a doua sesiune specială a Adunării generale a O.N.U. consacrată dezarmării nu s-a încheiat cu rezultate satisfăcătoare, totuși ea a relevat cu putere necesitatea opririi cursei înarmării și trecerea la dezarmare, pe fundalul unei conștiințe noi și a unei acțiuni sporite din partea popoarelor, a opiniei publice internaționale. Țara noastră a formulat la această sesiune acțiuni concrete și va acționa în continuare ca, în organele de lucru ale O.N.U. pentru dezarmare, să poată fi perfectat Programul global de dezarmare. România acordă în continuare, cum e și firesc, prioritate dezarmării nucleare, în primul rînd încetării producției de arme nucleare și trecerii la reducerea treptată a stocurilor existente pînă la lichidarea lor totală, interzicerii definitive a tuturor armelor nucleare și a celorlalte arme de distrugere în masă. Un astfel de proces va trebui să înceapă prin reducerea substanțială a armamentelor

nucleare de către cele două mari puteri. Țara noastră va promova totodată, în continuare, inițiativa sa privind *înghețarea și reducerea bugetelor militare*, prin colaborarea, în acest scop, a principiilor care să guverneze activitatea statelor în acest domeniu. De o importanță deosebită este de asemenea, adoptarea unor *măsuri de reducere a armamentelor convenționale*, de creștere a încrederii între state, prin stabilirea unui plafon cât mai redus pentru principalele armamente. Desigur, după cum a subliniat în nenumărate rânduri Președintele României, domnul Nicolae Ceaușescu, toate aceste măsuri privind cursa înarmărilor și trecerea la dezarmare trebuie să se efectueze în condiții de *încredere reciprocă și de securitate egală* pentru toate țările, prin realizarea echilibrului militar la nivele cât mai mici, sub control internațional corespunzător. În acest context, crearea în cadrul O.N.U. a unui *organism internațional investit cu dreptul de a controla și inspecta realizarea măsurilor de dezarmare adoptate ar fi de o reală însemnătate*.

Pe plan european, țara noastră, Președintele ei, militează în continuare pentru convenirea, în cadrul reuniunii de la Madrid, a convocării unei *conferințe de creșterea încrederii și dezarmare în Europa*, și se pronunță pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a prieteniei, colaborării, buneii vecinătăți, *fără arme nucleare*. România a salutat negocierile de la Geneva dintre U.R.S.S. și S.U.A. privind rachetele nucleare cu rază medie de acțiune, ca și pe cele referitoare la armamentele strategice. Țara noastră se pronunță *pentru oprirea amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune în Europa, pentru retragerea și distrugerea rachetelor existente, pentru eliminarea de pe continent a tuturor armelor nucleare*. De asemenea, țara noastră crede că la aceste negocieri, trebuie să participe, sub o formă sau alta, toate statele de pe continent și că ajungerea la un acord în această privință este imperios necesară, dacă nu vrem ca o nouă fază a competiției militare să se deschidă în Europa, cu urmări incalculabile pentru soarta continentului și a lumii.

Organizația Națiunilor Unite are, de asemenea, sarcini în informarea și mobilizarea opiniei publice în sprijinul dezarmării, în cadrul *Campaniei mondiale de dezarmare*, hotărîte de sesiunea specială. În acest context, difuzarea noului raport al secretarului general al O.N.U. privind consecințele economice și sociale ale cursei înarmărilor, dezvoltarea și diversificarea activităților (studii, cercetări, simpozioane, sesiuni etc.) ale organelor specializate ale O.N.U., ca și ale instituțiilor specializate din sistemul Națiunilor Unite, precum UNESCO, sînt de natură să sporească rolul forumului mondial în această mobilizare a conștiințelor în favoarea dezarmării.

Lichidarea subdezvoltării și instaurarea unei noi ordini economice internaționale constituie, alături de dezarmare, una din problemele fundamentale de a cărei rezolvare depinde viitorul însuși al omenirii. Țara noastră acordă o importanță deosebită acestei probleme, propunind ca O.N.U., comunitatea statelor sale membre să întreprindă acțiuni hotărîte pentru depășirea actualei împărțiri a lumii în țări sărace și țări bogate, pentru lichidarea raporturilor economice inechitabile și injuste, pentru depășirea crizei economice mondiale, pentru asigurarea condițiilor necesare dezvoltării și stabilității economice și politice în lume. După atîția ani în care reuniunile internaționale nu au dus practic la nici un rezultat, țara noastră se pronunță ferm pentru a fi luate de urgență măsuri de accelerare a progresului economic și social al țărilor în curs de dezvoltare, relansarea activității economice pe scară mondială, instaurarea unor relații noi între state, bazate pe echitate și justiție, pe schimburi reciproc avantajoase, pentru accesul țărilor în curs de dezvoltare la

cuceririle științei și tehnologiei contemporane. De asemenea, țara noastră s-a pronunțat pentru angajarea neîntârziată, în cadrul unei conferințe a O.N.U., de *negocieri globale* pentru examinarea problemelor cooperării economice internaționale, care este imperios necesară. Cursul actual al economiei mondiale, care afectează într-un fel sau altul, toate popoarele lumii, trebuie revăzut fără întârziere, pînă ce criza economică nu va căpăta proporții devastatoare. Iată de ce țara noastră consideră că este în interesul tuturor popoarelor, inclusiv al țărilor dezvoltate, să dea dovadă de acea voință politică necesară depășirii dificultăților și începerii imediate a negocierilor globale.

Dincolo însă de dimensiunea materială a noii ordini economice, țara noastră consideră că se impune ca O.N.U. să-și asume un rol sporit în stăvilirea fenomenului profund negativ pe care-l reprezintă «exodul competențelor», acel transfer de resurse umane care rezultă din practica țărilor capitaliste de a racola cadre calificate provenind din celelalte țări ale lumii. Organizației Națiunilor Unite îi revin sarcini complexe în rezolvarea problemelor de ordin social, inclusiv promovarea și *ocrotirea drepturilor fundamentale ale omului*: dreptul oamenilor și națiunilor la viață, la pace, la existență liberă și independentă, dreptul la muncă, la educație și cultură, asigurarea unor condiții de viață capabile să asigure înflorirea personalității umane.

Țara noastră consideră, totodată, că trebuie continuată *lupta împotriva colonialismului și neocolonialismului, a rasismului și discriminării rasiale*, condamnarea politicii de apartheid și a actelor de agresiune săvârșite de Africa de Sud împotriva vecinilor săi, sprijinirea poporului namibian, sub conducerea SWAPO, pentru dobîndirea independenței naționale depline.

De asemenea, România acordă o mare importanță *problemelor tinerețului*, în contextul pregătirii Anului Internațional al Tinerețului, care se va desfășura în 1985 sub deviza «Participare, dezvoltare, Pace». România se pronunță pentru elaborarea unei Declarații privind drepturile și responsabilitățile tinerei generații, ca și organizării, în 1983, a cinci reuniuni regionale consacrate tinerețului, printre care o reuniune europeană pe care țara noastră s-a oferit să o găzduiască.

Dar toate aceste sarcini complexe postulează *creșterea rolului O.N.U. în viața internațională* pentru menținerea și întărirea păcii și securității în lume, promovarea dreptului internațional și democratizarea vieții internaționale. În concepția țării noastre, a Președintelui Nicolae Ceaușescu, O.N.U. trebuie să acționeze cu hotărîre pentru așezarea raporturilor dintre state pe baze noi, democratice, care să asigure participarea tuturor statelor, în condiții de deplină egalitate, la soluționarea marilor probleme cu care se confruntă omenirea îndeosebi țările mici și mijlocii, cele în curs de dezvoltare și cele nealiniat trebuie să joace un rol tot mai activ în dezvoltarea și soluționarea unor astfel de probleme, în găsirea unor noi rezolvări care să răspundă intereselor întregii comunități umane. În această privință, o însemnătate deosebită ar avea elaborarea și adoptarea unui cod universal de conduită privind drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor.

În concepția țării noastre, pe planul structurilor ca și al funcțiilor sale, O.N.U. trebuie să se adapteze la exigențele și realitățile actuale și de perspectivă ale comunității internaționale, dovedind un for democratic, dinamic și eficient pentru rezolvarea politică a problemelor internaționale, pentru depășirea conflictelor și stărilor de încordare dintre state, pentru desfășurarea negocierilor multilaterale. Atin-

gerea unor astfel de obiective cere însă ca statele membre să respecte cu strictețe hotărârile Organizației și să manifeste în viața internațională voința politică necesară sporirii rolului și prestigiului O.N.U., «instituția indispensabilă pe care o așteptăm o lume zbuciumată și nesigură, așa cum arată recent secretarul general al O.N.U. Sint sarcini grele pe care comunitatea mondială le are de îndeplinit pentru ca omenirea să se poată îndrepta spre un viitor mai bun și mai drept.

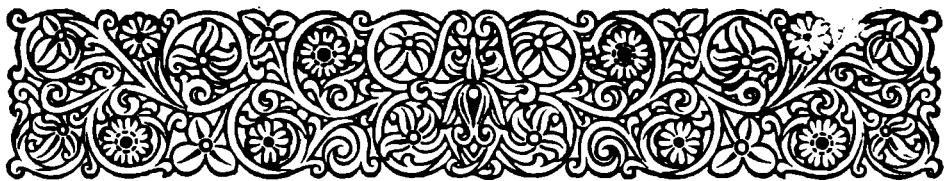
În calitate de cetățeni ai acestei țări binecuvântată de Dumnezeu, credincioșii, slujitorii și ierarhia superioară a Bisericii noastre strămoșești sint mândri că în forul cel mai înalt al comunității mondiale glasul țării noastre este auzit și ascultat, sint mândri că țara noastră, Președintele ei, Domnul Nicolae Ceaușescu, se pronunță cu tărie pentru o lume mai dreaptă și mai bună, pentru o lume a păcii, colaborării și înțelegerii între oameni și popoare, așa cum vesteau și îngerii la nașterea Mintuitorului. Deși, misiunea spirituală a Bisericii este de a câștiga comori în ceruri pentru fiii ei, totuși acele comori dumnezeiești nu se capătă fără a avea o viață demnă, cinstită, pusă în slujba aproapelui, a semenilor de pretutindeni, aici pe pământ. Iată de ce, noi credincioșii și slujitorii Bunului Dumnezeu, ne bucurăm și sprijinim cu puterile noastre toate acțiunile, inițiativele menite să aducă pace și bunăînțelegere, să înlăture din sufletele oamenilor și din relațiile dintre ei neghina urii, a vrajbei, a poftelor ce duc la umilirea, la robirea semenilor, la amenințarea celui mai frumos dar pe planeta noastră, *viața*.

Trebuie să spunem însă că nu e suficient să fim numai cu sufletul și cu gândul alături de țara noastră, de Președintele ei, atunci cînd este vorba de apărarea drepturilor fundamentale ale omului, a păcii și bunăînțelegerii între oameni și popoare; ierarhii Bisericii noastre, delegațiile noastre la înaltele reuniuni internaționale creștine se pronunță ferm de la tribuna acestor foruri pentru o lume mai dreaptă și mai bună, pentru o lume a păcii, în spiritul principiilor politicii externe, de mare umanism și clarviziune pronunțate de statul nostru, de Domnul Nicolae Ceaușescu.

La rîndul ei Biserica noastră însăși organizează întruniri internaționale creștine sau interreligioase unde ne spunem răspicat cuvîntul pentru apărarea vieții și colaborării pe planeta noastră.

Fie ca Bunul Dumnezeu să binecuvînteze strădaniile țării noastre puse nu numai în slujba semenilor de aproape, ci și în slujba tuturor oamenilor, așa cum am văzut prin acțiunile și inițiativele românești la O.N.U.

Pr. Gh. BOGDAN

ȘTIRI ECUMENICE

În mesajul trimis de sf. Andrei, Patriarhului ecumenic Dimitrie I, Papa Ioan Paul II amintește de vizita făcută cu 2 ani în urmă la Patriarhia din Constantinopol și de începerea atunci a dialogului oficial între Bisericele Ortodoxe și Romano-Catolică. Papa își exprimă mulțumirea pentru lucrarea de până acum a dialogului și dorește ca ea să fie intensificată și să nu se rezume la probleme de rangul doi. Lucrarea trebuie să se concentreze asupra problemelor principale în vederea realizării cât mai repede posibil a deplinei unități bisericești care este o contribuție însemnată și la înfrățirea tuturor oamenilor. HERDER KORRESPONDENZ 1/1982.

La invitație, o delegație a Conferinței creștine pentru pace (Praga), s-a întâlnit la Ulan-Bator (R.P. Mongolă), cu o delegație a conferinței budhiste pentru pace. S-a făcut un schimb de păreri pentru intensificarea activității lor pentru pace. Din delegația Conferinței creștine a făcut parte și arhim. Serghei Fornin din Patriarhia rusă. STIMME DER ORTHODOXIE 3/1982.

La Academia evanghelică din Tutzing (R.F.G.) s-a ținut o conferință a Comitetului de rugăciune internațional și mondial cu tema «A se ruga și a lucra în puterea Sf. Duh». Au participat femei de toate confesiunile creștine și din toate continentele. EVANGELISCHE INFORMATION 17/1982.

Creștinii de toate confesiunile și iudeii din Olanda au format o organizație pe principiul echivalenței creștinismului și iudaismului, chiar și sub aspect teologic. Scopul acestei organizații este de a înlătura învinuirile infame reciproce, ce se bazează adesea pe false interpretări biblice. JUNGE KIRCHE 4/1982.

La împlinirea unui centenar de la moartea lui Charles Darwin (1809—1882), autorul «teoriei evoluțiunii», aceasta este din nou mult analizată și discutată. Lui Darwin i se atribuie adică, afirmația că «omul ar descinde din maimuță». Dar cercetările intense noi arată că afirmația menționată nu se poate atribui lui Darwin, care înaintea morții sale a afirmat: «Taina începutului tuturor lucrurilor este pentru noi nerезolvabilă». Descinderea biologică a omului din animal nu este științific demonstrată. KIRCHENZEITUNG 16/1982

La Geissen (R.F. Germania), există o Academie de teologi evanghelică liberă. Întreaga Sfântă Scriptură e prezentată drept «cuvîntul inspirat și infailibil al lui Dumnezeu, cu autoritate obligatorie». Evident, după cum arată chiar numele acestei Academii, sf. Scriptură este interpretată foarte liber. Diplomele studenților de la această Academie nu sînt recunoscute de Biserica evanghelică. EVANGELISCHE INFORMATION 17/1982.

Biserica n-are competență directă în problemele de ordin social politic, ea invită însă la examinarea competență a tuturor sistemelor social-politice după criteriul

demonității umane, care trebuie totdeauna respectată. HERDER KORRESPONDENZ 5/1982.

Institutul Johann Adam Mohler pentru teologia ecumenică din Paderborn (R.F.G.), a împlinit 25 de ani de existență. Este cel mai vechi institut de ordinul menționat care predă la multe facultăți universitare problemele fundamentale în vederea realizării doritei uniri a Bisericilor HERDER KORRESPONDENZ 5/1982.

Cu lozincă «a crea pace fără arme» s-a înființat la Hannover (R.F. Germania), un birou pentru pace, din care fac parte Academia teologică evanghelică și 60 de societăți evanghelice, îndeosebi de tineret. Rostul îl indică lozincă de mai sus. JUNGE KIRCHE 4/1982.

Din anul 1931 Biserica Veche catolică este în deplină comunitate de Sfinte Taine cu Biserica anglicană de pretutindeni. Cu Bisericile ortodoxe și romano-catolică, Biserica veche-catolică crede că-i posibilă și dorește aceeași situație, dar încă nu-i realizată. ALTKATOLISCHE KIRCHENZEITUNG 4/1982.

În lucrarea pentru apropierea între Biserica romano-catolică și Consiliul ecumenic al Bisericilor de la Geneva - Elveția, în vederea unirii Bisericilor, s-au făcut pași reali, vizibili. Dificultăți mai sînt în urma structurii bisericești deosebite. De cînd Biserica romano-catolică este Biserica una pe tot mapamondul, Consiliul ecumenic este format din 300 Biserici, din mai mult de o sută de țări. Dar în străduința lor pentru restabilirea unității bisericești, Bisericile activează implicit și pentru pace și dreptate. EVANGELISCHE INFORMATION 17/1982.

Editura apuseană HERDER (Freiburg-Basel-Viena), proiectează publicarea unei lucrări teologice, în limba germană cu titlul «Credința creștină în societatea modernă». Lucrarea va apare în timp de zece ani în 300 de volume în «Biblioteca enciclopedică». În ea se urmărește lămurirea problemelor vieții moderne în lumina învățaturii creștine, fără stăruire asupra deosebirilor confesionale din creștinism. HERDER KORRESPONDENZ 3/1982.

În legătură cu prăznuirea a cinci centenare de la nașterea lui Martin Luther, în teologia evanghelică va apare o serie foarte bogată de lucrări privind biografia sa precum și teologia sa sub multiplele ei aspecte. Facultatea de teologie evanghelică din Göttingen va organiza și o serie de conferințe cu subiectul: Martin Luther. Se vor bate și monede și se vor tipări și mărci poștale comemorative. EVANGELISCHE INFORMATION 17/1982.

La centrul ortodox sîrb din Hildesheim (R.F. Germania) cercul de prietenie «PHILOXENIA» a organizat o conferință cu tema «Crucea și Învierea în viața Bisericii răsăritene». Au participat credincioși ortodocși, romano-catolici din diferite eparhii. Asemenea și Episcopul ortodox sîrb Laurentie. KIRCHENZEITUNG 15/1982.

La Sfintele Paști, Dumnezeu - prin biruința Fiului Său, Învierea - a transformat înfrîngerea din Vinerea Patimilor în biruința definitivă a vieții asupra morții, a mîntuirii asupra păcatului. KIRCHENZEITUNG 15/1981.

OUL: simbol al Sf. Paști. În diferite mitologii despre creațiune, oul e privit ca originea omului și a întregului univers: «oul lumii», iar la chinezi cerul avea forma oului. Oul era privit și ca sediul sufletului și al puterii vieții. În unele regiuni servea și spre descoperirea și pedepsirea hoților. Se învelea un ou în mătase verde, se scria numele presupusului hoț și se așeza într-o grămadă de cenușă cu jar. Procesul acesta trebuia să producă hoțului adevărat dureri insuportabile, ceea ce-l determina să restituie lucrurile furate. Oul era privit și ca simbol al rodniceii și al vieții, fiind întrebuintat și ca «jertfă» pentru clădiri, așezat, la zidire, în fundamentul unei clădiri. Faptul că din

ceva aparent mort — oul — apărea ceva viu — pușorii — a adus și la privirea oului ca simbol al vieții. Și de aici s-a ajuns la aprecierea acestuia ca simbol al «Sf. Paști» — simbol al «Învierii Mîntuitorului», semnal al unei noi vieții». Desigur, era uimitor faptul că dintr-un ou ciocnit apare un pușor viu. După o legendă un împărat roman a ris cu ironie la știrea că creștinii cred în înviere. Maria Magdalena, cea din Biblie, s-a dus atunci la împăratul respectiv cu un ou aproape clocit, spunindu-i că din această piatră moartă va apare viață nouă. A ciocnit oul și a ieșit un pușor viu. De aici relația între ou, înviere, viață nouă. KIRCHENZEITUNG 15/1982.

Întrebat : care afirmație biblică are deosebită importanță pentru dînsul, președintele S.U.A. Reagan a răspuns : ...«Așa a iubit Dumnezeu lumea...». Afirmația aceasta este baza vieții mele. Eu îl țin pe Iisus Hristos drept Domnul meu și știu că prin faptul acesta am viață veșnică». EVANGELISCHE KOMMENTARE 3/1982.

O societate de asigurare suedeză acordă creștinilor buni și nefumători, un rabat de 10—15% la asigurarea pe viață. Motivul ? În general la aceștia este mai puțin probabilă o moarte timpurie, căci credința în Dumnezeu micșorează primejdia tulburărilor psihice. EVANGELISCHE KOMMENTARE 3/1982.

Revista ALT KATHOLISCHE KIRCHENZEITUNG 2/1982 în articolul «Celibatul — coșmarul sau iluzia preotului?» se ocupă pe larg de celibatul clerului (rom.-cat.). Redăm cîteva afirmații :

Nu există nici un temel biblic — se subliniază — pentru interdicția căsătoriei preoților. Apostolul Petru, pe care Biserica romano-catolică îl numește «cu plăcere» drept primul Papă, a fost căsătorit. Ap. Pavel necăsătorit afirmă că ar avea și el «dreptul să aibă o femeie ca și ceilalți apostoli, ca și Frații Domnului, ca și Chefa (Petru)» (I Cor. IX, 5). Un misionar din Africa răsăriteană relatează că «Celibatul preoților indigeni este numai pe hîrtie. Locuitorii de acolo au încredere numai în cuvîntul și activitatea preotului cu copii. Și preoții indigeni au copii, chiar dacă nu sînt căsătorii». Un Episcop romano-catolic din America de Sud stăruie cu insistență la Vatican pentru revizuirea legii celibatului — pentru binele Bisericii. Aceasta este situația și prin alte regiuni. EVANGELISCHE KOMMENTARE 3/1982.

Biserica luterană germană pregătește prăznuirea «Luther—Anul 1983», împlinindu-se adică 5 veacuri de la nașterea lui Luther. KIRCHENZEITUNG 12/1982.

În revistele religioase engleze se menționează un progres în discuțiile dintre Vatican și Biserica anglicană. În sensul că sînt speranțe să se înțeleagă asupra rolului Papei în Biserica reunită. Dar se aud și glasuri că chestiunea nu-i ușoară : Vaticanul dă Papei o situație mai înaltă, pe cînd Biserica anglicană una minoră. Deci ? KIRCHENZEITUNG 12/1982.

Admiterea femeii la hirotonie în Biserica romano-catolică ar îngreuna sau chiar întrerupe contactele ecumenice cu Bisericile ortodoxe, afirmă prof. (rom. cat.) Dr. loop Bergsma (Hildesheim). De altfel, mai afirmă profesorul, respingerea hirotoniei femeilor, n-are temel nici în rînduiala creațiunii și nici în Noul Testament. Numai tradiția femeii respinge hirotonia în preot. Helga Sorge, profesor la Institutul teologic evanghelic din Waldeck (R.F. Germania) afirmă că, în anturajul Mîntuitorului, după date neotestamentare, s-au aflat și femei tinere. Mîntuitorul n-a adunat în jurul său numai vameși și păcătoși ci și femei care pe atunci stăteau mai la o parte, în felul acesta determinînd Hristos o mișcare feminină. Apoi multe comunități primordiale n-ar fi putut exista fără ajutorul unor femei independente și dispunînd de bunuri materiale, care și conduceau comunitățile respective. KIRCHENZEITUNG 14/1982.

Vaticanul a hotărât canonizarea preotului Maximilian Kolbe din Ordinul Misionarilor. Motivul? La 14 august 1941, văzind într-un grup de cetățeni poloni — arestați și îndreptați spre lagărul de concentrare de la Auschwitz, unde era moarte sigură (gazare), și un tată de copii, l-a scos din rind și i-a luat locul. Tatăl de copii a scăpat de moarte și trăiește și azi, pe când Pr. Kolbe s-a dus voluntar la moarte sigură. L'OSSERVATORE ROMANO, ediția germană 11/1982.

Diac. Prof. O. BUCEVSCI

A II-a consultație internațională a școlilor de teologie.

Intre 12—18 ianuarie 1982 Federația mondială a tineretului ortodox — Syndesmos — a organizat la Institutul de teologie ortodoxă Sf. Vladimir din New York cea de a doua Consultație internațională a școlilor de teologie ortodoxă. Au luat parte 40 ierarhi, profesori și studenți teologi ortodocși din Canada, Finlanda, Franța, Grecia, Liban, Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică.

Consultația a prilejuit un vast schimb de opinii privind problemele puse de dezvoltarea și reînnoirea formării teologice. «Teologia nu mai este o problemă exclusivă a clericilor și școlile teologice nu sînt școli profesionale» — a afirmat Pr. Prof. Alexandru Schmemmann, rectorul Institutului «Sf. Vladimir» în alocuția sa de deschidere. Această idee a fost reluată și a marcat și alte expuneri, de ex. cea asupra metodologiei învățămîntului teologic (Pr. prof. Athanasie Yevtich, rectorul Facultății de teologie ortodoxă din Belgrad — Yugoslavia), asupra predării Sf. Scripturi (profesorii Sava Aguridis din Atena și Lewis Patsavos din Statele Unite ale Americii), asupra teologiei pastorale (pr. prof. Teofan Galinsky de la Leningrad), asupra nevoilor proprii ale teologiei ortodoxe în secolul al XX-lea (Sofia Kulumzin și Jean Erikson, Statele Unite) ca și asupra facultății de teologie ca o comunitate creștină (Pr. Prof. Alexis Kniazeff, rectorul Institutului teologic ortodox Sf. Sergiu din Paris).

În cursul dezbaterilor s-a insistat asupra sensului profund al teologiei ca viziune a lui Dumnezeu și comuniune a Cuvîntului Său, și chiar asupra celui de seminar, loc de formare liturgico-pastorală și de viață comunitară în slujba Bisericii și a lumii.

Consultația de la New York a fost, de asemenea, ocazia unei «mese rotunde» asupra temei; *Ortodoxia în America*, la care au luat parte episcopii prezenți; Maximos de Pittsburgh (Patriarhia Ecumenică), Chrystophor (dioceza sîrbă), Ioan de Nissa (dioceza carpatho-rusă) și Petru de New York (Biserica ortodoxă americană). Acesta din urmă a amintit că unitatea Bisericii în fiecare loc este o exigență canonică a ecleziologiei ortodoxe. Discuția a fost foarte însuflețită.

Una din concluziile practice ale consultației, la încheierea căreia a participat Mitropolitul Teodosie, primatul Bisericii ortodoxe americane, a fost aceea de creare a unui organism permanent de legătură între diferitele așezăminte ortodoxe de formare teologică și de a încuraja Syndesmos-ul să acționeze în acest sens.

(«S.O.P.» nr. 65, februarie, 1982, p. 4—5).

O nouă revistă de cultură teologică la Atena

O nouă revistă de teologie și cultură spirituală ortodoxă a apărut recent la Atena, în ianuarie 1982; este vorba de «Synaxi», care evocă unitatea de ansamblu (sinaxi) euharistică, ca și aceea a acțiunii comune. Noua revistă, care va avea o apariție trimestrială, își propune «să descrie și să cerceteze în domeniile diferite ale vieții, si-

tuația și cercetările epocii noastre pentru a analiza semnele prezenței lui Dumnezeu. În fața temerilor și căutărilor omului contemporan, ea nu dorește să dea o învățătură ci mai ales să comunice o experiență, cea a sfinților în special, sensibilizând o viziune teologică a culturii și a societății» («S.O.P.» februarie 1982, p. 6).

Colaboratorii, reuniți în jurul teologului ortodox grec Panayotis Nellas, sînt numeroși și provin din diferite orizonturi ale culturii; monahi de la M. Athos, filozofi, critici teatrali și compozitori, teologi ortodocși-orientali și occidentali, oameni de literatură, pictori.

Primul număr (ianuarie-martie 1982) este consacrat *Tradiției ortodoxe*, cu această definiție «Tradiția, în ultima analiză, este corpul îmbrăcăminte a istoriei, în care se ascunde și se oferă lumii, Dumnezeu». Considerată ca mod de a trăi Ortodoxia în prezent, cum poate Tradiția să fie o sursă de înnoire în diferite situații de astăzi? Iată întrebarea la care au încercat să răspundă teologi cunoscuți ca Giorgios Mantzaridis, *Tradiția ortodoxă*; Pr. profesor Dumitru Stăniloae, *Izvorul și scopul progresului*; Arhimandrit Georgios Kapsanis, *Ascultarea ca dar al libertății*; pr. prof. Alexandru Schmemmann, *Importanța tradiției pentru reînnoirea vieții și tradiției ortodoxe în America*; Arhimandrit Papannastassiou, *Tradiția și revendicarea socială actuală*; Nicolas Matsoukas, *Scopul învățămîntului religios*, etc., alături de interviuri cu un compozitor și un iconograf, poeme de Evtușenko și Reiner Maria Rilke sau Pink Floyd.

Temele viitoarelor numere ale revistei Synaxi sînt următoarele: întrupare și îndumnezeire; ocupația turcă; trupul uman; Europa; Sfîntul Simeon Noul Teolog; căsătoria etc («Episkopsis» nr. 265 din 15 ianuarie 1982 și «S.O.P.» nr. 65, februarie 1982, p. 6—7).

Conferința studenților ortodocși din Australia

Prima conferință a studenților ortodocși din Australia a avut loc la Sydney, între 27—29 noiembrie 1981, cu tema «Rolul studenților ortodocși în lumea universitară», avînd ca organizatori pe pr. Militaide Krisavghis și diacon Peter Danilcici. Au participat peste o sută de studenți ortodocși. La reuniunea finală a luat parte I. P. S. Mitropolit Stylianos al Australiei (Patriarhia Ecumenică). («S.O.P.» nr. 65, februarie 1982, p. 4).

Past. Dr. Lukas Vischer, profesor de teologie ecumenică la Berna

Cunoscutul teolog protestant elvețian, Pastor Dr. Lukas Vischer, fost ani de zile secretarul comisiei «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, actualmente conducătorul «Oficiului protestant pentru ecumenism» al Bisericilor din Elveția, a primit din primăvara anului trecut și postul de profesor de teologie ecumenică la Facultatea de teologie protestantă a Universității din Berna.

La Neuchâtel, Past. Lukas Vischer — care și-a luat doctoratul în teologie cu o teză asupra Sfîntului Vasile cel Mare — a preluat o parte din catedra profesorului Jean Jacques von Allmen, care a demisionat din motive de sănătate.

Past. Dr. Lukas Vischer va reprezenta Biserica Elvețiană la a VI-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care va avea loc la Vancouver — Canada în anul 1983. («Service protestant de presse» nr. 1 din 6 ianuarie 1981).

«Vocabularul de teologie biblică» în limba greacă

Recent, o echipă teologică mixtă, alcătuită din Profesorul Dr. Sava Aguridis de la Facultatea de teologie a Universității din Atena (ortodox), împreună cu trei iezuiți greci, Rev. Gabriel Marangos, Rev. Stavros Vartanian și Rev. Savvas Ferris, a tradus în limba greacă modernă «Vocabularul de teologie biblică», a căreia a treia ediție a apărut la Paris, în 1974, sub conducerea Fr. Xaviér-Léon Dufour.

Ediția grecească a acestui util instrument de lucru pentru specialiștii în studii biblice, ca și pentru teologi în general, a fost bine primită în cercurile ecumenice din Grecia.

(«Typos» nov. 1981, p. 12).

Patriarhul Ecumenic Dimitrios I denunță amenințările care planează asupra omenirii

În mesajul de Crăciun, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Dimitrios I a făcut referiri la amenințările care planează asupra omenirii, spunând între altele :

«Mesajul nostru nu va fi simplu un mesaj de sărbătoare, căci umanitatea întreagă traversează o perioadă de criză fără precedent. Dar, există două componente ale drumului omului pe acest pământ ; de o parte, tragicul condiției umane, rezultat al păcatului original și, pe de altă parte, prietenia divină față de om, dragostea lui Hristos, care s-a intrupat pentru noi.

«Criza este multiplă : foamete, mortalitate infantilă, calamități naturale în fața cărora nu putem face nimic. La războaie, trebuie să adăugăm terorismul și anarhia, problemele energiei și ale inflației. Trebuie să cităm și problemele morale legate de divorț și de avort. Dar, nu putem să nu amintim cursa nebunească a înarmărilor, care culminează cu producerea bombei cu neutroni... Totul se reduce la aceasta ; mai puternic ca niciodată și în ciuda progreselor omenirii, valoarea, demnitatea și libertatea persoanei umane sînt puse sub semnul întrebării, ca și dreptul omului de a exista pe acest pământ.

«În acest moment atît de critic al istoriei omenirii, nașterea Mîntuitorului Iisus Hristos ne amintește că factorul uman nu este singurul care guvernează și dirijează omenirea. Dumnezeu există, Dumnezeu Alotputernic, Dumnezeul proniator și Dumnezeul prieten al omului, Dumnezeul care devine om, pînă la a se naște ca prunc în ieslea Betleemului, în ciuda amenințărilor lui Irod, care ajunge la Golgota, toate însă în vederea unui țel unic --- Învierea...».

(«S.O.P.» nr. 64, ianuarie 1982, p. 2).

Traducerea Sf. Scripturi în limba georgiană

Evangelia Mîntuitorului Hristos a fost tradusă pentru prima oară în limba georgiană la anul 1709, odată cu crearea unei tipografii la Tbilissi, apoi la Moscova în 1739 și la Sackhere în 1791 și 1817.

Noul Testament s-a tipărit în întregime în limba georgiană în anul 1816 la Moscova, apoi la Petersburg în 1818 și la Tbilissi în anii 1874, 1904 și 1912.

Sfînta Scriptură completă în limba georgiană cunoaște două ediții ; cea de la Moscova din 1743, făcută de regele Arcil, care înființase tipografia de la Vsehsviatsk, și cea de la Tbilissi din anul 1884, realizată în 2400 exemplare.

După cel de al doilea război mondial, mai multe cărți ale Vechiului Testament au făcut obiectul unor ediții speciale în colecția «Monumente ale limbii georgiene vechi», de exemplu: Facerea și Exodul în 1947, Levitic, Deuteronom, Rut, Iov și Isaia, în 1948 (după un manuscris din anul 978). Psalmii în 1960 (după un manuscris din secolele X--XIII, Tobie și Înțelepciunea lui Solomon în 1970. Toate aceste publicații sînt utile pentru revizuirea celor două ediții sus amintite, dar insuficiente ca tiraj.

Așa cum reiese dintr-un articol al Pr. Elie Melia, profesor la Institutul de teologie ortodoxă «Sf. Sergiu» din Paris și paroh al comunității ortodoxe georgiene din capitala Franței, problema tipăririi Sfintei Scripturi în limba georgiană este determinată și de starea arhaică a textului. Dacă cel mai vechi manuscris complet al Evangheliei datează din anul 897, analiza limbii în care a fost redactat determină pe specialiști să-î urce datarea la secolul al VII-lea sau chiar mai înainte. Alte cinci manuscrise, copiate în diferite locuri, datează din perioada 913--995. Ele au fost editate în Georgia de Academia de științe sau în afara ei, în colecția «Patrologia orientalis».

Sfinta Scriptură în limba georgiană a suferit o revizuire completă și importantă prin opera lui Gheorghe Aghioritul (†1065), starețul minăstirii Ivirion de la Athos. Această versiune a devenit «textus receptus» sau «vulgata georgiană». Dar, ca și la alte popoare, limba georgiană a evoluat de-a lungul secolelor, ceea ce impune o traducere nouă care să fie înțeleasă de poporul dreptcredincios.

Trei ediții ale Noului Testament au văzut lumina tiparului în ultimul timp. Fostul Patriarh-Catholicos Efrem al II-lea a tipărit una în 1963 la Tbilissi. Ca limbă, textul a fost ușor modernizat; ediția nu are o introducere. În anul 1973 s-a tipărit o nouă ediție, în 10.000 exemplare de către «Slavinska Mission» din Stockholm. Apoi, Institutul de traduceri biblice din Stockholm a tipărit în anul 1980 o traducere în georgiana modernă a Noului Testament, realizată de un pastor protestant de origină georgiană stabilit la Viena.

Prea Fericitul Patriarh -- Catholicos Elia II al Bisericii Ortodoxe Georgiene a relevat, în timpul unei călătorii făcute în Franța, existența unei traduceri a Noului Testament în georgiana modernă, realizată în Georgia. Mai mult, cu aceeași ocazie Întîistătătorul Bisericii Georgiene a făcut cunoscut că o echipă de savanți georgieni lucrează la o traducere în limba georgiană modernă a Vechiului Testament, plecînd de la originalul ebraic, așa cum a făcut, în secolul trecut, Biserica Ortodoxă Rusă. Tipărirea acestei traduceri va confirma revitalizarea acestei Biserici Ortodoxe surori, sub cîrma noului ei Patriarh, Elia al II-lea. («S.O.P.» nr. 56, martie 1981, p. 18 -19).

Deschiderea primului Seminar teologic ortodox în Kenya

La 4 ianuarie 1982 și-a deschis porțile primul Seminar teologic ortodox la Nairobi --Kenya, aflat sub jurisdicția Patriarhiei Alexandriei. Noul Seminar este condus de P.S. Episcop Dr. Anastasios Yanoulatos de Andrusa (Biserica Ortodoxă Greacă), director la «Apostoliki-Diakonia» din Atena și profesor la Universitatea din Atena Grecia, ajutat de pr. Amphilohie Tsoukos, misionar ortodox grec la Kolwezi (Zair) și de doi mireni, Andreas Tilliridis, teolog ortodox cipriot, licențiat în teologie la Oxford și Paris și Porfirie Papourras.

Numirea P.S. Episcop Anastasios de Andrusa a fost acceptată de Prea Fericitul Patriarh Nicolae al VI-lea al Alexandriei, sub jurisdicția căruia se află Mitropolia Africii Orientale, și de Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim al Atenei, primatul Bisericii

Ortodoxe din Grecia, care li dau «puteri depline în organizarea operei misionare ortodoxe în Kenya».

Sinodul permanent al Bisericii Ortodoxe din Grecia a ratificat numirea în unanimitate și a hotărît trimiterea unei circulare către Înălțătătorii Bisericilor Ortodoxe surori, informindu-i asupra deciziei și cerîndu-le sprijinul pentru ca opera misionară din Kenya să ia, în viitor, o dimensiune panortodoxă.

Biserica Ortodoxă cunoaște actualmente o dezvoltare promițătoare în Africa Orientală, mai ales în Kenya, Uganda și Zair. Alături de clerul european, care deservește comunitățile diasporei grecești în slujirea misionară, ea dispune de trei episcopi și peste o sută de preoți negri. Biserica trăiește în mare austeritate iar misiunea este susținută de Bisericile Ortodoxe din Grecia, Cipru și Finlanda, precum și de Arhiepiscopia greacă din America (Patriarhia Ecumenică).

Complexul care adăpostește primul Seminar teologic ortodox din Nairobi a fost construit și dotat de fostul Arhiepiscop Makarios al Ciprului, în urma vizitei pe care acesta a făcut-o în Kenya în anul 1974, ocazie cu care a botezat cîteva mii de credincioși.

P.S. Episcop Anastasios de Andrusa se află la Nairobi de la 18 decembrie 1981. («S.O.P.» nr. 65, februarie 1982).

Lect. Dr. CEZAR VASILIU

DOCUMENTARE

VOIEVOZII VALAHIEI ȘI MOLDOVEI ȘI PATRIARHII ORTODOȘI AI RĂSĂRITULUI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA*

Introducere

Unul dintre subiectele cel mai puțin tratate în istoriografia română este fără îndoială acela care privește relațiile dintre voievozii Valahiei și Moldovei și patriarhii ortodocși ai Răsăritului în timpul dominației otomane în Balcani.

Studiul nostru s-a limitat la a doua jumătate a secolului al XVII-lea având în vedere complexitatea raporturilor dintre voievozii și patriarhii ortodocși din Răsărit în timpul acestei perioade. Mai mult, aceste relații contribuie la o mai bună înțelegere a istoriei politice și religioase din Valahia și Moldova și aceea a patriarhilor ortodocși ai Răsăritului din perioada respectivă.

În sfârșit, înseși raporturile dintre voievozii și patriarhii ortodocși ai Răsăritului, în cea de a doua jumătate a sec. al XVII-lea, nu pot fi înțelese la justa lor valoare, fără a cunoaște locul pe care Valahia și Moldova îl delinseau atunci în lumea ortodoxă bizantină.

I. Valahia și Moldova în calitatea de «Bizanț după Bizanț» — Considerațiuni generale.

Căderea Constantinopolului în anul 1453 nu a însemnat sfârșitul Bizanțului, deoarece acesta a continuat încă să supraviețuiască, în forma creștină imperială, timp de aproape patru secole după ce supraviețuise o mie de ani în forma sa primară romană¹. Într-adevăr, Bizanțul a supraviețuit aproape încă patru secole, în două dintre cele trei țări române, adică Valahia și Moldova, care au devenit, începând cu anul 1453, «Bizanț după Bizanț», conform inspiratei formule a lui Nicolae Iorga².

* Ion Dură, *Les voïevodes de Valachie et de Moldavie et les Patriarches orthodoxes d'Orient dans la seconde moitié du XVIIe siècle* — extras din «Buletinul Bibliotecii Române», (vol. VIII (XII) - - Serie nouă), 1980-81, Freiburg, 1981, p. 291--338.

1. N. Iorga, *Byzance après Byzance. Continuation de l'histoire de la vie byzantine*, 2-e éd. Bucarest, 1971, p. 15.

2. Vezi N. Iorga, *Survivance byzantine dans les pays roumains*. Communication faite le 8 avril 1913 au III-e Congrès International d'études Historiques à Londres, Bucarest, Paris, 1913; Idem, *Byzance...*, p. 15; Al. Elian, *Byzance et les Roumains à la fin du Moyen Age*, in «The Proceedings of the XIII-th International Congress of Byzantine Studies», Londres, 1967, p. 195—203.

Transplantarea «Bizanțului după Bizanț», s-a datorat, între altele, și faptului că grecii și patriarhii lor ortodocși (ai Constantinopolului, Alexandriei, Antiohiei, Ierusalimului), precum și celelalte popoare ortodoxe din Balcani (sîrbii și bulgarii) făceau parte integrantă din imperiul otoman.

A treia țară românească, Transilvania³, devenise de asemenea vasală otomanilor din anul 1541, rămînînd astfel pînă în 1691. Mai mult, în tot timpul acestei perioade, guvernatorii Transilvaniei nu au fost români ortodocși, ci unguri, indeosebi calvini. În anul 1691, ca urmare a Diplomei Leopoldine dată de împăratul Leopold (Lipót) I (1657—1705) de Habsburg, Transilvania și-a pierdut definitiv independența, și, cîtiva ani mai tîrziu, în virtutea tratatului de pace semnat la Karlovitz la 26 ianuarie 1699, ea a fost anexată Imperiului Habsburgic. Doar Valahia și Moldova și-au păstrat autonomia și propria lor entitate de stat. Deși supuse suzeranității otomane, Valahia și Moldova nu au făcut totuși niciodată parte integrantă din imperiul otoman.

Alții au fost factorii care au contribuit în acest timp la supraviețuirea «Bizanțului după Bizanț» în Valahia și Moldova. Mai întii, alianțele matrimoniale din ce în ce mai numeroase ale grecilor de la Constantinopol și din alte părți cu marile familii valahe și moldovene. Un rol deosebit l-a jucat și stabilirea unui număr din ce în ce mai mare de greci în cele două țări române. În sfîrșit, numărul grecilor urcați la tronul celor două țări române a atins punctul său culminant în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea; mai precis, acest număr a constituit el însuși unul dintre factorii acestei supraviețuiri. Chiar în acea epocă au existat pe tronul Valahiei descendenți îndepărtați ai împăraților bizantini, așa cum a fost cazul lui Șerban Cantacuzino (ap. 22. nov. 1678—28. oct. 1688); chiar și marea figură a elenismului epocii, patriarhul Dositei al Ierusalimului (1669—1707), ținea să amintească în prefața sa la «Viața Sfinților Serghie și Bach», editată la Iași în anul 1685, că el era «descendent al evlavioșilor împărați de odinioară»⁴. Patriarhul Dositei îi amintea⁵ de altfel

3. Pentru Transilvania, vezi: *La Transylvanie* (en collaboration), Bucarest, 1938; N. Iorga, *Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*, Bucarest, 1940; C. Daicovicu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, Bucarest, 1945; *Brève Histoire de la Transylvanie*, în redactarea lui C. Daicovicu și M. Constantinescu (Bibliotheca Historica Romaniae. Monographies, III), Bucarest, 1965; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966; Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, ed. II, Cluj, 1972; C. C. Giurescu, *La Transylvanie dans l'histoire du peuple roumain*, în «Columna», Annuario dell' Accademia di Romania in Roma - (Bucarest—Roma) 1972, p. 33—43; C. Daicovicu - E. Condurachi, *La Roumanie*, (al XX-lea număr al colecției «Archaeologia Mundi», Ed. Nagel), Geneva, 1972; G. I. Brăilănu, *Les Assemblés d'états et les Roumains en Transylvanie*, în «Revue des études roumaines», t. XIII—XIV, Paris, 1974, p. 9—63; T. XV (1975), p. 113—143; Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, *Relations between Autochthonous Population and the Migratory Populations on the Territory of Rumania*, Bucarest, 1975, 323 p. (Este vorba de 21 studii ale diferiților autori); E. Zaharia, *Populația românească în Transilvania în secolul VII—VIII (Cimitirul nr. 2 de la Brăteci)*, București, 1977, 137 p.

4. I. Dură, 'Ο Δοσίθεος Ἱεροσολύμων καὶ ἡ προσφορά αὐτοῦ εἰς τὰς Ρουμανικὰς Χόρτας καὶ τὴν Ἑλληνισμὸν αὐτῶν, Atena, 1977, p. 55.

5. Patriarhul Dositei o făcea în scrisoarea sa trimisă din Adrianopol, în luna mai 1690, pe care el a inserat-o ca primă prefață (p. 4—7), în opera editată la București în septembrie 1690. Este vorba de lucrarea în care este cuprinsă atît lucrarea lui Meletie Sirigu, κατὰ τῶν καλθινικῶν κεφαλαίων(...), *Impotriva principalelor puncte calviniste (ale doctrinei)* (...), cît și aceea a patriarhului Dositei, Ἐγκειρτῖδιον κατὰ τῆς καλθινικῆς φρενοβλαβείας(...) (*Manual impotriva rătăcirii calviniste* (...))

nepotului lui Șerban Cantacuzino — adică lui Constantin Brîncoveanu — succesorul său la tronul Valahiei (28. oct. 1688—24 martie 1714) — că «sîngele tău curat și imperial pe care-l moștenești de la tatăl tău și de la mama ta este (sînge deci) ereditar și strămoșesc⁶. Nouă ani mai tîrziu, în februarie 1699, într-o altă scrisoare⁷ adresată aceluiași Constantin Brîncoveanu, Patriarhul Dositei ține încă o dată să-i reamintească descendența sa imperială și să-i aducă elogiile următoare: «(...) podoaba minunată descinzătoare din prinții și împărații ortodocși (...)»⁸.

În ceea ce privește marca Rusie ortodoxă a epocii, ea nu a cunoscut țări greci, și atît alianțele dinastice, cît și numărul de greci rezidenți au scăzut și nu au avut nici o greutate politică. În timp ce voievozii celor două țări române, fie ei autohtoni sau greci, aspirau întotdeauna la restaurarea imperiului bizantin cu capitala la Constantinopol, țării, începînd cu Ivan al III-lea «cel Mare» (1462—1505), inspirați de ideea unei a treia Rome, au vrut să învingă imperiul otoman și să fondeze un nou Bizanț⁹. Ideea mesianică¹⁰ a Sfintei Rusii și a misiunii sale în lumea ortodoxă — misiune de care țării de atunci erau convingși, ca și de altminteri o bună parte a intelectualității ruse — pune la piedici ideea de restaurare a imperiului bizantin cu împărați greci. Mai mult, patriarhii Constantinopolului nu-i puteau accepta pe țari ca pe proprii lor împărați din moment ce aceștia domneau deja peste un imperiu, avînd propriul lor patriarh (cel al Moscovei) din anul 1589. În viziunea lor despre universalismul imperial, patriarhii Constantinopolului nu puteau admite, referitor la acești eventuali candidați la succesiunea împăraților bizantini, alți patriarhi decît pe ei înșiși; ei nu-și puteau deci imagina existența lor fără aceea a unui împărat bizantin, care în ochii lor, ca de altfel a tuturor grecilor, trebuia să fie restabilit mai devreme sau mai tîrziu. Era în tradiția și spiritul lor — de-alungul existenței Imperiului bizantin, de la înălțarea episcopului de Constantinopol la demnitatea de patriarh — de a concepe o legătură ineluctabilă între existența imperiului și cea a instituției patriarhale. Această realitate, care a fost o constantă a vieții bizantine, trebuia să rămînă valabilă după căderea Constantinopolului în anul 1453. Mesajul adresat de patriarhul Vasile al Constantinopolului Marelui Prinț de Moscova, într-o perioadă în care Rusia nu avea încă patriarh, demonstrează mai bine decît orice acest adevăr: «Este imposibil pentru creștini să aibă Biserica fără a avea și Împărat»¹¹. Era deci normal ca grecii, împreună cu patriarhul lor de Constantinopol, să-și îndrepte speranțele spre cele două țări române ortodoxe (Valahia și Moldova), dînd voievozilor acestora garanția de a fi continuatori ai împăraților bizantini de odinioară. Și aceasta deoarece voievozii valahi și moldoveni doreau tocmai restaurarea Imperiului bizantin, nu pentru ei înșiși și pentru națiunea lor, precum țării, ci dimpotrivă, pentru greci. Este suficient să amintim alocuțiunea adresată voievodului Vasile Lupu (aprilie 1643—3 aprilie 1653; 28 aprilie

6. E. Legrand, *Bibliographie Hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par les Grecs au dix-septième siècle*, t. II (1894), Paris (Reprod. Anastatique, Bruxelles, 1963), p. 462—463.

7. Scrisoarea a fost pusă de către Dositei în fruntea ediției publicată în anul 1699, la Snagov (îngă București) a 'Ομολογία πίστεως (*Mărturisirea de credință*) a lui Petru Movilă (1596—1646) și a lucrării Περὶ τῶν τριῶν μερίστων ἀρετῶν (*Despre cele trei mari virtuți*) de Bessarion Makris (1635—1699).

8. I. Dură, *op. cit.*, p. 249.

9. T. Ware, *The Orthodox Church*, England, 1976, p. 114; T. Schreiber, *Le Christianisme en Europe Orientale*, Paris, 1961, p. 22.

10. T. Ware, *op. cit.*, p. 114.

11. P. Charanis, *Imperial Coronation in Byzantium: some new Evidence*, în «Byzantina», t. VIII (1976), p. 39—46.

1653—8 iulie 1653), de către fostul patriarh al Constantinopolului, Atanasie III Patellaros († 5 aprilie 1653)¹², pentru a înțelege mai bine această realitate a epocii. Cu privire la voievodul moldovean, Atanasie se exprima astfel: «Tu singur ești pentru națiunea noastră gloria și scăparea, Tu singur lumina sa, Tu singur ești mândria sa (...), Tu demn de admirație, Tu ești pentru noi ca și Împăratul»¹³.

Aceste condiții istorice au făcut ca voievozii valahi și moldoveni să devină «pe calea imitației și pe calea adaptării, urmașii împăraților bizantini și ai suveranilor sud-slavi»¹⁴.

II. Voievozii Valahiei și Moldovei — «succesori» ai împăraților bizantini.

1. Ungerea voievozilor de către patriarhii Constantinopolului.

Odinioară, la Bizanț, împărații erau unși de către patriarhii capitalei imperiului. Odată imperiul bizantin căzut, patriarhii Constantinopolului au aplicat vechiul ceremonial imperial voievozilor Valahiei și Moldovei, care erau unși «de mîna lor, ca succesori legitimi ai bazileilor»¹⁵. Un contemporan al vremii respective, marele literat și umanist Dimitrie Cantemir (1673—1723), consemna cu exactitate această realitate în lucrarea sa *Descriptio antiqui et Hodierni status Moldaviae*. Mărturiile lui Dimitrie Cantemir sînt cu atât mai prețioase și autentice, cu cît se știe că acesta a trăit la Constantinopol între anii 1688 (nov.) și 1710 (nov.). A fost el însuși martor ocular al ungerii voievozilor de către patriarhii Constantinopolului.

După mărturia lui Dimitrie Cantemir, voievodul era primit în fața porții curții bisericii patriarhale din Fanar¹⁷ de către «preoții bisericii patriarhale, mitropoliți, episcopi și alți clerici prezenți. Apoi, cînd el se apropia de ușile bisericii, patriarhul îi întîmpina și binecuvînta cu semnul crucii. În timp ce patriarhul înaintează și psaltii cîntă «ὁ ἄγιός ἐστιν», voievodul intră în biserică, face semnul crucii în mijlocul Bisericii în fața altarului, și după ce se prosternează în fața sfințelor icoane, se îndreaptă spre tronul rezervat voievodului Moldovei. În timp ce el se urcă pe tron, protodiaconul zice ecteniile, în care pomenește pe noul voievod (...). După ectenii, patriarhul îmbră-

12. Atanasie al III-lea Patellaros a fost patriarhul Constantinopolului de la 25 februarie pînă la începutul lunii aprilie 1634 și de la sfîrșitul lunii iunie pînă în iulie 1652. După părerea lui A. Glavinis, primul patriarhat al lui Atanasie III Patellaros, din anul 1634, a durat doar cîteva zile. Cf. A. Glavinis, *Μητροπολιτικὴ Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν 17 αἰῶνα* «Αριστοτέλειo Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης», t. XXII, Tesalonic, 1977, p. 96.

13. A. Papadopoulos-Kerameus, *Documente privitoare la istoria românilor*, t. XIII, București, 1909, p. 446—447.

14. P. S. Năsturel, *Considérations sur l'idée impériale chez les Roumanis*, în «Byzantina», t. V (1973), p. 403.

15. D. Năstase, *Le Héritage Impérial Byzantin dans l'art et l'histoire des pays roumains*, Milano, 1976, p. 16—17.

16. A. Deceli, *Cantemir la Istanbul*, în «Magazin Istoric», VII (1973), nr. 9, p. 43. Este adevărat că șederea lui Dimitrie Cantemir la Constantinopol a fost întreruptă de revenirile sale în țară, ca de exemplu, în anul 1693, cînd el urmă tatălui său la tronul Moldovei, sau în anul 1697, cu ocazia participării sale la campania otomană. Cf. V. Cîndea, *Les grands anniversaires de l'Unesco — Dimitrie Cantemir (1673—1723), 300-ème anniversaire de sa naissance*, Bucarest, 1973, p. 5.

17. Patriarhia din Constantinopol își instalează sediul la Fanar în anul 1599 în timpul patriarhului Matei al II-lea (1598—1602). Vezi A. Pasadaeos «Ὁ πατριαρχικὸς Οἶκος τοῦ Οἰκουμηνικοῦ Θρόνου», Tesalonic, 1976, p. 104—106.

cat în odăjdii, intră în altar însoțit de cel puțin patru mitropoliți; acolo (în altar), îl urmează voievodul, ingenunchind și aplecându-și capul pe marginea altarului; patriarhul îl acoperă (capul) cu paliumul și după ce a rostit rugăciunile care se rosteau odinioară la încoronarea împăraților, el îl unge pe voievod cu Sfântul Mir. Apoi, voievodul se ridică și se îndreaptă din nou către tron, în timp ce psalții cîntă urări de viață lungă (pentru voievod) (...). După terminarea serviciului religios, voievodul și patriarhul se îndreaptă spre mijlocul bisericii, unde patriarhul îl investește pe voievod, dându-i binecuvîntarea prin semnul crucii, iar voievodul, la rîndul său, îi sărută mina dreaptă patriarhului. Acesta îl însoțește pînă la ieșirea din biserică pe voievod (în curte) (...) și își dau sărutul păcii (...), (apoi voievodul) intră în palatul său¹⁸ (...). A doua zi, patriarhul însoțit de mitropoliți vine să îl salute pe voievod în palatul său și apoi întreaga aristocrație greacă prezentă la Constantinopol îl vizitează pentru a-l felicita¹⁹. Ungerea voievozilor avea loc fie ca urmare a desemnării lor, fie după confirmarea lor de către Poartă²⁰.

În ceea ce privește Poarta otomană, ea ignora adevărata semnificație a celebrării ungerii voievozilor de către patriarhii Constantinopolului, considerînd-o un simplu rit al credinței creștine ortodoxe. De altfel, pentru Poartă, patriarhul Constantinopolului era considerat «șeful tuturor creștinilor ortodocși»²¹ supuși dominației sale avînd deplină autoritate în materie de credință asupra acestora.

Trebuie precizat totuși că la Bizanț, mai mult decît ungera, încoronarea, celebrată de asemenea de către patriarhii Constantinopolului²², constituia de asemenea «o parte esențială a intronizării complete a unui împărat»²³. Acesta a fost motivul pentru care ultimul împărat al Bizanțului, Constantin al XI-lea Paleologul (1449—1453), «care nu primise coroana din mîinile unui demnitar bisericesc, nu a fost considerat de o mare parte a poporului din Constantinopol ca împărat»²⁴. Este așadar adevărat că «încoronarea împăraților de către patriarh avea drept rezultat creșterea rolului acestuia în viața politică a imperiului»²⁵.

2. Locurile de onoare ale voievozilor.

Aidoma împăraților bizantini, voievozii Valahiei și Moldovei din cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea se bucurau de un loc de cinste în biserica patriarhală din Fanar, alături de patriarhi, după cum o confirmă mărturiile din acea epocă. Astfel:

18. Adică reședința reprezentanților diplomați (capuchehaia) ai Valahiei și Moldovei la Constantinopol, unde voievozii locuiau în timpul șederii lor. Palatul rezidențial al voievozilor valahi la Constantinopol se numea Vlah-Seraî iar cel al domnitorilor moldoveni se numea Bogdan-Seraî. (Vezi V. Balș, *Bogdan-Seraî*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», 1916, p. 10—18; M. Romanescu, *Monumente românești la Stambul*, în «Boabe de griu», 1932, nr. 6, p. 226—238).

19. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, trad. Gh. Guțu, București, 1973, p. 161—163.

20. V. Al. Georgescu, P. Strihan, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova (1611—1831). Partea I. Organizarea judecătorească, t. I (1611—1740)*, (Institutul de istorie «N. Iorga», Biblioteca Istorică, 49), București, 1979, p. 51.

21. T. Ware, *op. cit.*, p. 100.

22. Cit privește rolul patriarhului de Constantinopol în actul de încoronare al împăraților bizantini a se vedea îndeosebi: P. Charanis, *Church State Relations in the Byzantine Empire as reflected in the Role of the Patriarch in the Coronation of the Byzantine Emperor*, Ed. A. Blane și T. E. Bird, *The Ecumenical World of Orthodox Civilization. Russia and Orthodoxy*, vol. III, Essays in honour of George Florovsky, The Hague-Paris, 1973; Idem, *Imperial Coronation...*, p. 39—46.

23. P. Charanis, *Imperial Coronation...*, p. 44. 24. *Ibidem*. 25. *Ibidem*.

de exemplu, în schișa interiorului bisericii patriarhale din Constantinopol, făcută de John Cove (1638—1722) — preot al Ambasadei Angliei în capitala Imperiului otoman din anul 1670²⁶ pînă în 1677²⁷ — se putea vedea că locurile voievozilor valahi și moldoveni ocupau primele rînduri, în fața tronului patriarhal, cum era cazul Adrianopolului (Edirna), unde «locuiau voievozii români înainte de a primi caftanul din partea sultanului»²⁸. La rîndul său, Dimitrie Cantemir ținea să precizeze că «chiar dacă (voievodul) era înlăturat de la tron, atunci cînd este prezent la serviciul divin în biserica patriarhală el șade totuși în strana principală (a bisericii), unde nimeni altul nu are dreptul de a se așeza, în afara cazului în care unul dintre patriarhi (ortodocși ai Răsăritului) se găsește prezent la Constantinopol. Același privilegiu este acordat și soției sale, care posedă propria ei strană în biserică, în pronaos, strană ceva mai înaltă decît celelalte»²⁹.

Voievozii beneficiau de același loc privilegiat în timpul ospetelor pe care le dădeau în onoarea patriarhilor Constantinopolului și a altor patriarhi răsăriteni. Primul loc era rezervat voievozilor chiar atunci cînd patriarhii erau oaspeți ai lor în Valahia sau Moldova. Arhidiaconul Paul de Alep³⁰, fiul și însoțitorul patriarhului Macarie III Zaim al Antiohiei (12/22 nov. 1647—12 iun. 1672)³¹ călătorind în Valahia și Moldova în timpul anilor 1653—1654 și 1656—1658, a consemnat faptul în notele sale. Paul de Alep se arăta chiar indignat de atitudinea voievozilor români față de patriarhii ortodocși. Într-adevăr, Hmelnițki, prințul cazacilor, oferea la masă «primul loc patriarhului, iar el se așeza după patriarh, potrivit onorurilor cerute de o astfel de ceremonie. El nu se comporta precum domnitorii Valahiei și Moldovei care se așezau pe primul rînd, așezînd pe marele preot mai jos decît ei»³².

3. Voievozii și patriarhatele ortodoxe ale Răsăritului

a) Patronajul patriarhatelor ortodoxe ale Răsăritului.

În urma căderii Bizanțului, voievozii Valahiei și Moldovei și-au asumat protejarea Ortodoxiei. Ei au devenit într-adevăr de jure protectorii Bisericii Ortodoxe, precum odinioară împărații Bizanțului, prin ungerea lor săvîrșită de către patriarhii Constantinopolului.

26. După ed. E. Livingstone, *The Concise Oxford Dictionary of the Christian Church*, Oxford, 1977, p. 133. John Cove a fost desemnat capelan al Ambasadei Angliei la Constantinopol în anul 1669. 27. A. Pasadaeos, *op. cit.*, p. 107.

28. T. Bodogae, A. Pasadaeos..., în «Revue des Etudes Sud-Est Européennes», t. XVII (1979), nr. 3, p. 673. 29. D. Cantemir, *op. cit.*, p. 193.

30. Paul de Alep (1627—1667) sau Bulos ibn az-Za'im, după numele său arab era fiul patriarhului Macarie al III-lea Zaim al Antiohiei. În calitate sa de arhidiacon și secretar al patriarhului, Paul însoți pe tatăl său în timpul călătoriilor acestuia în Siria, Constantinopol, în cele două țări române (Valahia și Moldova), în Georgia și în Rusia. (Vezi B. Radu, *Avant propos, à Paul d'Alep, Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, ed. B. Radu, în «Patrologia Orientalis», t. XXII (1976), p. 3—18.

31. Pentru patriarhul Macarie al III-lea Zaim al Antiohiei a se vedea: V. Grumel, *Macare, patriarche grec d'Antioche (1647—1672)*; în «Echos d'Orient», XXVII (1928), p. 68—77; G. Graff, *Geschichte der christlichen arabischen Literatur*, Città del Vaticano, 1940—1953, t. III, p. 94—97; A. Raheb, *La Conception de l'union dans le patriarcat orthodoxe d'Antioche (1622—1672)*, în «Parole de l'Orient», (Liban), t. III (1972), nr. 1, p. 136—138.

32. B. Radu, *op. cit.*, t. XXVI (1949), fasc. 5, p. 658.

Protecția patriarhatelor ortodoxe din Răsărit se manifesta mai ales prin ajutorul generos pe care voievozii îl acordau, precum și locurilor Sfinte (Ierusalim, Muntele Athos, Sinai, Patmos etc.). Ajutorul voievozilor era acordat sub formă de bani, bunuri, minăstiri «inchinate». Ortodoxia greacă a putut să supraviețuiască materialicește de-a lungul secolelor, după căderea Bizanțului³³, tocmai datorită acestui ajutor.

Patronajul exclusiv exercitat de către voievozii români asupra patriarhatelor ortodoxe ale Răsăritului a durat pînă în anul 1681. Într-adevăr, în urma păcii de la Radzin din același an, țarul «odată cu recunoașterea titlului său de către Poartă, a primit și dreptul de protecție asupra Bisericilor Ortodoxe ale Imperiului»³⁴. Suirea la tron a lui Petru cel Mare (1682—1725), care a ridicat imperiul său la nivelul marilor puteri ale Europei, a întărit patronajul politic și religios al Rusiei asupra Ortodoxiei.

Trebuie precizat ca toate acestea, că cele două țări române au continuat după secolul al XVII-lea să susțină economic Ortodoxia, într-adevăr, Valahia și Moldova au rămas, pentru patriarhatele Constantinopolului, Alexandriei și Ierusalimului, ca și pentru Muntele Athos, minăstirile Patmos și Sinai și pentru alte minăstiri grecești, sursa principală de venituri, care constau în donații în bani și mai ales în numeroase minăstiri și proprietăți în țările române. O astfel de situație a durat pînă în anul 1864, cînd a avut loc secularizarea proprietăților și a minăstirilor românești, «inchinate» pînă atunci lumii ortodoxe grecești. Prin legea de la 1864, a cincea parte din pămînturile valahe și moldovenești stăpînite de patriarhatele ortodoxe din Răsărit și de către minăstirile grecești a redevenit proprietate a statului român.

Este adevărat că după secolul al XVII-lea, patronajul economic al Ortodoxiei de către cele două țări române nu mai era exclusiv, din moment ce Rusia contribuia și ea de asemenea, dar într-o mult mai mică măsură. Nu trebuie uitat faptul că patronajul economic al celor două țări române fusese orientat, de-a lungul secolului al XVIII-lea, mai ales spre lumea ortodoxă greacă, întrucît majoritatea voievozilor din această epocă erau greci din Fanur. Aceasta a fost epoca fanariotă³⁵ în istoria celor două țări române; perioadă care a început în anul 1709 în Moldova și în 1716 în Valahia și care a durat în cele două țări pînă în anul 1821. La aceasta trebuie adăugat faptul că în această perioadă, în cele două țări române, greaca, «limba civilizației pentru o parte întinsă a Europei sud-orientale și a Orientului Apropiat, tindea să dubleze româna ca limbă de cancelarie și, în anumite ocazii, ca limbă a Bisericii»³⁶. Dar, înainte de toate, ideea imperială³⁷ bizantină a supraviețuit exclusiv în cele două țări

33. Nu intră în preocupările studiului nostru să arătăm ajutorul economic acordat de către țările române patriarhiilor ortodoxe din răsărit și lumii ortodoxe în general, în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea.

34. N. Berindei, *Contribution à l'étude du commerce otoman des loursures moscovites. La route moldavo-polonoise. 1453—1700*, în «Cahiers du monde russe et soviétique», t. XII (1971), nr. 4, p. 408.

35. Asupra epocii fanariote vezi îndeosebi: *Symposium. L'époque phanariote. 21—25 octobre 1970. (A la mémoire de Cléobule Tsourkas. Institute for Balkan Studies)*, Tesalonic, 1974.

36. Al. Elian, *Les rapports byzantino-roumains. Phases principales et traits caractéristiques*, în «Byzantinoslavica», t. XIX (1958), p. 223.

37. În ceea ce privește ideea imperială la români, vezi îndeosebi N. Iorga, *Les grandes familles byzantines et l'idée byzantine en Roumanie*, Communication faite au Congrès d'études byzantines a Athènes, în «Bulletin de l'Académie» — Section historique — t. XVIII (1931), p. 3—23; Idem, *Byzance...*, p. 15. Cele cinci studii, citate mai jos, sînt comunicări făcute la Simpozionul internațional avînd ca temă «Ideea imperială la Bizanț, în Occident și în țările slave în Evul Mediu», Tesalonic, 24—29 august 1969. Acestea au fost publicate în «Byzantina» (Tesalonic), după cum urmează :

române de-alungul secolului al XVIII-lea, pînă la revoluția națională greacă din anul 1821. O serie întreagă de factori «ceremonialul de la Curte, copiat după cel bizantin, dreptul care se inspira în mod vădit din dreptul bizantin al lui Justinian, din Bazilicale, sau chiar din Νομος γεωργικός³⁸ învățămîntul în limba greacă din Academiiile de la București sau de la Iași, reușesc să dea expresie acestei dezvoltări a ideii bizantine în mediul greco-romănesc către sfîrșitul secolului al XVIII-lea³⁹. Începînd cu anul 1821, ideea imperială bizantină numită «Marea Idee» sau «Meghali Idhea» a reapărut pe pămîntul noului stat grec și nu a încetat să-i urmărească pe greci pînă în zilele noastre⁴⁰.

b) Menținerea unității ortodoxe.

Prerogative de protector al Ortodoxiei impunea în același timp voievozilor celor două țări române, ca și împăraților bizantini de altădată, nu numai să acorde ajutorul lor material generos lumii ortodoxe și patriarhatelor îndeosebi, dar de asemenea să vegheze la menținerea unității ortodoxe. În virtutea unui asemenea drept și a unei asemenea obligații s-a datorat faptul că voievodul Constantin Brîncoveanu a intervenit pentru a aplana disputa⁴¹ care opunea în acea perioadă patriarhia Ierusalimului minăstirii Sfînta Ecaterina din Sinai; disputa a început în momentul în care egumenul Ananias († 30 iulie 1692), hirotonit arhiepiscop al Sinaiului în anul 1661 de către patriarhul Nectarie al Ierusalimului (1661—1669), a pretins după o oarecare perioadă titlul de «Prea Fericit» și a vrut să fie cinstit ca patriarh⁴². Minăstirea a încetat să pomenească numele patriarhului de Ierusalim sub a cărui jurisdicție canonică se găsea. Lucrurile ajunseseră într-o asemenea stadiu încît, Sinaiții și Haghiopoliții (cei din Ierusalim), își lansau reciproc calomniile și injuriile⁴³. Aceasta a fost situația pînă în luna mai 1690, cînd voievodul valah Constantin Brîncoveanu a adresat o scrisoare mitropolitului să încerce să îl convingă pe Ananias și călugării săi să respecte ordinea canonică a Ortodoxiei și să se supună deciziilor recente luate în acest sens de către patriarhii Calinic (1688; 1689—1693; 1694—1702) al Constantinopolului și Dositei al

a) P. Diaconu, *Aspects de l'idée imperiale dans le folklore roumain*, t. III (1971), p. 193—199; O. Iliescu, *L'héritage de l'idée impériale byzantine dans la numismatique et la sigillographie roumaine au moyen âge*, t. III (1971), p. 253—263; C. Șerban, *La conception impériale byzantine dans le protocole et le cérémonial diplomatique roumain du moyen âge*, t. III (1971), p. 297—309; V. Al. Georgescu, *L'idée impériale byzantine et les réactions des réalités roumaines (XIV-c—XVIII-e siècles)*, t. III (1971), p. 311—339; P. S. Năsturel, *op. cit.*, p. 397—413; D. Năstase, *Ideea imperială în Țările române. Geneza și evoluția ei în raport cu vechea artă românească (secolele XIV—XVI)*, Atena 1972; Idem, «Βοεβόδας Οὐγγροβλαχίας καὶ αὐτοκράτωρ ῥωμαίων», *Remarques sur une inscription insolite*, Sonder-Abdruck aus dem XXII. Bd. der Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher, Atena, 1976; Idem *L'Héritage Impériale...*, p. 16—17.

38. Adică «Codul rural bizantin» sau «Legea agrară».

39. Al Elian, *op. cit.*, p. 323.

40. Vezi Ch. Athanasiadis, 'Η Μεγάλη Ἰδέα Μελέτη Atena, 1977, p. 156; E. Nikolaidis, 'Η στάση τῆς Τουρκίας ἀπέναντι στοὺς Ἄλθανούς σε συνάρτηση μὲ τὴ διάδοση τῆς μεγάλης ιδέας τῆν Ἡπειρο, 8 (1979), p. 81—108.

41. Pentru evoluția disputei între patriarhul Dositei și Sinaiți, vezi I, Dură, *op. cit.*, p. 178—199.

42. A. Papadopoulos-Kerameus, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, t. I, Petersburg, 1981, p. 297.

43. P. Grigoriadis, 'Η Ἱερὰ Μονὴ Σινᾶ. Ἐκδόσεις Ἱ. Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, 2, Atena, 1978, p. 185.

Ierusalimului⁴⁴. Pe de altă parte, Constantin Brîncoveanu ceru patriarhului Dositei să pună capăt disputei cu Sinaiții, recunoscînd drepturile legitime reclamate de aceștia; drepturi care trebuiau să corespundă ordinii canonice și tradiției Bisericii Ortodoxe. Voievodul valah era conștient de pericolul dezbinării pe care această altercație o producea asupra lumii ortodoxe, cu așt mai mult cu cît Sinaiții cîștigaseră deja de partea lor pe unii ierarhi ortodocși, și chiar pe patriarhul Constantinopolului, Dionisie IV Seroglanos⁴⁵, numit de asemenea Musselimis sau Comninos (8 nov. 1671—14 aug. 1673; 29 iul. 1676—2 aug. 1679; aug. 1682—10 martie 1684; 7 apr. 1686—oct. 1687; aug. 1693—aprilie 1694).

Dositei se conformă cererii lui Brîncoveanu, căci, în anul 1695, împreună cu patriarhul Calinic al Constantinopolului scrise o epistolă sinodală și o adresă lui Ioannikios, în care patriarhia Ierusalimului recunoștea minăstirea Sinaiului ca arhiepiscopie și pe succesorul lui Ananias, adică pe Ioannikios (1692—1702), ca arhiepiscopul ei⁴⁶. Rolul pe care l-a avut voievodul în pacificarea celor două părți în dispută, ni-l dezvăluie însăși Brîncoveanu, într-o scrisoare datată 3 iunie 1695; adresîndu-se de la Cerneți patriarhului Dositei, voievodul îi scrie între alte lucruri: «Am primit venerabila ta scrisoare; am luat cunoștință de tot ceea ce era scris și de asemenea de problema Sinaiților în toate aspectele sale; noi dăm slavă lui Dumnezeu, pacificatorul pentru ei, și vă mulțumim de asemenea și Prea Fericirii voastre, care nu ați neglijat rugămintea mea, ci dimpotrivă, ați inclinat spre bine, și ați făcut să ne sosească scrisorile sinodale de iertare care au fost emise. Aceste scrisori, noi le-am comunicat deja episcopului Ioannikios la București pentru mîngierea sa și a colegilor săi. Astfel sperăm că acești părinți mîhniți vor putea să se înveselească, să dea slavă lui Dumnezeu și să adreseze mulțumiri și doriri de viață lungă Prea Fericirii Voastre, care a dat satisfacție cererii lor. Astfel, ei au obținut ceea ce doreau și reclamau cu atîta nemulțumire. (...) Fie ca Dumnezeuul păcii să nu mai permită în viitor astfel de scandaluri și tulburări între Sfintele Biserici, ci să le călăuzească în dragoste și înțelegere frățească pentru totdeauna. Noi am scris de asemenea episcopului arătat mai sus, să ia aminte, el și cei care sînt cu el, la tot ceea ce este drept. În cazul în care ei se vor face vinovați de o altă încălcare, fără îndoială că nu vor mai găsi pe nimeni pentru a le veni în ajutor. Noi rugăm de asemenea pe Prea Fericirea Voastră să îi iubească pentru dragostea Locurilor Sfinte și să facă recomandări autorităților în legătură cu problemele administrative...»⁴⁷.

Mai mult, datorită medierii lui Constantin Brîncoveanu pe lângă Dositei al Ierusalimului, arhiepiscopul Ioannikios al Sinaiului a fost iertat de către patriarh în anul 1696⁴⁸.

Animat de aceeași grijă a păstrării unității ortodoxe, Constantin Brîncoveanu a intervenit într-o altă dispută, de această dată de natură dogmatică. O controversă privind Sfînta Euharistie opunea într-adevăr pe patriarhul Dositei al Ierusalimului și

44. M. Gedeon, *Ἐγγραφοὶ τοῦ ἡγεμόνος βλαχίας Κωνσταντινίου βασιρὰ βαρκοβάνου* în „Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια” 4 (1883), fasc. 5, p. 68—69.

45. I. Dură, *op. cit.*, p. 193.

46. I. Anastasiou, *Συναίτιχα τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰώνος. Διενέξεις διὰ τὴν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῆς Μονῆς. Τὸ Μετόλιον τοῦ Καίρου. Αἱ ἀξιώσεις δι' ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἱ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀναγία, Tesalonic, 15 (1970), p. 127.*

47. N. Iorga, *Documente grecești privitoare la istoria românilor*, în colecția «Hurmuzaki», t. XIV/1 (1320—1716), București, 1915, p. 298.

48. P. Grigoriadis, *op. cit.*, p. 185.

pe teologul Ioan Kariophilis⁴⁹. Acesta din urmă refuza să accepte termenul de transsubstanțiere, fără să nege totuși dogma. Bun cunoscător al patristicii grecești, voievodul Valahiei luă partea lui Kariophilis. Astfel, cînd Dositei a venit la București în anul 1692, după condamnarea «caietelor» lui Kariophilis la sinodul de la Constantinopol din anul precedent, Brîncoveanu și-a manifestat dezaprobarea și nemulțumirea sa patriarhului. Mai mult, pentru a restabili memoria lui Kariophilis, voievodul și-a dat aprobarea publicării lucrării acestuia, rămasă pînă atunci sub formă de manuscris. Într-adevăr, *Manualul privind unele îndoieli, sau cu privire la cercetarea și adevărarea unor dogme necesare Bisericii*, a fost tipărit la Snagov (aproape de București) în anul 1697.

c) *Urcarea ierarhilor la tronurile Patriarhale ortodoxe ale Răsăritului*

În calitate de protectori ai Ortodoxiei, voievozii români își permiteau uneori să impună la tronul patriarhal al Constantinopolului, sau în alte patriarhate ale Răsăritului, ierarhi aleși de ei, ca și împărații bizantini de odinioară. Cu singura diferență că, spre deosebire de împărații bizantini care impuneau în mod direct candidații lor, voievozii o făceau prin gratificații către Poartă și prin influența lor pe lângă aceasta. Astfel, în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea, voievodul Vasile Lupu⁵⁰ a sprijinit urcarea lui Atanasie al III-lea Patellaros la tronul Constantinopolului pentru cel de al doilea patriarhat⁵¹, în anul 1652⁵², deși acest patriarh, după unii, nu a rămas decît o scurtă perioadă de timp⁵³, și după un altul, chiar «timp de cîteva zile»⁵⁴.

De asemenea, voievodul Valahiei Șerban Cantacuzino a sprijinit suirea pe tronul patriarhal al Constantinopolului a lui Dionisie al IV-lea Seroglanos, atît în anul 1682, cit și în 1686. Șerban a făcut uz de toate mijloacele de care dispunea pentru a-l înlătura pe patriarhul Iacob al Constantinopolului (1679—1682; 1685—1686; 1687—1688) și a-l introniza pe Dionisie în locul său; acțiune pe care voievodul Valahiei a reușit să o ducă la bun sfîrșit⁵⁵.

Constantin Brîncoveanu a procedat la fel, el care «ajutase mult pe Dionisie să obțină tronul patriarhal»⁵⁶, în anul 1693. Era vorba de același Dionisie al IV-lea Mous-

49. Pentru disputa euharistică dintre patriarhul Dositei și Ioan Kariophilis, vezi I. Dură, *op. cit.*, p. 133—170.

50. Voievodul Vasile Lupu a fost, de altfel, cel care a sprijinit prima urcare a lui Partenios al II-lea (1644—1646; 1648—1651) la tronul patriarhal al Constantinopolului. Același voievod a contribuit la înlăturarea patriarhului Partenios al II-lea de pe tronul Constantinopolului, doi ani mai tirziu, în octombrie 1646. (Vezi M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, t. II, București, 1981, p. 264). Patriarhul Ioannikios Diodios al Alexandriei (1645—1657) urcă de asemenea pe tronul patriarhal tot datorită lui Vasile Lupu. (Vezi M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 266).

51. După patriarhul Dositei al Ierusalimului, Atanasios Patellaros urcă pe tronul Constantinopolului, pentru a doua oară, în anul 1651. (Vezi Dositei, *Τόμος Χαρᾶς* Rimnicu Vilcea, 1705, p. 23).

52. A. M. Ammann, S. J., *Athanase III Patellaros, Patriarche de Constantinople, Ex-Catholique et Saint Russe*, în «Revue des Etudes Slaves», t. XXVIII (1951), p. 14.

53. *Ibidem*. 54. A. Glavinis, *op. cit.*, p. 117.

55. Gh. Moisesescu, *Istoria Bisericii Române*. Manual pentru Institutele Teologice, vol. II, București, 1958, p. 138.

56. *Cronica anonimă despre Brîncoveanu*, în «Cronicari munteni», ed. 2, București, 1973, p. 129; A. Karathanassis, *Des Grecs à la Cour de Constantin Brîncoveanu Voévod de Valachie (1688—1714)*. (Offprint from) «Balkan Studies», 16 (1975), Thessalonica, p. 58.

selimis sau Seroglanos, căruia Brincoveanu îi oferise adăpost în Valahia către sfârșitul vieții patriarhului, mort la data de 23 septembrie 1696 la Tirgoviște.

Pe tronul Ierusalimului, în aceeași perioadă, păstorea patriarhul Nectarie (1661—1669), care fusese înlăturat și el tot datorită intervențiilor voievozilor români. Grigore Ghica al Valahiei (16 sept. 1660—ap. 27 nov. 1664; febr. 1672—nov. 1673) și fostul voievod al Moldovei, Vasile Lupu, atunci aflat în exil la Constantinopol, au făcut uz de toate mijloacele de care dispuneau pe lângă Poartă, favorizând suirea pe tronul patriarhal a lui Nectarie, în anul 1661⁵⁷.

În ceea ce privește patriarhii ortodocși ai Răsăritului din epoca respectivă, ei erau toți conștienți de puterea voievozilor Valahiei și Moldovei, fie de a-i înălța pe tronul patriarhal, fie de a-i înlătura. Patriarhii Constantinopolului nu îndrăzneau nici măcar să se opună în mod fățiș celui pe care voievozii români doreau să-l vadă urcat pe tronul patriarhal. Această stare de lucruri este adevărată de patriarhul Dositei al Ierusalimului în *Istoria* sa, atunci când vorbește despre înălțarea pe tronul Ierusalimului a lui Paisie (1645—1660), egumen al mănăstirii Galata din Iași și exarh al mănăstirilor românești «închinată» Sfântului Mormint prin mărinimia voievodului Moldovei, Vasile Lupu, în ciuda opoziției manifestate de către patriarhul Constantinopolului, Partenie, zis cel Tânăr (1644—1646; 1648—1651). «Partenie al Constantinopolului» — scrie Dositei — «originar din Jannina, ambițios peste măsură, dorea să-l aleagă ca patriarh al Ierusalimului pe Ioannikios, mitropolitul de Verria. Cei de la Ierusalim (călugării), dându-și seama că patriarhia Ierusalimului avea nevoie ca patriarh, de un om irenic și evlavios, de un tată spiritual și nu de un despot, îl rugară pe voievodul Vasile, care era bogat și care avea o putere foarte mare la Poartă; și ei (călugării), mijlociră să fie propus ca patriarh pe egumenul de Galata, Paisie (...). Voievodul scrisese patriarhului Constantinopolului și Sinodului în legătură cu alegerea Părinților de la Sfântul Mormint. Partenie, pentru că se temea de voievodul Vasile, nu se opuse alegerii și propunerii făcute de părinți; ci trimise (în Moldova) pe mitropolitul Grigore de Larissa, exarh, însoțit de alții care îl hirotoniră pe Paisie la Iași, ca patriarh al Ierusalimului»⁵⁸.

Într-adevăr, hirotonirea lui Paisie ca patriarh al Ierusalimului, a avut loc în ziua de 23 martie 1645, în biserica Sfinții Trei Ierarhi din Iași, unde printre hirotonisitorii acestuia se afla și episcopul moldovean Anastasie al Romanului (1644—1658)⁵⁹.

Partenie cel Tânăr, nu a avut altceva de făcut decît să se supună preferinței lui Vasile Lupu, pentru alegerea lui Paisie la tronul patriarhal, dar patriarhul Constantinopolului a încercat îndată să se folosească de alte metode pentru a-l înlătura pe patriarhul Ierusalimului. Faptul este confirmat de către patriarhul Dositei în *Istoria* sa, unde scrie că Partenie îl defăima pe Paisie pe lângă voievozii Valahiei și Moldovei și pe lângă Poartă. În acest timp, voievozii celor două țări române — Matei Basarab (sept. 1632—9 aprilie 1652) și Vasile Lupu al Moldovei — acționară contrar așteptărilor lui Partenie, care dorea înlăturarea lui Paisie. Cu ajutorul banilor lor și a oamenilor de care dispuneau, cei doi voievozi au determinat Poarta să îl înlătore din tronul patriarhal pe însuși Partenie. Din nefericire, Poarta nu se mulțumi doar cu înlături-

57. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 268.

58. Dositei, *Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχουσάντων*, București, 1715, p. 1191.

59. I. Nistor, *Contribuții la relațiunile dintre Moldova și Ucraina în veacul al XVII-lea*, în «Memoriile secțiunii istorice», Academia Română, seria a treia, t. XIII (1932—1933), p. 203; M. Păcurariu, *Contribuții la istoria episcopilor Romanului, Râdăușilor și Husilor*, în secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», an. XXXI (1979), nr. 1—2, p. 52.

rarea lui, ci îl acuză de asemenea de «trădare»⁶⁰ și porunci să fie înecat. Iată cum prezintă însuși Dositei aceste evenimente în *Istoria* sa: «Venind Paisie în Moldova, patriarhul încercă din nou să îi creeze greutăți și chiar să îl defăimeze la Curtea voievodului Vasile al Moldovei și a voievodului Matei al Valahiei. Ce se întâmplă apoi? Voievozii intervin la Poartă și prin mijlocirea prietenilor și a banilor, reușiră să provoace înecarea lui Partenie. Ei puseră astfel capăt răutăților care se adunaseră în Sfânta Biserică a lui Hristos și obiceiurilor despotice nemiloase»⁶¹.

«Succesiunea» împăraților bizantini transmisă voievozilor Valahiei și Moldovei, impunea deci, cu deplină îndreptățire, ca ei să-și improprieze emblema imperială și vulturul bizantin bicefal. Ceea ce și făcură de fapt voievozii celor două țări române din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, care le aplicară, ca și predecesorii lor de altfel, pe multe dintre ctitoriile lor, obiecte de artă, cărți, mai ales grecești; acest fapt constituie încă și astăzi o mărturie de netăgăduit a acestei apropieri⁶². Evident, din cauza Porții, care nu putea să admită ca voievozii aflați sub suzeranitatea sa să fie «succesori» ai împăraților bizantini de odinioară, aceștia au fost nevoiți întotdeauna să ascundă titlul lor imperial în viața politică. Acesta a fost de altfel motivul pentru care titlul imperial al voievozilor români «nu a putut să fie niciodată afișat oficial, cu excepția domeniului vieții religioase și a relațiilor, atât de importante, cu Biserica care îl acorda, și care, putînd să folosească fără, prea multă considerație față de condițiile politice, îi dădea astfel, atât în ochii suveranilor care îl purtau, cât și a supușilor lor, semnificația și valoarea sa întreagă»⁶³.

III. Patriarhii ortodocși ai Răsăritului și voievozii.

1) Serviciile religioase săvîrșite pentru voievozi și familiile lor

În ceea ce privește patriarhii ortodocși ai Răsăritului, aceștia au manifestat în orice împrejurare considerația lor în privința voievozilor celor două țări române care se erijau în protectori, și mai ales «succesori» ai împăraților bizantini. Astfel, în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea, patriarhii și foștii patriarhi ortodocși ai Răsăritului, săvîrșeau în timpul șederii lor în Valahia și în Moldova, liturghii, botezuri, căsătorii, înmormîntări, pomeniri; ei sfințeau Sfîntul Mir și țineau predică în timpul marilor sărbători. Uneori totuși, ei se mulțumeau numai să asiste la serviciile religioase, fără a sluji ei înșiși, deși voievodul țării și familia sa erau prezenți.

Începînd cu cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, primul patriarh ortodox al Răsăritului, care a săvîrșit asemenea servicii religioase în țările române, a fost Macarie al Antiohiei. Acesta a săvîrșit în anul 1653, în biserica mînăstirii Barnovski⁶⁴ din Iași, liturghia din a patra duminică a Postului Paștilor, în prezența voievodului Vasile Lupu, acela care își luase singur «numele de împăratul Vasile Legistatorul»⁶⁵ și despre care patriarhul Dositei scria în *Istoria* sa că, «de la căderea

60. St. Runciman, *The Great Church in Captivity*, Cambridge, 1968, p. 201.

61. Dositei, *op. cit.*, p. 1175.

62. D. Ionescu, *Ideal and Representation. The Ideal of the Restoration of the Byzantine Empire during the Reign of Șerban Cantacuzino (1678—1688)*, în «Revue des Etudes Sud-Est Européennes», t. XII (1974), nr. 4, p. 527—530.

63. D. Năstase, *L'Heritage Impérial...*, p. 15.

64. În legătură cu biserica Barnovski din Iași a se vedea: N. Grigoraș, *Biserica Barnovski din Iași*, în «Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei», edit. Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, p. 279—283.

65. N. Iorga, *Byzance après Byzance...*, p. 167.

Constantinopolului, nici un împărat sau voievod nu a făcut atît bine tronului patriarhal de la Ierusalim»⁶⁶.

Patriarhul Macarie a săvîrșit Liturghia în anul 1653, împreună cu mitropolitul Moldovei, Varlaam (1632—1653), doi alți mitropoliți și un episcop, toți trei străini, care se găseau atunci la Curtea voievodului la Iași. Era vorba de mitropolitul de Sofia, mitropolitul grec Vlasie de Naupacta în Moreea și un episcop de Georgia⁶⁷. Anul următor, la 9 aprilie 1654, patriarhul Macarie luă parte, în Valahia, la înmormîntarea voievodului Matei Basarab, așa după cum istorisește Paul de Alep în notele sale de călătorie: «Noi ieșirăm îndată din Biserică pentru a lua parte la funeriile prințului Matei (...) în mijlocul curții palatului (...). Patriarhul l-a tîmîiat, a rostit rugăciunea de înmormîntare și celelalte rugăciuni (...)»⁶⁸. Faptul se găsește de asemenea consemnat în analele Cantacuzinilor «*Letopisețul Cantacuzinesc*», în felul următor: «Ei scoaseră trupul neînsuflețit al lui Matei Basarab din palat și îl depuseră în mijlocul curții, în prezența Prea Fericitului Macarie, patriarhul Antiohiei, a mitropolitului Ignățiu, a multor ierarhi și ieromonahi»⁶⁹.

În dimineața aceleiași 9 aprilie 1654, înaintea funeraliilor lui Matei Basarab, patriarhul Macarie asistase la ungerea noului voievod al Valahiei, Constantin Șerban (9 aprilie 1654—martie 1658)⁷⁰. Apoi, în aceeași luni dimineață, în prezența lui Macarie, boierii și înalții dregători ai țării au depus jurămint de credință lui Constantin Șerban⁷¹.

Cîteva zile după urcarea lui Constantin Șerban la tron, mai precis joi, 12 aprilie 1654, patriarhul Macarie a oficiat, la cererea voievodului, slujba sfințirii apei⁷² și l-a stropit pe voievod cu apă sfințită⁷³.

La 21 martie 1657, același patriarh Macarie al Antiohiei, a asistat la funeraliile Doamnei Bălașa, soția voievodului valah, Constantin Șerban. Inscripția în limba română⁷⁴ de la piatra mormintului⁷⁵ Doamnei Bălașa, aflată în biserica Sfînta Vineri din Tîrgoviște, vine să confirme prezența patriarhului: «Se întîmplă ca la funeraliile sale să fie prezent Prea Fericitul Macarie, patriarhul Antiohiei»⁷⁶. Trebuie totuși precizat că inscripția în română de pe piatra mormintului⁷⁷ semnalează numai prezența patriarhului la funeralii și data acestora, adică 21 martie 1657, fără a indica totuși în mod expres dacă Macarie a oficiat sau nu el însuși serviciul religios. Se poate totuși bănui că prezența patriarhului Macarie implica de asemenea și oficierea slujbei.

66. Dositei, *op. cit.*, p. 190.

67. B. Radu, *op. cit.*, t. XXIV (1976), fasc. 4, n. 119, p. 463—464.

68. *Ibidem*, p. 580—581.

69. *Istoria Țării Românești (1290—1690), Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p. 118.

70. B. Radu, *op. cit.*, t. XXIV (1976), p. 575—577. 71. *Ibidem*, p. 578—580.

72. *Ibidem*, p. 584—587. 73. *Ibidem*, p. 586.

74. Vezi textul inscripției în limba română la St. și G. Mețulescu, *Cîteva lămuriri în legătură cu cîitorul Catedralei Patriarhale*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXVI (1958), nr. 9, p. 846.

75. De notat că pe piatra funerară a Bălașei se află de asemenea alte două inscripții: una în slavonă și alta în greacă. (Vezi St. și G. Mețulescu, *op. cit.*, p. 843—844). Dar, inscripția în slavonă și cea în greacă sînt mult mai scurte decît cea în limba română și ele nu menționează deloc prezența patriarhului Macarie al Antiohiei la funeraliile Bălașei.

76. St. și G. Mețulescu, *op. cit.*, p. 846; N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, t. I, București, 1905, p. 110—111.

77. Data pietrei funerare a domniei Bălașa ar putea fi fixată între 17 februarie 1658 și începutul lunii august a aceleiași an. (Vezi St. și G. Mețulescu, *op. cit.*, p. 851—852).

Patriarhul Macarie al Antiohiei a oficiat în același an, 1657, botezul Doamnei Nedelea, a doua soție a voievodului Constantin Șerban, care, fiind de origine caucaziană, nu era încă botezată⁷⁸. El a săvârșit de asemenea în anul 1657 căsătoria lui Șerban Constantin cu aceeași Nedelea.

După mai puțin de două luni de la data alegerii ca voievod al Valahiei a lui Mihnea III Radu (martie 1658—nov. 1658), acesta ceru patriarhului Macarie, care se afla atunci în Valahia, să-l încoroneze. Și astfel, la 30 mai 1658, ziua Cincizecimii, în timpul unei ceremonii «foarte solemne»⁷⁹, după cum notează Paul de Alep, Macarie îl încoronă pe Mihnea «cu coroana domniei, conform ritualului prescris în marele evhologiu imperial și cu binecuvîntarea care se da împăraților...»⁸⁰. După mărturia aceluiași Paul de Alep, coroana, făcută la Constantinopol și cumpărată de Mihnea, avea baza «brodată în fir de aur și (...) era împodobită (...) cu tot felul de pietre prețioase»⁸¹. Paul de Alep a ținut chiar să precizeze în notele sale de călătorie, că Mihnea a fost încoronat cu coroana imperială «în locul căciulii din blană de zibelină care era purtată de către voievozii predecesori ai săi»⁸². Între altele, cu prilejul acestei încoronări solemne celebrată de Macarie, Mihnea purta «o centură ornată, un hanger argintat și un sceptru aurit»⁸³ și el a fost înveșmîntat de către patriarh «cu o mantie de voievod»⁸⁴. Mihnea vroia să îl imite astfel pe marele voievod al Valahiei Mihai Viteazu (1593—1601), care în anul 1600 reușise să unească pentru înființarea într-un singur stat centralizat cele trei țări române, adică, Valahia, Moldova și Transilvania.

Trebuie relevat încă un fapt, și anume atenția deosebită manifestată de către Macarie al Antiohiei în timpul șederii sale în Valahia față de ctitoriile voievozilor țării, după cum o demonstrează vizita sa făcută în toamna anului 1657 la biserica lui Constantin Șerban din București, care era în construcție; biserica avea să devină catedrala mitropolitană a Valahiei și să rămână astfel pînă în anul 1925, dată la care ea a devenit catedrală patriarhală.

Cu ocazia vizitei sale la fundația ctitoriei lui Constantin Șerban, patriarhul Macarie a binecuvîntat apa, și, după cum semnaleză Paul de Alep în jurnalul său de călătorie, a stropit pe voievod conform tradiției ortodoxe: «Actualul voievod (Constantin Șerban) se ocupa cu construcția unei minăstiri mari cu o biserică măreață și splendidă (...). Noi am binecuvîntat apa sfințită în aceasta, ea nefiind încă terminată; și Prea Fericirea Sa (Mactie), l-a stropit, conform obiceiului; (biserica) fusese (pînă atunci) nelirnosită. Ea a fost închinată Sfinților Constantin — care este numele ctitorului — și Elena»⁸⁵.

Cînd în luna martie a anului 1658 luă sfîrșit domnia lui Constantin Șerban ca voievod al Valahiei, construcția ctitoriei a fost continuată de succesorul său la tron, Mihnea. Totuși, înainte de a sfîrși construirea bisericii, noul voievod ceru patriarhului Macarie să o sfințească. Într-adevăr, în duminica Tuturor Sfinților din anul 1658, patriarhul Macarie, înconjurat de ierarhi și de o mare adunare a clerului local, precum și de o mulțime imensă de credincioși⁸⁶ săvîrși Sfînta Liturghie, în cursul

78. P. P. Panaitescu, *Pribeția lui Constantin Șerban Basarab și a lui Ștefan Petriceicu și testamentele lor*, în «Memoriile secțiunii istorice», Academia Română, t. XXI, Mem. 15, 1939, p. 398.

79. *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, București 1976, p. 262.

80. *Ibidem*, p. 262—263. 81. *Ibidem*, p. 263. 82. *Ibidem*, p. 264.

83. *Ibidem*, p. 263. 84. *Ibidem*, p. 264.

85. *Călătoriile patriarhului Macarie, 1653—1658*, ed. E. Cioran, București, 1900, p. 206—207.

86. Vezi N. Șerbănescu, *Scurt istoric al Catedralei Patriarhiei Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXVI (1958), nr. 9, p. 828—830.

căreia sfinți biserica. Paul de Alep, care a participat la această ceremonie alături de patriarhul Macarie, notează în memoriile sale următoarele amănunte: «El (Mihnea) tocmai terminase construcția minăstirii lui Constantin Voievod, așezată în acest oraș (București); el îl însărcină pe marele dregător al Curții să se îngrijească de pregătirea a tot ce era de trebuință tirnosirii. El îl rugă de asemenea, în această privință, pe Prea Fericitul Părinte Patriarh (Macarie), și după ce ne-am pregătit, am mers la minăstire în duminica Tuturor Sfinților. Noi ne-am înveșmântat, și Voievodul sosi în ținută de mare gală, cu mare alai. La intrarea lui s-a început rugăciunea și procesiunea aducerii moaștelor Sfinților din biserica situată mai jos (Sf. Ecaterina), aranjate în racla lor, pusă pe capul patriarhului nostru. Voievodul merse alături de el, pînă cînd am ajuns în noua biserică; mai întii am înconjurat-o și apoi am intrat în ea și am săvîrșit orînduiala obișnuită a tirnosirii»⁸⁷.

Tot ceea ce notează Paul de Alep în memoriile sale de călătorie privitor la tirnosirea bisericii, evidențiază faptul cu care patriarhul l-a primit pe voievodul Mihnea. Erau într-adevăr, faptul și onorurile acordate altădată de către patriarhii Răsăritului la intrarea împăraților bizantini într-o biserică.

Voievodul Șerban Cantacuzino al Valahiei aspira la eliberarea popoarelor ortodoxe din Balcani și făcea chiar proiecte militare anti-otomane. Pentru ca proiectele sale să se materializeze, el s-a orientat mai întii către Habsburgi, și apoi, la sfîrșitul domniei sale, către Rusia, în așteptarea unui ajutor militar. În mare măsură, această solicitare adresată de Șerban țarului era rezultatul indemnurilor făcute voievozilor de către patriarhii greci, Dionisie IV Seroglanos al Constantinopolului și Dositei al Ierusalimului. Cei doi patriarhi aveau de altfel o influență foarte mare asupra lui Șerban Cantacuzino.

Arhimandritul Isaia, egumen al minăstirii Sfîntul Pavel⁸⁸ de la Muntele Athos, sosit la Moscova la sfîrșitul lunii decembrie 1687 sau la începutul anului 1688, confirmă de altfel rolul jucat în această chestiune de către fostul patriarh al Constantinopolului, Dionisie IV Seroglanos. Isaia declara la Moscova, «că el fusese trimis acolo de către Șerban Cantacuzino, ca și de către fostul patriarh al Constantinopolului, Dionisie, și de către mitropolitul Teodosie al Valahiei»⁸⁹ (25 apr. 1668—înainte de 24 iunie 1672; 26 aprilie 1679—27 ianuarie 1708). Ba mai mult, arhimandritul Isaia aducea la Moscova o scrisoare din partea lui Dionisie, în care acesta îl recomanda pe Șerban Cantacuzino autorităților rusești, drept «protector al creștinilor din Balcani»⁹⁰.

În ziua de 29 octombrie 1688 avu loc la București, atunci capitala Valahiei, înscăunarea voievodului Constantin Brîncoveanu. La acest eveniment a fost prezent însuși Dionisie IV Seroglanos, pe atunci proin-patriarh al Constantinopolului⁹¹. De

87. *Călătoriile patriarhului...*, p. 243—244.

88. Vezi S. Anuichi, *Relații bisericești româno-sirbe din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. XCVII (1979), nr. 7—8, p. 892.

89. I. Radonici, *Situațiunea internațională a Principatului Țării Românești în vremea lui Șerban Cantacuzino (1678—1688)*, în «Analele Academiei Române». Memoriile secțiunii istorice, seria a doua, vol. XXXVI (1913—1914).

90. C. Velichi, *România și renașterea bulgară*, București, 1980, p. 35.

91. V. Cândea, *Les Bibles grecque et roumaine de 1687—1688 et les visées impériales de Șerban Cantacuzano*, în «Balkan Studies», t. X (1969), nr. 2, p. 374, n. 58. Trebuie precizat faptul că, la 29 octombrie 1688, Dionisie nu mai era patriarh al Constantinopolului. Dionisie al IV-lea Seroglanos înceta într-adevăr a fi patriarh de Constantinopol în luna octombrie 1687 și nu își reluă efectiv tronul patriarhal decît în luna august 1693; el a rămas în scaun pînă în aprilie 1694.

altfel, acest patriarh⁹² este cel care a citit rugăciunile la intronizarea lui Constantin Brîncoveanu⁹³ și l-a încoronat pe acesta voievod al Valahiei în catedrala mitropolitană⁹⁴ în aceeași zi a alegerii sale, adică 29 octombrie 1688.

Fostul patriarh al Constantinopolului, Dionisie Seroglanos, nu putea să lipsească nici de la funeraliile voievodului Șerban Cantacuzino, mort în ajunul alegerii și încoronării succesorului său, Constantin Brîncoveanu. Cu atât mai mult, el a fost prezent la serviciul funerar al Domniței Smaranda⁹⁵, fiică a lui Șerban Cantacuzino, la data de 8 mai 1688⁹⁶. Mai mult, cu prilejul înmormintării lui Șerban, fostul patriarh trebuia să rămână în capitala Valahiei nu numai pentru că Cantacuzino era rudă a sa, dar și pentru faptul că îi fusese protector, ajutându-l foarte mult să ocupe tronul patriarhal al Constantinopolului, atât în anul 1682, cât și în 1686.

Puțin timp după moartea lui Șerban Cantacuzino, patriarhul Dionisie al Constantinopolului și cel al Ierusalimului, Dositei, scriseră o epistolă de iertare pentru voievodul valah defunct, în care ei precizau textual: «Am iertat fiului nostru spiritual răposat de fericită amintire, domnul Șerban, voievod al întregii Valahii, toate greșelile săvârșite de acesta ca om (...)»⁹⁸.

După părerea lui Nicolae Iorga, scrisoarea de iertare acordată de către cei doi patriarhi a fost scrisă «după octombrie 1688»⁹⁹. Scrisoarea nu dezvăluie numele patriarhului de Constantinopol, dar s-ar părea că este vorba de Calinic II¹⁰⁰.

Una dintre cele mai mari personalități ale patriarhilor ortodocși ai Răsăritului, în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea, a fost Dositei al Ierusalimului. În timpul lungilor sale șederi în Valahia și Moldova, acest Dositei a rostit predici cu ocazia marilor sărbători și a săvârșit diferite servicii religioase, singur, sau însoțit de ierarhi locali și străini, dintre cei aflați în trecere sau stabiliți pentru o perioadă de vreme în cele două țări române. Astfel, în anul 1670, el a săvârșit la București sfințirea Sfântului Mir, în prezența voievodului Valahiei, a ierarhilor, a înalților demnitari și a numeroși preoți. De aici a rezultat un conflict cu patriarhul Constantinopolului, Metodie III (5 ianuarie 1668—începutul lui martie 1671), care considera acest rit al sfințirii Sfântului Mir ca fiind prerogativa sa prin excelență. Totuși începând de la sfârșitul secolului al XVI-lea, patriarhii Alexandriei, Antiohiei, apoi în secolul al XVII-lea, cei ai Ierusalimului și ai Rusiei, au contestat patriarhului Constantinopolului această prerogativă exclusivă și au început, și ei, să sfințească Sfântul Mir.

92. Despre persoana acestui patriarh vezi: P. S. Năsturel, *Contribuții la viața lui Ioan Carjiol în legătură cu biserica românească*, în «Mitropolia Olteniei», X (1958), nr. 7—8, p. 511—527; M. M. Braniște, *Patriarhi de Constantinopol prin Țările Române în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, în «Mitropolia Olteniei», X (1958), nr. 1—2, p. 53—59; P. S. Năsturel, *Denys in Mousselimès ex-Patriarche de Constantinople*, în «Δελτίον τῆς ιστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος», t. XIII (1959), p. 417—419; Idem, *Piatra de mormânt a patriarhului Constantinopolului Dionisie al IV-lea (1696)*, în «Valahica», t. I (1969), Tirgoviște, p. 173—177.

93. P. S. Năsturel, *Piatra de mormânt...*, p. 175—176.

94. R. Greceanu, *Cronica anonimă despre Brîncoveanu...*, p. 89.

95. Smaranda, care a murit la câteva luni după căsătoria sa cu Grigore Băleanu, a fost înmormintată în minăstirea Cotroceni din București.

96. *Letopisețul Cantacuzinesc*, în «Cronicari munteni», ed. II, București, 1973, p. 56.

97. Al. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungro-Vlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte biserici ortodoxe: a) de la întemeiere pînă la 1800*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 70, p. 924.

98. E. Hurmuzaki—N. Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XIV/1 (1320—1716), București, 1915, p. 268.

99. *Ibidem*.

100. I. Dură, *op. cit.*, p. 55.

Patriarhul Dositei menționează în *Istoria* sa sfințirea Sfintului Mir la București în anul 1670: «Prin inspirație divină cei din Valahia au fost de asemenea determinați să prepare Sfântul Mir; și astfel, ajutați de comunitate și asistați de voievod, ierarhi, demnitari și numeroși preoți, noi am preparat o cantitate cam de 210 litrii de Mir, până l-am sfințit»¹⁰¹. Și Dositei ținea încă să precizeze în aceeași lucrare că Sfântul Mir sfințit de el la București în anul 1670 «a fost distribuit de asemenea creștinilor care locuiau în Ungaria»¹⁰², și în împrejurimile fluviului Dunărea»¹⁰⁴.

În ziua de 29 iunie 1673, patriarhul Dositei a participat împreună cu mitropolitul moldovean Dosoftei (iulie 1671—febr. 1674; înainte de 10 mai 1675—sept. 1686) la sfințirea minăstirii Cetățuia din Iași, ctitorie a voievodului Gheorghe Duca (ap. 11 sept. 1665—ap. 21 mai 1666; ap. 8 nov. 1668—10 august 1672; ap. 28 nov. 1678—25 dec. 1683). La sfârșitul slujbei, Dositei a rostit o predică, care, conform unui manuscris, a fost susținută «în ziua de 29 iunie 1673 la Iași, în minăstirea voievodului Duca, în prezența soției voievodului Ștefan Petriceicu (...)»¹⁰⁵.

Cînd patriarhul Dositei săvîrșea Sfînta Liturghie, în Moldova ca și în Valahia, ținea deseori predici, după cum o confirmă el însuși în însemnările din diferite manuscrise: «În anul 1680, la București, cu prilejul sărbătorii Bunei Vestiri, în timpul domniei lui Șerban Voievod», sau «pe data de 7 octombrie 1686 în Valahia, la Cotroceni»¹⁰⁶.

În ziua de 6 noiembrie 1692, la București, Dositei a fost chiar naș la căsătoria uneia dintre fiicele voievodului valah Constantin Brîncoveanu cu Radu Iliș. Într-un manuscris păstrat la Biblioteca patriarhală din Ierusalim, este menționat în legătură cu acest eveniment că: «Pe data de 6 noiembrie 1692 a avut loc căsătoria lui Radu Iliș cu fiica lui Constantin, voievod al întregii Ungrovlahii. Am fost prezenți în calitate de naș; se găsea acolo deasemenea excelența sa dragomanul Alexandru»¹⁰⁷ reintors de la Belgrad»¹⁰⁸.

101. P. Menevisoglu, Τὸ Ἅγιον Μύρον ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ Ἰδία κατὰ τὰς πηγὰς καὶ τὴν πρᾶξιν τῶν νεωτέρων Χρόνων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Tesalonic, 1972, p. 145; Dositei, *op. cit.*, p. 1212; Episcopul Macarie, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, Paris 1860, p. 429; L. Petit, *Du pouvoir de consacrer le Saint-Chrême*, în «Echos d'Orient», t. III (1899—1900), p. 5; Pierre Hiérom, *Notes d'écclésiologie Orthodoxe. Le Patriarche Occuménique et les Eglises Orthodoxes autocéphales*, în «Irenikon», X, (1933), nr. 1, p. 432, n. 2. 102. Dositei, *op. cit.*, p. 1212.

103. Fără îndoială, patriarhul Dositei se referea la Transilvania, unde locuiau creștini ortodocși români, și nu la Ungaria propriu-zisă, care era protestantă și catolică. 104. Dositei, *op. cit.*, p. 1212.

105. A. Papadopoulos—Kerameus, Ἱεροσολυμιτικῆ βιβλιοθήκη, t. IV, Bruxelles, 1963, p. 237. 106. *Ibidem*.

107. Este vorba de Alexandru Mavrocordat care a fost mare dragoman al Porții, între anii 1673—1709. El a obținut această poziție îndeosebi datorită cunoașterii mai multor limbi, pe care el și le însușise la Colegiul grec din Roma (Cf. A. Fyrgos, *Catalogo Cronologico degli alunni e dei condottori del Pont. Collegio greco in Roma (1576—1664)*, în «Bolletino della Badia Greca di Grottaferrata (Roma)», t. XIII (1979), fasc. 2, p. 140). Demnitatea de mare dragoman al Porții corespunde actualului post de subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe (cf. B. Th. Stavridis Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Atena, 1967, p. 12). Totuși, după părerea lui N. Camariano, marele dragoman, care făcea parte din Divan și participa la toate reuniunile diplomatice ale Porții, avea «gradul de ministru» (*Alexandre Mavrocordato, Le Grand Dragoman. Son activité diplomatique (1673—1709)*, Tesalonic, 1970, p. 25). Este interesant de reținut faptul că începînd cu anul 1661, cînd această demnitate a fost deținută de Nikoussios, pînă la revoluția greacă din anul 1821, postul a rămas, cu excepția unor scurte perioade de timp, privilegiul exclusiv al grecilor din Fanar.

108. Papadopoulos—Kerameus, *op. cit.*, p. 144.

Cinci ani mai târziu, în anul 1697, patriarhul Dositei a săvârșit căsătoria unei alte fete¹⁰⁹ a voievodului Constantin Brîncoveanu, Ilînca¹¹⁰ cu fiul lui Alexandru Mavrocordat¹¹¹, numit Scarlat. De această dată, ceremonia a avut loc la Curtea de Argeș, una dintre vechile capitale ale Valahiei.

În ziua de 17 martie 1693, doi patriarhi și doi foști patriarhi au săvârșit slujba înmormintării voievodului moldovean Constantin Cantemir (15 iunie 1685—18 martie 1693) la Iași. Este vorba de patriarhii Gherasim al Alexandriei (1688—1710) și Dositei al Ierusalimului și de foștii patriarhi Neofit al Antiohiei (1672—1682) și Iacob al Constantinopolului¹¹². Serviciul religios al înmormintării a avut loc în biserica domnească Sfântul Nicolae din Iași¹¹³.

Fiul lui Constantin Cantemir, Dimitrie, a avut cinstea, două zile după înmormintarea tatălui său, de a vedea prezenți la ceremonia întronizării sale pe aceiași patru înalți prelați¹¹⁴. De altfel, doi dintre ei au săvârșit și ungerea lui Dimitrie Cantemir ca voievod al Moldovei (19 martie 1693—8 aprilie 1693). Însuși acesta din urmă confirmă evenimentul în lucrarea sa *Descriptio Moldaviae*, fără a cita totuși numele celor doi patriarhi ortodocși răsăriteni¹¹⁵.

Fostul patriarh al Constantinopolului, Iacob, a săvârșit în anul 1693 la Iași căsătoria lui Constantin Duca, voievod al Moldovei (8 aprilie 1693—8 decembrie 1695; 14 septembrie 1700—15 iunie 1703), cu Maria, fiică a voievodului Valahiei, Constantin Brîncoveanu¹¹⁶; și aproape cu siguranță, în anul 1696, cea a voievodului moldovean Antioh Cantemir (8 decembrie 1695—14 septembrie 1700) cu fiica lui Dumitrașcu Ceaurul. Această cvasi-certitudine se datorează faptului că cele două căsătorii au fost săvârșite în biserica Mînăstirii Golia din Iași, unde el era egumen, atît în anul 1693, cît și în 1696¹¹⁷. Contrariul este cu atît mai puțin acceptabil, întrucît fostul patriarh a devenit egumen prin hotărîrea voievozilor Moldovei, sau, cel puțin, cu consimțămîntul lor. Nu ar fi exclus faptul ca același egumen să fi asistat la deshumarea voievodului Moldovei, Gheorghe Duca, în anul 1693. Într-adevăr, el nu ar fi putut să lipsească de la deshumarea defunctului, cu atît mai mult cu cît fiul acestuia, Constantin Duca, era voievodul țării. Gheorghe Duca murise pe data de 24 martie 1685 la

109. N. Camariano, *op. cit.*, p. 15, n. 5.

110. A treia fiică a voievodului Constantin Brîncoveanu, domnița Bălașa, a fost chiar onorată la căsătoria ei, în luna octombrie a anului 1708, de doi patriarhi ortodocși ai Răsăritului. Unul a fost patriarhul Gherasim al Alexandriei, care a săvârșit taina căsătoriei, celălalt, Hrisant al Ierusalimului (1707—1731) — neoptul și succesorul lui Dositei — participă în calitate de naș (vezi Radu vel logofăt Greceanu, *Viața lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, ed. Ștefan D. Greceanu, București, 1906, p. 185. De altminteri Patriarhul Gherasim al Alexandriei, binecuvînta anul următor (20 februarie 1709) căsătoria lui Ștefan, fiul lui Constantin Brîncoveanu, în palatul voievodal la București (vezi vel Logofăt Greceanu, *op. cit.*, p. 187—188).

111. În legătură cu familia Mavrocordaților, vezi indeosebi D. Sk. Scutza, *Les familles princières grecques de Valachie et de Moldavie*, în «Symposium. L'époque phanariote...», p. 243.

112. I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1980, p. 104; D. Ionescu, *Αἱ ὀλέσεις τῶν Ρουμανικῶν Χωρῶν μετὰ τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, ἰν «Ἐκκλησιαστικὸς φάρος»*, t. LVI (1974), p. 85. 113. I. Neculce, *op. cit.*, p. 104.

114. Idem, *Cronica*, ed. Alexandru Popovici, Craiova, 1942, t. I, p. 144; D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae — Descrierea Moldovei*, trad. G. Pascu, București, 1923, p. 66; I. Minea, *Dimitrie Cantemir, Omul-Scriitorul-Domnitorul*, Iași, 1926, p. 344—345.

115. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, trad. Gheorghe Guțu, București, 1973, p. 143. 116. I. Neculce, *Letopisețul...*, p. 108.

117. C. Turcu, *Biserica Golia din Iași*, în «Monumente istorice...», p. 304.

Lwov, în regatul Poloniei și fusese înmormântat în minăstirea stavropighie moldo-venească din acest oraș¹¹⁸; rămășițele sale au fost repatriate în Moldova de către fiul său în anul 1693 și depuse într-una din ctitoriile sale, minăstirea Cetățuia¹¹⁹.

La 1 martie 1698, fostul patriarh Iacob al Constantinopolului a cinstit prin prezența sa lucrările Sfatului domnesc prezidat de către voievodul Antioh Cantemir¹²⁰. Mort la Iași doi ani mai târziu (martie 1700), el (Iacob) a fost înmormântat la minăstirea Golia.

Ultimul act săvârșit de către patriarhii Răsăritului privitor la voievozii celor două țări române, în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea, a fost emiterea unei scrisori de iertare a voievodului Moldovei, Constantin Cantemir, în luna august 1698 de către Calinic al II-lea al Constantinopolului și Dositei al Ierusalimului¹²¹.

2. Întărirea hotărârilor luate de către voievozi cu privire la ierarhii ortodocși din țările lor.

Dacă voievozii Valahiei și Moldovei epocii impuneau sau destitueau pe patriarhii ortodocși ai Răsăritului, ei puteau bineînțeles, cu atât mai ușor, să procedeze la fel cu mitropoliții și ceilalți ierarhi din propria lor țară. Cu atât mai mult cu cât în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea, ierarhii ortodocși din Valahia și Moldova au fost toți români, cu singura excepție a episcopului de Râmnic, Ignatie, numit de altfel Grecul (1657—1668). Între altele, mitropoliții valahi și moldoveni, ca și toți ceilalți episcopi din cele două țări române, își primeau decretul de investitură din partea voievozilor, în vreme ce toți ceilalți ierarhi ortodocși ai imperiului otoman, inclusiv patriarhii, primeau după alegerea lor «beratul» — adică decretul de investitură, din partea sultanului. Voievodul și Biserica sa aduceau la cunoștință patriarhului Constantinopolului numele fiecărui mitropolit ales în țara lor. Drept răspuns, patriarhul Constantinopolului confirma prin binecuvântarea sa pe noul ales în funcție. Într-adevăr, mărturia contemporanului epocii, Dimitrie Cantemir, ne informează că: «patriarhul nu poate sub nici o formă să-l contrazică pe voievod, ci dimpotrivă, trebuie să-i îndeplinească pe deplin voința»¹²².

De fiecare dată când mitropoliții Valahiei și Moldovei erau în dezacord politic cu voievozii lor, sau împărțeau păreriile adversarilor politici ai acestora, ei erau înlăturați fără drept de apel de la scaunul mitropolitan și înlocuiți printr-un om de încredere, adept al voievodului. Această schimbare trebuia totuși să fie ratificată de către patriarhul Constantinopolului, sub jurisdicția canonică a căruia se găsea Biserica Ortodoxă a celor două țări române și căruia voievozii trebuiau în consecință să li se adreseze în această privință. Este interesant de constatat că în timpul întregii perioade a celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea, și chiar mai înainte, patriarhii Constantinopolului aprobau hotărârile luate de către voievozi privitor la diverși mitropoliți ai țărilor lor, fără a solicita nici cea mai mică informație asupra

118. I. Nestor, *Un român iscoadă la 1683 în tabăra regelui Sobieski, la Viena*, în «Memoriile secțiunii...», t. XII, (1932), p. 73.

119. N. Grigoraș, *Minăstirea Cetățuia*, în «Monumente istorice...», p. 326.

120. I. Nestor, *Contribuții la relațiunile...*, p. 205; M. Păcurariu, *Contribuții la istoria...*, p. 55.

121. Papadopoulos-Kerameus, *Documente private...*, p. 389—390.

122. D. Cantemir, *op. cit.*, p. 353.

cazului situației respective. De altminteri, se întâmpla adeseori ca voievozii să se lipsească de a le cere aprobarea măsurilor luate privind mitropolitiile sau simplii episcopi ai țării lor. Dar, chiar și în acest caz, patriarhul Constantinopolului nu-și dădea silința să deschidă o anchetă.

Evident, patriarhii Constantinopolului au fost determinați să aibă această atitudine de teama de a nu pierde privilegiile de ordin economic ale țărilor române, și, chiar propriul lor scaun. Dar s-ar putea cu greu susține că ei apărau în acest fel justiția bisericească. Este totuși adevărat că într-un număr mare de situații, patriarhii Constantinopolului schimbau hotărârea lor primă referitoare la soarta unui mitropolit sau episcop al vreunui din cele două țări române, de îndată ce voievodul care o solicitase murea sau era înlăturat de la tron. În fine, este lesne de înțeles că patriarhii Constantinopolului acționau astfel din motive de conjunctură politică, economică și ecleziasitică.

S-ar putea cita mai multe exemple ale acestei proceduri de-a lungul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea, atât în Valahia, cât și în Moldova. Astfel, în anul 1653, voievodul Valahiei, Matei Basarab l-a înlocuit pe mitropolitul țării, Ștefan¹²³ (1648—1653), care nu împărtășea vederile sale politice, ci, dimpotrivă, pe cele ale adversarilor săi, cu episcopul de Rimnic, Ignatie¹²⁴ (1653—1656). Alegerea lui Matei Basarab nu era deloc întâmplătoare, întrucât Ignatie fusese omul său de încredere încă înainte de a se fi urcat pe tronul Valahiei. Este într-adevăr Ignatie cel care — atunci simplu preot — l-a ajutat pe Matei Basarab să ia puterea în anul 1632 și i-a mijlocit relațiile cu puternicul pașă, Abaza de Rusciuc¹²⁵. Matei Basarab s-a adresat pe data de 12 iulie 1653 patriarhului Constantinopolului, Ioannikios II (1648—1648; 1651—1654; 1655—1656) cerându-i să aprobe înlăturarea lui Ștefan din Scaunul mitropolitan și înlocuirea sa cu Ignatie. Voievodul justifica solicitarea sa spunând că mitropolitul Ștefan era «perfid din naștere» și «în relații cu răzvrătiții»¹²⁶, și că el îl înlăturase «din scaunul său pentru a putea sălășlui în minăstirea lui»¹²⁷. Ștefan a trebuit într-adevăr să locuiască la minăstirea Tismana din 1653 până la sfârșitul anului 1655. Nu numai că patriarhul Constantinopolului a aprobat înlăturarea lui Ștefan și urcarea lui Ignatie pe scaunul mitropolitan al Valahiei, dar el l-a și lipsit pe întiul de demnitatea sa de ierarh și l-a trimis ca simplu călugăr în minăstirea sa¹²⁸; toate acestea fără nici o anchetă! Aprobarea destituirii lui Ștefan și numirea lui Ignatie a fost transmisă în Valahia de către mitropolitul Macarie al Silistrei «epitrop și exarh patriarhal»¹²⁹.

Cu toate acestea, către sfârșitul anului 1655, succesorul lui Matei Basarab, Constantin Șerban, l-a repus pe Ștefan pe scaunul mitropolitan după ce l-a înlăturat pe mitropolitul numit de predecesorul său, adică Ignatie, «un bătrîn venerabil, cunoscător

123. În legătură cu mitropolitul Ștefan, a se vedea: R. Crețeanu, *Un egumen al Tismanei: Mitropolitul Ștefan al Ungrovalahiei*, în «Mitropolia Olteniei», t. XXIX (1977), p. 119—139.

124. Despre Ignatie, episcop și mitropolit, a se vedea: N. Șerbănescu, *Episcopii Rîmniceului*, în «Mitropolia Olteniei», XVI (1964), nr. 3—4, p. 184, și bibliografia.

125. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 54.

126. Acești răsculați erau mercenari. Referitor la răzmerița lor din anul 1633, vezi: P. Cernovodeanu, *Răscoala seimenilor și dorobanșilor din București la 1655, București*, 1961; L. Demény, *Răscoala seimenilor sau răscoala populară? 1655, București*, 1968.

127. E. Hurmuzaki, N. Iorga, *Documente privitoare...*, t. XIV/1, p. 195—196, n. 275.

128. *Ibidem*, p. 196—197, n. 276. 129. *Ibidem*.

al limbilor turcă, persană, greacă și valahă»¹³⁰, după cum ne semnalează Paul de Alep în notele sale de călătorie.

Succesorul mitropolitului Ștefan, decedat pe data de 25 aprilie 1668, a fost Teodosie, ales în ziua de 20 mai a aceluiași an. Din nefericire, după patru ani, în anul 1672, Teodosie s-a văzut și el, la rîndul său, înlăturat din scaunul mitropolitan și exilat la mînăstirea Tismana de către voievodul Grigore Ghica care îl acuza (pe bună dreptate) de susținerea adversarilor săi politici, adică a boierilor Cantacuzini. O dată cu «depunerea» lui Teodosie¹³¹, Grigore Ghica îl urcă la 14 iunie 1672 în scaunul mitropolitan al țării pe Dionisie, egumen al mînăstirii Radu Vodă din București¹³². Dar Dionisie nu a rămas decît cîteva luni în această demnitate, deoarece a murit către sfîrșitul anului. Și astfel, episcopul Rîmnicului, Varlaam, l-a înlocuit la data de 24 decembrie 1672 (sfîrșitul anului 1670—24 decembrie 1672). Mai mult, voievodul Grigore Ghica întemeie în timpul verii anului 1672¹³³ o nouă episcopie în Valahia (în regiunea Mehedinți — cu reședința la Strehaia)¹³⁴, și numi în fruntea acesteia pe Daniel care era, se pare, prietenul său¹³⁵. Această inițiativă a fost luată de către Grigore Ghica fără consimțămîntul patriarhului Constantinopolului. Dar, episcopia de Strehaia nu a avut decît o existență efemeră, deoarece voievodul Șerban Cantacuzino, la scurt timp după suirea sa la tron, a desființat-o și el din proprie autoritate, fără îndoială fiindcă fusese fondată de către un dușman al familiei sale.

Mitropolitul Varlaam avea să suporte la rîndul său aceleași măsuri arbitrare și autoritate ca și predecesorii săi, pentru că o dată Cantacuzinii urcați la tronul Valahiei în noiembrie 1678, reprezentantul lor, voievodul Șerban Cantacuzino l-a înlăturat pentru a-l reintrona în scaunul mitropolitan al țării, la 26 aprilie 1679, pe Teodosie (care a rămas aici pînă la moartea sa, în ziua de 27 ianuarie 1708). Șerban Cantacuzino ținu să dea un caracter canonic numirii lui Teodosie și se adresă în acest scop patriarhului Dionisie al Constantinopolului, care era de altfel o rudă mai îndepărtată a sa. Patriarhul răspunse fără șovăire¹³⁶ voievodului și trimise pe mitropolitul Anania de Maronia și pe marele logotet Ioan Kariophillis la București, capitala Valahiei, cu misiunea de a-l repune pe Teodosie în scaunul mitropolitan. La 13 aprilie 1679, Kariophillis a sosit la București și două zile mai tîrziu, pe data de 15 a aceluiași luni, s-a convocat un sinod în palatul mitropoliei. La acest sinod au participat ierarhi

130. B. Radu, *Avant propos, à Paul d'Alep...*, t. XXIV (1976), fasc. 4, n. 119, p. 527.

131. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 71.

132. H. G. Patrinelis, Διονύσιος Ἰβηρίτης μεταφραστής τῆς «Χρονογραφίας τοῦ Δωροθέου» εἰς τὴν ρωσικὴν καὶ μητροπολιτικὴν Οὐγγροβλαχίας, in Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, t. XXXII (1963), p. 317. Dionisie vine din Muntele Athos în Valachia, probabil în anul 1670. În orice caz, Dionisie semnează actele în calitate de egumen al Mînăstirii Radu Vodă din București, închinată mînăstirii atonite Ivirion la data de 23 iunie 1671. Cel puțin așa se găsește în actele cunoscute pînă în prezent (vezi N. Șerbănescu, *Mitropolia Ungrovalahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 781.

133. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 169.

134. Referitor la episcopia din Strehaia, vezi: N. Șerbănescu, *Despre Episcopia Strehaiei*, în «Mitropolia Olteniei», VI (1954), nr. 9—10, p. 488—510; idem, *Documente despre Episcopia Strehaiei*, în «Mitropolia Olteniei», VI (1954), nr. 11—12, p. 683—688; idem, *Noi mărturii despre Episcopia Strehaiei și episcopul ei Daniil*, în «Mitropolia Olteniei», XIII (1961), nr. 1—4, p. 71—79.

135. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 169.

136. Scrisoarea a fost publicată de Nicolae Iorga. *Cîteva știri nouă relative la legăturile noastre cu biserica Constantinopolitană în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, în «Analele Academiei Române», Memoriile secțiunii istorice, seria a doua, t. XXXVIII (1915—1916), p. 6—8.

ortodocși din țările vecine mitropolitului Varlaam, cei doi reprezentanți ai patriarhiei Constantinopolului, ierarhi străini care se aflau atunci în capitală, egumeni ai mănăstirilor valahe, demnitari ai aparatului de Stat și mitropolitul depus, Teodosie. După cum era lesne de presupus, sinodul l-a readus în scaunul mitropoliei Valahiei pe Teodosie ¹³⁷.

Moldova trăia în același moment peripeții asemănătoare. Astfel, după ce s-a suit la tronul țării, voievodul Ștefan Lupu (21 nov. 1659—17 ian. 1661) l-a detronat din propria autoritate pe mitropolitul Ghedeon (1653—1659; 1664—1671) spre sfârșitul anului 1659 ¹³⁸. Acesta din urmă fusese numit mitropolit al țării de către voievodul Gheorghe Ștefan (9 aprilie 1653—28 aprilie 1653; 8 iulie 1653—3 martie 1658), adversarul și succesorul lui Vasile Lupu, tatăl lui Ștefan. Voievodul Ștefan Lupu numi în scaunul mitropolitan al Moldovei pe episcopul Sava (sfârșitul anului 1659 — înainte de 6 martie 1660). În ceea ce privește pe patriarhul Constantinopolului, acesta nu a manifestat nici cea mai mică dezaprobare față de actele arbitrare ale voievodului Ștefan Lupu. Dar, îndată după moartea lui Sava, la 5 ianuarie 1664, voievodul Eustratie Dabija (ap. 11 sept. 1661—ap. 21 mai 1666) readuse din proprie inițiativă pe Ghedeon la scaunul mitropoliei țării. Și de această dată, Ghedeon a rămas în scaun pînă la începutul lunii iulie 1671 ¹³⁹.

Succesorul lui Ghedeon, marele umanist și poliglot Dosoftei, care a urcat pe scaunul mitropolitan în luna iulie 1671, avea să cunoască aceleași tracăsări din partea voievozilor moldoveni. După înfrîngerea polonezilor de către otomani în anul 1674, Dosoftei l-a urmat pe voievodul Petriceicu Vodă (decembrie 1673—ap. februarie 1674), care era obligat să se exileze în Polonia, deoarece trimișii Porții îl urcaseră în tronul voievodal al țării pe Dumitrașcu Cantacuzino (febr. 1674—ap. 10 nov. 1675). Cînd mitropolitul Dosoftei s-a reîntors în Moldova anul următor în 1675, stăpînul la putere, impus de turci, l-a închis de îndată în mănăstirea Sfîntul Sava din Iași, sub pretext că el susținuse politica anti-otomană și filo-poloneză a voievodului Ștefan Petriceicu. Pe de altă parte, Dumitrașcu Cantacuzino îl urcă din propria sa inițiativă la tronul mitropoliei Moldovei pe episcopul de Roman, Teodosie, «probabil în cursul lunii februarie sau cel mai tîrziu în martie» ¹⁴⁰ 1674, și aceasta, în ciuda faptului că Dosoftei continua să fie mitropolitul titular al țării, atîta vreme cît el nu-și prezentase demisia și cît patriarhul Constantinopolului nu îl depusese. Între timp, lucrurile au luat o altă întorsătură: Dosoftei recîștigă încrederea lui Dumitrașcu Cantacuzino, în mare parte datorită demersurilor făcute în favoarea sa pe lîngă voievod de către patriarhul Dositei al Ierusalimului ¹⁴¹. Ierarhul moldovean, care întreținea o strînsă colaborare culturală și teologică cu Dositei, era într-adevăr un bun prieten al acestuia din urmă ¹⁴². Astfel că voievodul îl înlătură pe mitropolitul Teodosie și îl închise la rîndul lui în mănăstirea Sfîntul Sava din Iași, în timp ce îl repuse pe Dosoftei în scaunul mitropolitan al Moldovei la data de 10 mai 1675 ¹⁴³. Toate aceste evenimente s-au petrecut fără nici o înștiințare a patriarhului Constantinopolului de către voievod. Acesta de altfel nici nu a atras măcar atenția lui Dumitrașcu Cantacuzino asupra încălcării canoanelor ecleziastice.

Unsprezece ani mai tîrziu, în 1686, Dosoftei a fost luat ostatec de către regele polonez Sobieski (1674—1696) și dus în Polonia, la Stryj (astăzi Nestorov în Ucraina)

137. I. Dură, *op. cit.*, p. 158—159.

138. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 93.

139. *Ibidem*, p. 94.

140. *Ibidem*, p. 107.

141. I. Dură, *op. cit.*, p. 93—94.

142. *Ibidem*, p. 90—95.

143. Vezi M. Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 3—4, p. 333.

aproape de Zolkiew și de Lwow. Voievodul Moldovei Constantin Cantemir îi scrisese de mai multe ori Mitropolitului cerându-i să se reîntoarcă în țară. Din nefericire, Dosoftei nu a putut să-i împlinească dorința, deoarece polonezii nu îl lăsau să plece. Dar se pare că l-au determinat pe voievodul moldovean să creadă că Dosoftei refuza să se reîntoarcă în țară, și, pentru acest motiv, Cantemir a cerut patriarhului Constantinopolului să-l depună pe mitropolitul moldovean. Într-adevăr depunerea a fost cerută către sfârșitul anului 1688¹⁴⁴. Între altele, patriarhul Constantinopolului l-a anatematizat personal pe Dosoftei. Voința voievozilor Valahiei și Moldovei a fost deci, o dată în plus, impusă patriarhilor Constantinopolului, care pentru a-și mulțumi protectorii valahi și moldoveni, mergeau pînă la încălcarea ordinii canonice și ecleziastice a Bisericii Ortodoxe. Cu toate acestea, după moartea voievodului Constantin Cantemir, patriarhul Constantinopolului a revenit asupra măsurii sale de depunere a mitropolitului Dosoftei¹⁴⁵, ridicînd și anatema care o aruncase asupra lui. Acest fapt a fost comis, ca de obicei, nu din propria sa inițiativă, ci ca urmare a cererii voievodului Valahiei, Constantin Brîncoveanu¹⁴⁶.

3) Alte cazuri de abuz de putere ale voievozilor cu privire la patriarhia ortodoxă ai Răsăritului.

a) Sinodul de la Țirgoviște

Un oarecare spirit de independență ecleziastică al voievozilor valahi și moldoveni față de patriarhia Constantinopolului s-a manifestat în aceeași măsură în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea chiar și în materie canonică. Astfel, voievodul Valahiei Mihnea III Radu a convocat și prezidat el însuși un sinod, în luna ianuarie a anului 1659 la Țirgoviște, comportîndu-se aidoma împăraților bizantini. La acest sinod au participat atît ierarhii țării, cît și cei străini aflați în acel moment în Valahia. S-au dezbătut aici probleme de natură canonică și disciplinară¹⁴⁷. Hotărârile sinodale au fost confirmate de către voievodul Mihnea, care s-a mulțumit doar să-l înștiințeze printr-o scrisoare pe patriarhul Constantinopolului despre toate acestea. Patriarhul și-a manifestat totala nemulțumire în răspunsul său adresat voievodului, datat 5 martie 1659. Dar Mihnea, la rîndul său, i-a răspuns patriarhului pe un ton polemic¹⁴⁸, avînd ca subiect conținutul scrisorii patriarhale care îi fusese trimisă.

b) Testamentul Elenei Cantacuzino.

Optsprezece ani după decesul soțului său, postelnicul Constantin Cantacuzino († 1663), Elena redactase un testament¹⁴⁹ în vederea împărțirii cît mai echitabile a moștenirii între cei cinci¹⁵⁰ fii (Șerban, Constantin, Mihai, Matei și Iordache). Cu

144. I. Dură, *op. cit.*, p. 94. 145. Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 82.

146. N. Grigoraș, *Contextul în care Mitropolitul Dosoftei și-a deslășurat activitatea (1658—1693)*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXVI (1974), nr. 9—12, p. 773.

147. Al. Elian, *Legăturile Mitropoliei...*, p. 922—923.

148. Cele două scrisori ale lui Mihnea adresate patriarhului de Constantinopol au fost publicate și traduse în limba română de către Nicolae Iorga. (*Două contribuții la istoria bisericească a României*, în «Analele Academiei Române» — Mem. Secț. Ist., ser. 2, t. XXXVIII (1915—1916), p. 471—483).

149. În legătură cu testamentul Doamnei Elena Cantacuzino, vezi I. Dură, *op. cit.*, p. 66—71.

150. Drăghici, un alt fiu al Elenei și Constantin Cantacuzino murise la Constan-

puțin timp înaintea morții sale, ea a completat acest act printr-un codicil. Cu toate acestea, în anul 1686, Șerban, care era atunci voievod al Valahiei, a anulat testamentul mamei sale¹⁵¹, deoarece se simțea foarte nedreptățit. Voievodul a fost susținut în acțiunea sa de către patriarhul Dositei al Ierusalimului, care, de-a lungul întregii domnii a lui Șerban Cantacuzino, a luat o poziție favorabilă în ceea ce-l privea pe voievod și s-a opus atât testamentului, cât și codicilului Elenei Cantacuzino. El a mers până acolo încât a publicat în luna noiembrie a anului 1686, la cererea voievodului, «o scrisoare patriarhală»¹⁵², prin care anula testamentul și codicilul. Pentru a-și justifica poziția, el scria că le găsește «ciudate, atacabile din toate părțile și fără consistență»¹⁵³. Cu toate acestea, după moartea voievodului Șerban Cantacuzino în anul 1688, patriarhul Dositei și-a schimbat radical atitudinea cu privire la testament și codicil, după cum o mărturisesc și scrisorile sale patriarhale. Astfel, într-o scrisoare din luna martie 1691, Dositei își scuză chiar poziția sa anterioară defavorabilă testamentului și codicilului și deci favorabilă voievodului Șerban Cantacuzino, explicând că acesta deținea puterea. Patriarhul a recunoscut că a emis-o (scrisoarea din 1691) în folosul fraților lui Șerban Cantacuzino «pentru a sluji dreptatea și adevărul»¹⁵⁴. Mai mult, în timpul aceluiași an 1691, Dositei redactă, împreună cu patriarhul Calinic II al Constantinopolului și alți membri ai Sfintului Sinod al patriarhiei Constantinopolului, o scrisoare adevărată că testamentul Elenei Cantacuzino «capătă valoare și validitate prin autoritatea noastră patriarhală și ecumenică și rămâne pentru todeauna sigur și neschimbat, durabil și nestrămutat și statornic și inatacabil oricine ar fi»¹⁵⁵. Și, în sfârșit, cîțiva ani mai târziu, aflîndu-se la București, într-o scrisoare din luna martie 1702, Dositei anula încă o dată propriile sale scrisori patriarhale anterioare favorabile lui Șerban Cantacuzino. În scrisoarea sa patriarhală din martie 1702, Dositei recunoștea testamentul și codicilul Elenei Cantacuzino drept legale și valide.

Ceea ce-l determinase pe patriarh să emită scrisorile în favoarea testamentului Elenei Cantacuzino era evident moartea voievodului Șerban Cantacuzino și suirea pe tron a lui Constantin Brîncoveanu. Dar, ne putem întreba de ce patriarhul Dositei așteptase doi ani și cinci luni după moartea voievodului pentru a recunoaște ca legal și valid testamentul mamei sale. Schimbarea bruscă a atitudinii lui Dositei în martie 1691 pare datorată îndeosebi faptului că în luna ianuarie a anului 1691, doi foști patriarhi ai Constantinopolului, Dionisie și Iacob, redactaseră o scrisoare patriarhală¹⁵⁶ prin care ei validau testamentul Elenei Cantacuzino. Dositei se vedea deci invalidat de către cei doi foști patriarhi ai Constantinopolului. Datorită acestor împrejurări, și pentru a nu cădea în dizgrația voievodului Constantin Brîncoveanu și a nu pierde ajutorul acestuia, Dositei și-a schimbat și el de asemenea două luni mai târziu atitudinea privitoare la testament. Pentru același motiv, patriarhul Calinic al II-lea al Constantinopolului s-a grăbit să semneze scrisoarea din anul 1691 și a recunoscut astfel împreună cu Dositei validitatea testamentului.

Dacă în timpul domniei voievodului Șerban Cantacuzino, Dositei i-a adresat elogii, după moartea acestuia, dimpotrivă, el s-a exprimat în termeni destul de aspri referitor

tinopol în anul 1668. Vezi P. Panaitescu, *Începuturile istoriografiei în Țara Românească*, în «Studii și materiale de istorie medie», t. V, București, 1962, p. 233.

151. V. Căndea, *Les Bibles grecque et roumaine...*, p. 373.

152. Ea a fost publicată pentru prima dată de către Ioan Dură, în *op. cit.*, p. 268—272. 153. *Ibidem*, p. 69. 154. N. Iorga, *Documente grecești...*, p. 285.

155. *Ibidem*, p. 282.

156. Ea a fost redactată de N. Iorga, (*Documente grecești...*, p. 277—279).

la acesta, fără îndoială pentru a fi pe placul succesorului său, voievodul Constantin Brincoveanu și a fraților Cantacuzinești, care dețineau cu toții mari demnități în aparatul de stat. Poziția lui Dositei cu privire la testament și la voievozi a fost cerută de interesele momentului. Cei care dețineau puterea erau prietenii săi, iar el trebuia să le apere interesele!

În loc de concluzii

A doua jumătate a secolului al XVII-lea, ilustrează mai bine decât oricare altă perioadă — fie ea mai lungă — poziția privilegiată a voievozilor Valahiei și Moldovei în lumea ortodoxă și îndeosebi față de patriarhatele Răsăritului. Această poziție favorizată se explică prin faptul că voievozii celor două țări române au fost în epoca respectivă succesorii legitimi ai împăraților bizantini de odinioară. Și, în calitatea aceasta, voievozii nu au omis niciodată din vedere sarcina lor principală, adică protejarea lumii ortodoxe și mai ales grecești. Ei s-au achitat pe deplin de această misiune, întrucât, datorită ajutorului acordat de ei, patriarhatele ortodoxe au reușit să supraviețuiască într-o perioadă atât de grea. Într-adevăr, în secolul al XVII-lea, toate patriarhatele au fost confruntate cu mari greutăți, datorită noilor impozite cerute de către Poartă, și ale deselor schimbări de patriarhi. Este suficient să amintim faptul că, de exemplu, pe tronul patriarhiei Constantinopolului¹⁵⁷ au urcat între anii 1623—1700 nu mai puțin de 50 de patriarhi; în ceea ce privește cadourile (peșcheșul) pe care cei aleși trebuiau să le prezinte la Poartă, ele creșteau fără încetare. Astfel, de exemplu, peșcheșul care atingea 1.000.000 de groși (grosia)¹⁵⁸ în anul 1662, a urcat la 40.000 de taleri în anul 1670, și, în sfârșit, la 60.000 de taleri în anul 1700¹⁵⁹. Toate aceste datorii ale patriarhului Constantinopolului și ale altora din Răsărit au fost achitate datorită celor două țări române.

Mai mult, voievozii au îndeplinit cu succes și rolul de Mecena ai culturii grecești; ei au luptat pentru păstrarea unității lumii ortodoxe, precum și pentru apărarea credinței. Pe bună dreptate deci, patriarhul Dositei al Ierusalimului, în scrisoarea sa¹⁶⁰ adresată din Adrianopol lumii ortodoxe în luna ianuarie a anului 1699, îl numea pe voievodul Constantin Brincoveanu al Valahiei «apărător al credinței ortodoxe»¹⁶¹.

Voievozii au făcut din țările lor nu numai locul de refugiu al ierarhilor ortodocși de pretutindeni și îndeosebi al patriarhilor ortodocși, ci și centre, unice în lumea ortodoxă de atunci, unde se publicau cărțile dogmatice și apologetice în limba greacă, ca de pildă cele publicate de către patriarhul Dositei al Ierusalimului¹⁶².

157. Referitor la situația grea în care se afla patriarhia Constantinopolului în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, adică spânzurarea patriarhilor și a altor ierarhi, dispariția preoților, islamizarea ortodocșilor, distrugerea bisericilor și minărilor, creșterea impozitelor care trebuiau plătite Porții, datorită enorme ale acesteia, și, în fine, starea culturală precară a elenismului epocii, vezi: Etairia Istorikon ekdoseon. 'Ιστορία τῶν ἐλληνικῶν ἔθνωνς 'Ο 'Ελληνισμὸς ὑπέδῆνῃ κυριαρχία (περίοδος 1453—1669). Τουρκοκρατία — Λατινοκρατία, Atena, 1974, t. X, fasc. 7, p. 101; Chr. Papadopoulos, 'Η Ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία Γενικὴ Ἱστορικὴ Ἐπισκόπησις, Atena, 1954, p. 147.

158. Etairia Istorikon Ekdoseon, *op. cit.*, p. 102.

159. K. Simopoulos, *Ξένοι ταξιδιώτες στὴν Ελλάδα*, 333 μ. χ. — 1700, ed. 2, Atena, 1978, p. 173—178.

160. Scrisoarea a fost introdusă ca prefață de către patriarhul Dositei, în opera editată la Snagov în anul 1699 (Îngăz București). Este vorba de lucrarea: Ὁμολογία πίστεως (Mărturisirea de credință) a lui Petru Movilă, și Περὶ τῶν τριῶν μερίστων ἀρετῶν (Despre cele trei mari virtuți), de Bessarion Macris.

161. I. Dură, *op. cit.*, p. 250.

162. Pentru cărțile dogmatice și apologetice grecești imprimate în Moldova și în Valahia de către patriarhul Dositei, vezi I. Dură, *op. cit.*, p. 216—256.

Nu este mai puțin adevărat că departe de a se limita numai la asumarea dreptului de protecție a patriarhilor ortodocși ai Răsăritului și a patriarhatelor lor, voievozii Valahiei și Moldovei din cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea dispuneau numirea sau depunerea acestora după bunul lor plac, aidoma împăraților bizantini de odinioară. Fără îndoială, este sigur că, datorită banilor lor și a influenței avute pe lângă Poartă, voievozii reușeau să realizeze aceste fapte. În aceeași măsură trebuie să menționăm că mulți dintre ei încălcau după bunul plac canoanele Bisericii arătându-se și în această privință demni rivali ai unor împărați bizantini.

La rândul lor, patriarhii ortodocși ai Răsăritului, în frunte cu cel de Constantinopol, vedeau în voievozii români urmași ai împăraților bizantini și le acordau, deci, onorurile imperiale de altădată. Patriarhii Constantinopolului săvârșeau ei înșiși ceremonia ungerii voievozilor români și le acordau înțietatea în biserică. Ei aveau de asemenea protia la toate slujbele religioase săvârșite adesea în cinstea voievozilor și a familiilor acestora.

Desigur, în perioada respectivă, cum adesea s-a întâmplat după căderea Bizanțului, patriarhii Constantinopolului ca și ceilalți din Răsărit (Alexandria, Antiohia și Ierusalim), se supuneau fără ezitare hotărârilor luate de către voievozii Valahiei și Moldovei împotriva intereselor unor ierarhi de ai lor și îi sancționau încălcând canoanele Bisericii Ortodoxe. Dar, patriarhii ortodocși ai Răsăritului acționau astfel deoarece se temeau să nu piardă favoarea și ajutorul voievozilor Valahiei și Moldovei. Nu este întâmplător faptul că anumiți patriarhi ai Constantinopolului din epoca respectivă reveneau asupra hotărârilor lor punitive luate împotriva unor ierarhi români îndată după moartea voievozilor care le solicitaseră.

Indiferent ce s-ar spune despre consecințele regretabile ale imixtiunilor voievozilor români în viața Bisericii Ortodoxe și despre încălcarea canoanelor sale de către patriarhii Răsăritului, și îndeosebi de către cel al Constantinopolului, a doua jumătate a secolului al XVII-lea rămâne o ilustrare elocventă a raporturilor de dependență și interdependență între voievozi și patriarhi.

Pr. Dr. Ioan DURĂ •

DOCUMENTE BISERICEȘTI ÎN PIATRĂ ȘI LEMN DE LA CALVINI

(Contribuții la monografia comunei Calvinii)

Drumetul care parcurgea acum o sută de ani șoseaua Biscii Chiojdului, de la Poeni și pînă la Cătiașul de sub munte, în afară de casele cu trăsătură arhitecturală specifică așezărilor subcarpatice, risipite prin livezi sau pitulate prin ochiuri de poiană, ori ițite pe terase etajate, era întâmpinat și de bisericile mai noi «de piatră» și altele mai vechi din lemn și în sfârșit de șiraguri de cruci și troițe, sădite, fie de o parte, fie de alta a șoselei și chiar în locuri mai depărtate.

Pe atunci nu existau decît două materiale din care se lucrau asemenea produse ale harului românesc : piatra și lemnul. Cementul și oțelul au intrat în cîmpul acestui meșteșug în vremuri mai noi și pentru a spune lucrurilor pe nume, departe de a le

egala. Cu ajutorul primelor două materiale, virtuozitatea, talentul și chiar geniul popular românesc au avut la îndemână cele două milenii pentru a înflori în toată gama artelor minore. Troițele nu puteau rămâne în afara acestei manifestări a spiritualității populare.

Unele, masive și robuste, înfipte cu fermitate în sol, pentru a rezista veacurilor, ca niște stâlpi ai credinței, altele zvelte și involte, fecioare încremenite în timp, aveau menirea să amintească peregrinului de una din caracteristicile de bază ale poporului român, creștinismul încă de la plămădirea sa daco-romană.

Principial, troițele și crucile în general au avut de totdeauna un țel indubitabil votiv prin care inițiatorul încerca să eternizeze, fie o întâmplare, de cele mai multe ori surprinzătoare și tragică, fie amintirea unor ființe iubite, fie pur și simplu pentru a-și manifesta închinarea sa transcendentală către Dumnezeu. Scopul votiv revenea în exclusivitate celui ce iniția și suporta cheltuielile unui atare monument. Nu trebuie să se uite că în timpuri mai depărtate, când oamenii, puțini la număr, mai ales în vremea năvălirilor barbare, ascultau slujbele religioase în jurul unei cruci, până să-și ctorească din nou un locaș propriu acestor oficii care să fie numit biserică. Crucea reprezenta biserica, redusă la cea mai sintetică și simplă expresie. Ea a înlocuit totdeauna biserica, «rezumînd-o în ceea ce are ea mai caracteristic». Cel puțin astfel credea și a scris N. Iorga despre troițe în scurta prefață a unui album¹.

Ar fi însă o eroare să se nege că aceste produse cuprind și un vibrant mesaj artistic, etnografic și mai ales istoric. Tocmai evidențierea acestui deosebit mesaj al troițelor de la Calvinii este obiectivul acestor rânduri.

Trebuie amintit că ele n-au fost ridicate numai de pe laturile șoselei principale, ci se mai puteau vedea și pe drumurile laterale, este drept mai rar, prin poene, la răscruce de drumuri, de multe ori în vecinătatea unei fântini sau izvor, pe vîrfuri de dealuri sau în luminișuri de pădure. Apoi, mai erau și mai sînt în parte, cele din cimitire. De altfel în județul Buzău, i s-a părut lui N. Iorga că asemenea cruci sînt mai grăitoare și mai numeroase decît altunde.

«Cimitirele sînt ca o florărie, bine îngrădite și semănate cu cruci. Îngrijirea morților e un semn deosebit al locuitorilor din aceste părți și cu sutele răsar la răspîntii, în marginea sau în mijlocul drumurilor, pe poenele pădurilor, pe vîrfurile înălțimilor: cruci mari, tăiate în lespede aspră și grăunțoasă a munților Buzăului. Unele, negre, șterse de vreme, săpate cu vechi litere cirilice pe care nu le mai înțelege nimeni; altele, cu inscripții latine, cu vopseli și aurituri citeodată; ele amintesc o moarte năpraznică sau sînt pomelnice ale răposaților dintr-o familie... sau iertătoare de păcate»...².

Cel puțin în recente cercetări de istorie locală, referindu-se la comuna Calvinii, ce se întreprind în ultimul timp, nu s-a întîlnit nimic scris despre troițele de aici. Chiar citatul mai sus N. Iorga, care a vizitat comuna prin 1930—1932, ceea ce se dovedește cu articolul scris de el despre biserica vîtafului din Blsceni de Jos, a tăcut în această privință³.

Toate acestea arată că, odată așezate în locurile unde se află, au fost uitate, deși, cel puțin în unele din ele, trebuie să se găsească cel mai spontan și sincer spirit de creație populară. De aceea multe dintre ele au pierit și mai ales cele din lemn.

1. I. Voinescu, *Monumente de artă țărănească din România*, București, f.a., p. 6.

2. N. Iorga, *Sate și mănăstiri din România*, ed. II, București, 1916, p. 147.

3. N. Iorga, *Trei biserici de sat muntene: Petroșița, Cremenari și Calvinii*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXIV, 1931, p. 53.

stejarul, prin rezistența lui, fiind de totdeauna lemnul preferat. Modeste, timide, roase de intemperii (ploi, insolație, gelivație, vânturi cu praf și nisip) sau de mușchi și ciuperci distrugătoare, ele au fost uitate și neglijate de oameni. S-a scris curatul adevăr că «le prețuim abia dacă trec în domeniul antichităților naționale»⁴. Dar sînt dovezi că nici atunci în toate cazurile. Și printre cele ce au dispărut sau sînt pe cale de a dispărea au fost piese de artă autentică în care îndemînarea și imaginația deplin liberă și avîntată a creatorului anonim și-a găsit o deplină realizare. Altele, veritabile documente în piatră sau lemn, au purtat sau mai poartă încă în parte însemnări de reală importanță pentru istoria locală. Iar omul de rînd și cu atît mai regretabil pentru intelectuali, trece nepăsător, văzîndu-le năpădite de buruieni și mărăcini, prinse în garduri ca stîlpi de susținere, îngropate în pămînt, răsturnate și trunchiate ca pe un cîmp de bătălie, lipsite de acoperămintul inițial. Această stare a lor conduce la un sentiment de pietate și mai adîncă, dar și de tristețe.

Negreșit că este greu să se redea în cuvinte armonia și frumusețea viguroasă și uneori calină a acestor monumente. Numai desenul îndemînatic și fotografia reușită pot aduce cît mai multe din amintitul mesaj pe care îl poartă cu ele. Iată-le mai întîi pe cele din piatră, în număr de trei și așezate în lungul șoselei principale pe aproximativ 500 m., ca niște moșnegi uitați de vreme⁵.

Dintre acestea cea mai veche și în consecință cea mai ruinată este așezată în flancul de nord al acelei șosele, lîngă izvorul lui Enache. Capitelul, după termenul popular teica de sus, care o acoperea a fost scos din pămînt de autorul acestor rînduri și, fiind despicat în două, a fost așezat pe brațele laterale. Cît despre bazetă, fără de care inițial nici nu putea fi așezată, nu s-a găsit încă. Crucea stă totuși la verticală dar pe pămîntul reavăn. Se mai bucură de aproximativ 180 cm înălțime de la nivelul pămîntului, de 34 cm lățime și 25 cm grosime. Brațele au o dezvoltare laterală de numai 15 cm. Stîncă din care a fost tăiată, fiind o gresie fină dar nisipoasă, este supusă unei categorice distrugerii fără un adăpost propriu. Scrisul de pe ea, în relief dispus pe 15 rînduri, pe fața dinspre vest, imediat sub brațul drept, se continuă în alle 16 rînduri pe cea de sud, sub desenul simbolic și în sfîrșit cu ultimele șapte rînduri pe latura de est, sub brațul stîng. Din ceea ce se mai poate citi, reiese că a fost ridicată în anul 7293 de la Adam, adică 1785, după actuala notație în vremea lui «Șuțu Voevod (Mihai)» de către robul lui Du(mnezeu) Anghel (Di)ma din (Vă)lenii (de Munte), cu soția Joița și cu fi(ii) Dumitru...». Se mai disting și alte nume din acest pomelnic săpat în piatră: Marin, Mușat, Catrina, Ioniță, Tudor, Radu, Sîmion, Bogdan, Irina. Așa cum a rămas astăzi, în înfățișarea ei s-a păstrat, parcă nealterată, încărcătura de spontaneitate și sinceritate nativă a cioplitorului.

Este de dorit ca acest înscris în piatră și în același timp monumental epigrafic cel mai vechi și în bună parte lizibil, să fie adăpostit pe loc, așa cum sînt adăpostite altele de mai puțină valoare și însemnătate, iar terenul din jur curățat de mărăcini și ierburi inestetice cel puțin pe un metru.

Cel de al doilea monument epigrafic în piatră, impunător prin dimensiuni și simplitate, masiv dar armonios, este crucea, ridicată probabil de urmașii preotului Radu, acel moșnean sărac, cu mulți copii și mult iubit de poporeni enoriași ai săi. Dăltuită

4. Virginia Codreanu, *Troițele. Semnificația și ornamentele lor*, în «Artă și Arheologie», fasc. 9—10, 1933—1934, p. 46.

5. Gion D. Ionescu, *Biserica parohiei Calvinii (Pătulești)*, articol prezentat la redacția revistei «Glasul Bisericii», în martie 1978.

din stîncă grăunțoasă de calcar cochiliar, crucea preotului Radu Baștină are 260 cm în înălțime, 39 cm în lățime și 28 cm în grosime. Brațele laterale se desfac în afară cu 31 cm iar cel superior cu 47 cm. Peste acesta din urmă, «pălăria capitelică», cum îi plăcea s-o numească unui dascăl de strană al vremii, Dumitru Chirițescu, are 58 × 24 cm.

Crucea aceasta a fost plantată în 1865, pe latura de sud a aceleiași șosele, în vremea cînd biserica de lemn a Fătuleștilor se prefăcea în cea de zid de astăzi⁶. Înscrisul de pe ea se poate citi în întregime. Pomelnicul, ceea ce este în realitate, s-a dăltuit pe suprafețele din cele două flancuri, sub brațe. Iată acel pomelnic: 1. pe latura de sud: Neaga, Ilie, Alexandru, Preda, Dumitru, Șița, Maria, Rada, Ioan, Stoica, Marina, Mihălcea. 1865. Voica M.; 2. pe latura de nord: Radu erei, Ana pr(e)-z(v)itera, Petra, Ana, Marica, Ioan erei, Gheorghe, Dobre, Manole, Radu, Iorga, Oprina, Frusina, Neculaiu, Despa cu Neculae.

Deși este cea mai bine conservată, crucea popii Radu trebuie acoperită de asemenea, iar proprietarul terenului rugat să o ocolească cu gardul și să nu-l sprijine de ea. Această cruce se impune prin sobrietatea și acuratețea liniilor sale, nealterate de amănunte inutile.

Chiar lîngă poteca ce se desprinde din șosea spre biserică se găsește cea de a treia cruce de piatră. «Cu voia celui Atotputinte, s-a ridicat această cruce de Mache Săseanu, ce din botez e Costan (din)... făcută 1884». Se disting și alte nume cizelate în piatră pe acea cruce: Ioan ereu, adică preotul Ion Bănică de la Bîscenii pe Jos, apoi «Elisav(e)ta prieteasa, Ca(t)ri(na), Maria, Antița, Nora, Costandin, Ate-na...». După cum se vede din imagine, monumentul pare mai îmbătrînit decît cel al lui popa Radu, ceea ce obligă ca și el să fie protejat. El păstrează cei 175 cm inițiali, deși a fost frînt și reparat cu ciment. Lățimea lui este de 30 cm, iar grosimea de 20. Brațele laterale ies în afară cu 15 cm. Brațul superior are 20 cm. Capitelul are 20 cm înălțime, 44 lățime și 23 grosime. Cele două ciubuce din chenarul de pe margini dau un accent deosebit estelicii acestui monument.

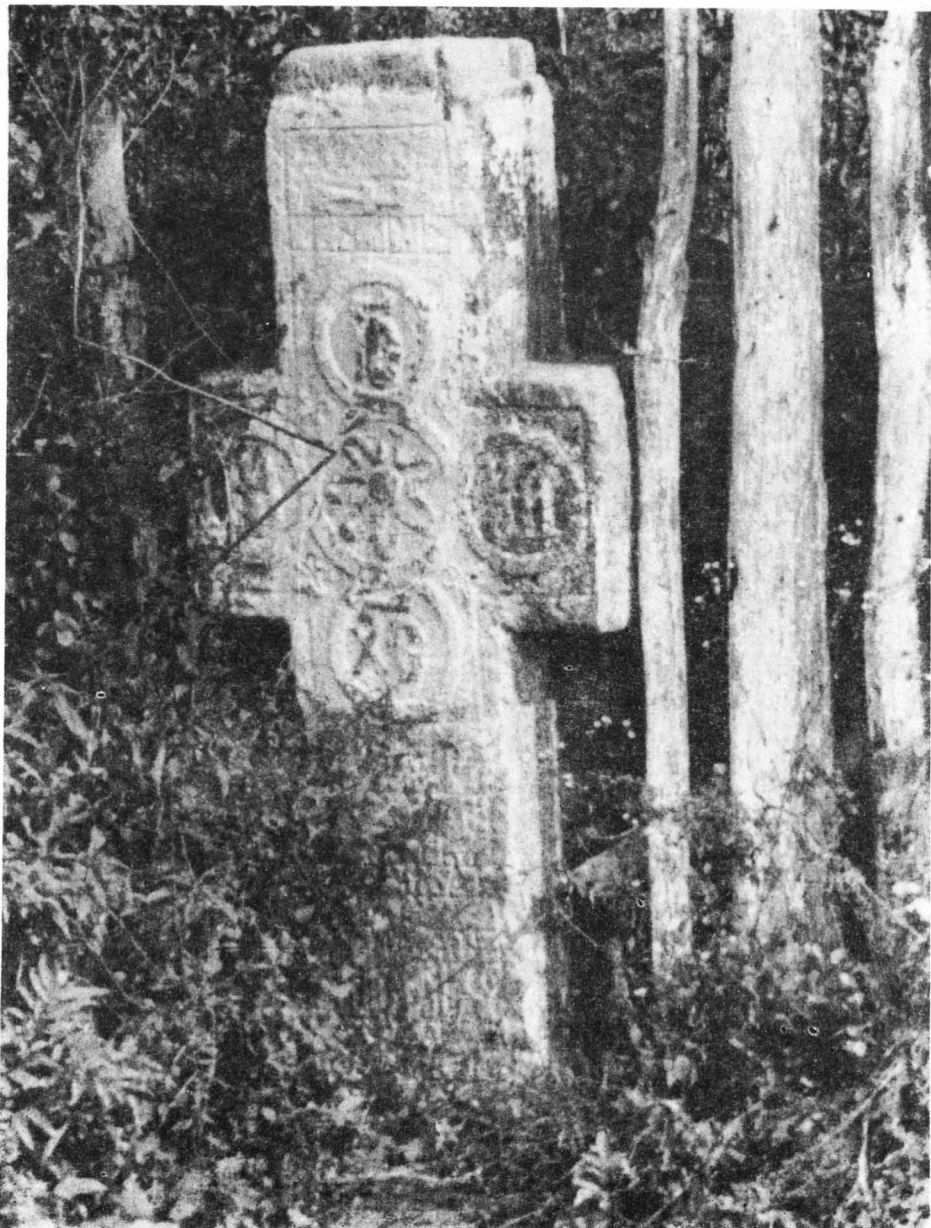
Mai există și alte cruci de piatră pe teritoriul comunei Calvinii. Ca exemplu se pot da cele două din fața gospodăriei locuitorului pensionar Gh. I. Niculescu, cea de la ieșirea din satul Bîscenii de Sus în punctul Malul Peii sau cea sfîrșită astăzi, de lîngă magazinul cooperativei din Calvinii, crucea de la ciușmeaua lui Gh. Șt. Cătrina și în sfîrșit cea bine adăpostită din grădina locuitorului N. Murea din Bîscenii de Sus. Aceasta cuprinde un scurt pomelnic din 1923 în care sînt amintiți o parte dintre eroii căzuți în timpul războiului de întregirea neamului și care probabil făceau parte dintre rudele inițiatorului.

Dacă toate aceste cruci de piatră pot fi calificate fără îndoială ca monumente istorice, epigrafice și în bună măsură artistice, troițele din lemn existente astăzi aici se impun îndeosebi prin caracterul lor etnografic, artistic și nu mai puțin istoric.

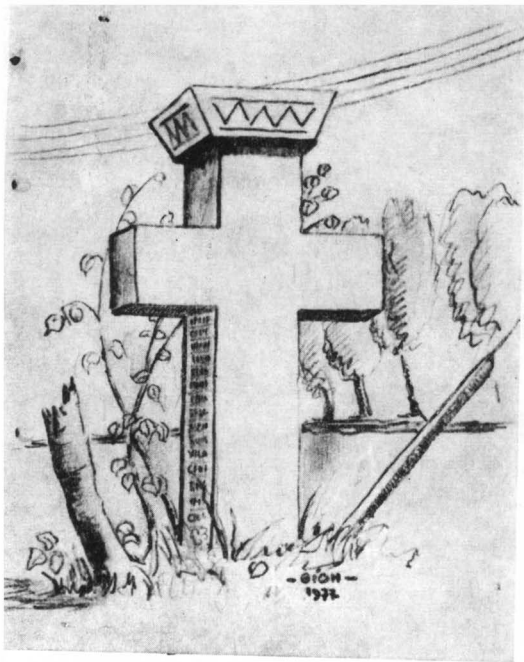
Lemnul fiind în trecut din abundență pe aceste plaiuri acoperite de păduri seculare, este de așteptat ca și crucile sau troițele de lemn să fi fost în trecut cu mult mai numeroase și răspîndite prin diverse locuri, chiar depărtate de sat. Așa se explică de ce documentele vechi amintesc despre asemenea cruci de lemn chiar în locuri mai puțin accesibile. Exemplu poate fi un semn de hotar și semnalat documentar prin 1802, denumit «La crucea arsă», pe culmea cumpănă de ape dintre moșia Bîscenii de Sus și moșia Pătrîlagele a mînăstirii Vărbila⁷.

6. Ibidem.

7. Arh. St. Buc., M-rea Mărgineni, VIII, p. 7.

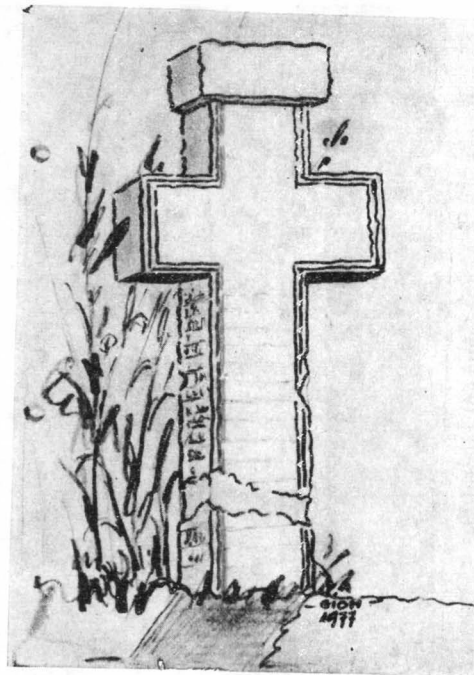

1. Monument epigrafic
(Anghel Dima 1785)

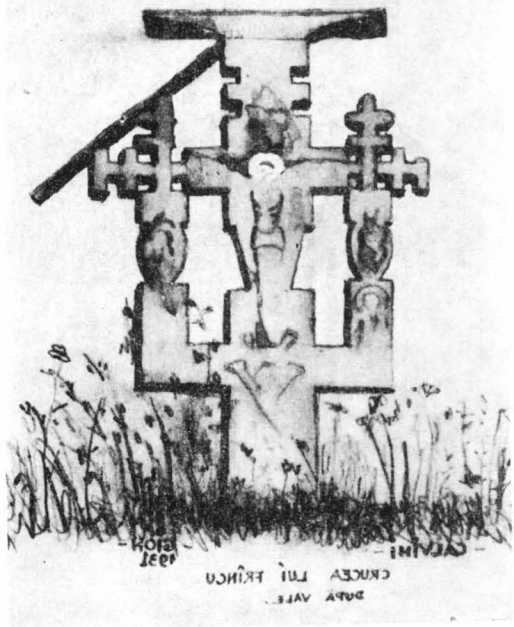

2. Monument epigrafic
(Popa Radu 1865)

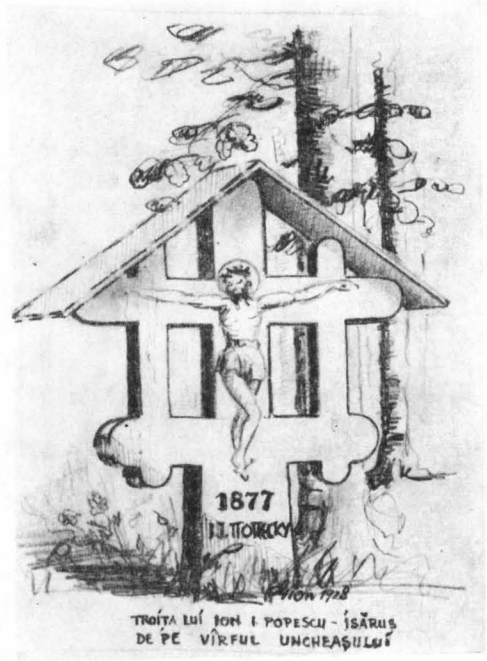
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://bibsino.ro>

3. Monument epigrafic
(C. Săseanu 1884)

4. Monument etnografic
(Frîncu Vizireanu)

5. Monument etnografic
(I. I. Popescu 1877)

6. Monument istoric
(Călin ceauș 1686
— din față —)

7. Monument istoric
(Călin ceauș 1686
— din flanc —)

din stîncă grăunțoasă de calcar cochiliar, crucea preotului Radu Baștină are 260 cm în înălțime, 39 cm în lățime și 28 cm în grosime. Brațele laterale se desfac în afară cu 31 cm iar cel superior cu 47 cm. Peste acesta din urmă, «pălăria capitelică», cum îi plăcea s-o numească unui dascăl de strănă al vremii, Dumitru Chirișescu, are 58 × 24 cm.

Crucea aceasta a fost plantată în 1865, pe latura de sud a aceleiași șosele, în vremea cînd biserica de lemn a Fătuleștilor se prefăcea în cea de zid de astăzi⁶. Înscrisul de pe ea se poate citi în întregime. Pomelnicul, ceea ce este în realitate, s-a dăltuit pe suprafețele din cele două flancuri, sub brațe. Iată acel pomelnic: 1. pe latura de sud: Neaga, Ilie, Alexandru, Preda, Dumitru, Șița, Mariea, Rada, Ioan, Stolca, Marina, Mihalcea. 1865. Voica M.; 2. pe latura de nord: Radu erei, Ana pr(e)-z(v)itiera, Petra, Ana, Marica, Ioan erei, Gheorghe, Dobre, Manole, Radu, Iorga, Oprina, Frusina, Neculaiu, Despa cu Neculae.

Deși este cea mai bine conservată, crucea popii Radu trebuie acoperită de asemenea, iar proprietarul terenului rugat să o ocolească cu gardul și să nu-l sprijine de ea. Această cruce se impune prin sobrietatea și acuratețea liniilor sale, nealterate de amănunte inutile.

Chiar lîngă poteca ce se desprinde din șosea spre biserică se găsește cea de a treia cruce de piatră. «Cu voia celui Atotputinte, s-a ridicat această cruce de Matache Săseanu, ce din botez e Costan (din)... făcută 1884». Se disting și alte nume cizelate în piatră pe acea cruce: Ioan ereu, adică preotul Ion Bănică de la Bîscenii pe Jos, apoi «Elisav(e)ta prieteasa, Ca(t)ri(na), Maria, Antița, Nora, Costandin, Ate-na...». După cum se vede din imagine, monumentul pare mai îmbătrînit decît cel al lui popa Radu, ceea ce obligă ca și el să fie protejat. El păstrează cei 175 cm inițiali, deși a fost frînt și reparat cu ciment. Lățimea lui este de 30 cm, iar grosimea de 20. Brațele laterale ies în afară cu 15 cm. Brațul superior are 20 cm. Capitelul are 20 cm înălțime, 44 lățime și 23 grosime. Cele două ciubuce din chenarul de pe margini dau un accent deosebit esteticii acestui monument.

Mai există și alte cruci de piatră pe teritoriul comunei Calvini. Ca exemplu se pot da cele două din fața gospodăriei locuitorului pensionar Gh. I. Niculescu, cea de la ieșirea din satul Bîscenii de Sus în punctul Malul Peii sau cea sfîrșită astăzi, de lîngă magazinul cooperativei din Calvini, crucea de la ciușmeaua lui Gh. Șt. Catrina și în sfîrșit cea bine adăpostită din grădina locuitorului N. Murea din Bîscenii de Sus. Aceasta cuprinde un scurt pomelnic din 1923 în care sînt amintiți o parte dintre eroii căzuți în timpul războiului de întregirea neamului și care probabil făceau parte dintre rudele inițiatorului.

Dacă toate aceste cruci de piatră pot fi calificate fără îndoială ca monumente istorice, epigrafice și în bună măsură artistice, troițele din lemn existente astăzi aici se impun îndeosebi prin caracterul lor etnografic, artistic și nu mai puțin istoric.

Lemnul fiind în trecut din abundență pe aceste plaiuri acoperite de păduri seculare, este de așteptat ca și crucile sau troițele de lemn să fi fost în trecut cu mult mai numeroase și răspîndite prin diverse locuri, chiar depărtate de sat. Așa se explică de ce documentele vechi amintesc despre asemenea cruci de lemn chiar în locuri mai puțin accesibile. Exemplu poate fi un semn de hotar și semnalat documentar prin 1802, denumit «La crucea arsă», pe culmea cumpănă de ape dintre moșia Bîscenii de Sus și moșia Pătrîlagele a mînăstirii Vărbila⁷.

6. Ibidem.

7. Arh. St. Buc., M-rea Mărgineni, VIII, p. 7.

În satele bîscenare, crucile de lemn sînt și astăzi mai numeroase decît cele de piatră. Unele dintre ele au fost pictate și adăpostite. Trebuie să se rețină că acestea sînt relativ noi. Astfel se pot cita : crucea nou pictată, ridicată de Gh. D. Vizireanu din Bîscenii de Sus ; crucea ridicată de familia Șogodel, lîngă podul de beton de peste Valea Seacă de Jos (Negotei) sau crucea de lîngă puțul familiei Ionescu (Vârzaru).

Printre cele mai depărtate de șoseaua principală se reamintește cea cunoscută drept crucea lui Vlădan, probabil după numele celui ce a ridicat-o și de la Pietriș sau Norvaie, ambele așezate în bazinul superior al pîrului Vereș.

Pe valea Vereșului și anume aproape de confluența sa cu Marcoșu, se afla, pînă la ultimul război mondial, crucea lui Frîncu Vizireanu. Același Frîncu a săpat, a zidit cu piatră de rîu și a dotat cu ghizduri, cumpănă și găleată puțul din imediata apropiere a crucii, de la impactul drumurilor vicinale Vereș — Trenu — Frăsinet.

Crucea, așa cum se poate observa și din imaginea păstrată pe o acuarelă, din 1931 a autorului, a fost realizată, ca toate troițele vechi din zonă, dintr-un singur trunchi de stejar unul din rarii veterani seculari ce se mai aflau încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în zonă. Apărută numai de cele două aripi îmbinate ca un virf de săgeată, crucea avea o siluetă de rachetă, gata a fi antrenată spre zborul mîntuirii ctitorului ei. Frînturi de zugrăveală mai puteau contura prin 1930—1935 un Christ răstignit, iar pe cele două crucifixe din laturi, îngeri candidi îl flancau cu îngenuitate și nevinovăție îmaculată pe Mîntuitorul. A dispărut incendiată de oștenii invadatori în amintitul război.

Proporțiile ei, dispunerea golurilor, raportate la volumul lemnos, formele și liniile scobiturilor arată că ea se impunea privitorului printr-o armonie deplină. Este de reținut că această cruce nu a fost împodobită cu creștături ; totul a fost realizat prin folosirea sfredelului, fierăstrăului și dălții. Aceasta demonstrează că meșteșugul făuritorului ei poate fi stabilit mai sus de rangul virtuozității, pe treapta talentului nativ și inventiv. Autorul ei avea ochiul sigur iar mîna-i de maestru avea o legătură organică perfect sincronizată cu această siguranță.

Un alt monument grăitor despre arta ciopliturii în lemn de stejar și cu lucrătură pe un singur trunchi de copac uriaș, îl constituie crucea de pe virful Uncheașului, din coasta căruia se pornește vijelioasă valea Rotăriei și care se termină în scurt, în flancul drept al albiei Bîscii Chiojdului, lîngă ciuciurul lui I. I. Popescu. Autorul ei a fost însuși acest îndemînic și multilateral meșter popular. Mai lată și mai groasă decît crucea lui Frîncu, troița lui Ion zet Isar, de unde și supranumele Isăruș, cum mai era numit I. I. Popescu, a fost ridicată pentru a comemora pe fratele său Dumitru I. Popescu, chemat sub arme cu gradul de sergent în războiul din 1877. Îl credea mort. Numai că sergentul s-a întors din război teafăr și cu pieptul acoperit de decorații. El a trăit pînă prin 1925. În schimb Ion zet Isar a murit în 1914.

Cu un an mai înainte, fiul său Dumitru I. Ionescu învățător haretist la prima școală clădită de el (după revoluția din 1848) din Bîscenii de Sus, a transportat crucea la domiciliul său pentru a fi refăcută. Acolo a fost arsă de ostașii germano-austro-ungari în iarna 1916—1917. Tot atunci a fost crunt maltratat și învățătorul, cauză care a condus la încetarea sa din viață ca un adevărat martir al neamului și satului său⁶. Și această cruce se distingea prin armonia amănunțelor sale.

În sfîrșit, cea mai de preț podoabă de acest fel a comunei, care se impune ca unicat prin arta realizării sale și mai ales prin istoricitatea pe care o conservă, este

8. Gion D. Ionescu, *Drumul abrupt al științei de carte spre satele comunei Calvini*, dactilo 1976, depus la Arh. St. Buc., cu nr. 7792 din 16 septembrie 1976, f.

crucea ceasului Călin din 1686. Acest Călin este semnalat de mai multe inscripuri. Astfel la 15 mai 1673, printre martorii care asistaseră la vânzarea unei părți din moșia lui Paraschiva sin popa Tudosie, se aflau și semnau «Călin vestlernicelul ot Biscenii de Sus i popa Neagu ot tam i stolnicul Enache ot tam» și alții⁹.

La 22 februarie 1675, «Călin ceaușă din Bășceanii de Sus, snă uncheașului Nană», cumpărase o ocină în Frăsinet, adică în Cătina de astăzi, de la «Erie Stoica cu frații mli Dragomir ot Mărgineani și cu verii noștri anume Mușat i Stan snă lui Dragomir Mărgineanu ot Bășceanii de Jos», pentru 85 taleri și jumătate¹⁰. Acest act a fost donat Academiei Române de către N. Iorga.

După un sfert de veac însă ceaușul este întâlnit în postura contrară, adică de vânzător al aceleiași ocine. Astfel, prin 1697, el vinde «dumnealui log(ofătului) Matei ot Podeani» o parte din ocina din Frăsinet și anume cea cumpărată «de la Neagul și de la fratele său Simion ot tam», pentru zece taleri gata¹¹.

La 23 decembrie 1700, «Călin din Bișceanii de Sus, feciorul unchiașului Nan, dimpreună cu fâmeia mea și cu feciorii miei Dumitru i Neagu» vindeau același logofăt Matei din Podeni restul de ocină din Frăsinet cu 11 taleri¹². În sfârșit, la bătrînețe Călin a fost nevoit să transfere un număr de stinjeni ce-i aparțineau în ocina din Biscenii de Sus și anume «partea lui Moise și a lui Tănase», către «nepotul meu Dragomir sin Anton din Besceani... dar nu m(i)-eu dat bani ce m(i)-eu dat mălai, obrocii 30». Era în anul 1704¹³. Probabil că bîntuise foamea.

Cele șase documente dovedesc că acest Călin din Biscenii de Sus a îndeplinit cel puțin două slujbe domnești: cea de vistiernicel pentru colectarea dărilor și cea de ceauș pentru supraveghere polițienească. Ambele slujbe erau aducătoare de venituri însemnate pentru titularul lor, ceea ce explică cumpărăturile din moșia Frăsinet. Unul dintre acte și anume cel din 1675 mai adeverează că familia Mărgineanu din Biscenii de Jos, întemeiată prin 1622 de către Stan Mărgineanu¹⁴ se trăgea din satul Mărgineni (Mărgineanu). S-a observat că printre vânzătorii era și «Drăghici ot Mărgineani», rudenie de-a lui.

Dovada că troița ridicată și poate chiar lucrată de Călin ceauș are o astfel de vîrstă neobișnuită a fost făcută de o scurtă inscripție cirilică scrijelită în lemnul său, în șant, pe partea de jos, în spate și putrezită astăzi. Inscripția păstrată într-o notă a răposatului învățător D. I. Ionescu era «Călin ci(au)ș, 7194».

Faptul că ea a durat alit de mult poate surprinde, chiar dacă monumentul a fost cioplit din trunchiul unui stejar. Ceea ce explică totuși durata ei este faptul că a fost adăpostită tot timpul, cu excepția ultimilor 40—50 de ani. Actualul proprietar al terenului pe care a fost așezată, Gh. D. Vizireanu, astăzi de 77 ani, mărturisește că el însuși a aflat-o sub adăpost și că în copilăria lui se mai aflau pe ea urme de zugrăveală. Nedîndu-și seama de valoarea artistică și istorică a troiței, Gheorghe a confecționat o cruce nouă, realizare de simplu meșteșug dulgheresc, pe care a zugrăvit-o, precum se află astăzi și a așezat-o în locul celei vechi. Cea veche, adică troița ceasului Călin, a fost scoasă din adăpost, mai ales că începuse a putrezi în partea de jos și aruncată în afară. În 1956, cînd autorul acestei încercări de prezentare a

9. Arh. St. Buc., Episc. Buzău, XXXVI—4. 10. Acad. R.S.R., CCXLVII—62.

11. Acad. R.S.R., CCXLVII—68 și N. Iorga, *Cîteva documente privitoare la moșia Cătina (Buzău)*, în «Studii și documente cu privire la istoria românilor». V. 1903, p. 546. 12. Acad. R.S.R., CCXLVII—80.

13. Arh. St. Buc., Episc. Buzău, XXXV—5.

14. Doc. Ist. Rom. XVII, B, p. 82, și Arh. St. Buc., Episc. Buzău, XXXIV—8.

văzut-o din nou și a desenat-o, în scopul de a salva cel puțin imaginea, ea ajunsese în situația din imagine. Fusese mai înaltă. I-a fost de ajuns o jumătate de secol pentru a pierde de partea inferioară, împreună cu scurta sa inscripție. Cu toate insistențele depuse pe lângă moșneanul Gh. Vizireanu, abia în 1977 a fost virțită în adăpost lângă cea nouă¹⁵. Dar troița lui Călin pierduse între timp și mai mult. Din capitelul ei a mai rămas numai un mănunchi de țândări, în mare parte putrezite. Așa încît astăzi ea are numai 150 cm în înălțime. Lățimea măsoară 60 cm în dreptul brațelor și 30—34 cm în diferite alte secțiuni. În ceea ce privește grosimea, atinge 20 cm.

Privită în imaginea din 1956, crucea lui Călin înfățișează parcă un moșneag din basmele locale, care, datorită vârstei, s-a lăsat infipt la trîntă pînă la brîu de către zmeul cel rău al neglijenței și părăsirii. Liniile sale viguroase, ca urmare a lucrăturii din bardă și teslă scot și mai mult în evidență darul cu care a minuit aceste ustensile meșterul ei și mai ales, picătura de suflet pe care a lăsat-o în această operă a sa¹⁶. Raporturile dintre linii, suprafețe, volume și unghiuri, oricum s-ar roti privirea în jurul ei, dovedesc o categorică originalitate. Pînă la urmă, crucea lui Călin, ca și celelalte, lasă să pătrundă în sufletul cercetătorului atent convingerea că geniul lui Brîncuși nu a răsărit și înflorit de-a lungul secolelor numai în Hobița, ci pretutindeni în spațiul locuit de români. Trecînd pe lângă ea, și astăzi ochii moșneagului pe care îl simbolizează, acei ochi sfredeliți și în același timp sfredelitori și penetranți, petrec pe călător pe un cîmp unghiular de aproape 180°, cerînd să fie măcar acum în ceasul al 12-lea al vieții, ei, adăpostită și păstrată, ca o sfîntă relicvă ce mărturisește vicisitudinile prin care au trecut poporenii de aici în cele aproape trei secole de istorie¹⁷.

Se poate susține, alături de un iubitor al artei românești că troițele și crucile de la Calvinii, și în mod cu totul aparte crucea lui Călin ceașul sînt exemplare inspirate, cu excepționale forme, și tot atîtea argumente ale «originalității artei noastre țărănești»¹⁸. Ele leagă prezentul de trecut, nu numai prin tradiția meșteșugului, ci și prin scurtele însemnări istorice. În felul acesta nu sînt numai verigi ale continuității poporului român. Ele se înscriu între materialele cu care artistul țaran își definește nota sa fundamental caracteristică¹⁹.

Dar pentru a-și continua rolul lor educativ și a-și conserva pentru viitor valoarea și mesajul lor istoric și artistic, este nevoie imperioasă de a fi protejate. Opera aceasta n-o poate face omul de pe stradă, trecătorul. Numai intelectualii avizați din lumea satelor noastre al căror nivel de înțelegere a fost ridicat de actualul regim din R. S. România în cadrul societății noastre multilateral dezvoltate își pot îndeplini această nobilă și înălțătoare obligație.

Glon D. IONESCU

15. Către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, un urmaș în a patra generație al lui Călin ceașul a fost diaconul Jipa. Una din fiicele acestui diacon a fost căsătorită cu Ion Vizireanu, fiu de clăcaș din Posești. Prin căsătorie, Ion a devenit moșnean. Printre fiii lui Ion s-a aflat și Dumitru Vizireanu. Gheorghe, încă în viață astăzi, este fiul lui Dumitru.

După cum diaconul Jipa a moștenit pămîntul și acareturile lui Călin ceașul, la fel și Gheorghe D. Vizireanu a moștenit averea și acareturile de la diacon, o dată cu crucea. Toate aceste generații au trăit și supravegheat crucea străbunului lor Călin pînă astăzi. 16. G. Oprescu, *L'art de paysan roumain*, Buc., 1937, p. 76.

17. Al. Tzigara-Samurcăș, *Arta în România*, Buc., I, 1909, p. 118.

18. Al. Tzigara-Samurcăș, *Izvoade de crestături ale țaranului român*, București, 1928, p. 6.

19. Astăzi crucea lui Călin se află în patrimoniul Muzeului Satului din București prin străduința arhitectului Anghel Marcu.

PICTORUL IOAN ANDREESCU, PROFESOR LA SEMINARUL DIN BUZĂU

În ziua de 13 septembrie 1872, elevii celor patru clase ale seminarului din Buzău, prezenți la deschiderea cursurilor noului an școlar, văd, printre vechii profesori, un tânăr de 22 de ani, mijlociu de statură, slăbuț și cu ochi albaștri. Era Ioan Andreescu, noul profesor, «maestru de desen și caligrafie», numit cu titlu provizoriu, în urma unui concurs susținut anul precedent.

Născut la 15/27 februarie 1850, în București, ca întâiul născut al negustorului Andrei Dobrescu, copilul Ioan a primit o educație deosebită într-un pension particular, în care a învățat, printre altele, latina, greaca și franceza.

După absolvirea gimnaziului «Lazăr» din București, a cărui primă clasă a repetat-o, în 1868 se înscrie în clasa a V-a a colegiului Sf. Sava, dar după terminarea anului, Andreescu se înscrie, în toamna anului 1869, la nou înființata școală de Belle-Arte din București, secțiunea de desen și caligrafie, ale cărei cursuri durau doi ani. A fost determinat să ia această hotărâre pentru că tatăl său se îmbolnăvise de o maladie cronică și deci susținerea materială începea să fie precară, dar și din înclinația sa față de desen, la care, în toate clasele, a fost notat cu 10 și a primit premii speciale.

Pînă să ajungă la Buzău, timp de doi ani de zile a gustat din amărăciunea unor concursuri care, pînă la urmă, nu se luau în seamă. Astfel, la 1 septembrie 1870 se prezintă la concursul instituit în vederea obținerii unei catedre de desen și caligrafie, unde este clasificat al doilea, dar Ministerul Instrucțiunii Publice anulează concursul. În 1871, la un concurs pentru obținerea unei catedre la Curtea de Argeș, deși este clasificat al cincilea, este preferat un altul cu o notă mai mică. Și iată-l acum, în toamna anului 1872, în Buzău, găsindu-și gazdă la Costică Chirculescu de pe actuala stradă Vladimirescu 23, casă cu cerdac, care dăinuie și azi, fără placă memorială.

Tînărul profesor găsește aici cîțiva profesori, care, împreună cu un restrîns grup de intelectuali cu studii peste hotare, îl înțeleg, îl apreciază, îl stimulează și îl sprijină. Acest ajutor se concretizează și prin numirea sa, de la 1 septembrie 1873, ca profesor de desen și caligrafie și la gimnaziul Tudor Vladimirescu, iar din septembrie 1875, profesor și la școala de meserii.

Mult stimulent primește el de la frații Demetriad, Alexandru și Iancu. Alexandru, avocat cu studii la Paris și cu o anumită cultură artistică formată prin călătoriile prin Italia, îi încurajează debutul ca pictor, angajîndu-l și ca profesor de desen pentru cele două fetițe ale sale. Se împrietenește și cu un alt om de cultură, Gheorghe Panco, care învățase într-un pension în Elveția și dreptul la Paris, care-l lua des la conacul său de pe Valea Slănicului, unde avea proprietate un alt intelectual cu renume, Ștefan Periețeanu și el prieten.

Toate aceste prietenii, alături de cele ale colegilor profesori, Zamfir Grigorescu, profesor de elină la seminar și Basil Iorgulescu, directorul gimnaziului local, sînt determinante în evoluția pictorului de mai tîrziu. De reținut că Andreescu, un obscur profesor de desen în provincie, pleacă la Paris, pentru perfecționare la renumitul Barbizon datorită ajutorului primit de la buzoieni — 1000 de lei din partea prefecturii, 600 din partea primăriei și cîte 500 lei din partea lui T. Marghiloman și Cr. Monteoru.

Deși o parte din arhiva seminarului buzoian a fost distrusă în primul război mondial, în fondul rămas se mai păstrează cîteva condici de prezență în care

1. Andreescu semna prezența, avînd zilnic ore între 11—12 și 16—17. S-au mai salvat spre documentarea noastră, și cîteva cataloage în care profesorul de desen consemna absențele elevilor externi, care lipseau des, umplînd, astfel, cataloagele cu «mărunții, rotunzii și subțirii a» în creion.

Dacă nu știm cum se comporta antecesorul său la această catedră, francezul D. Olivier, refugiat la noi de teama lui Napoleon al III-lea, în schimb cunoaștem, din cîteva cataloage salvate, că tînărul profesor Andreescu era cît se poate de exigent. Aceasta o dovedesc notările elevilor de la 0 la 10, mulți din ei avînd chiar media anuală 0.

Cum predă desenul la o școală teologică care pregătea viitori preoți, el acorda desenului o funcție socială, socotind că viitorii preoți pot desfășura în satele lor acțiuni pe care le-ar susține un inginer sau arhitect. În acest scop, la 7 septembrie 1873, se adresa directorului seminarului, cerîndu-i să intervină la Ministerul Instrucțiunii Publice pentru a procura material didactic necesar orelor de desen. Aceasta, pentru că, motiva el, «seminaristul care n-are să trăiască decît într-un cerc de oameni foarte restrîns și mai toți ignoranți, acolo e destinat să fie nu numai părintele lor intelectual, dar și inginerul lor, arhitectul lor etc., în fine, are trebuință să cunoască toate specialitățile în miniatură; n-are atîta necesitate d-a putea desena o figură, un ornament, ori peisagii după model, cît are de ex(emplu) d-a ști să ridice un plan de casă cîmpenească, de un coșar, în fine, de toate construcțiunile necesare unui lucrător». Și, în încheiere, profesorul care pleda pentru legarea învățămîntului de viață, deci un învățămînt practic, concluedea: «numai astfel de desemn știind, (preotul) poate să devină indispensabil pentru cercul în care trăiește și aceasta nu se poate învăța decît din desemne de construcțiuni, desemne care ne lipsesc cu totul nouă, absolutamente».

Desenul, în vremea lui, la seminar, era socotit materie facultativă. De aceea catalogul la rubrica *desen* este plin de absențe. Andreescu, cunoscînd rolul desenului și al artei în general, în viața bisericească, căuta să dezvolte, în rîndul seminaristilor, gustul frumosului, pentru că se știe, sublinia el, rolul important ce artele joacă față cu biserica. În consecință, la 20 septembrie 1878, face o întîmpinare către directorul Seminarului prin care îl roagă să intervină la Ministerul Instrucțiunii Publice, ca desenul să fie socotit disciplină obligatorie și de aici, desconsiderarea lui din partea elevilor.

«Ați avut ocaziunea — zice el — să constatați disconsiderațiunea ce ia în fața elevilor obiectul desemnului și caligrafiei, din micul număr ce frecventează acest studiu, și această numai pentru că desemnul și caligrafia s-a obișnuit a se crede ca facultative și notele acestui obiect neținute în seamă la promovarea elevilor și pînă acum nici chiar la liberarea certificatelor, așa că un elev putea să aibă la desemn zero în toate clasele, să nu fi venit o singură lecțiune, cum se întîmplă cu cea mai mare parte. Și aceasta nu-l împiedică cîtuși de puțin de a-și primi calificativele foarte în regulă. Subsemnatul crede, Părinte Rectore, că obiectul ce predau este obligatoriu și orice elev, ca să fie promovat dintr-o clasă în alta, e ținut să aibă notă satisfăcătoare și la el; e de prisos să pun înaintea sfinției voastre importanța ce acest obiect are în orice școală și cu deosebire în seminar, pentru că știți ca și mine rolul important ce artele joacă față cu biserica; ar fi nu numai incompletă dar nesuficientă instrucțiunea seminaristilor cînd nu li s-ar cultiva gustul frumosului în această ramură a artelor: desemnul; afară de aceasta, în cele patru clase nu se

face desemn decât atât, și acela (pe) care poate să-l facă orice școlar, vocațiune sau talent se cere numai atunci când se face într-un mod mai superior, când elevii ar voi să-și facă specialitatea lor dintr-însul; d-nul Ministru al Instrucțiunii Publice a înțeles tot astfel, sînt sigur, în ordinul d-mei sale nr. 4479/78, unde, nevorbind nimic de desemn, l-a considerat între științe, pentru că, deși artă, aci nu se face decât în mod științific.

Vă rog dar, Părinte Rector, ca dispozițiile din ordinul d-lui ministru (al) Instrucțiunii publice, menționat mai sus să faceți a se aplica și în aceea ce privește desemnul și caligrafia».

Andreescu n-a mai cunoscut dacă Ministerul a hotărît sau nu ca, în anul școlar viitor, desenul să fie considerat obiect de studiu obligatoriu, pentru că semnează condica de prezență, pentru ultima oară, la 20 decembrie 1878 și la sfîrșitul anului, cu ajutorul buzoienilor amintiți, pleacă pentru perfecționare la Paris. Cei șase ani (1872—1878) pe care el i-a trăit la Buzău constituie, pentru scurta-i viață, debutul și formația sa ca pictor, la capătul cărora vom începe să recunoaștem un mare artist (Radu Bogdan), realitate care l-a determinat pe cunoscutul istoric de artă H. Focillon să afirme: «Acest modest profesor de desen avea darurile poetului și ale pictorului».

Preferințele sale, atât prin subiect cît și prin felul de a compune și colora s-au îndreptat într-un început, spre tot ce este mai simplu. «Nimic încărcat, nimic ce ar fi putut altera fiorul unei simțiri reculese», așa cum se observă în *Ceșcuța cu pansele*, *Ghiveciul cu flori*, *Ghiveciul cu răsad*, lucrute în «albăstrui și roșuri înăbușite de griuri, verzuri, ocruți și galbenuri surde mai totdeauna pe un fond maroniu cu nuanțe oliv, dau imaginilor o severă armonie cromatică». Nu tot așa se prezintă tabloul *Felii de pepene* care este «o operă atât de reușită (...) exemplu de măiestrie precoce» (Radu Bogdan).

Andreescu este socotit primul pictor român care de la început și-a manifestat o deosebită preferință pentru peisaj, cum remarcă, pe bună dreptate, pictorul G. D. Mirea: «Andreescu, în peisaj, a început cu ceea ce alți artiști abia pot uneori să sfîrșească».

Peisajele lui au un anumit specific: margini de sat, și case care exprimă o nudă sărăcie, tablourile acestea constituind azi veritabile documente ale vieții sociale din vremea sa.

Se recunoaște în aceste opere că el era un desenator, și cu timpul, pe măsura maturizării, devenea chiar admirabil. O parte din desenele sale au ajuns pînă în zilele noastre cuprinse într-un carnet de schițe ce-l purta în perigrinările sale în căutare de subiect, lucrute între 1873—1877. Cele mai multe sînt făcute în Buzău (obor, tîrgul Drăgaica), altele pe Valea Buzăului în 1875, la Rușavăț, unde prinde o horă și o casă (mai bine-zis o cocioabă) și mai departe, pe lunca Cislăului, unde schițează plutași buboși, existenți și astăzi. Cu prietenul său Panco face călătoriile și pe Valea Slănicului, unde pictează *Bilci în apropiere de Buzău* și desenează, mai sus, la Găvanu în 1873, o margine de pădure. Cîteva desene sînt lucrute, tot la munte, la Bisoca.

Anii de ucenicie ai lui Andreescu au fost scurți, 1873 și 1874, iar debutul la o expoziție publică îl face în 1874 cînd, în București, la *Expoziția artiștilor plastici în viață*, expune tabloul *Cocăze*, «lucrat cu multă finețe și care dovedește o remarcabilă stăpînire a mijloacelor, atât în desen cît și în colorit». În 1876, la *Expoziția*

societății amicilor belelor arte, din București, alături de N. Grigorescu, profesorul din Buzău expune *Peisaj din crîngul Buzăului, Oală cu flori și Peisaj cu plopi*, care atrage atenția și simpatia lui N. Grigorescu, care va mărturisi, mai târziu, într-o convorbire cu pictorul G. Petrașcu: «Andreescu e cel mai mare artist pe care l-a avut țara, y compris moi! Dacă ar fi trăit, ar fi devenit negreșit marele nostru artist național».

«Andreescu a învățat mult din arta lui Grigorescu, de care-l apropia o simțire în numeroase privinți comune: dragostea de natură, de oameni simpli, disprețul față de formule și convenții, plăcerea de a picta în aer liber» (Radu Bogdan). El este, în același timp, diferit de maestrul său, mai ales prin aceea că este primul pictor român care zugrăvește, în pinzele sale, mizera condiție socială a țărănimii de odinioară. Dacă copiii pictați de N. Grigorescu sînt vioi, rumeni la față, pe chipul celor zugrăviți de Andreescu se vede asprimea vieții în care trăiau, lipsa de bucurii, ca în *Cap de copil*, iar în *Țărâncuța cu traista*, Andreescu înlătură orice idealizare proprie lui N. Grigorescu.

În timp ce elevii seminariști erau ocupați cu executarea modelelor date, profesorul Andreescu făcea caricaturi pe copertile cataloagelor, iar în timpul liber, în căutare de subiecte și pentru schițarea lor în carnețel sau pentru realizarea lor pe pinze, el zăbovea mult timp în Crîngul Buzăului, pe care l-a veșnicit în cîteva opere, una din ele figurînd în colecția președintelui Tito, ori în piața orașului sau în tîrgul Drăgaica, ambele așternute pe pînză. Din această cauză el întîrzie de la ore sau lipsea des. În notările directorului, în condica de prezență, găsim «nemotivat», «lipsă», «absent» dar și absențe motivate ca «chemări la jurați», ceea ce denotă că el era integrat în viața publică buzoiană. În ultimii ani, începînd din iarna lui 1877, absențele se îndesec, «din cauză de boală» cum stă scris în condică. În această situație el e nevoit să aducă, spre justificare, un certificat medical, eliberat de medicul primar al județului Buzău, la 14 martie 1878, prin care se adeverea că fusese «în căutarea noastră medicală și mai multe rînduri ale anului pentru care s-a reținut în casă în zilele aspre și umede ale iernii». Se iviseră primele semne ale bolii care îl va răpune în 1880.

La Buzău, Andreescu, în 1878, nefiind mobilizat în războiul pentru independență, ca susținător de familie, expune cîteva tablouri în cafeneaua hotelului Europa. Din această perioadă ne-au rămas însemnările unui fost coleg, probabil de la colegiul Sfîntul Sava, Constantin Drăgulineșcu, publicate în «Românul» din 29 și 30 septembrie 1885.

Înapoiat din Paris și silit de anumite împrejurări să locuiască în Buzău mai mult de o lună și jumătate, într-o seară, pe cînd se afla în amintita cafenea, zărește, printre norii de fum de tutun, un mic tablou care înfățișa o oală cu flori de cîmp, cu semnătura oarecum indescifrabilă. A doua zi, el întîlnește pe autor, tot aici, și care nu era altul decît fostul lui coleg, pe care-l vizitează și acasă, o singură cameră, plină de tablouri numai eboșate. «Între altele, — nota el — îmi atrase atenția un *Tîrg la Drăgaica*; mișcarea era de un efect minunat, coloritul demn de Delacroix. Cu toate astea, florile domneau în acîst mic cuib artistic; prin toate colțurile odăii zăreai cîte un buchet așezat cu gingășie în vr-un pahar sau în vr-o oală de pămînt. Se vedea bine că artiștiul le iubea mult.

Artistul mai iubea și toamna, care a fost pentru dînsul studiul de predilecție și din care a tras efecte surprinzătoare».

Dorința de a se perfecționa la Paris, probabil sugerată de amicii care fuseseră acolo, i se realizează datorită acestora.

În acest scop, el adresează rectorului Seminarului, arhimandritul Nichifor, o cerere prin care îl roagă să intervină la Minister pentru a-i acorda concediu pe lunile ianuarie și februarie, «avînd a mă duce în străinătate să mă perfecționez în specialitatea mea». Directorul înaintează petiția sa, în original, la 1 decembrie 1878, arătînd că solicită concediu «voind a se duce la Paris pentru a se perfecționa în specialitatea sa».

La 20 decembrie, același an, Ministerul trimite Seminarului adresa prin care se aprobă concediul cerut. În consecință, ultima semnătură a lui în condica de prezență este la 20 decembrie, la începutul vacanței de Crăciun. La 1 martie 1879, Andreescu înaintează demisia din profesorat.

Instalat la Paris, la începutul anului 1879, întreține o bogată corespondență cu prietenii buzoieni. Întors definitiv în țară, către sfîrșitul iernii anului 1880 (între timp mai venise și iarăși plecase), locuiește în București și, deși bolnav, continuă să lucreze la Autoportretul său care va rămîne neterminat, pentru că moare la 22 octombrie — 3 noiembrie 1880. Este prohodit în biserica Sf. Gheorghe-Nou, de față fiind și foștii lui profesori, Theodor Amann și C. I. Stăncescu și a fost înmormîntat în Cimitirul Belu — avînd săpate pe piatra mormîntului versurile :

Văzînd starea amărită ce omul duce pe pămînt
Și pornit de-a sa iubire, într-un cuget de tot sfînt ;
Domnul mare ne trimite cite-un înger de-ndurare
Ca să-nvingă suferința, să ne-aducă alinare.
Ei încîntă omenirea prin vers dulce sau penel
Și icoana zeității ei fiind în or ce fel.
Dar, în lumea de păcate nu duc viața liniștită
Se tortură în veci pieptul, cugetarea mult cumplită,
Căci într-înșii ei duc dorul luminății țări de sus
Și la ceruri cu grăbire fiul meu acum s-a dus !
Lacrimi mari, lacrimi calde de mamă».

La 12 martie 1890 osemintele îi sînt deshumate și depuse în osuarul mănăstirii Țigănești, unde pictorul avea o soră, monahia Galeani, o mătușă, maica Platonida și o veră primară, malca Trifilia. Dar nici aici rămășițele pămîntești nu se odihnesc decît pînă la 22 iulie 1964, cînd, din inițiativa Academiei R.S.R., ele sînt reînhumate în cimitirul Belu, la monumentul funerar, anume construit ca să acopere mormintele lui Ștefan Luchian, Gh. Petrașcu și Th. Pallady.

La 28 octombrie 1948 Academia R.S.R., îl alege ca membru post-mortem al ei, în 1949, Institutului de arte plastice din Cluj i se dă numele de *Ioan Andreescu*, iar în 1950 se sărbătorește centenarul nașterii sale. Iată, acum, și o sută de ani de la moartea lui prematură.

«A trăit puțin și sărac și încă și mai puțin s-a bucurat de influență în epocă. Dar a fost un pictor de foarte înaltă clasă, superior în multe privințe majorității celor ce au clădit renumele Barbizonului» (Radu Bogdan).

«La acest artist — afirma Barbu Delavrancea — e vorba de intuițiunea de geniu pe care numai creatorii extraordinari o pot avea».

«Pictorul Ioan Andreescu, clasic al picturii românești, ne-a lăsat, în scurta-i viață, atâtite opere de valoare universală cum nu întâlnim la un alt artist», afirma criticul de artă K. H. Zambaccian.

«Niciodată un artist român n-a fost, reproducind un colț din pământul nostru, în același timp mai adevărat și mai ireal, mai exact în redarea detaliilor banale și mai plin de poezie», sublinia cunoscutul critic de artă George Oprescu.

În opera pictorului Ioan Andreescu se oglindește veridic satul românesc din vremea sa. «Nimeni în pictura noastră, afirma cu autoritatea sa în critică, K. H. Zambaccian, nu a înfipt ca el penelul în brazdă, nimeni nu a pătruns tainele naturii ca el, nimeni nu a redat ca el huma și fecundația, vegetația grasă și substanțială, construcția și structura arborilor. Pictorul ține de natură, după cum țăranul e legat de glie. Arta lui Andreescu e profesiunea de credință a unui panteist înăscut, un imn sublim adus naturii».

La venirea sa în Buzău, pictorul Andreescu era un amator în pictură. Aici el și-a făcut debutul și s-a format ca pictor, iar prin sprijinul material al unor buzoieni a putut să se perfecționeze la Academia liberă Julien din Paris.

Datorită penelului său, Buzăul a călătorit și la Paris, unde a expus *Bilci în România*, iar *Crîngul Buzăului* a trecut și el hotarul țării, constituind operă prețioasă în colecția președintelui Iosif Broz Tito.

Drept recunoștință, buzoienui i-au ridicat o statuie, în mărime naturală, așezată în fața Casei de cultură a sindicatelor, opera buzoienui Paul Vasilescu.

A trăit la Buzău șase ani în mediul seminarial, îmbrățișat cu simpatie de colegii profesori, legînd prietenii trainice, după cum reiese din corespondența pe care o întreținea din Paris cu unul din ei.

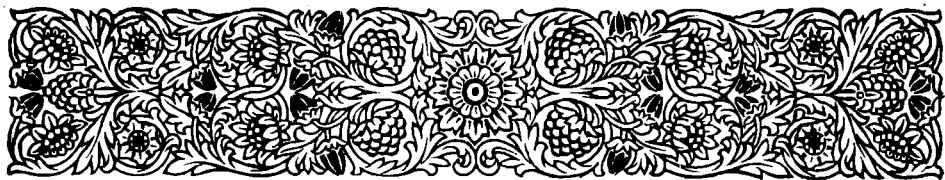
S-a integrat deplin în atmosfera unei școli teologice, mai ales prin faptul că avea rude apropiate, viețuitoare în mănăstirea Țigănești.

Îi cunoaștem concepția sa corectă față de rolul ce-l ocupă arta în viața bisericească și-l prețuim pentru rolul pe care-l atribuia desenului în viața preotului sătesc, folositor păstoriiților săi. Pentru toate acestea, recunoștință și neuitare.

Pr. Gabriel COCORA

BIBLIOGRAFIE

Ion Șt. Moldoveanu, *Pictorul Ion Andreescu, profesor la seminarul din Buzău*, București, 1941; Radu Bogdan, *Date noi în legătură cu viața și opera lui Ion Andreescu*, în «Studii și cercetări de istoria artei», nr. 1—2, 1955; I. Șt. Moldoveanu, *Date noi despre Ion Andreescu*, în «Studii și cercetări de istoria artei», nr. 1, 1950; Radu Bogdan, *Casa unde a locuit pictorul Ion Andreescu la Buzău*, în «România liberă», din 10 noiembrie 1963; Radu Bogdan, *Andreescu*, volum I, *Artistul în epocă*, București, 1969.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

TÎRNOSIREA BISERICII DIN PAROHIA URLETA, JUD. PRAHOVA

Așezată pe un platou din partea sudică a Carpaților delimitat de orașul Cimpina și de paralela 45°, parohia Urleta se bucură de o deosebită varietate a condițiilor geografice și economice.

În această binecuvîntată așezare viața religioasă s-a depănat în jurul bisericuței de lemn ridicată pe la 1790 de ciobanii care au coborît pe Valea Prahovei de dincolo de Carpați.

Viața duhovnicească a celor puțini la număr s-a consumat în nota de aleasă trăire creștină și de înfrățire cu glia moștenită.

Dezvoltarea satului Urleta a adus și creșterea închinătorilor la altarul străbun. Pentru aceasta s-a simțit nevoia ridicării unui noi Sf. locaș de închinare. Așa se face că în anul 1914 cînd parohia Urleta se desprinde de parohia Bănești și devine de sine stătătoare, dorința legitimă de construire a unei noi biserici mai încăpătoare capătă contururi precise.

Această dorință nu s-a putut desăvîrși datorită vicisitudinilor anilor din perioada interbelică. Demn de amintit este faptul că odată cu preluarea parohiei de către p. c. preot A. Sterghiu, împlinirea dorinței binecredincioșilor creștini a fost călăuzită spre edificarea noului locaș.

Posibilitățile create în țara noastră după 1948, a făcut ca bisericuța de lemn cu hramul Sf. Voievozi, să fie înlocuită cu una de cărămidă construită după toate regulile arhitecturii tradiționale. Aceasta a fost posibilă datorită eforturilor materiale și morale ale obștei enoriașilor, păstorii de către p. c. preot paroh A. Sterghiu de la 1 decembrie 1928.

Tîrnosirea acestei noi biserici de către P.S. Episcop Roman Ialomițeanul înconjurat de un sobor de preoți a constituit un adevărat popas duhovnicesc pentru credincioșii din Valea Prahovei.

Expresie vie a credinței enoriașilor parohiei Urleta noua biserică împodobită cu toate cele necesare săvîrșirii sfintelor slujbe va mărturisi peste veacuri că viața

creștină pe aceste meleaguri a fost permanent trăită în adevărurile propovăduite de Hristos.

Preuire tuturor binecredincioșilor și părintelui paroh A. Sterghiu care au dat această bijuterie bisericii noastre strămoșești.

Pr. V. I. BRIA

AL VI-LEA SEMINAR TEOLOGIC SUD-EST EUROPEAN

Între 30 august — 4 septembrie 1982, Institutul Teologic Universitar din București a găzduit cel de al VI-lea Seminar teologic sud-est european, cu tema: «Necesitatea și plinătatea mântuirii», organizat de Facultatea de teologie protestantă a Universității din Heidelberg — R. F. Germania.

Au luat parte peste 55 teologi din R.F.G., R.D.G., Elveția, Danemarca, Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria și România, precum și un grup de studenți teologi din Heidelberg (R.F.G.).

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P.S. Episcop Vasile al Oradiei, Pr. Dumitru Soare, consilier patriarhal, Diac. Prof. Nicolae Balca, Pr. Prof. Teodor Bodogae, Pr. Prof. Alexandru Ciurea, Pr. Prof. Ioan Coman, Pr. Prof. Mircea Păcurariu, Prof. Emilian Popescu, Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Lect. Cezar Vasiliu, Pr. Asist. Ioan Caraza, Pr. Asist. Viorel Ioniță, Pr. Asist. Sebastian Șebu, d-l Ioan Leb, profesor la Seminarul din Caransebeș și d-l Ioan Stoica, de la Sectorul Relații Externe al Patriarhiei Române.

Din partea celorlalte culte au participat: Prof. H. Pitters (luteran) și Past. Zoltan Albu (reformat).

Deschiderea lucrărilor a avut loc la 30 august 1982, fiind precedată de un Te-Deum săvârșit de profesorii Institutului în biserica «Sf. Ecaterina» din București.

Participanții au fost salutați de P. S. Episcop Vasile al Oradiei, în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh IUSTIN și al Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

După ce a elogiat ideea Facultății de teologie a Universității de Heidelberg și a Prof. Fr. Heyer, de a organiza acest Seminar pentru a face cunoscută cultura și spiritualitatea popoarelor din sud-estul Europei, contribuția lor la progresul și pacea lumii și la crearea unui climat de înțelegere față de Bisericile din estul și vestul acestui continent, P. S. Episcop Vasile a arătat bucuria Bisericii Ortodoxe Române de a găzdui acest Seminar, prilej de cunoaștere a ecumenismului local și a colaborării dintre cultele din România, a evlaviei credincioșilor noștri, precum și spiritul creator al poporului român, care și-a dobândit libertatea și independența și care își croiește o viață nouă.

P. S. Sa a apreciat că ținerea acestui Seminar la București este și o dovadă a aprecierii strădaniilor depuse de conducerea Statului nostru pentru crearea unui climat de pace și înțelegere între popoarele din sud-estul Europei, pentru atașamentul lor la voința tuturor oamenilor de bine de a apăra bunul cel mai de preț al omenirii, viața, împotriva unui război nimicitor.

În cadrul Seminarului au fost prezentate următoarele referate: Prof. *Fairy von Lilienteld* (R.F.G.): «Ecleziologia «euharistică» ortodoxă ca interpelare față de concepția luterană despre Biserică»; Pr. Prof. *Ioan G. Coman* (România): «Corespondența Sfântului Grigore cel Mare cu Biserica Iliricului la sfârșitul sec. al VI-lea și începutul sec. al VII-lea»; Pr. Prof. *Ante Kusici* (Iugoslavia): «Aspecte din influența culturii creștinismului catolic în Croația»; Past. *All Johansen* (Danemarca): «Omiliile ortodoxe române și bulgare văzute de un luteran»; Diac. Prof. *Nicolae Balca* (România): «Liturghia ortodoxă ca mijlocitoare a mântuirii»; Prof. Dr. *Karl Christian Felmy* (R.F.G.): «Rudolph Sohm — Protestantizare sau înnoire teologică»; Mgr. Episcop *Vekoslav Grmici* (Iugoslavia): «Necesitatea Bisericii pentru mântuire, din punct de vedere catolic»; Prof. *Hermann Pitters* (România): «Receptarea aspirațiilor ecleziologice ale teologiei monastice timpurii în Reforma din Transilvania»; Prof. *Ivan Pantschowski* (Bulgaria): «Virtutea, cale spre mântuire»; Prof. *Hans-Dieter Döpmann* (R.D.G.): «Concepția ortodoxă despre sfințenie»; Prof. *Emilian Popescu* (România): «Monahismul românesc timpuriu și influența sa culturală»; Pr. Prof. *Mircea Păcurariu* (România): «Rolul mănăstirilor românești în istoria poporului român»; Pr. Prof. *Dumitru Stăniloac* (România): «Necesarul și plinătatea mântuirii după concepția ortodoxă»; Prof. A. M. *Ritter* (R.F.G.): «Necesarul pentru mântuire ca postulat reformatoric»; Prof. Dr. *Hristov* (Bulgaria): «Relații bulgare cu Rusia în perioada de emancipare datorită legăturilor bisericești»; Prof. *Friedrich Heyer* (R.F.G.): «Seminarul sud-est european în pelerinaj în Țara Sfântă»; Prof. *D. Dimitrievici* (Iugoslavia): «Teologia trinitară și liturghia ca cuprindere a nemărginitului»; Prof. *Paul Philippi*: (R.F.G.): «Contacte de la Biserică la Biserică în istoria sud-est europeană» (introducere); Prof. *János Csohány* (Ungaria): «Strădanii pentru deschiderea unei universități reformate ortodoxe în Ungaria la sfârșitul sec. al XVIII-lea»; Prof. *Józe Rahmann* (Iugoslavia): «Viața spirituală în Slovenia catolică sub impulsuri protestante»; Past. *Dietmar Plajer* (România): «Contacte luterano-ortodoxe în secolul al XVI-lea pe teritoriul românesc»; Pr. Prof. *Alexandru Ciurea* (România): «Prea evlaviosul domnitor Ștefan cel Mare, creator de cultură și artă».

Discuțiile pe marginea referatelor au fost numeroase și interesante, contribuind la aprofundarea temelor. De un deosebit succes s-au bucurat referatele susținute de reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române.

Oaspeții au avut ocazia să viziteze minăstirile: Pasărea, Cernica, Țigănești și Căldărușani, precum și o serie de biserici ortodoxe, catolice și protestante din București.

De asemenea, au putut cunoaște direct ecumenismul practic local și colaborarea dintre cultele din România, precum și realizările poporului român, mai ales din ultimii ani.

Un grup de delegați condus de Prof. A. M. Ritter din Heidelberg a fost primit de Prea Fericitul Patriarh Iustin. Au fost de față P. S. Episcop Vasile al Oradiei, Pr. Dumitru Soare, consilier patriarhal și Pr. Asist. Viorel Ioniță, ca interpret de limbă germană.

Duminică, 5 septembrie, participanții la cel de al VI-lea Seminar teologic sud-est european au asistat la Sfânta Liturghie din Catedrala patriarhală din București.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a rostit cu această ocazie următoarea cuvântare:

«Iubiți credincioși,

În cursul săptămânii trecute am avut marea bucurie să primim în mijlocul nostru oaspeți din mai multe țări din apusul și răsăritul Europei, care, de peste 10 ani, se întâlnesc anual pentru a discuta probleme care interesează viața Bisericilor și țărilor noastre. Este vorba de un grup de profesori universitari, de cercetători și studenți care, în preocupările lor au și viața din sud-estul Europei, viața bisericească și, în general, viața socială a țării noastre și a țărilor din jurul nostru.

O preocupare de seamă a acestei organizații, denumită Seminarul teologic sud-est european, este acordată trecutului acestei regiuni, deci cercetării istorice. În același timp, istoria este îmbinată cu viața de azi a poporului nostru și a popoarelor din jurul nostru pînă în centrul Europei.

Cea mai mare parte dintre oaspeți provin din R. F. Germania, apoi din Iugoslavia, Bulgaria și din alte țări. Au avut în preocupările lor probleme teologice și, în același timp, probleme istorice. În general, oaspeții s-au întreținut cu profesorii noștri de teologie, specialiști în problemele care interesează sud-estul Europei. Între ei se află inițiatorul și coordonatorul acestui Seminar, Prof. Friedrich Heyer și, în fruntea delegației, Prof. A. M. Ritter, actualul președinte.

Îi felicităm pentru rîvna avută de a studia aceste probleme ale sud-estului european, îi felicităm pentru că aici au organizat un serviciu religios protestant, un serviciu religios romano-catolic, adică slujbe pentru principalele confesiuni creștine. Astăzi au vrut să fie părtași la această slujbă ortodoxă, în catedrala patriarhală. Le mulțumim pentru această participare, pentru rîvna ce o au de a întări legăturile dintre statele sud-estului european, pentru prietenia ce o arată României, poporului român și Bisericii noastre. Le urăm ca și în viitor să continue această activitate, pe care o socotim absolut necesară pentru viața popoarelor din această parte a lumii.

Le împărtășim binecuvîntarea noastră urîndu-le succes.

Dumnezeu să vă ajute !»

După amiază, oaspeții au vizitat Muzeul Satului din București.

Între 6—8 septembrie a.c. o parte dintre participanți au vizitat minăstirile din nordul Moldovei.

Lector dr. Cezar VASILIU

† PREOTUL ICONOM STAVROFOR IOAN D. LEONTE

În miez de vară, în ajun de Drăgaică, seara, la apusul soarelui (23 iunie 1982) a trecut la cele veșnice vrednicul preot iconom stavrofor Ioan D. Leonte, cel ce timp de jumătate de veac a fost conducătorul spiritual al parohiei din comuna Brătianu (azi Scînteia), județul Ialomița.

În dangăte de clopote ce sunau a jale, în prezența unei numeroase asistențe înmărmurită de durere — locuitori ai comunei și din satele învecinate — înconjurat de familie și prieteni, preotul I. D. Leonte a fost prohodit de un mare sobor

de preoți veniți din împrejurimi, în frunte cu fostul protoiereu al protopopiatului Slobozia, preotul Cosma Drăghicescu și cu delegatul actualului protoiereu, ajutați de diaconul Nicu Moldoveanu, conferențiar la Institutul Teologic Universitar din București, fiu al satului și fiu duhovnicesc al preotului decedat.

Slujba înmormântării s-a săvârșit în curtea bisericii satului ca să poată asista cit mai mulți credincioși.

Preotul Ioan D. Leonte s-a născut la 29 martie 1909 în com. Beibugeac din Dobrogea. A rămas orfan de ambli părinți, după primul război mondial, petrecându-și copilăria prin orfelinat.

A învățat la Seminarul din Constanța (clasele I—VI) între anii 1924—1930 și la Dorohoi (clasele VII—VIII) între 1930—1932.

În 1932, căsătorindu-se cu Ecaterina Simionescu, una dintre fiicele învățătorului Simionescu din satul Cioara Doicești (azi Bărăganu), a fost hirotonit pe seama parohiei Brătianu (azi Scinteia), de unde nu s-a clintit timp de 50 de ani, pînă și-a dat obștescul sfârșit.

Licențiat în teologie, a fost o vreme protoiereu al fostei protoierii din plasa Țândărei.

Cțiva dintre slujitori au conturat personalitatea defunctului, evidențiind contestabilele sale calități și merite.

În cuvîntul său, P. C. diacon N. Moldoveanu a spus printre altele: «...venit de pe plaiuri dobrogene, acum o jumătate de veac, aici în inima Bărăganului, s-a identificat perfect cu parohia aceasta pe seama căreia a fost hirotonit și pe care a păstorit-o cu vrednicie și cu dăruire atîta vreme. I s-au oferit posturi înalte în administrația bisericească, i s-a oferit parohie la oraș, i s-au oferit și alte onoruri întrucît cu meritele sale indiscutabile, dar nimic nu l-a tentat. A preferat să stea aici în mijlocul păstoritorilor săi ce i s-au încredințat, prin hirotonie, acum 50 de ani.

Este dovada cea mai grăitoare că și-a iubit păstoritii ca pe sine însuși, jertfindu-se și făcîndu-se tuturor toate, cu timp și fără timp.

Era un om robust fizicește și sufletește și ar fi putut sluji încă multe vreme, dacă o boală nemiloasă nu i-ar fi pus, pe neașteptate, capăt vieții sale pămîntești...

Ca preot și-a dat perfect de bine seama că de grumazul său atrîne atîtea mii de suflete, la judecata de apoi. De aceea și-a făcut datoria pe deplin, păstrînd acest sat încredințat lui ca pe o curată oază ortodoxă. Deși în satele vecine, mai ales în cele de la nord-est și sud-est s-au infiltrat de mult sectanții, aici, în satul nostru n-au pătruns, căci s-au izbit de zidul ortodoxiei strămoșești, străjuit cu destoinicie și precauție, de către păstorul sufletesc, preotul I. D. Leonte.

Părintele Leonte, taica părintele — cum ne plăcea tuturor să-i zicem — a fost un om de mare omenie, un suflet nobil, gata totdeauna de sacrificiu pentru semenii săi.

Și-a crescut în cinste cei doi fii, Nicolae și Glicherie, care, la rîndul lor, au ajuns oameni de răspundere în societatea noastră.

Părintele a fost ajutat foarte mult în păstorație de d-na preoteasă Ecaterina, exemplu strălucit de gospodină pentru toate femeile din sat. Împreună au mai crescut și două nepoate, Geta și Lenuța, care, împreună cu d-na preoteasă și cu cei doi fii, au stat de veghe zi și noapte la căpătîiul părintelui, manifestîndu-și astfel profunda recunoștință față de binefăcătorul lor...».

În continuare a luat cuvîntul delegatul protoiereului de Slobozia, preotul Alexandru Micu de la parohia Mihail Kogălniceanu care, printre altele, a zis: «A plecat dintre noi, după o grea și îndelungată suferință colegul și prietenul nostru, preotul I. D. Leonte. Moartea, care l-a răpit din mijlocul nostru, din sinul familiei și din mijlocul păstoriiților săi, a șovăit mult; i-a trebuit timp îndelungat de suferință și grele dureri ca să dărîme, încetul cu încetul acest demn slujitor al harului preoției, în care sălășluia o inimă bună, un suflet curat și care, pînă în ultima clipă a vieții a dus lupta cea bună, a păzit credința cea adevărată și și-a îmbogățit inima cu învățăturile credinței și moralei creștine.

Inflăcărat de cele mai sfinte îndemnuri și porniri a lucrat cu toată dragostea pentru binele Bisericii și al neamului, pentru fericirea și ridicarea morală și cetățenească a păstoriiților săi și pentru tot ce este frumos și măreț în satul în care a păstorit aproape o viață de om...

Cu o aleasă experiență pastorală, ineztrată de Dumnezeu cu deosebite daruri, preotul Ioan și-a orientat viața, puterea de muncă și toată priceperea sa în slujba Bisericii și a Patriei dragi. Pentru meritele sale morale și materiale și-a câștigat stima, aprecierea și respectul întregii preoții din protopopiatul Slobozia și s-a bucurat de dragostea și admirația enoriașilor săi. Lasă în urma sa un nume bun, ca preot și cetățean, ca soț și tată ideal, ca iubit păstor și loial prieten. Pentru preoții din protoieria noastră, viața părintelui Leonte rămîne un exemplu rar de demnitate și evlavie preoțească».

În continuare a vorbit preotul Cosma Drăghicescu evocînd frumoase amintiri din viața de seminar și momente de neuitat din viața defunctului, de care îl lega o veche și trainică prietenie.

La cimitir, deasupra gropii, a cuvîntat cu patos, într-un stil frumos, doamna Anica Rădoi, fiică a satului, care a spus printre altele :

«Un clopot bate în amurg
Cînd grînele au dat în plîng
Și tînguios ne dă de veste
că taica popa nu mai este».

Sînt momente în care cuvintele își pierd din funcție și valoare. Unul dintre aceste momente ar putea fi cel de față, cînd «marea trecere» a celui care a fost preotul Leonte a luat sfîrșit.

Dar nu, cel ce l-am cunoscut nu putem rămîne fără glas conducîndu-l pe ultimul drum, nu putem să nu evocăm în aceeași măsură personalitatea de om, de cetățean, de preot, de prieten și sfătuitor.

Omul s-a risipit cu generozitate pentru tot ce înseamnă omenie. Nepoții aflați aici, de față l-au avut ca tată, oamenii satului l-au avut ca model de gospodar și comportare, prietenii i-au cunoscut optimismul molipsitor și o mină întinsă la nevoie. În preajma preotului Leonte, de multe ori am crezut că se poate trăi și veșnic. Atmosfera din casa acestui minunat om era o adevărată revelație. Știa cînd trebuie să glumească, știa unde să asocieze un proverb latin sau românesc, știa să întrețină pe oricine se afla în preajmă. Cu bătrîna, care-i cerea un sfat vorbea pe înțelesul ei, cu copiii, întîlniți pe ulițele satului, vorbea pe înțelesul lor și se bucura atunci cînd se dovedeau isteți în răspunsuri la întrebări meșteșugit formulate. Își amîntea uneori părintele Leonte și de această clipă, dar făcea haz, ca un

român adevărat. Cînd a ajuns la 64 ani, a început să numere înapoi. Câți ani trebuia să ai acum, taică părinte? ajută-ne să ne amintim și nu fi supărat că te întrebăm prea tîrziu!

În miez de iarnă, pe ger uscat și promoroacă, preotul Leonte tăia lemnele înadins lăsate, pentru plăcerea efortului. Din primăvară pînă-n toamnă, lucra meticuloș via și îngrijea albinele. Păsările curții, oile erau îngrijite de aceeași mină pasionată și dibace. Mîna, care ținea cu mîndrie cartea, cu aceeași plăcere meșterînd în curte, dar era o plăcere, în aceeași măsură, să-l auzi recitînd versuri din poezii române, să-l ascuți dînd glas romanțelor, cîntecelor dobrogene, de pe plaiurile natale, să-l auzi povestind snoave sau întîmplări adevărate. Își amintesc foștii elevi și de Leonte — profesorul de muzică. Îi învățam melodiile cu sete pentru că știa să ni le picure în suflet odată cu o pîrticică din sufletul lui mare. Dacă ar fi să aleg între vocea-i magistrală, omenia, înțelepciunea, ar trebui să recunosc că mi-e foarte greu. În același om, și-au făcut loc toate, în aceeași măsură. De aceea azi, cei de față simțim golul enorm pe care-l lasă preotul Leonte. Ne facem o datorie de suflet de a-i adresa ultimele mulțumiri pentru tot ce a însemnat pentru noi. Cîndva, preotul Leonte mi-a făcut mărturisirea de a fi avut două mari iubiri: «pămîntul dobrogean și acest sat pe care l-a slujit...».

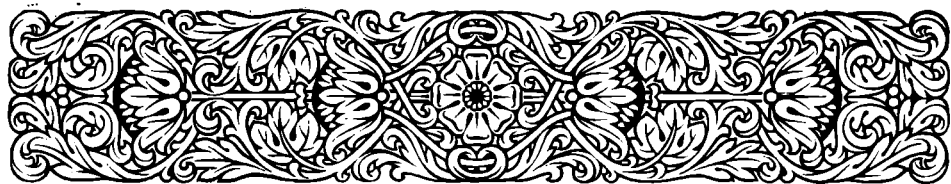
În încheiere vorbitorul a spus :

«Părinte Leonte, te asigurăm că îți vom păstra o vie amintire. Atîta vreme cît clopotele bisericii vor suna, oamenii satului vor auzi și vocea neuitatului slujitor al ei».

După terminarea slujbei de înmormîntare, trupul neînsuflețit al părintelui Leonte a fost depus în cavoul familiei din cimitirul satului.

Dumnezeu să-l odihnească în pace!

Diac. Conf. Dr. Nicu MOLDOVEANU

EPISCOPIA BUZĂULUI

ȘTIRI DIN CUPRINSUL EPARHIEI

ȘEDIȚA CONSILIULUI EPARHIAL

La data de 29 iulie 1982 a avut loc prima ședință a Consiliului Eparhial din anul acesta sub președinția noului Ierarh al Eparhiei Buzăului, P. S. Episcop Epifanie Norocel.

P. C. Preot Teofil Dumitrescu — Vicar administrativ, în numele membrilor Consiliului Eparhial adresează un cuvânt de salut P. S. Episcop Epifanie ca Președinte activ al Ședinței de lucru ce va avea loc.

În cuvântul de deschidere P. S. Sa a arătat că această ședință are două părți. În prima parte se vor desfășura lucrările propriu-zise ale Consiliului Eparhial, iar în partea a doua se va aborda tema: «Disciplina clerului», la care vor prezenta referate P. C. Pr. Grigore Dionisie — consilier ad-tiv., P. C. Pr. Guță Gheorghe — consilier economic și P. C. Pr. Iulian Negoită — Secretar Eparhial.

De asemenea P. S. Sa a arătat că a venit la Buzău, cu dorința sinceră de a conlucra fructuos cu clerul și colaboratorii Eparhiei Buzăului, dorind să mențină Eparhia la un loc de frunte și să continue lucrările înaintașului său, vrednicul și distinsul Ierarh Dr. Antonie Plămădeală, actualmente Mitropolit al Ardealului.

În continuare s-au rezolvat probleme administrative cum sînt: confirmarea alegerilor Consiliilor și Comitetelor parohiale de la parohii; referat privind delimitarea Circumscripțiilor electorale pentru alegeri în Adunarea Eparhială; referat privind grija deosebită permanentă față de bunurile ce fac parte din Patrimoniul Cultural Național în care s-a aratat că slujitorii bisericii au permanenta îndatorire de a păstra și conserva aceste bunuri care atestă etnicitatea și trecutul nostru.

În sectorul economic s-au rezolvat probleme privind exproprieri de terenuri; situația debitelor protoierilor față de Centrul Eparhial; situația deșeurilor de hirtie; dotații la parohiile cu lucrări, precum și referatul P. C. Pr. Iulian Negoită, privind aportul slujitorilor bisericești în acțiunile de interes obștesc din care s-a desprins ideea că «preotul» în postura sa de cetățean are permanenta îndatorire de a sprijini orice acțiune de progres întreprinsă de Conducerea statului nostru.

După ce P. S. Episcop a dat îndrumările necesare P. C. Protopopi și P. C. Pr. misionari, au arătat că aceasta nu a fost numai o ședință protocolară, ci o ședință

activă, o ședință care are ca scop întărirea disciplinei, respectarea legalității și îmbunătățirea activității pastoral-misionare pentru menținerea tezaurului scump al Bisericii noastre — credința strămoșească.

În partea a doua a ședinței s-au tratat referatele. P. C. Pr. Grigore Dionisie, a prezentat referatul «Disciplina clerului», arătând părțile pozitive cât și deficiențele unor preoți și cîntăreți.

P. C. Pr. Iulian Negoită a prezentat referatul privind reclamațiile și sesizările, precum și măsurile ce trebuie luate pentru îndreptarea preoților, iar P. C. Pr. Guță Gheorghe — consilier economic a prezentat deficiențele financiare, contabilizare incorectă și alte nereguli financiare la parohii.

La sfârșitul ședinței, P. S. Episcop Epifanie a dat îndrumări părinților protolerei, preoților misionari, precum și domnilor revizori contabili.

În continuare Domnul Inspector General, Ilie Popescu, din Departamentul Cultelor a dat prețioase indicații, privind modul de comportare al preoților, precum și participarea totală a lor la Conferințele preoțești și ca întocmirea referatelor să fie cât mai judicioasă.

După aceste frumoase și utile indicații date de Domnul Inspector Ilie Popescu, P. S. Episcop Epifanie a mulțumit Domniei Sale și a rugat să se transmită Conducerei Onor Departamentului Cultelor respectuoase mulțumiri pentru grija deosebită ce o poartă în rezolvarea tuturor problemelor Eparhiei Buzăului.

De asemenea P. S. Sa a îndrumat pe părinții protolerei să fie cu multă luare de seamă ca preoții să nu mai greșescă, să se stabilească cu familia în parohie și să fie cât mai corecți în mînuirea sumelor de la parohii.

În continuare P. S. Episcop Epifanie declară ședința de lucru închisă, mulțumind tuturor participanților pentru conlucrare și participare.

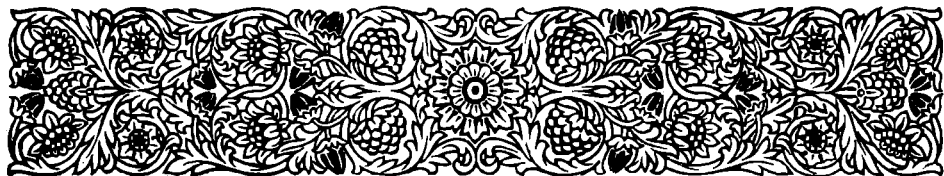
DIN AGENDA P. S. EPISCOP EPIFANIE NOROCEL

- Duminică 4 iulie 1982, festivitatea intronizării P. S. Epifanie Norocel ca Episcop al Eparhiei Buzăului ;
- Luni 5 iulie 1982, a avut prima întîlnire cu personalul Central Eparhial și profesorii Seminarului Teologic din Buzău ;
- Marți 6 iulie 1982, a făcut vizită canonică la parohiile : Tisăul de Jos (unde se află fosta minăstire Barbu și biserica Bradu, ambele monumente istorice), apoi a vizitat biserica parohiei Unguriu și după aceea biserica din Berca — monument istoric ;
- Între 7 și 14 iulie 1982, a rezolvat problemele de cancelarie și o parte din audiențe ;
- Joi 15 iulie 1982, a prezidat Ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial ;
- Vineri 16 iulie 1982, a vizitat sediul Oficiului protopopesic din Buzău ;
- Sîmbătă 17 iulie 1982, a făcut vizite canonice la : biserica Nașterea Domnului din Rîmnicu Sărat, sediul oficiului protopopesic din Focșani, biserica parohiei Mera, metocul Dălhăuți și casa de odihnă Rogozi ;

- Marți 20 iulie 1982, a făcut vizite canonice bisericilor parohiilor : Tăbărăști I, Cilibia, filiala Minzu, C. A. Rosetti și Rușețu ;
- Sâmbătă 24 iulie 1982, în cadrul Sfintei Liturghii oficiată la paraclisul episcopal, a hirotonit diacon pe tânărul candidat Constantin I. Dumitru. După Sf. Liturghie a făcut vizită canonică la minăstirea Sihastru, județul Vrancea ;
- Duminică 25 iulie 1982, a resfințit biserica parohială din Bîrsești, Protopopiatul Panciu, județul Vrancea, hirotonind și preot pentru parohia Unirea, Protopopiatul Brăila, pe diaconul Constantin I. Dumitru. Tot în aceeași zi a făcut vizită canonică la parohia Soveja și Schitul Lepșa, ambele din județul Vrancea ;
- Marți 27 iulie 1982 a făcut vizită canonică la parohia Sf. Gheorghe Nord-Focșani, a vizitat sediul protopopiatului Focșani, sediul protopopiatului Rm. Sărat și biserica parohiei Sf. Nicolae din Rm. Sărat ;
- Miercuri 28 iulie 1982, a vizitat parohiile Monteoru și Merei ;
- Joi 29 iulie 1982, P. S. Episcop Epifanie în prima parte a zilei a prezidat Consiliul Eparhial, iar după-amiază a condus lucrările ședinței speciale de lucru la care au participat, părinții protopopi, preoții misionari și corpul de revizie și control ;
- Sâmbătă 31 iulie 1982, a vizitat minăstirea Rătești, județul Buzău.

CRONICAR

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

John Meyendorff, «*Living Tradition*», St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, N. Y. 10. 707, 1978 (202 p.).

Profesorul J. Meyendorff, de la Academia Rusă Teologică din New-York, este teologul cel mai cunoscut din Franța și America — el fiind născut la Neully, în 1926, — atît prin conferințele pe care le-a ținut în diferitele centre importante romano-cato-lice și protestante, cit și prin studiile regulat publicate în America în cele două mari reviste ortodoxe ruse: «The Orthodox Church», care apare lunar și «St. Vladimir's Theological Quarterly», de patru ori pe an, pe care le conduce.

Din numeroasele sale cărți publicate amintim: Saint Grégoire Palamas et la mystique orthodoxe; Introduction à l'étude de Grégoire Palamas; L'Eglise Orthodoxe hier et aujourd'hui; Orthodoxie et catholicité; Marriage: An Orthodox perspective; Christ in Eastern Christian thought. Încă de la începutul carierei sale profesoriale s-a bucurat de aprecierea deosebită a Prof. G. Florovsky și a centrelor ecumeniste internaționale, fiind numit în 1956 președinte al «Syndesmos»-ului (Federația mondială a Mișcărilor Ortodoxe ale Tineretului), membru în Asociația pentru credință și constituție și, în sfîrșit, membru în Comitetul Central al Mișcării ecumenice.

Cartea pe care o înfățișăm aici poartă titlul semnificativ de «Tradiția vie», în sensul că această tradiție a Bisericii Ortodoxe este un izvor sfînt, nesecat, de activitate neîntreruptă a Sfîntului Duh în această Biserică — a lui Iisus Hristos, pe care o conduce și o apără de greșeli păstrînd unitatea de învățătură în toate părțile ei din epoca apostolică pînă astăzi, alături de Scriptura sfîntă, pe care o tilcuiește și o întărește, aplicînd-o în timp și spațiu.

Profesorul Meyendorff îmbogățește lectura neevitînd greutățile problemelor asemănătoare din toate epocile creștine în decursul expunerii lor. Pe de altă parte este evident că are o privire specială pentru activitatea Bisericii ruse în decursul vremurilor, pe care o judecă cu destulă imparțialitate în problemele pe care le-a ridicat și zăbovește, de asemenea, cu interes crescut la cele pe care le experimentează propria Biserică Ortodoxă Rusă din America, în fundamentalele schimbări de legătură cu Patriarhia de Constantinopol și cu conducerea Bisericii Ruse. De aceea cititorul trage ușor concluzia că nu numai Tradiția expusă este vie ci și istoricul ei și deci și cartea sînt vii, în sensul că se citesc cu mult interes.

Avem aici unsprezece studii, care au fost publicate în diferite reviste, ori prezentate în formă de conferințe în cîteva țări — una la Mînăstirea Cernica în

1974. Bogăția problemelor actuale puse și actualitatea lor fac rezumarea lor dificilă; le vom aminti pe cele mai principale.

În *Introducere* (p. 7—11) arată cum Tradiția vie se schimbă, făcând față la situații, dar fără să modifice cuprinsul. Căci e conformă nu numai cu Scriptura și cu Sf. Părinți și Liturghia, ci și cu problemele vremurilor cărora trebuie să le facă față Biserica în concordanță cu cerințele unicului adevăr al Evangheliei Domnului. În ce privește participarea Bisericilor Ortodoxe la Mișcarea Ecumenică, părerea autorului este că faptul n-a avut un efect deosebit asupra dezvoltării Teologiei ortodoxe (p. 9) — fapt foarte discutabil. El discută apoi urmările emigrației rusești din 1917 în Apus — printre care și formularea unei Teologii mistice, însușită și de alte teologii ortodoxe după aceea.

Cap. I (p. 13—26) expune *sensul Tradiției*, începând prin amintirea venerării Bibliei, simbolizată prin cădelnițarea Evangheliei și procesiunea ei la Liturghie etc. Biserica are temelii Apostolilor și Profeților (Efes. II, 20), care mărturisesc cele ce au văzut, au auzit (I In. I, 1), începând cu moartea și învierea Domnului. Iar Sfinții Părinți — ca Sf. Vasile cel Mare —, ne învață că Scriptura și Tradiția au aceeași valoare și că, dacă am înlătura cele nescripturistice, am preface Kerygma într-un cuvânt simplu — privind riturile și inițierea euharistică. Tradiția devine astfel continuarea firească a Scripturii, într-o societate omenească în care sălășluiește Duhul Sfânt și care are cap pe Iisus Hristos. Vorbind despre Tradiție și dogmă, autorul spune că prin dogmă Tradiția face valabilă și inteligibilă unei lumi schimbătoare și imperfecte Scriptura; de aceea s-au folosit și termeni nescripturistici pentru apărarea adevărului scripturistic ca «homoousios» la Niceea. În același sens se interpretează fapte istorice relate de Biblie, ca d.p. cele privitoare la venerarea Maicii Domnului (la sinodul antinestorian de la Efes), sau ca înălțarea Proorocului Ilie, netrăgându-se concluzii soteriologice decît la nevoie și în relație cu adevărul veșnic. Definițiile doctrinale sînt date de Sinoadele ecumenice, cîteodată de cele locale, sau prin simplul consens al Bisericii de pretutindeni. Continuitatea, permanența și infailibilitatea tradițională provin din faptul că în orice loc și timp există «un Domn, o credință, un Botez» (Ef. IV, 4—5). Respingînd autoritatea papală și aceea a Scripturii, interpretată individual de Protestanți, Homiacov a spus: «Unde e Biserica e Duhul lui Dumnezeu; unde e Duhul lui Dumnezeu e Biserica și toate harurile; iar Duhul este Adevărul». Paragraful III «*Tradiție și tradiții*» constituie pentru autor una dintre cele mai urgente responsabilități ale Teologiei Ortodoxe, în sensul stabilirii clare a unei deosebiri între Tradiția dumnezeiască și cea omenească. Acest lucru l-a realizat, în vremurile grele ale stăpînirii turcești, slujba liturgică, cu aceeași mărturisire de credință în toate Bisericile Ortodoxe. De aceea Sf. Irineu putea vorbi despre o tradiție apostolică păstrată la fel de bine la Roma, Smirna și Efes etc. Condamnat de papa Nicolae I, patriarhul Fotie a proclamat principiul coexistenței în Biserica universală a tuturor tradițiilor ecumenice, anințind și legislația sinodului quini-sext, pe care Romano-catolicismul nu-l primea. În 1895 patriarhul ecumenic Anthimos declara că unirea se va face pe unitatea de credință; celelalte învățături și practici nu o primejduesc. Năzuința Bisericii Ortodoxe de a fi una *sancta* o obligă să apară și ca *sobornicească*.

Cap. II (p. 27—44) pune problema «*Relativism istoric și autoritate în dogma creștină*». Autorul citează pe Homiacov, pentru a stabili că Biserica nu este o autoritate, ci este adevărul și viața intimă a creștinului, în care trăiesc Dumnezeu, Hristos și Biserica; iar acestea sînt în el prin viața ecumenică a iubirii și unității —, pe cînd în Apus, autoritatea Bisericii este externă la Romano-catolicism, iar la Protestanți e

înlocuită prin Scriptură. Apoi descrie autoritatea lui Dumnezeu în Vechiul Testament unde mila lui Dumnezeu e primită cu frică și cu cutremur (Gen. 18, 27; Exod 3, 6; Is. 4, 5 etc.); în Noul Testament cei Doisprezece au primit autoritatea celor ce mărturisesc Învierea (Fapte 1, 8; Luca 24, 18). A urmat apoi succesiunea Apostolilor prin episcopat, continuitatea fiind stabilă pe calea Tainelor, Duhul făcându-ne colaboratori ai lui Dumnezeu (I Cor. 3, 9). Autorul dezvoltă apoi învățătura privind autoritatea și Tradiția, pornind de la comunitatea locală euharistică — Trupul lui Hristos —, al cărei conducător e răspunzător de învățătura dreaptă și de buna pastorație a lui; pentru ca să ajungă la concluzia că autoritatea cea mai înaltă în materie de credință e consensul ei universal. Instituția care rînduiește viața Bisericii devine astfel sinodul, care stabilește acest consens. 1. El mărturisește credința și e semn al voinței lui Dumnezeu, atestat împotriva erorilor prin Scriptură, Tradiție și alte sinoade. 2. Minoritatea avea de ales acordul sau excomunicarea, căci opoziția față de Duhul este incompatibilă cu faptul de a fi membru al Bisericii. 3. Decretul conciliar a necesitat însă recepția posterioară a Bisericii, căci majoritatea nu este infailibilă «ex sese»: Se cunosc multe «pseudo-sinoade» respinse mai târziu de Biserică. «Recepția» unui sinod adaugă autorității semnul conciliar — ultima autoritate fiind Duhul. 4. Autorul amintește că au fost respinse și confirmări imperiale și «dezvoltări doctrinale», în care autoritatea adevărată a rămas tot Duhul Sfânt. 5. Sinoadele afirmă că ele n-au formulat niciodată o dogmă nouă, fiind «la fel cu definițiile dinainte» (can. 7 de la Efes., 331); calcedonienii ziceau că Sinodul de la Niceea e suficient pentru perfecta înțelegere și confirmare a pietății. Astfel, autoritatea în Biserică nici nu suprimă, nici nu micșorează libertatea. Prezența prin Taine a lui Dumnezeu asigură prezența Lui în adevăr. Episcopatul îndeosebi are sarcina de a defini, în continuitatea istorică și în consistența evanghelică în viziunea orizontului comuniunii universale a tuturor într-o Biserică, prin unitatea de credință și comuniunea sacramentală. Dimensiunea antropologică a libertății condensează câteva idei magistrale: A fi «chemat la libertate» (Gal. 5, 13) implică participarea omului la Dumnezeu și aceasta îl deosebește de animale. Libertatea e pentru Sf. Grigore de Nisa și Maxim Mărturisitorul elementul esențial al asemănării omului cu Dumnezeu. Întruparea restaurează creația și-i redă libertatea (In. 8, 32: «Veți cunoaște adevărul și adevărul vă va face liberi»). Așa ajunge creștinul la libertatea glorioasă a copiilor lui Dumnezeu (Rom. 8, 20) prin participarea, însușirea și mărturisirea adevărului în fața lumii: «În acest context afirma Homiacov că Biserica nu este o autoritate», precizează autorul. Problema raportului dintre autoritate și istorie o rezolvă autorul arătând că Sinoadele s-au servit de terminologia filosofică contemporană pentru mărturisirea mesajului creștin în orice situație istorică. Trecînd la *Formgeschichte* protestantă, arată că, pe lângă folosul ei din multe puncte de vedere, distruge cuprinsul mesajului biblic: libertatea omului de puterile cosmice, care justifică mărturisirea mormîntului gol și a Răscumpărării și, ca încheiere, propune studierea paralelă a neoplatonicului Origen și a existențialistului Rudolf Bultmann. Concluzia la care ajunge la acest capitol e un istoric al manifestării autorității în Apus începînd din Evul Mediu — devenită necesară prin învățătura augustiniană despre înclinarea spre erori a celui păcătos, care a justificat autoritatea sacerdotală și papală de o parte și cea scripturistică, protestantă, de alta. Din punct de vedere ortodox Duhul Sfânt e autoritatea unică, care realizează prezența sacramentală a lui Iisus Hristos în oameni și se manifestă în Episcopi și Sinoade. Scriptura și Tradiția exprimă această prezență, care e manifestată în comuniunea Sfinților, constituind Biserica.

Cap. III (p. 45—62) răspunde la întrebarea: «Ce este un Sinod Ecumenic?» (p. 45—62). Autorul arată că după Conciliul II Vatican interesul pentru sinoade s-a menținut, dar constată totuși că Teologia se întoarce la Biserica-mister și templu al Duhului, pentru ca să tragă concluzia că autoritatea și libertatea, adică spiritualitatea și ierarhia sînt fundamentele unei sănătoase eclesiologii ortodoxe. Apoi trece la fundamentele conciliarității amintind că Faptele Sf. Apostoli descriu în primele 12 capitole apariția sinodului din însăși natura Bisericii, care a primit Duhul la Cincizecime. Cei «Doisprezece» Apostoli s-au adunat pentru decizii mai importante ca d.p. alegerea celor «Șapte» diaconi. Prin predică paulină s-au întemeiat Biserici în toată lumea romană, care erau aceeași Biserică prin Euharistie și conducătorul, care mărturisea pe Cel Înviat, văzut cu ochii lui și Evanghelia auzită cu urechile lui. După moartea Apostolilor prezbiteriul și-a luat sarcina unei conduceri în toate domeniile bisericesti în afară de cel supranatural. Euharistia a cerut un «președinte», unul care să stea în locul lui Hristos: S-au ales episcopii și s-au investit cu funcția apostolică pentru păstrarea credinței originale. Peste tot Euharistia era aceeași, fiindcă există un Hristos, o credință apostolică și unul și același Duh, care conduce Biserica la tot adevărul. În vremea Sf. Ignatie imaginea episcopului e legată de aceea a pietrei lui Petru (Mt. 16, 18 și Ep. către Policarp, I, 1), iar Sf. Ciprian arată că succesiunea lui Petru nu se mărginește la Papa, fiindcă Dumnezeu e Unul și Hristos e Unul și una e și Biserica (Ep. 43, 5), ceea ce înseamnă că fiecare comunitate locală e Biserica în plinătatea ei și trebuie identificată ca Biserica menționată de Domnul în Mt. 16, 18. Ea este în unitate și comuniune cu toate celelalte Biserici. Iar «Episcopatul este unul și fiecare Episcop deține partea lui în totalitatea ei» (Sf. Ciprian, în «De Cath. Eccl. unitate» 5). Fiecare Episcop exersează ministeriul lui cu ceilalți Episcopi din pricină că ministeriul lui este identic cu al altora și Biserica este una. Sf. Irineu a descoperit Tradiția Apostolică ca un criteriu decisiv al adevărului (Adv. Haer., III, 3, 1), iar Biserica africană din sec. III ne-a lăsat Sinodul și toate motivările bisericesti ale instituției conciliare. Sinodul de la Niceea a generalizat această practică în can. 4 și 5. În continuare autorul prezintă istoric *Sinoadele ecumenice*. El arată împrejurările în care a apărut Sinodul niceean în vremea împăratului Constantin cel Mare. Apoi face istoricul cuvîntului «ecumenic» din epoca primară pînă astăzi, așa cum era aplicat sensul lui la sinoadele recunoscute de Biserică mai ales. Ca un punct negativ se amintește gradul de prezentare a episcopatului în decursul vremii în marile Sinoade. La Sinodul de la 381 Apusul n-a fost reprezentat deloc, iar la Sinodul al V-lea, papa Vigilius a refuzat să participe. Al doilea punct privește relațiile dintre Sinoadele ecumenice și unitatea Bisericii: Ea era presupusă la început, iar de la sinoadele unioniste de la Lyon și Ferrara-Florența a devenit scopul lor. Unele formulări doctrinale ale sinoadelor locale au fost incluse în sinodiconul Duminicii Ortodoxiei și integrate în experiența liturgică a Bisericii. Ele au cuprins mai multe decizii ale celor 12 veacuri dar cea mai însemnată a fost aceea a Sinoadelor palamite ale sec. al XIV-lea — toate neavînd autoritatea proclamației unui sinod ecumenic.

Pentru a arăta importanța Sinoadelor astăzi, autorul susține că identitatea lor permanentă transcende condițiile trecătoare și schimbătoare ale vremurilor. El amintește că astăzi se pregătește un *Sinod Panortodox*. Activitatea conciliară presupune «riscul credinței», căci sinoadele au fost evenimente spirituale. Ele trebuie să fie mărturisirea fidelității față de Tradiție și deschidere la consensul credincioșilor azi. Apără sinodalitatea episcopală față de sinoadele cu mireni de la Moscova din 1917—1918 și reamintește posibilitatea unirii cu Nacelcedonienii. Despre viitorul Sinod spune că

instituționalismul există ca să reflecteze și să proiecteze natura Bisericii, nu ca s-o modifice și el depinde de prezența Duhului Sfânt în el.

Cap. IV (p. 63—80) pune întrebarea: «*Roma și Ortodoxia: este oare «autoritatea» rezultatul?»* adică: s-a rezolvat oare, în ultimele lor relații problema centrală care le desparte de la marea schismă? Ridicarea schismei n-a rezolvat motivele ei, chestiunea autorității fiind altfel văzută în Apus și Răsărit. Prof. Meyendorff amintește că declarația comună de la 7 decembrie 1965 a înfățișat evenimentele de la 1054 ca privind mai ales persoane particulare — cardinalul Humbert și Patriarhul ecumenic Cerularie și nu raporturile celor două Biserici. Acestea sînt dependente de problema autorității papale, inacceptabilă pentru Ortodoxie în ansamblul ei, care este leagănul creștinismului și are multe «scaune apostolice» în cuprinsul ei, dar nu le dă o autoritate juridică. Pe de altă parte, proclamarea capitalei imperiale a lui Constantin ca Patriarhat ecumenic n-a ridicat obiecții. În Răsărit, legăturile dintre Bisericile locale se bazează pe identitatea de credință și pe egalitatea ontologică cu «primațiile», mitropolitane sau patriarhale, controlate prin consensul tuturor Bisericilor, pe cînd în Apus se insistă asupra apostolicității și anume numai pe a lui Petru, a Romei. În Răsărit, succesiunea lui Petru se atribuia fiecărei căpetenii de Biserică, la paritate, începînd din veacul al III-lea, de la Ciprian și altele. Adevărata schismă începea aici cu o ierarhie latină paralelă și cu un patriarhat latin al Constantinopolului, iar Sinodul unionist de la Ferrara-Florența (1438—1439) a adus două tragedii, după autor: sfîrșitul conciliarismului în Vest și schisma finală între Est și Vest (dată de autoră acelei «plena potestas» papale, Purgatoriului și lui Filioque).

În al cincilea deceniu al veacului nostru, Papa s-a prezentat într-o situație compatibilă cu funcția de «primus inter pares», ca «frate» al Patriarhului ecumenic; de asemenea în iulie 1967, el a înminat Patriarhului Athenagora dosarul «Anno innoente», care exprimă relațiile dintre Roma și Constantinopol ca «Biserici surori». Același dosar însă descrie pe Papă ca «Episcop» al Bisericii romane și «cap al Bisericii universale».

Între timp la capitolul deosebiriilor doctrinare s-au mai adăugat și altele ca immaculata conceptio iar la acela al autorității cele două sinoade Vatican I și Vatican II. Toate acestea n-au primit explicații din partea Bisericii romane. Ele au adus o ambiguitate a situației prezente, care-i reamintește autorului ideea lui Homiacov că adevărul autentifică autoritatea cuprinzînd necreatul și divina prezență a lui Dumnezeu prin Duhul Sfînt — concepție opusă autorității papale care impune adevărul din afară. Deosebirea între conciliaritatea ortodoxă și infailibilitatea și primatul papal mențin în centrul relațiilor problema autorității în Creștinism.

Capitolul V (p. 81—98) expune *catolicitatea (sobornicitatea) Bisericii* care implică «trupul lui Hristos» și «Templul Duhului Sfînt». În criza dintre Biserică și Teologia de azi, autorul se ocupă de trei chestiuni în care i se pare că implicațiile catolice sînt de o importanță deosebită și anume: Structura Bisericii (Ortodoxe), relațiile ei cu alți creștini și misiunea ei în lume. El descrie «structura Bisericii» ca o comunitate creștină locală, adunată în numele lui Hristos prezidată de Episcop și săvîrșind Euharistia. El va categorisi mai departe diviziunile etnice ca «trădări ale Catolicității». În continuare arată că în Ortodoxie Catolicitatea rezervă o substanță pentru diferitele ministerii și îndeosebi pentru episcopatul... Insistă apoi asupra dimensiunii universalității, a Catolicității, reamintind concepția Sf. Ciprian, pentru ca să repete ideea că deplina catolicitate a Bisericilor locale și deci identitatea ontologică a ministeriului episcopal de pretulindeni poate admite «numai cîte o unitate a primației «inter pares».

iar localizarea acestor primații poate fi hotărâtă numai prin consensul Bisericii locale («ex consensu Ecclesiae»). Autorul se ridică (în mod greșit) împotriva Bisericilor Ortodoxe «naționale» pentru faptul că ar accepta controlul intereselor naționale. Acest fapt nu e o greșeală, fiindcă e bine să se excludă amestecul din afară într-o țară. În același timp el militază pentru un centru, care coordonează comuniunea și acțiunea comună, independent de presiuni politice și acționînd «ex consensu Ecclesiae»; dar se contrazice admițîndu-l în epoca bizantină și neadmițîndu-l azi. Mai departe descrie «relațiile cu ceilalți creștini», ținînd seama de faptul că doctrina «catolicității» implică posibilitatea diversității culturale, liturgice și teologice a Bisericii lui Hristos. Această diversitate nu înseamnă divergență și contradicție. Iar unitatea Bisericii implică unitatea de credință, viziune, iubire și ea transcende orice diversiune legitimă. De asemenea conceptele canonice și biblice ale discernămintului (I Cor. XII, 10 și Rom. XIV, 1) sînt considerate de autor drept adevăratele fundamente ale unei apropieri ortodoxe de ecumenism. În ce privește raportul «Catholicismului cu misiunea», autorul amintește că Revelația nu înlocuiește cultura și știința, ci liberează mintea omenească de ce e secular sau nereligios. De asemenea respinge ideea unor apuseni că Revelația ar fi operă umană și că se dezinteresează de problemele sociale. Susține însă că destinul uman nu constă în buna distribuire a bunurilor materiale, ci este eshatologicul religios.

Capitolul VI (p. 99—114) se ocupă cu *probleme contemporane ale Dreptului canonic*; este, după părerea noastră, cel mai actual și mai complicat capitol al cărții, pe care autorul îl începe cu proclamarea crizei privitoare la Dreptul canonic astăzi, arătînd și motivele și modul ei de manifestare și cerînd o nouă modificare a Dreptului canonic. Vorbînd despre «natura Dreptului canonic», el amintește de rolul legii Vechiului Testament de călăuză către Hristos, după Sf. Pavel (Gal. III, 23—25), cu care asimilează canoanele. El amintește și colecțiile medievale ale nomocanoanelor și Kormciaya Kniga slava, ca nemaifiînd actuale. În sec. XVIII și XIX Biserica Creacă a făcut o colecție nouă, Pidalionul, ca manual standard, iar Biserica din Rusia Kniga Pravil, cu comentariile lui Aristen, Zonara și Balsamon, — ambele fără decrete imperiale. Fiecare Biserică Ortodoxă autocefală urmează propriu-i statut, care aplică principiile vechilor canoane la cererile vieții bisericești în locurile lor specifice. Prof. Meyendorff crede că viitorul Sfînt Sinod ar trebui să pună problema unei noi codificări, după o selecție nouă, actuală, privind, de pildă pe ereticii și schismaticii din trecut și pe cei de azi. Cei ce afirmă valoarea absolută a canoanelor, scrie autorul, uită că Biserica a uitat de veacuri unele dintre ele: dar cei ce nu țin seama de ele, nu țin seama de Biserică: și fundamentalistii și liberalii greșesc, polarizarea actuală (mai ales cea din America), arată criza Teologiei. Interpretînd textul canoanelor sau formulînd altele, Biserica Ortodoxă are în vedere credința creștină și calea cea mai bună de a o apăra astăzi. Se trece apoi la o explicare concentrată a *iconomiei și akriviei*, amintindu-se printre altele că s-a tăgăduit succesiunea apostolică episcopilor, și preoților, care au fost hirotoneiți de «Biserica înnoită» din Rusia. În paragraful următor, intitulat «e de dorit o nouă legislație canonică», autorul luptă pentru una teritorială, neadmițînd mai multe jurisdicții pe același loc și aduce multe argumente în sprijinul ei. Dar practic se știe că Biserica sa s-a supus jurisdicției Bisericii-mame și a altor și alte Biserici Ortodoxe americane de altă naționalitate la această jurisdicție. Principal, însă, paragraful este interesant, chiar dacă și autorul după trei pagini de argumente s-a contrazis în practică, cel care a rămas pînă la moarte consecvent ideii pe care o dezvoltă, fiind nu el, ci Prof. C. Florovsky, magistrul său. Păstrarea naționalității creștinilor emigrați are și alte aspecte puternice, alături de cel religios, pe care-l scoate

în relief autorul cu atîta putere și s-a rezolvat în general în mod practic. În paragraful următor, intitulat «*Posibila revizuire a legislației canonice existente*» Prof. Meyendorff se manifestă favorabil schismei «Biserica înnoită» din Rusia, care a activat între 1922—1944, pentru ca apoi să fie condamnată, privind: 1. alegerea preoților căsătorii la episcopat; 2. căsătoria după hirotonie și 3. Admiterea la preoție a celor necăsătorii, sau ale căror femei fuseseră căsătorite înainte și îngăduința pentru preoții văduvi de a se recăsători. Autorul indică însă canoanele împotriva acestor categorii de necanonici și termină în acord cu canoanele spunînd că sfințenia căsătoriei trebuie păstrată cel puțin de preoți. În paragraful următor «Primația Constantinopolului și Bisericile autocefale», prof. Meyendorff, deși membru al Bisericii Ruse din America, în legătură canonică cu Biserica-mamă, luptă totuși pentru o primăție a Patriarhului ecumenic de la Constantinopol. Acesta, în virtutea trecutului (a cărui istorie autorul o dezvoltă în trei pagini), să fie responsabil pentru întărirea unei legislații noi și neambi-gue, care să asigure unitatea și în problemele ecumenice, sociale și misionare: Aceasta ar face din Patriarhatul Ecumenic un adevărat centru al conciliarității ortodoxe. Starea canonică a propriei sale Biserici ridică, totuși, probleme.

Cap. VII. (p. 115—128) cu titlul «*Mărturisind astăzi pe Hristos*», cuprinde o conferință ținută la minăstirea Cernica în 1974 și vorbește întîi despre noțiunea de unitate bisericească din punct de vedere ortodox, pentru ca să critice în partea a II-a faptul că delegații ortodocși n-au manifestat totdeauna această unitate și să recomande pentru a IV-a Adunare Mondială a Conciliului ecumenic următoarele puncte teologice ortodocși: 1. O mărturisire clară a Dumnezeirii lui Iisus Hristos și a realității Intrupării, care liberează pe creștini de evenimentele și ideologiile acestei lumi; 2. Omul este o ființă teocentrică, chemată la «îndumnezeire», antropologiile seculare sînt incomplete și rele; 3. Unitatea creștină se găsește în plinătatea darului lui Dumnezeu către om, nu în schemele minimaliste și reductionaliste, care primesc diviziunea și o numesc pluralism. La sfîrșit adaugă aprecierea că multă lume a pierdut încrederea în ecumenism.

Cap. VIII (p. 129—148) — «*unitatea Bisericii și unitatea omenirii*». Autorul critică Mișcarea ecumenică și Comisia «Credință și Constituție» (în care am activat împreună 15 ani) și dezvoltă ideea că Euharistia este evenimentul eshatologic și locul unității și că în ea se descoperă ce este eshatologic în Biserică și deci necesar pentru și în Biserică. În acest cadru vorbește despre: I. om și unitatea Bisericii (Koinonia). Concluzia este valabilă și pentru II. om și unitatea omenirii, în care se face deosebirea între religioși și nereligioși, pentru ca apoi să treacă la expunerea realității libertății (Gal. IV, 8—11) și a răului (Gal. II, 15), în cadrul doctrinei evanghelice. Unitatea Bisericii va coincide cu aceea a omenirii la împlinirea Împărăției lui Dumnezeu, avînd temei Euharistia.

Cap. IX (p. 149—166) expune «*Biserica Ortodoxă și misiunea: Perspective trecute și prezente*. În prima parte se arată cum s-a dezvoltat misiunea romano-catolică și protestantă pe bază prozelitistă împotriva căreia a reacționat Patriarhul Chiril al V-lea în 1755, declarînd invalide Tainele lor și cerînd Botezul celor convertiți în locul Mîr-ungerii de mai înainte. Prin fuzionarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor cu cel Misionar-internațional în 1961 la New-Delhi s-a schimbat și scopul misiunii, prefăcîndu-l în luptă pentru pace și dreptate, în loc de viață veșnică și Împărăția cerurilor. Aceste prefaceri au fost perfectate la Geneva în Conferința asupra Bisericii și Misiunii în 1966 și la a IV-a Adunare de la Uppsala (1968). Cu aceasta s-a perpetuat greșeala acțiunii unei Biserici divizate prin doctrină și practică. În partea a doua se expune Misiunea

Ortodoxă și urmările ei în Răsărit și Apus. De la tradiția națională a țărilor ortodoxe, bazată pe experiența Sf. Chiril și Metodiu — cu traducerea Scripturii și Liturghiei în limba neaoșă, misiunea Bisericilor Ortodoxe a fost radical schimbată, mai ales cea ru-sească de marea revoluție, care a dus la împrăștierea teologilor ruși în Apus și mai ales în America; ei au fost urmați de greci și de emigranții din Europa Centrală și de Răsărit. În America se formase un nucleu ortodox în Alaska, vîndută americanilor, care s-a dezvoltat și a devenit o Biserică independentă (la San Francisco, 1872, și apoi la New York, 1903), cu un episcop. Autorul expune pe larg temeiurile teologice ale unei Biserici Ortodoxe americane, în care să se facă abstracție de orice considerente de ordin național — comparîndu-le cu turnul lui Babel în opoziție cu manifestarea Duhului Sfînt în unitatea limbilor istorisită în Faptele Sf. Apostoli. În partea a III-a se face istoricul relațiilor anglicano-ortodoxe, care au dus la rezultate bune, dar fără împăr-tășirea unei experiențe comune a naturii creștinismului și misiunii lui, pe care le descrie, dînd exemplul Asociația Sf. Alban și Serghie, pe care o recomandă drept cel mai durabil și cu influență, forum al apropierii anglicano-ortodoxe, neoficial.

În cap. X (p. 167—186), intitulat «Teologia ortodoxă astăzi», se descrie această teologie, comparînd-o cu cea protestantă în special. Autorul pleacă în special de la constatarea că creștinismul este astăzi prezent oriunde pe lume. Ortodoxia, de ase-menea, ca principal factor al evenimentului ecumenic. Dar creștinismul este confrun-tat cu o lume secularizată și ca atare trebuie să răspundă la problemele ei. Apoi auto-rul face o trecere în revistă a Teologiei apusene, mai ales protestantă, în cadrul dihotomismului augustinian de natură și har, care a dominat Teologia apuseană de-a lungul Evului Mediu. Barthianismul, de pildă, alături de Tillich, Bulgakov, Florovski, au menținut-o — școala sofistologică chiar depășind-o. Dar Bultmann și urmașii săi, Altizer, Hamilton, Van Buren suprimă antinomia prin negarea supranaturalului sau prin identificarea lui Dumnezeu cu «Deus ex machina».

Locul Teologiei dogmatice nu e pe aceste cîmpuri, funcțiunea ei principală fiind de a restabili Teologia Biblică fundamentală a Sf. Duh, fără suprimarea lumii empirice ci cu mîntuirea ei. Această învățătură despre Duhul Sfînt o expune autorul în con-cret în cinci exemple, care fac mărturisirea ortodoxă necesară pentru situația teolo-gică contemporană și anume: 1. Lumea nu e dumnezeiască și are nevoie de mîntuire. 2. Omul e o ființă theocentrică. 3. Teologia creștină e hristocentrică. 4. Ecclesiologia este personalistică și 5. Adevărata concepție despre Dumnezeu este trilemică. Aceste învățături sînt dezvoltate de autor cu bogate temeluri de ordin scripturistic-patristic și social-filozofic în paginile următoare.

Cap. XI (p. 187—202) dezvoltă: «Evanghelia creștină și responsabilitatea socială. Tradiția ortodoxă în istorie». El începe cu expunerea a trei eshatologii: 1. Prima este aceea a venirii subite a Împărăției cerești, lumea fiind destinată unei dispariții cata-strofale din pricina persecuțiilor și chemarea: «Vino, Doamne Iisuse» era auzită des. 2. Cea de a doua era pelagianizarea și eshatologia optimistă bazată pe nesfîrșitul pro-gres — social, material —, fenomen apărut după creștinism, dar însușit și de unii creș-tini. 3. Conceptul biblic care reprezintă o făgăduință pentru credincioși și o amenin-tare pentru păcătoși.

Urmează expunerea moștenirii Bizanțului. Conform ei, lumea avea să fie con-dusă nu numai prin Cuvînt și Taine, ci și prin mijloacele puse la dispoziție de Stat. Novele a VI-a a lui Justinian încă referea toată autoritatea direct lui Dumnezeu. Pe cînd în Apus era o luptă între sacerdoțiu și imperiu, în Răsărit ele erau atribuite tot lui Dumnezeu, menținîndu-se deosebirea între preoție și împărăție, între eonul de

acum și cel viitor. În *timpurile moderne* autorul expune situația din Rusia, care părea să fie destinată a fi al doilea Bizanț sau a treia Romă : Călugări ca Sf. Iosif al Voloțkului (1440—1515) acorda Bisericii rusești îndeplinirea rolului social în stat prin averile ei. Dar «neposorii» și-au însușit idealul contemplativ isihast. Iar în sec. al XIX-lea, acea *inteligenția* va fi foarte activă în redeşeptarea religioasă. Dezintegrarea imperiului otoman și revoluția rusă au produs schimbări mari în Ortodoxie. Problema filetismului și a naționalismului ortodox e cunoscută. Între cele două războaie se vor manifesta în Apus filozofii religioși ca Bulgakov, Berdiaeff, S. Frank și alții, uneori mișcându-se dinspre marxism spre idealism, cu așteptare eshatologică, cu univers transfigurată, îndumnezeire, viață liturgică și experiența Sfinților cu anticiparea celei de a doua veniri și cu viziunea prezenței divine.

Soluția ortodoxă a problemelor sociale e în legătură cu parusia ; deci, scrie autorul, ea este imperfectă. Dar Biserica Ortodoxă condamnă indiferența și lipsa de acțiune socială. Punctul de plecare, izvorul și criteriul rezolvării problemelor sociale rămâne, scrie autorul, comuniunea euharistică, misterioasă și transcendentă. Ei i se opune însă naționalismul, după autor.

Prof. N. CHIȚESCU

Bucur-Barbu Sebastian, Filothei Sin Agăi Jipei, *Psaltichie Rumânească. Catavasier*, I, Editura muzicală, București, 1981, 510 pag.

Acțiunea de cunoaștere și prețuire a realizărilor artistice ce aparțin marilor noștri înaintași, condiție sine qua non a înțelegerii valorilor autentice contemporane, consluteie o preocupare de seamă și permanentă a cercetătorului din zilele noastre, susținută cu sorți străluciți de izbândă de către statul nostru socialist.

În ansamblul acestor lăudabile preocupări se înscrie apariția cărții amintite mai sus, alcătuită de către cercetătorul român Sebastian Barbu-Bucur, rod al îndelungatei sale preocupări privind tezaurul muzical bizantin, ce viază timp de mai multe secole pe pământul țării noastre.

Intrînd în seria monumentelor de cultură în general, nu numai a celor de specialitate, apariția cărții a determinat condeie autorizate să omagieze în presa cotidiană atît ostenele autorului menționat, cit și valoarea inestimabilă a cercetărilor sale asupra culturii muzicale medievale. Între acestea menționăm pe : compozitorul și muzicologul Doru Popovici, în revista «Săptămîna» nr. 592 din 9 aprilie 1982 ; și binecunoscutul poet contemporan Ioan Alexandru în revista «Flacăra» nr. 13/24 martie 1982.

Concepută în patru volume din care apare primul, alcătuit din cinci capitole și 67 de facsimile urmate de transcrierea liniar-occidentală, cartea menționată este de un real folos nu numai muzicologilor, criticilor de artă și compozitorilor, ci tuturor acestora, «pe care îi interesează muzica veche românească și, implicit, istoria poporului român» (Nota asupra ediției, pag. XI).

În primul capitol al cărții, după laborioase și îndelungate cercetări ale unor documente oficiale de mare autoritate științifică, autorul reconstituie genealogia familiei literatului, omului de cultură, patriotului, modestului monah făuritor de cîntare bisericească veche în grai românesc, *Filothei sin Agăi Jipei*.

Aflăm din acest capitol al impunătoarei publicații, că alcătuitoarea operei muzicale a cărei rezonanță istorică și artistică va determina în mod sigur sensibilitatea

compozitorilor și muzicologilor români s-o cerceteze, este fiul unui român «neaoș» ce a pus umărul la conducerea treburilor Țării Românești îndeplinind pe rînd înaltele demnități de : agă, clucer, mare agă și, în ultimul timp, de vornic, slujind țara cu timp și fără timp în funcții de mare răspundere «timp de douăzeci și șapte de ani» (pag. 3).

Aflăm de asemenea că acest modest monah — compozitor de un real și autentic talent — se înrudea după neamurile mamei cu mările familiei boierești și chiar domni-toare românești cu profunde și sincere sentimente patriotice, care au luptat din răspu-teri cu mijloacele specifice timpului, să înlăture greul și apăsătorul jug al turcilor otomani.

Între acestea sînt menționate nume ca : Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu, Constantin Stolnicul, Udriște Năsturel etc. «Este imposibil, scrie autorul, ca în consensul acestor înrudiri viața și activitatea lui Filothei să nu fi cunoscut o înrîurire pozitivă» din care «nu lipsesc preocupările culturale și de participare la treburile țării» (pag. 6).

Fiind copilul unor părinți cu frumoase posibilități materiale datorită înrudirilor amintite, statutului social al tatălui, dovedit prin cele 16 anexe atașate la sfîrșitul cărții, precum și înzestrării sale naturale, Filothei ieromonahul a avut marele prilej de «a-și făuri o temenică cultură filologică, teologică și mai ales muzicală, atît în țară cît și la Athos» (pag. 12).

Mergînd pe firul preocupărilor autorului pentru această puternică personalitate muzicală a lumii medievale, constatăm că în capitolul al doilea al cărții, este prezentat : Filothei sin Agăi Jipei — omul și opera sa literar-muzicală, a cărei largă circulație a contribuit la luminarea neamului nostru răspîndit în cele trei mari provincii românești.

În continuare, nefiind de acord cu ipoteza lui Radu Greceanu, Const. Bobulescu și a marelui istoric Nicolae Iorga cu privire la originea sa, cercetătorul Sebastian Barbu-Bucur dovedește cu argumente unanim recunoscute că Filothei sin Agăi Jipei nu este grec de origine, cum susțin amintii istorici, ci, «român neaoș din Mîrșa-Ilfov, după tată, și din Drăghinești-Teleorman, după mamă» (pag. 13).

Nefiind de asemenea de acord cu ipoteza istoricului Const. Erbiceanu și a muzicologilor Ionescu Gion, I.D. Petrescu și alții, după care Filothei și-ar fi făcut ucenicia la un mare cîntăreț din Mitropolia Bucureștilor, cu numele Teodosie, autorul cărții dovedește cu argumente convingătoare că Filothei a fost ucenicul marelui mitropolit al Țării Românești și cărturar de prestigiu, Teodosie, de la care a învățat limbile : greacă, slavonă și latină, «fără de care nu și-ar fi putut realiza opera sa literară și muzicală» (pag. 18).

Atît prin origine, cît și prin serioasa pregătire lingvistică, liturgică și muzicală cîștigată în țară și la marele centru cultural al vremii, Athos, Filothei «avînd rădăcini adînc înfipte în solul românesc», (pag. 19), luptă din răsputeri pentru triumful limbii române și a cîntărilor în grai autohton, fapt ce-l înscrie în șirul bărbaților luminați ai neamului românesc care luptau pentru independență și libertate națională.

Opera literară alcătuită din : *Invățăturile creștinești și Floarea darurilor*, două traduceri făcute de Filothei din limba grecească, sînt lucrări ce-l impun în ochii oame-nilor de cultură ai vremii și în ultimul timp în atenția exigenților cercetători ai cultu-rii românești medievale.

Invățăturile creștinești — operă cu caracter moral și politic este alcătuită din 39 capitole și a făcut obiectul unor îndelungate discuții purtate atît asupra autorului tra-ducerii cît și asupra anului tipăririi acesteia.

Ambelor controverse le pune capăt cercetătorul, stabilind că autorul celei mai bune traduceri făcute a *Invățăturilor creștinești*, este „Filothei ieromonahul și Sfeta-gorețul și au fost tipărite la Snagov în ianuarie 1700» (pag. 21).

A doua lucrare de importanță filologică și literară deosebită este *Floarea darurilor*. Și aici cercetătorul face lumină în noianul de incertitudini apărute cu privire la autorul excepționalei traduceri făcute din limba grecească, pe care unii îl considerau a fi Antim Ivireanu, stabilind cu argumente științifice incontestabile că traducătorul ei este Filothei Sfeta-gorețul omis de majoritatea cercetătorilor, iar cartea, «s-a dovedit a fi cea mai completă, cea mai exactă, cea mai clară și cea mai frumoasă din cîte avem în limba română» (pag. 27).

Cu aceasta, Sebastian Barbu-Bucur stabilește definitiv că cea mai veche și cea mai gustată carte cu caracter popular care a circulat în întregul Orient și Occident datorită celor 40 de ediții apărute între anii 1474—1540, este tradusă în frumosul grai românesc de modestul ieromonah amintit, care n-a fost trecut nici măcar în pagina de titlu.

O a treia și cea mai importantă lucrare, atît din punct de vedere literar cît și din punct de vedere al folosirii ei în cultul Bisericii Ortodoxe, tradusă de Filothei și prezentată în acest capitol, este *Catavasierul practic* — carte de strictă necesitate pentru cîntăreții Bisericii noastre.

Cuprînzînd textul tuturor catavasiilor de la sărbătorile mari de peste an, precum și textul cîntărilor de la alte sărbători bisericești, cartea a fost tipărită în anul 1714 și s-a bucurat de o largă răspîndire în tot cuprînsul Țărilor Române înregistrînd pînă în anul 1826, «cel puțin 38 de ediții» (pag. 31), dintre care opt românești, restul bilingve și chiar trilingve.

Cartea este de importanță covârșitoare pentru progresul limbii și culturii românești și constituie alături de tipăriturile marelui mitropolit și cărturar Antim Ivireanu, una din «primele încercări de înlocuire a limbii slavone la strănă» (pag. 32).

Pentru a concretiza meritul ce-i revine ca vrednic continuator al strădaniilor întreprinse cu curaj de către marele său înaintaș, diaconul Coresi, precum și superioritatea limbii folosite de acesta, autorul face o paralelă între lucrările ce susțin edificiul culturii vechi românești — Psaltirea Scheiană, sec. XV; Coresi, Psaltirea slavo-română, 1577; Dosoftei, Psaltire, 1680; Filothei 1713; la care adaugă și *Catavasierul din 1970*, arătînd că, rolul hotărîtor pe care l-a avut Filothei în procesul de cristalizare a limbii române, nu se va vedea decît atunci cînd se vor face «largi și aprofundate comparații cu contemporanii, înaintășii și continuatorii săi» (pag. 42).

Al patrulea capitol al cărții este rezervat acțiunii de românire întreprinsă de către muzicienii luminați ai neamului înainte de apariția *Psaltichiei românești* a lui Filothei Sfeta-gorețul, precum și rolului hotărîtor pe care l-a avut marele domnitor muntean Constantin Brîncoveanu în promovarea muzicii bisericești psaltice în limba română.

Adunînd cu deosebită grijă și ales discernămint strădanile cercetătorilor privitoare la pătrunderea limbii române în Stat și Biserică, autorul scoate în evidență acțiunea hotărîtoare a lui Șerban Vodă Cantacuzino în biruința limbii române asupra celei slave și grecești, arătînd că nici preoții și nici poporul nu mai înțelegeau aceste limbi și că ruperea cu trecutul, «era o necesitate socială, stringentă, de toți simțită și pe față mărturisită» (pag. 46).

În continuare este prezentat șirul tipăriturilor ce au avut loc în timpul lui Brîncoveanu, precum și rolul acestora la fixarea definitivă a limbii literare în Biserică.

Este arătată de asemenea acțiunea meritorie a marelui om de stat și iubitor de cultură Mihai Cantacuzino, în înființarea și susținerea școlilor de la: Sfântul Sava, Sfântul Gheorghe Vechi, Colțea și Școala Domnească, în care muzica bisericească psaltică avea rolul de primă importanță.

În capitolul al cincilea al cărții este prezentat în detalii manuscrisul operei ce conturează personalitatea muzicală a lui Filothei intitulat, *Psaltichie Rumânească*.

După ce face o trecere în revistă a sporadicelor preocupări semnalate la unii dintre cercetătorii români cu privire la existența acestui *Monument muzical*, autorul insistă asupra rolului pe care l-a avut Filothei în acțiunea de tălmăcire a cîntărilor bisericești din grecește în românește, întărind argumentarea originii etnice a lui Filothei stabilită în capitolele anterioare, prin fine observații critice de ordin intern și extern asupra operei sale, stabilind totodată locul și data scrierii manuscrisului.

În continuare se ocupă de descrierea fizică a acestuia, de notația sa muzicală, precum și de izvoarele care au fost folosite de către Filothei la alcătuirea operei muzicale tălmăcită de acesta în grai românesc în timpul perioadei de aur a culturii românești întreținută de marele domnitor muntean Constantin Brâncoveanu, concluzionînd că la compunerea lui, Filothei nu a folosit, «nici o carte tipărită, ci numai traduceri făcute de el și manuscrise românești existente în acea perioadă» (pag. 64).

Ocupîndu-se, de asemenea, de conținutul manuscrisului, de textele literare folosite, precum și de ceilalți autori ai acestuia, cercetătorul trece la analiza în amănunțime a unor exemple grecești, cu scopul vădit de a dovedi concret multiplele modalități de românire la care a ajuns Filothei în alcătuirea mării sale opere muzicale ce va dăinui peste veacuri.

În partea ultimă a cărții, sînt prezentate cele 67 de facsimile, urmate de transcrierea lor pe note liniare care alcătuiesc prima parte a strădaniilor acestui mare patriot, om de aleasă cultură și autentic compozitor de muzică bizantină medievală.

Opera sa dată în limbaj muzical universal de către cercetătorul amintit, este o continuare firească a muncii perseverente dusă cu timp și fără timp de pionierii acestei nobile preocupări în România, I. D. Petrescu și Gr. Panțiru, de a pune la îndemîna contemporanilor cele mai autentice creații muzicale bizantine.

Tipărirea acestei cărți de către Editura Muzicală de importanță istorică, culturală și muzicală cu totul deosebită, reprezintă un act de aleasă apreciere a strădaniilor harnicului cercetător Sebastian Barbu-Bucur, precum și un act de înalt și trainic patriotism.

Diac. prof. M. VELEA

«VESTITORUL», Publicația Bisericii Ortodoxe Române din Paris (redactor Pr. Prof. Dr. Aurel Grigoraș), își continuă apariția tot cu cuprins valoros. Redăm din nr. 1—2/1982.

Cuprinsul revistei începe, firește cu «Pastorală de Sfintele Paști din Anul Mîntuirii 1982», semnată de P. S. Episcop ADRIAN HRIȚCU BOTOȘĂNEANUL. «...Nu poate exista bucurie mai mare pentru noi creștinii, ca bucuria Sfinte-

lor Paști, cînd Mîntuitorul înviind «ca un soare a răsărit din mormînt»... Sf. Apostol Pavel ne îndeamnă «...Bucurați-vă pururea întru Domnul» (Filip. IV, 4). De bucurie au fost cuprinși Sfinții Apostoli la auzul mărturisirii femeilor mi-

ronosițe, bucurie care se retrăiește aieva în noaptea Sfințelor Paști și apoi în fiecare Duminică... În acest climat de pace și bucurie este de folos să dezrădăcinăm din inimile și din sufletele noastre tot ce poate fi păgubitor de suflet. În locul urii, care dezbină și întuneacă sufletele, să cultivăm curăția, răbdarea și dragostea..., și să-L rugăm pururea pe ziditorul nostru ca «pace lumii să dăruiască», iar Bisericilor creștine dragoste și unitate».

Pr. Aurel Grigoraș semnează articolul «Viață de după moarte». Omul dintotdeauna, preocupat de evenimentul morții, s-a întrebat dacă dincolo de moarte mai există sau nu o continuare a vieții... căci neliniștea în fața morții este însoțită de dorința de a trăi..., ceea ce arată că moartea nu poate fi o desființare, ci un alt mod de existență. Moartea este poarta prin care trecem în viață, intrând în sensul deplin al existenței, este puntea universală de trecere spre existența veșnică, în care viața își găsește sensul... Pentru creștinism moartea, deși e urmarea păcatului are și un sens pozitiv, întrucât prin ea trecem la comuniunea deplină cu Dumnezeu, adică la o treaptă mai înaltă în comuniunea cu El și prin aceasta la plenitudinea vieții. De aceea moartea nu trebuie privită cu disperare, ci cu seriozitate.

Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE, relatează despre «Uniatismul din Transilvania, un fenomen care s-a risipit definitiv» — Prin uniatism — creație a tezuiților din Transilvania și de casa de Habsburg — se urmărea dezbinarea poporului român în inima lui spirituală, în credința lui strămoșească. Se urmărea desființarea unității lui bisericești..., săparea unei prăpăstii de netrecut între românii din Transilvania și cei din sudul și estul Carpaților... se urmărea asimilarea treptată a lor în masa altei nații... Dar, precum era și firec, acest atentat la unitatea națională și spirituală a poporului român a trezit la rezistență hotărâtă și îndelungată acest popor...

Lauda adusă uniaticismului, că ne-a pus în legătură cu cultura occidentală este lipsită de conținut... Și, în 1948 uniaticismul, această dezbinare formală, susținută artificial și fără acoperirea unei credințe deosebită de cea ortodoxă, în poporul unit, s-a evaporat.

Ierod. CASIAN CRĂCIUN «Întimpinarea Domnului în evlavie creștină...». Nașterea Domnului a adus pentru întreaga creștinătate bucuria pleneră a unirii Cerului cu pământul, a întâlnirii reale a lui Dumnezeu cu Omul, prin întruparea Fiului lui Dumnezeu în Prea Curata Fecioară Maria.

Nu este o întâlnire între un om și alt om, ci aici Dumnezeu-Omul este întâlnit, este întâmpinat de om (Luca II, 22—38).

Prof. ELENA GRIGORAȘ, «Relații culturale româno-franceze (1914—1940)».

Personalități ale vieții științifice, literare și artistice din ambele părți au depus de la începutul primului război mondial, eforturi considerabile în slujba stringerii legăturilor culturale între Franța și România. Sînt menționați cu lucrările lor: Elena Văcărescu, Octavian Goga, Victor Eftimiu, Cincinat Pavelescu și, firec, Nicolae Iorga, care a înființat Școala română din Franța, și de prof. francez Dupront cu «L'Institut des hautes études français». Prin aceste instituții multe personalități culturale românești au putut să colaboreze cu oameni de cultură celebri din Franța, contribuind la stringerea legăturilor de prietenie dintre poporul român și cel francez.

Se dau apoi în revistă date din bogata activitate a P.S. Episcop ADRIAN HRIȚCU BOTOȘĂNEANUL. Menționăm cîteva: inaugurarea parohiei noi din Nürnberg, servicii divine la diferite biserici din parohii ortodoxe române: Londra, Strasbourg ș.a., tirnosirea unui nou locaș de cult al parohiei din Torino, slujirea la servicii divine ecumenice, participarea la conferințele ținute de prof. Virgil Cădea (care în paranteză menționat, are și studii

teologice), la biserica «Pogorirea Sf. Duh», la 24 ianuarie despre: «Unirea Principatelor Române» și la Sorbona despre «Rolul cărții în raporturile culturale româno-libaneze» și 400 de ani de la traducerea în românește a Paliei de la Orăștie.

În revistă se relatează și despre instalarea noului Arhiepiscop și Mitropolit al Ardealului: Prea Sfințitul Episcop Antonie al Buzăului.

Se publică date despre compozitorul Gheorghe Cucu, de la nașterea căruia se împlinesc anul acesta 100 de ani.

Hans Norbert I a n o w s k i. *Duldet die Wahrheit einen Kompromis? Konziliarität als ökumenisches Prinzip.* (Suportă adevărul un compromis? Conciliaritatea ca principiu ecumenic). «Evangelische Kommentare», Nr. 7/1982.

Redăm din cuprins:

Multe conflicte dogmatice și morale în Biserică s-au rezolvat de-a lungul veacurilor prin schisme și formarea de secte religioase. Și acestea, evident, erau probă pentru imposibilitatea, din partea Bisericii, de a rezolva neînțelegerile doctrinare prin consens și compromis.

De la apariția «Mișcării ecumenice» însă situația s-a schimbat. «Mișcarea ecumenică» urmărește unitatea bisericească; ea voințe unitatea prin acceptarea diversității, — după părerea autorului. În cazul acesta, evident, compromisul doctrinar este instrumentul potrivit.

Dar admite credința adevărate compromisiuri? Nu este adevărul unul sau nici unul?

Există el înjumătățit? Și propovăduirea mesajului despre «Împărăția divină» nu se compromite printr-un compromis indiferent?

Dar adevărul creștin se păstrează greu în continue conflicte și presiuni doctrinare. De aici concepția «Mișcării ecumenice», exprimată în lapidara afirmație «Cu cât ne ținem mai aproape» de cel «Crucificat», cu atât mai mult ne apropiem în-

Se menționează și împlinirea a șapte ani de la decesul Arhiepiscopului Teofil Ionescu al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală, apoi în limba franceză se dau date din activitatea marelui om de s'at român Nicolae Titulescu.

În acest număr al «Vestitorului» mai cităm poezia «La Paști» — George Coșbuc și «Moș Ion Roată și Unirea» — Ion Creangă.

Urmăm «Vestitorului» să-și continue apariția «Vestind» tot cuprins substanțial.

tre noi, chiar dacă lumina lumii se reflectă în variate culori în credința noastră». Aceasta vrea să spună că în «Crucea lui Hristos» oamenii se despart de Dumnezeu și între ei, dar totodată că nu ea se și împacă. Și n-ar însemna aceasta compromis, se întreabă autorul?

De altfel, compromisul ca instrument pentru păstrarea unității ar avea, după autor, o lungă tradiție bisericească și Sinodul de la Calcedon (451) ar avea toate caracteristicile unui compromis. Unitatea dintre Dumnezeu și om a fost prezentată aici în Iisus Hristos, în sensul că în unitatea unei persoane se află două firi — cea divină și cea umană — în chip neamestecat, neschimbat, neîmpărțit și nedespartit, deci compromis. Evident, susținerea aceasta a autorului nu poate fi acceptată, căci sinodul de la Calcedon exprimă adevărul creștin în mod autentic, integral.

Și compromisul, după autor, servește la înlăturarea sciziunilor bisericești, deci la reapropierea dintre Biserici, servind spre unitatea lor.

Dar, întrebăm, ar putea aceasta să fie unitatea bisericească autentică?

Pentru realizarea acesteia Bisericile și confesiunile, scrie autorul, au început să-și pună nădejdea într-un sinod, care să împace și să rezolve conflictele dintre ele. Astfel, Biserica romano-catolică, după autor, în Conciliul Vatican II, a realizat o acomodare a tradițiilor bisericești la condițiile timpului și ale gândirii moderne. Deci, program pentru compromis. Dar timpul a arătat ce tulburări produce un astfel de program de apropiere, când se voiește să se păstreze adevărul mesajului biblic și al tradiției bisericești prin acomodare doctrinată la timp. Bisericile ortodoxe, la rîndul lor, notează autorul, pregătesc de ani, un «sinod panortodox», care să adune toate bisericile și grupele profesionale în Ortodoxie. Dar un astfel de sinod încă nu s-a ținut.

În acest context Consiliul ecumenic al Bisericilor introduce termenul «conciliari-tate». Cu noțiunea aceasta însă n-ar fi vorba de o unire, ci mai mult de o înțe-

legere pe temeiul punctelor doctrinare comune. Bisericile ar rămîne independente în structura lor istorică, se recunosc însă reciproc ca surori.

Prețul unui compromis, notează autorul, constă în recunoașterea păstrării deosebirii de gândire și de forme de viață bisericească, precum și în recunoașterea identității istorice și a conținutului doctrinar al fiecărei Biserici. Astfel, compromisul se păstrează în forma unei «diversități împăcate», fără să urmărească direct o «unire» a Bisericilor. Un «compromis de pace», care ar urmări direct unirea Bisericilor, probabil ar determina izbucnirea unor noi conflicte bisericești.

Cert este, afirmăm, că adevărul și compromisul se exclud reciproc. Sinoadele ecumenice recunoscute de Biserica Ortodoxă n-au dogmatizat «compromisuri doctrinare», căci Mîntuitorul n-a propovăduit compromisuri dogmatice, Cuvîntul divin, autentic, n-are compromisuri.

Dr. Martin Thul, *Ein Foto von Iesus?* «Kirchenzeitung», 14/1982.

În catedrala din Turin se află un «giulgiu» apreciat a fi drept giulgiul în care ar fi fost înmormîntat Mîntuitorul.

Dar din anul 1898 cînd a fost pentru prima dată fotografiat, acest «giulgiu» este obiect de ample cercetări științifice dacă este sau nu autenticul giulgiu al Mîntuitorului. Pe placa fotografică dezvoltată au apărut imaginea unui bărbat precum și urmele unui martiraj. Deci martirajul lui Iisus? Patimile și moartea Sa pe Cruce? Giulgiul de la Turin este o «fotografie» a lui Iisus?

E o problemă mult discutată pro și contra.

În primul rînd medicii s-au interesat și ocupat de acest «giulgiu». El compară rănilor vizibile de pe placa fotografică cu relatările biblice despre Patimile Mîntuitorului. În evanghelii se spune că Iisus

a fost lovit brutal pe față de legionarii romani, — pe fața icoanei din giulgiu se constată urme de răni și de umflături. Medicii mai constată răni pe cap, ce nu pot fi decît de la spini, pe spate urme de flagelare și la mîni urme de cucificare. Astfel, din cercetările medicilor s-ar deduce că în giulgiul respectiv ar fi fost învelit odată un cadavru ce a suferit moartea prin crucificare. Dar a fost acesta oare Iisus? Romanii au crucificat mii de oameni din toate regiunile imperiului lor. Apoi se mai pune și întrebarea: datează giulgiul respectiv din timpul lui Iisus și din regiunea unde a trăit Iisus? Din Palestina?

Dar de «giulgiul» de la Turin s-a ocupat și criminologia. Astfel, criminologul elvețian de Max Frei a luat, cu un material lipicios, o amprentă de pe giulgiu,

suprapunând-o unei amănunțite analize cu microscopul. Și ochiul său pătrunzător a descoperit o mulțime de urme de bacterii, de mușchi de pădure, de bureți, de flori ce s-au adunat în decursul veacurilor pe giulgiu, și un anumit mușchi descoperit se află numai în anumite regiuni. Dar în acest context apar și dificultăți, căci plante ce odinioară se aflau numai într-o anumită regiune, azi sint răspândite pe toate continentele. Criminologul Frei a aflat însă bulbi, muguri de plante, fiind incontestabil din pustiul din Valea Iordanului.

Deci giulgiul de la Turin să fie autentic și nu un fals de prin evul mediu făcut în Franța?! Dar Frei a aflat și urme de plante de prin împrejurimile Istanbulu-

lui. Explicabil, căci în drumul său, din Palestina, spre Italia, giulgiu a trecut prin Turcia și Franța. Deci încă un indiciu pentru autenticitatea giulgiului?

Dar toate cercetările tehnice și analizele făcute nu sint totuși probe suficiente pentru explicarea apariției imaginii respective pe giulgiul în discuție, căci se subliniază, lipsesc de pe el urme de culori și mai ales urme de sînge în urma crucificării. La aceasta răspund unii cercetători, că icoana respectivă ar fi apărut pe giulgiu printr-o «radiere de energie», ce ar putea fi o probă și pentru Învierea lui Iisus din Morți. Deci?

Dar «Giulgiul de la Turin» este mereu cercetat și discutat.

Prof. Dr. Ivan P a n t s c h o v s k y ¹, *Die Tugend-Weg zum Heil* (Virtutea — calea spre mîntuire)

Noțiunea generală «virtute» a înregistrat în decursul timpului schimbări de semnificație, mergînd chiar pînă la deprecierea cuprinsului ei, fapt ce-l determină pe filozoful german O. Bollnow să afirme: «Virtutea este ceva negativ, o simplă nelucrare... În nici un caz virtutea nu-i ceva profitabil, nu-i o putere reală și o realizare a omului». Și trecerea aceasta de la pozitiv la negativ, e determinată între altele de sensul în continuă schimbare a cuvîntului «virtute». Astfel, la greci «arete (i)» înseamnă destoinicia în general, nu numai din partea omului, ci și a unui animal, chiar și din partea unui instrument. (De pildă calul are destoinicia vitezei). La romani «virtus» (vir-bărbat) semnifica bărbăție și însușirile ce caracterizează bărbății. Deci altă semnificație a cuvîntului «virtute».

În contextul acestei schimbări continue de semnificație, este explicabilă atitudi-

nea negativă a unor reprezentanți apuseni ai eticii teologice față de învățătura despre virtuți, încit azi, în multe lucrări etice de teologie protestantă lipsește chiar și noțiunea de virtute. După concepția acestor teologi viața creștină n-are trebuință de doctrina virtuților, fiindcă aceasta îl face pe om să-și dezvolte aptitudinile sale numai pentru interes propriu. Evident, noțiunea «virtute» este în astfel de cazuri înțeleasă și interpretată unilateral.

Trebuie reținut însă faptul că în «Septuaginta» și în «Noul Testament» cuvîntul virtute are un sens religios. Astfel, la I Petru II, 9 cuvîntul virtute este folosit pentru faptele minunate ale lui Dumnezeu, care l-a chemat pe creștin din întuneric la lumina Sa cea minunată. Același semnificație o are cuvîntul virtute și la 2 Petru I, 3 etc.

Teologia morală ortodoxă deosebește virtuțile în naturale și în supranaturale

1. Profesor la Academia de teologie ortodoxă din Sofia (Bulgaria). Referat ținut la lucrările «Seminariului teologic sud-est european VI», cu tema: Necesitatea Mîntuirii și plinătatea mîntuirii» (București, 30 august—4 septembrie 1982).

(creștine): credința, nădejdea și iubirea. Aceasta nu înseamnă însă că la aplicarea virtuților creștine, creștinul rămâne pasiv, ci că aici este o neîntreruptă sinergie între harul lui Dumnezeu și puterile naturale ale omului. Harul sfinților și virtuțile divine nu stau simplu lângă om, ci formează o strânsă unitate de viață.

Despre virtuțile creștine desigur, scriu și Sf. Părinți. Grigorie de Nyssa, de exemplu, scrie că cine practică virtutea adevărată se face părtaș de divinitate, fiindcă Dumnezeu și Tatăl și Fiul sînt virtutea cea mai perfectă. Deci, calea spre virtute este calea spre mîntuire, spre participare la Dumnezeu. Concepția aceasta a teologiei ortodoxe se lămurește prin prezentarea relației dintre răs-cumpărare și mîntuire. Dogmatica ortodoxă conexează acestea, dar nu le intensifică, prin răs-cumpărare înțelegînd numai partea obiectivă a mîntuirii. Aceasta are însă și o parte subiectivă. Dar numai unirea ambelor duce la plenitudinea mîntuirii. Răs-cumpărarea este temeiul necesar al mîntuirii, dar ea nu este mîntuirea însăși. Prin jertfa Sa de pe cruce Iisus Hristos a răs-cumpărat pe toți oamenii, dar nu toți ajung la mîntuire. După Sf. Scriptură, puterea de răs-cumpărare a jertfei de pe cruce a lui Hristos, cuprinde întreg neamul omenesc, căci Iisus Hristos este jertfa de ispășire pentru păcatele lumii întregi (I Ioan II, 2) și «omul» Hristos Iisus s-a dat pe Sine preț de răs-cumpărare pentru toți (I Tim. II, 6). Despre această universalitate a răs-cumpărării scriu și Sf. Părinți «Jertfa lui Hristos este jertfa universală, adusă pentru lumea întreagă» (Ioan Hrisostomul).

Dar răs-cumpărarea realizată de Iisus Hristos nu lucrează nici magic, nici mecanic, căci altfel ar fi o știrbire a demnității personale și a libertății religioase și morale a făpturii umane. Puterea spirituală a răs-cumpărării poate lucra mîntuitor asupra omului numai prin hotărîrea sa conștientă și liberă și prin străduința

sa personală. Apostolul Pavel scrie: «Pre-cum prin neascultarea unui om cei mulți s-au făcut păcătoși, tot așa prin ascultarea unuia, cei mulți se vor face dreți» (Rom. V, 19). Apostolul nu scrie deci «toți», știind că avînd libertatea voii nu toți oamenii vor crede în Hristos și nu toți vor ajunge la mîntuire. Absolvirea de păcate, — lucrare a iubirii lui Dumnezeu — poate fi însoțită de făptura umană, dar numai în mod liber, prin acte de virtute. Dumnezeu ne-a creat doar pe noi ca persoane raționale și libere și, în relațiile sale cu noi, El respectă rațiunea și libertatea noastră. Aceasta privește îndeosebi binele spiritual suprem: mîntuirea. O mîntuire impusă cu sila, o mîntuire fără sau împotriva voinței noastre ar fi ceva imoral, ar fi o supremă nedreptate, fapt incompatibil cu înțelepciunea și atotsfințenia lui Dumnezeu, asemenea și cu demnitatea noastră umană și cu pretenția conștiinței noastre morale de a ne suporta însăși vina noastră.

În continuare, autorul arată că participarea conștientă și voluntară a omului la opera de mîntuire a lui Hristos, ce se înfăptuiește prin virtuți, este cerută de conștiință și de conștiința sa morală. Calea spre mîntuire se deschide făpturii umane prin credință și pocăință și ea poate păși pe ea prin urmarea lui Hristos.

În Taina Botezului, în care omul moare păcatului și începe o nouă viață, Botezul este deschiderea cugetului bun către Dumnezeu (I Petru II, 22). Cel botezat este curățat de păcate și primește harul lui Dumnezeu, dar la mîntuire poate ajunge numai printr-o viață virtuoaasă, care-și ajunge culmea în virtutea divină a iubirii.

Fără îndoială credința creștină, ca virtute divină este în legătură ființială cu mîntuirea noastră, este calea spre mîntuire. Ap. Pavel scrie: «În dar sintei mîntuiri, prin credință și aceasta nu-i de la voi: ea este darul lui Dumnezeu și nu-i din faptele voastre, ca să nu se laude ni-meni» (Efes. II, 8—9). Sîntem mîntuiți prin credință, dar numai cînd aceasta este vir-

fute deplină, adică este darul lui Dumnezeu, dar este și faptă umană, — faptă morală, liberă, din iubire, adică este «credință lucrătoare prin iubire» (Gal. V, 6), deci exprimată prin fapte bune.

Mai trebuie notat că credința creștină este revelația adevărului, de înfăptuirea căruia depinde bunătatea persoanei. Ea pornește din iubirea lui Dumnezeu și urmărește îndeplinirea ei, fiind astfel mișcare din iubire spre iubire. Dar credința pretinde fapte corespunzătoare și ea are putere pentru săvârșirea lor, exprimate în fapte bune, în fapte ale iubirii față de aproapele: «Credința lucrătoare prin iubire» (Gal. V, 6). Fără iubire credința este moartă și nu duce la fericire (Ioan II, 24). În cuvântul său despre judecata generală Iisus arată că credința ce nu se manifestă în iubire activă față de Dumnezeu și față de aproapele, nu are nici o valoare religioasă (Mt. XXV, 31—46). Ap. Petru cere creștinilor ca în credința lor să manifeste virtuți (I Petru 1, 5—7). Ap. Ioan scrie că credința duce la mîntuire numai prin iubire, căci iubirea este de la Dumnezeu și cel ce iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu, cine nu iubește, nu L-a cunoscut pe Dumnezeu (I Ioan IV, 7—8). Deci calea propriuzisă la mîntuire este Iisus Hristos, care

se numește Insuși pe Sine nu numai «adevărul și viața» ci și «calea» (Ioan XIV, 6). Și în această cale spre mîntuire este cuprinsă și urmarea lui Hristos prin aplicarea virtuților creștine.

Pentru tratarea subiectului ales, prof. Pantschowski înregistrează afirmații și din lucrările unor scriitori bisericești mai vechi și mai noi.

Deci, virtutea subliniază autorul, este necesară pentru mîntuirea omului. Virtuțile îi dau omului capacitatea să evite răul și să facă binele, să îndeplinească poruncile lui Dumnezeu. Iar faptele bune săvîrșite în situația aceasta sînt mărturie pentru autenticitatea credinței, prin care se dobîndește mîntuirea. Și credința pretinde în general să fie tradusă în fapte bune. Întreaga viață a creștinului este prezentată de Sf. Scripturi drept îndeplinirea adevărului credinței în iubire (Efes IV, 15). Astfel, credința este rădăcina faptelor ce duc la mîntuire. Deci ea trebuie practică prin fapte bune de iubire. «Să nu iubim cu vorba, numai din gură, ci cu fapta și cu adevărul» (I Ioan III, 18).

O lucrare, — numai cîteva idei din ea sînt prezentate în rîndurile acestea, — cu dens conținut, adînc gîndit, logic expus și complet ortodox.

Arno Schilson. *Auf dem weg zu einer neuen Geistes — Gegenwart* (Herder Korrespondenz 12/1982)

În studiul prezent autorul se ocupă de Teologia Duhului Sfînt, în legătură cu o lucrare voluminoasă — trei volume — a teologului dominican YVES CONGAR, intitulată «Duhul Sfînt» — 512 pagini.

Y. Congar, teolog cu renume, face parte din rîndurile teologilor romano-catolici francezi, care pe baza lucrărilor Sfinților Părinți, urmăresc o «înnoire a Bisericii și teologiei creștine». Y. Congar a publicat o serie de lucrări religioase despre Biserică și rolul mirenilor în Biserică; despre im-

portanța normativă a Sfintei Tradiții în teologie. În lucrarea cu titlul menționat — în acest opus magnum se ocupă Congar îndeosebi de însemnătatea Sfințului Duh în teologie, cu afirmări împotriva unui «Christomonism» exagerat, practicat de unii teologi.

Izvoarele utilizate cu pricepere și cu obiectivitate în aprecieri și în afirmări, fac — zice A. Schilson — ca lucrarea lui Congar să fie în viitor indispensabilă pentru studiile despre Sfîntul Duh.

Bogăția teologiei despre Sfântul Duh, Congar a comprimat-o în trei volume, cu accentuări diferite :

1. — Primul volum se ocupă de revelația divină și de Duhul Sfânt în istorie, începând cu Vechiul Testament și până în contemporaneitate ;

2. — Despre Duhul Sfânt în viața Bisericii și în viața credincioșilor singurari ;

3. — Despre diferitele forme de dezvoltare a teologiei specifice a Sfântului Duh ce despart Răsăritul și Apusul.

În Vechiul Testament se pune accentul îndeosebi pe «profeți» și pe rolul înțelepciunii, în Noul Testament, pe activitatea foarte pronunțată a Duhului Sfânt în Iisus. Însuși, în centru stînd botezul lui Iisus. Sînt menționate și mărturiile despre Sfântul Duh în epistolele pauline, în scrierile apostolilor Luca și Ioan. Apreciat este și Simion Noul Teolog († 1022) care încearcă să se opună în lucrările sale «Hrislomonismului», în structura Bisericii, insistînd asupra «pneumatologiei».

În vol. II e vorba despre Duhul Sfânt ca «domn și dătător de viață», și în primul rînd despre activitatea Sa eclezială și de cointemețelor al Bisericii.

În prezentarea aceasta, Congar se orientează după însușirile Bisericii. Astfel, «unitatea» Bisericii este lucrarea Duhului Sfânt, dar nu prin «presiune», ci prin

«comunio», la fel și «catolicitatea», prin care se universalizează și actualizează lucrarea lui Hristos privind desăvîrșirea creației și «apostolicitatea» Bisericii, privind originea și viitorul acesteia, se referă la Duhul Sfânt, iar «sfînțenia Bisericii» e tot opera Sfîntului Duh. Prin lucrarea Sa în Biserică Duhul Sfânt este și temelul vieții personale a creștinului «în Hristos», dîndu-i și harul rugăciunii.

Volumul III se ocupă de «pneumatologia creștină» în amănunt, utilizînd mult și lucrări de ale sfinților părinți, cu referire la teologia răsăriteană, făcînd-o pe aceasta cunoscută apusenilor.

Teologul romano-catolic Congar, subliniază că în lucrările Sfinților Părinți nu se află formula «Filioque», ci formula «prin Fiul», căci se face și trebuie să se facă deosebire între «purcederea» Duhului Sfânt după ființă din veci numai de la Tatăl, și între «trimiterea în lume» a Duhului Sfânt care se face «prin Fiul» și este temporală.

Și teologul apusean Congar se declară hotărît împotriva lui «Filioque» și pentru eliminarea lui din «Crez», rămînînd acesta în forma sa originală.

«Filioque» este o erezie dogmatică, neavînd temeii nici în Sf. Scriptură, nici în Sf. Tradiție (Vezi lucrările dogmatice ortodoxe).

Georg Evers, Herman Jansen, *Afrikanische Theologie* (Herder Korrespondenz 1/1983)

Bisericile creștine din Africa sînt comunități tinere, care se dezvoltă însă rapid. Exceptînd Bisericile ortodoxă și cea coptă din Egipt și Etiopia, nici una dintre celelalte Biserici n-are o vechime mai mare de un secol și mai trebuie notat că cifra aderenților Bisericilor africane independente a ajuns la zece milioane. Mai trebuie, de asemenea, reținut că comunitățile creștine, îndeosebi cele romano-catolice, se organizează în mare număr ca

«Biserici locale independente», iar sporirea eparhiilor și ocuparea lor de episcopi «africani» a dus la «africanizarea» în bună parte a Bisericii africane. Mai trebuie reținut și faptul că între Africa «francofonă» și cea «anglofonă», există deosebiri însemnate în gîndire, în metodele teologice, în viața bisericească și în cea francofonă domină romano-catolicismul, pe cînd în cea anglofonă, domină protestantismul.

De o teologie africană independentă se poate vorbi în partea francofonă, care de 25 de ani, — merite în privința aceasta, avînd Tschishiku Tshibangu, profesor la facultatea teologică din Kinshasa.

În identificarea elementelor «africane autentice», rol însemnat are tînăra filosofie africană, cultivată de Școala «Temples» ce are la bază «Filozofia Bantu». Filozofia aceasta și antropologia africană sînt componente ale teologiei africane. La acestea se adaugă tradiționala religiozitate africană caracterizată, în general, prin respectare a vieții, prin ospitalitate ș.a. Această «moștenire africană comună» constituie, în totalitatea sa, primul și cel mai important izvor al teologiei africane. Alte izvoare sînt: Biblia și viața teologică din Europa și America, răspîndită de emigranți în Africa.

Comun tuturor teologilor africani este africanizarea creștinismului, în sensul unei teologii de culturalizare (numită și teologia încarnațiunii) adică de introducerea a creștinismului în cultura și societatea africană. În acest scop servește și

traducerea Bibliei în diferite limbi africane, precum și analiza noțiunilor despre divinitate și textele rugăciunilor. La sfînta euharistie se întrebuițează meiul și vin de palmier, fructe specifice africane.

Un grup de teologi africani se interesează de umanizarea condițiilor de viață ale oamenilor de culoare, ale vieții lor sociale.

Teologia africană este cultivată în seminarii clericale, în facultăți universitare, prin conferințe și reviste. Prima universitate romano-catolică africană s-a deschis recent la Nairobi-Tanzania.

În 1926 s-a înființat la Dar-es-Salaam (capitala Tanzaniei), «Asociația ecumenică a teologilor din lumea a treia» și în 1977 în «Conferința pan-africană», ținută la Accra, s-a înființat «Asociația ecumenică a teologilor africani».

În prezent, teologii africani se ocupă de toate problemele vieții umane actuale, integrîndu-le în contextul învățaturii creștine.

Diac. prof. O. BUCEVSCII

O r i g e n, Scrieri alese. Partea a II-a. Exegeze la Noul Testament. Despre rugăciune. Filocalia, trad. de Pr. Prof. T. Bodoșogae, Pr. Prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu. Studiu introductiv și note de Pr. Prof. Teodor Bodoșogae, în colecția «Părinți și Scriitori bisericești», vol. VII, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, 528 p.

Această fericită apariție editorială s-a tipărit cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Dr. Iustin Moiescu, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, din inițiativa și sub îndrumarea căruia apare colecția «Părinți și Scriitori bisericești».

Origen, Scrieri alese, Partea a II-a, apare în traducere românească datorită ostentelilor acelorași distinși teologi — Preotul Profesor Dr. T. Bodoșogae și Preotul Prof. Dr. Nicolae Neaga — și a filologului Zorica Lațcu, care au tălmăcit în graiul românesc și partea I. Traducerea a presupus atît cunoașterea perfectă a limbii elene (dialectului comun), cît și a limbajului teologic și filozofic al marelui învățat din Alexandria. Deși Pr. Prof. T. Bodoșogae mărturisea în prefața acestui volum că «redarea în românește a stilului nuanțat al observațiilor lui Origen nu-i prea ușoară», și că «nu

brate pasajele au înțelesul așteptat». (p. 6) traducătorii au făcut însă dovada unei munci de zăbavă și ispravă, dăruind limbii teologice ortodoxe românești un prețios dar.

Al doilea volum din scrierile lui Origen, în traducerea prezentă, cuprinde o parte din lucrările cu profil neo-testamentar ale acestuia, și anume: «Comentarii la Evanghelia după Matei», citeva din «Omiliile la Evanghelia după Luca», «Comentariul la Evanghelia după Ioan», tratatul «Despre rugăciune» și «Filocalia» — o antologie de excerpte din scrierile marelui teolog alexandrin culese de Sfinții Vasile cel Mare și Grigore Teologul.

Toate cele cinci lucrări înșerate în acest volum sînt prefațate de un studiu introductiv semnat de Pr. Prof. T. Bodogae, în care se prezintă cititorului geneza operei respective. Pr. Prof. T. Bodogae nu se mulțumește doar cu admiterea sau respingerea unor păreri sau ipoteze emise de diferiți cercetători ai operei lui Origen, ci le supune criticii științifice cu o acrivie și competență demne de apreciat. Studiile sale introductive rămîn pentru teologia românească lucrări de referință și contribuție pentru cercetările viitoare ale operei exegetice ale cruditului teolog din Alexandria.

Comentariu la Evanghelia după Matei.

Scriș în anul 249, Comentariul la Evanghelia după Matei este opera de maturitate a teologului alexandrian. Scopul lucrării a fost acela de a evidenția unitatea indisolubilă a celor două testamente, pe care n-o acceptau marcionii și valentinienii. În Comentariul său la Evanghelia după Matei, Origen s-a străduit — și a izbutit pe deplin — să dovedească că «există un acord și o potrivire între texte, adică între Vechiul Testament și Noul Testament, între Lege și Prooroci, între o Evanghelie și alta, între Evangheliile și textele apostolice, și în sfîrșit între un text apostolic și altul tot apostolic» (p. 16).

Din textul Comentariului la Evanghelia după Matei putem desprinde atît tematica propriu-zisă, cît și atitudinea lui Origen față de problemele teologice controversate ale vremii sale.

Ca unul ce respectase cu strictețe tradiția provenită de la creștinii din epoca apostolică, Origen avea să găsească în aceasta temeiul istoric privind autenticitatea celor patru Evangheliile. «După cum am prins din tradiție, în legătură cu cele patru Evangheliile care sînt și singurele recunoscute în Biserica lui Dumnezeu cită se află sub cer — afirma Origen — mai întîi a fost scrisă cea după Matei...» (p. 14).

Potrivit afirmației lui Origen — din Comentariul la Evanghelia după Matei — în procesul de cunoaștere a adevărului evanghelic este nevoie ca respectivul «...mai întîi să învețe să cunoască primele ei elemente, iar după aceea să înainteze bine în cunoașterea lor, să pună mult preț pe ele, fără să rămînă la aceste elemente, pentru simplul motiv că așa le-a apucat, ci să înainteze spre ceea ce este desăvîrșit...» (p. 29). Primele elemente ale acestei cunoașteri sînt «...pasajele din Lege, cit și cele din prooroci, știind bine că ele sînt temeiurile care duc la cunoașterea desăvîrșită a Evangheliei și la înțelegerea deplină a faptelor și a cuvintelor lui Iisus Hristos» (p. 29). Așadar, Noul Testament nu poate fi înțeles fără o deplină cunoaștere a Vechiului Testament, în care — după expresia Fericitului Augustin — se ascunde acesta. Identificînd năvodul din «Pilda năvodului» cu Scriptura, Origen releva că «acest năvod nu era împletit complet înainte de venirea în trup a Mîntuitorului Iisus, căci îi lipsea împletirea laolaltă a Legii și a proorocilor. ...Iar împletirea năvodului a fost încheiată prin Evangheliile și prin învățăturile lui Hristos transmise apostolilor» (p. 32—33). Evanghelia lui Hristos a fost interpretată, în epoca apostolică, în lumina acestor învățături

ale Domnului Hristos transmise apostolilor Săi. Aceste învățături orale, transmise de Mintuitorul Sfinților Apostoli, au constituit deci începuturile tradiției nescrise, care a completat și întărit tradiția scrisă consemnată în Scriptura Noului Testament.

Cele patru pilde ale Mintuitorului despre împărăția lui Dumnezeu — pilda neghinilor, comorii, mărgăritarului și năvodului — dobândesc în Comentariul lui Origen la Evanghelia după Matei un variat și bogat conținut doctrinar și antropologic.

În străduința sa de a releva semnificația mărgăritarelor, Origen afirmă că «...s-ar putea spune că cel care nu are mărgăritare de mare preț acela nu-i ucenicul Mintuitorului, Care ne învață să căutăm mărgăritare bune, iar nu din cele a căror culoare este întunecată, corcită — cum sînt învățăturile eterodocșilor — ...Poate că învățăturile întinate și ereziile deghizate în lucrări ale cărnii sînt și ele niște mărgăritare întunecoase zămislite în apele stătătoare și de aceea lipsite de orice frumusețe» (p. 27). După cum se poate constata, frumusețea exprimării este însoțită de adîncimea cugetării marelui teolog alexandrinian, care a știut să prezinte adevărul biblic în hainele înfrumusețate ale gândirii teologice.

Făcîndu-se apărător al învățăturii Bisericii despre liberul arbitru al omului, Origen afirma, și în Comentariul la Evanghelia după Matei, că «...nu firea din noi e cauza răului, ci libera noastră voință este aceea care săvîrșește răul fără să o silească nimeni. Tot așa nici firea noastră nu poate fi pricina dreptății noastre ca și cum ea n-ar putea păcătuî, ci felul cu am primit în noi cuvîntul cel bun este temeiul care face pe cineva drept.» (p. 30).

Sugestivă rămîne și interpretarea pe care Origen o dă cuvintelor «care strîng tot felul de pești» din pilda năvodului (Matei XIII, 47). Pentru Origen, aceste cuvinte mai pot «însemna chemarea popoarelor de orice neam» (p. 33). Ideea universalității mesajului evanghelic a găsit așadar un aprig apărător în persoana lui Origen.

Fiind printre primii scriitori creștini care au apărat purureafecioria Maicii Domnului, Origen a arătat că partizanii părerii că Iisus ar fi avut frați se întemeiau pe două cărți necanonice, «pe Evanghelia zisă a lui Petru» și «pe cartea lui Iacob» (p. 42), și ca atare lipsite de temei istoric.

2. Omiliile la Evanghelia după Luca

Omiliile la Evanghelia după Luca — ca de altfel întreaga sa operă exegetică — au cunoscut o largă circulație, fiind traduse în limba latină încă din secolul al IV-lea de Sfîntul Ambrozie și Fericitul Ieronim. Începînd din secolul al VI-lea, omiliile la Evanghelia după Luca — în care Origen a comentat numai pasajele specifice acestuia — au circulat în cîteva zeci de variante.

Potrivit afirmației Pr. Prof. T. Bodoșogae, «...Omiliile lui Origen ne prezintă un scriitor cu totul nou sau prea puțin cunoscut» (p. 28, vol. I).

Traducătorul român ne-a redat în graiul strămoșesc doar 16 din cele 39 de omilii după «ediția berlineză, cea a lui J. P. Migne, precum și cea din Sources Chrétiennes» (p. 76). Evident, o traducere și a celorlalte 23 de omilii ar fi adus mult folos preoțimii și teologiei românești. Bun lucru ar fi deci ca bibliciștii bisericii noastre să traducă și să publice aceste omilii, fie ele chiar și dispersate prin reviste.

Din textul omiliei întîi la Evanghelia după Luca, este vrednică de reținut mărturia lui Origen privind criteriile autenticității tradiției biblice a Bisericii apostolice, care a știut să aleagă din mulțimea Evangheliilor scrise «fără harul Duhului Sfînt» doar «numai patru Evangheli...», care au fost alose și predate bisericilor...» (p. 79) de cei care au fost martori și slujitori ai Cuvîntului (Luca I, 2).

Pctrițiv mărturiei lui Origen, criteriile unei Evangheliî canonice sînt deci do- vada inspirației Duhului Sfînt și recunoașterea formală de către Biserică în baza tra- diției biblice autentice. Afirmația lui Origen confirmă o altă realitate din viața Bise- ricii primare, și anume aceea că numai Biserica are dreptul legițim de a se pronunța asupra autenticității textului biblic, și nu un creștin oarecare, indiferent de cunoștin- țele lui scripturistice. Textul inspirat de harul Duhului Sfînt, al celor patru Evangheliî canonice, a primit o receptare universală doar după predarea lor Bisericilor lui Dum- nezeu apostolice.

Aderenții falsei gnoze — Valentin, Vasilide și grupul lor, dar mai ales Marcion și Heracleon -- care redactaseră un număr mare de evangheliî apocrife, sînt adese- ori avizați în omiliile lui Origen.

Pentru Origen, textul canonic al celor patru Evangheliî trebuie să constituie izvorul principal în procesul de elaborare al oricărei gîndiri teologice, pentru că «Evanghelia este pirga întregii Sfînte Scripturi» (p. 147). «Din acestea din urmă — adică din cele patru Evangheliî, afirma Origen — trebuie scoasă învățătura, pe teme- iul căreia trebuie fixat crezul despre persoana Domnului și Mintuitorului nostru» (p. 79). Acest cuvînt de îndrumare a fost impropriat și aplicat și de Părinții întrun- niți la Niceea (325) și Constantinopol (381), în formularea crezului niceo-constantino- politan. Orice gîndire teologică, oricît de adîncă ar părea și oricît de frumos ar fi expusă în graiul limbajului filozofic, dacă nu este scoasă din Sfînta Scriptură nu-și poate revendica autenticitatea și ortodoxia ei. Pe lingă criteriul biblic, autenticitatea acestei gîndiri are însă nevoie atît de credință cît și de rațiune, pentru că doar fap- tele cunoscute «prin siguranța pe care ți-o dau credința și rațiunea» (p. 80) pot fi pe deplin adevărate.

Tot în Omilia I la Evanghelia după Luca, Origen ne adevărește că realitățile duhovnicești nu le putem vedea cu ochii trupești, ci cu ochii minții (p. 81—82).

Apărînd pureafecioria Maicii Domnului, «...pentru ca oamenii simpli să nu fie duși în eroare, Origen îndemna «să combatem obiicțiile obișnuite ale ereticilor» (p. 88) aduse celei ce a fost binecuvîntată de Duhul Sfînt. «Cît despre cei care afirmă că ea a încheiat o căsătorie după nașterea sa feciorelnică — preciza Origen — ei n-au cu ce face dovația, căci copiii atribuiți lui Iosif nu sînt născuți din Maria și nici un loc al Sfîntei Scripturi nu menționează acest fapt» (p. 89).

În interpretarea fericită a lui Origen, parabola Samarineanului capătă înțelesuri noi, cu adînci rezonanțe în perspectiva realității soteriologice. După tilcuirea dată de Origen, omul care a coborît de la Ierusalim la Ierihon este Domnul Iisus Hristos. Tîlharii și furii sînt toți cei care au venit înainte de Hristos (p. 125). Rănilile și plăgile cu care a fost lovit omul sînt «păcatele și fărădelegile». Preotul și levitul, «care poate vor fi făcut bine altor persoane — menționa Origen — dar nu celui care a coborît de la Ierusalim la Ierihon» (p. 126), au și ei prefigurările lor. Preotul «este chipul legii», iar levitul «reprezintă pe proroci» (p. 126). «Providența, însă — preciza Origen — a lăsat pe acest om, «aproape mort», în grija Celui care a fost mai tare decît Legea și Proorocii, adică în a Samarineanului, al cărui nume înseamnă îngrijitor... Ca să ajute pe omul aproape mort a pornit la drum samarineanul. El n-a coborît din Ierusalim la Ierihon, ca preotul, ci dacă a coborît, El a coborît pentru a mîntui pe cel aproape mort și a vegheat asupra lui» (p. 126). Acest Samarinean, care a purtat în spate pe cel aproape mort, adică Hristos care a binevoit să ia asupra Sa «grija întregii ome- nii, vina omului» (p. 127), l-a adus într-un han, «adică în așezămîntul Bisericii, care

cuprinde pe toți oamenii...» (p. 127). După ce l-a condus la adăpost, Samarineanul mi-
lostiv «nu-l părăsește îndată ci rămâne cu el toată vremea pentru a tămădui ranele...»
(p. 127). Hangiul este «Îngerul Bisericii», căruia Samarineanul i-a cerut «să vegheze
cu grijă și să asiste pînă la tămăduire pe acest om pe care el însuși l-a îngrijit pen-
tru timp mai scurt. Cei doi dinari dați îngerului ca plată pentru a îngriji pe omul
care i s-a încredințat închipuie — mărturisirea Origen — cunoașterea Părintelui și a
Fiului și cunoașterea acestei taine: Tatăl este în Fiul și Fiul este în Tatăl» (p. 127).

Cu precizarea că omul căzut între tîlhari este, potrivit tradiției biblice ortodoxe,
omul căzut în păcat, iar cei doi dinari simbolizează cele două testamente — Vechiul
și Noul Testament — interpretarea lui Origen rămîne clasică și unică în felul ei,
trădînd interpretarea Școlii exegetice alexandrine. De dorit este deci ca, în viitor,
în interpretarea acestei parabole să se țină seama și de tîlcuirea marelui teolog alexan-
drinian.

3. Din Comentariul la Evanghelia după Ioan

Acest Comentar, despre care s-a afirmat că este o capodoperă a marelui teolog,
este «...una dintre cele mai remarcabile lucrări ale antichității creștine» (136), chiar
dacă în cuprinsul ei se află multe pasaje discutabile.

Într-adevăr, la studiul Evangheliei Sfîntului Ioan, «pîrga Evangheliilor» (p. 150),
Origen a adus «pîrga muncii» sale (p. 147). «Căci trebuie să știm — nota Origen —
că pîrga și primele roade nu sînt unul și același lucru: pîrga se aduce după ce ai
recoltat, iar primele roade se dau înainte» (p. 147).

În Comentariul la Evanghelia după Ioan, întemeietorul criticii biblice spulberă
toate obiecțiile eterodocșilor camuflați sub gîndirea lui Filon din Alexandria sau a
altor curente și școli filozofice ale vremii sale, punînd bazele formării unei teologii
biblice ortodoxe.

Origen preciza — dintru începutul Comentariului său — că în comparație cu alte
Evanghelii, «unde se vorbește de spița neamurilor Lui, aici — adică în Evanghelia
după Ioan — de începe de dinainte de a fi existat vreun neam» (p. 149). Marele teolog
avea să menționeze că «nici unul dintre Evangheliști nu a pus în lumină dumnezeirea
Fiului într-un chip atît de desăvîrșit ca Ioan...» (p. 149), în «Evanghelia duhovnicească»
(p. 154).

În repetate rînduri, Origen a afirmat în mod răspicat că scripturile Vechiului
și Noului Testament au fost transmise prin tradiție. «...Printre Scripturile transmise
prin tradiție și socotite ca dumnezeiești de către toate Bisericile lui Dumnezeu ca
prime roade — afirma Origen — ar putea fi socotită Legea lui Moise, iar ca pîrgă
Evanghelia...» (p. 147). Pentru Origen, Evanghelia lui Hristos, adică «întreg Noul
Testament» (p. 143), transmis prin tradiție este deci pîrga adusă după secerișul apos-
tolilor.

Potrivit mărturiei lui Origen, adevărații predicatori ai Evangheliei se recunosc
«după cuvîntele de îndemn pentru întărirea credinței în ceea ce ne-a lăsat Iisus»
(p. 148), adică acea zestre sfîntă transmisă nouă prin tradiția Bisericii. Această zestre
sfîntă nu poate fi însă moștenită și transmisă decît de cei care propovăduiesc învă-
țătura Bisericii. «La înțelegerea ei — adică a Scripturii — nu poate ajunge însă —
preciza Origen — decît cel care-și pleacă fruntea pe pieptul lui Iisus și care recu-
noaște pe Maria ca Maica Lui» (p. 150).

În Comentariul său la Evanghelia după Ioan, Origen a reușit să descopere — uneori atât de fericit — «înțelesul duhovnicesc» (p. 190), «...înțelesul tainic, ascuns ca o comoară sub haina cuvintelor» (p. 163). Deși afirmația lui Origen, că «ceea ce vrem să citim nu ne este dat fiecăruia să înțelegem deplin» (p. 188), este adevărată, totuși trebuie reținut faptul că tocmai această interpretare a înțelesului tainic, interpretarea tipologică, alegorică, anagogică l-a împins pe teologul alexandrinian la arbitrar, la eroare. Dar și acolo întâlnim pecetea inconfundabilă și irepetabilă a genialității pionier al exegezei și ermeneuticii Sfintei Scripturi.

4. Despre rugăciune

Prin acest tratat, scris între anii 232—234, Origen a combătut pe epicurieni, stoici și sceptici, care afirmau că, în baza determinismului universal și a preștiinței lui Dumnezeu, rugăciunea este fără rost.

În tratatul «Despre rugăciune», care «este cea mai veche și cea mai temeinică tălmăcire de uimbă greacă a rugăciunii creștine în general și a rugăciunii domnești în special» (p. 197), Origen a evidențiat legătura ce se stabilește prin rugăciune între libertatea omului și Dumnezeu.

Plecând de la versetele biblice referitoare la rugăciune, și îndeosebi de la mărturia Apostolului Pavel, care adevărea că «nu știm cum să ne rugăm, cum trebuie» (Rom. VIII, 26), Origen teologhisește despre rugăciune cu erudiția proprie unui savant și cu evlavie caracteristică unui trăitor al Evangheliei lui Hristos. «Căci nu-i de-ajuns să ne rugăm — mărturisea Origen — ci trebuie să ne rugăm cum se cuvine și ce se cuvine. Pentru că, chiar dacă am putea preciza, ce anume se cuvine să cerem, totuși aceasta nu este de-ajuns cit timp nu am dobândit și înțelegerea cum să ne rugăm. Și la ce ne-ar folosi dacă am ști cum să ne rugăm, dacă nu știm ce să cerem?» (p. 201). Rugăciunea privește deci atât «conținutul» ei cât și «starea lăuntrică a celui ce se roagă» (p. 201).

Pentru Origen, o rugăciune «izvorită dintr-o conștiință lipsită de mirosul păcatului», este cel mai prețios dar ce «ar putea fi adus lui Dumnezeu, de către o ființă cugetătoare» (p. 202).

Origen condiționează efectul rugăciunii soților de buna lor conviețuire, în duh creștinesc. «...Rugăciunea nu-i pe drum bun dacă lucrarea tainelor negrăite ale căsniciei nu sînt respectate cum se cuvine și fără patimi; căci buna înțelegere dintre soți — adevărea Origen — înlătură dezordinea patimilor, potolește poftele și împiedică bucuria păgubitoare a satanei» (p. 202).

Apărînd liberul arbitru al acțiunilor omenești, Origen scria: «...cei care spun că noi oamenii nu sîntem stăpîni pe voința noastră spun o absurditate. Mai întîi, pentru că atunci s-ar tăgădui că sîntem ființe vii, iar în al doilea rînd s-ar spune că sîntem fără rațiune minăți doar de o putere din afară, singura care ar săvîrși ceea ce s-ar fi căzut să săvîrșim noi înșine» (p. 212).

Preștiința lui Dumnezeu nu anulează liberul arbitru al voinței noastre, ci ca urmare a acesteia, «tot ce stă în puterea noastră se orînduiește armonicon spre folosul și farmecul lumii întregi» (p. 213).

Comentînd textul de la Marcu XI, 25, privind iertarea aproapelui nostru înainte de a ne ruga, Origen avea să afirme că «uitarea răului este culmea desăvîrșirii» (p. 219).

Referindu-se la textul de la I Tesaloniceni V, 17, Origen ne îndrumă ca să facem din întreaga noastră viață «o neîntreruptă și mare rugăciune», în care să «împreunăm rugăciunea cu fapta bună și fapta bună cu rugăciunea» (p. 224).

Comentînd rugăciunea domnească, Origen ne îndeamnă «să ne rugăm numai lui Dumnezeu, Tatăl tuturor, însă fără să-l despărțim de Arhierul care a fost instituit de către Tatăl cu jurămint...», pentru că «nu trebuie să îndreptăm vreo rugăciune către Tatăl fără Fiul...» (p. 233), ci «cu Fiul și prin Fiul. Origen ținea să precizeze că «cuvintele Duhului Sfînt și Duhul lui Dumnezeu înseamnă același lucru. Dar a zice: Domnul Iisus în Duhul Sfînt nu este chiar limpede, fiindcă acest cuvînt este întrebunțat de o mulțime de făcarnici și de mai mulți eretici și uneori de demoni coplesii de puterea acestui nume» (p. 245).

Cu privire la cei sfinți, Origen mărturisea că aceștia «sînt chipul icoanei, adică ai icoanei care este Fiul, ei exprimă și inficrea, făcîndu-se asemenea nu numai cu trupul preamărit al lui Hristos, ci și cu cel care este încă în trup. În felul acesta — adevărea Origen — sfinții devin asemenea cu Domnul în trupul mării, schimbăți fiind prin înnoirea duhului» (p. 245).

Conștient de limitele puterii rațiunii umane, în procesul cunoașterii lui Dumnezeu, Origen afirma că «cine pune în legătură conceptul de Dumnezeu cu lucruri nepotrivite, acela ia numele lui Dumnezeu în deșert, iar ...toți care pricep aceste lucruri mai curînd își aduc aminte de însușirile lui Dumnezeu decît le-ar putea explica...» (p. 250). Așa după cum învață și Biserica Ortodoxă, pe Dumnezeu îl putem cunoaște după atributele Sale, și nu după ființa Sa. După cum se poate constata, gîndirea teologică a lui Origen despre cunoașterea lui Dumnezeu este identică cu doctrina Bisericii Ortodoxe de ieri, de astăzi și de mîine.

Mîncînd de la versetul 16, I Ioan, capitolul V, Origen reafirma că preoții nu au îndreptățirea să se roage pentru păcatele de moarte ale cuiva. «Nu știu cum unii își arogă ceea ce depășește demnitatea preoțească — mărturisea marele teolog — lăudîndu-se fără să cunoască temeinic știința preoțească, că sînt în stare să ierte idolatria, adulterul și desfrîul, ca și cum rugăciunea făcută pentru cei care au îndrăznit astfel de fapte ar șterge înseși aceste păcate de moarte» (p. 271).

Referindu-se la locul adecvat pentru rugăciune, Origen menționa că «este plăcut și folositor să fie ales acela în care se adună credincioșii — adică în Biserică — unde și puterile îngerești sînt de față la adunările credincioșilor și unde e de față însăși puterea Domnului și Mîntuitorului nostru și pe lingă aceasta și Duhul sfinților, și... al celor mai de demult adormiți, precum și desigur, al acelor care mai sînt încă în viață...» (p. 286). Dar «arătînd că locul cel mai potrivit pentru rugăciune este acela unde se adună sfinții, în Biserică» (p. 288), eruditul teolog ținea să precizeze că «dacă astfel de creștini devin tot mai numeroși, asemănîndu-se grupărilor omenești dedicate preocupărilor trupești, atunci Dumnezeu nu va mai veghea asupra lor» (p. 287).

Cu privire la direcția în care trebuie să privim cînd ne rugăm, Origen afirma că «răsăritul ne arată ceea ce trebuie să cerem și că într-acele trebuie să ne îndreptăm, în semn că sufletul privește spre răsăritul adevăratei lumini» (p. 288).

În lumina textelor scripturistice referitoare la rugăciune, Origen deosebește patru părți ale unei rugăciuni. «La început, și ca o introducere în rugăciune — afirma el — trebuie să se exprime o preamărire a lui Dumnezeu prin Hristos, Care se proslăvește împreună întru Duhul Sfînt, Care e lăudat și El deopotrivă. După aceea,

trebuie să aducă fiecare mulțumiri comune pentru binefacerile care privesc pe toți oamenii și pentru acelea pe care le-a primit fiecare de la Dumnezeu. După mulțumire trebuie să ne rugăm cu căință, recunoscându-ne vinovați în fața lui Dumnezeu de propriile noastre păcate și cerind, mai întâi, vindecarea de pornirea care duce la păcat și apoi să cerem iertare pentru greșelile din trecut. După mărturisire să cerem bunuri mari și cerești, atât particulare cât și obștești... La sfârșit rugăciunea trebuie să se încheie cu o preamărire adusă lui Dumnezeu prin Hristos, în Duhul Sfânt» (p. 288—289).

5 Filocalia

Filocalia este o lucrare de compilație făcută de Sfântul Vasile cel Mare și Grigore Teologul din operele lui Origen. Excerptele din opera lui Origen, culese de cei doi Părinți capadocieni, au dat naștere primei Filocalii, adică primei colecții de texte patristice despre desăvârșire. Acest florilegiu al cugetării marelui teolog alexandrinian a avut o covârșitoare influență asupra literaturii creștine, și continuă să rămână un studiu de referință și contribuție pentru criticismul biblic.

Remanierile și interpolările ulterioare au adus însă un mare prejudiciu și Filocaliei. Unele pasaje discutabile din punct de vedere doctrinar — atribuite lui Origen — au putut fi desigur și opera copștilor și traducătorilor. Această realitate a fost consemnată și de editorii operei lui Origen. De exemplu, în prefața Filocaliei editată de A. Robinson în 1893 se preciza că «...cei doi Părinți (Vasile și Grigore) cu rîvnă de albiță au strîns ce a fost mai frumos din diferite flori spre fabricarea unui fagure curat, din care împărați și oameni de rînd gustă și se indulcesc... Așadar, toate cele alese de acei sfinți Părinți credem că nu au nici o legătură cu amărăciunea ereziei, lucru despre care mărturisește toată mulțimea capitoalelor strine aici în care, de altfel, se combate mai ales ceea ce e potrivnic și străin de învățătura Părinților insuflați de Dumnezeu» (p. 300).

Cele 27 de pasaje ale Filocaliei, inclusiv dialogul despre materie și despre originea răului (capitolul XXIV), deși nu-i aparțin lui Origen, rămîn totuși în duhul gândirii marelui teolog.

Antologia de scrieri origeniste a Filocaliei cuprinde deci gîndirea teologică a marelui exeget alexandrinian, care, «folosind datele Sfintei Scripturi, cit și mărturiile luate din Platon, din Aristotel și din alți cugetători vechi», a reușit «să pună în lumină superioritatea indiscutabilă a doctrinei și moralității creștine» (p. 297).

Din paginile Filocaliei luăm cunoștință, în primul rînd, de problematica ermi-neuticii creștine din secolele III—IV. «...Foarte multe rătăcirii au provenit — mărturisea Origen — din faptul că marea mulțime n-a urmat drumul potrivit căruia trebuie să fie cercetate Sfintele Scripturi» (p. 309). «De aceea va trebui să se arate celor cu asemenea convingeri — afirma Origen — că Sfintele Cărți nu sînt simple scrieri omenești, ci provin din inspirația Duhului Sfînt după voia Tatălui Celui peste toate, prin mijlocirea lui Iisus Hristos, și au ajuns la noi ca să ne arate drumul cel drept. Pentru aceea trebuie să urmăm dreptarul Bisericii cerești a lui Iisus Hristos, care se întemeiază pe succesiunea apostolilor» (p. 311). Așadar, cei care nu respectă dreptarul Bisericii, adică nu urmează dogmele formulate de părinții ce-și pot revendica o succesiune apostolică — în har și credință — nu pot înțelege și respecta nici Sfintele Cărți.

Și în paginile Filocaliei întâlnim aceeași interpretare alegorică a datului revelat. În Sfânta Scriptură, «se istorisesc simbolic unele taine — afirma Origen — prin intermediul unui fapt aparent, dar care în realitate n-a avut loc (p. 318-319). După cum se știe, asemenea afirmații au figurat în panoplia acuzațiilor aduse lui Origen în anii 543 și 553 (Mansi, Conc. ampliss. coll. IX, 553).

Incerările întreprinse de Origen de a interpreta în sens duhovnicesc multe din așa-zisele contradicții aflate în paginile Scripturii (p. 319—320), trebuie însă privite și judecate prin prisma operei de pionierat a marelui teolog în domeniul ermeneuticii creștine. Evaluând opera sa exegetică din această perspectivă, dosarul acuzațiilor lui Origen va trebui restudiat, iar atitudinea Bisericii față de memoria Părintelui teologiei biblice reconsiderată. Considerăm că însăși această traducere românească poate fi socotită un pios act de dreptate adus de Biserica noastră celui pentru care un ierarh străromân avusese atita admirație. Episcopul scito-dac, Teotim al Tomisului, refuza să semneze, în anul 403, sentința de condamnare a crăților lui Origen, înaintată de Epifanie. Cu acest prilej, Teotim al Tomisului se adresa lui Epifanie în acești termeni: «Eu, Epifanie nu vreau să necinstesc pe acela care a dormit de mult în chip frumos și nu îndrăznesc să săvîrșesc o blasfemie, condamnăm lucruri pe care cei dinaintea noastră nu le-au înălțurat, mai ales că știu că în cărțile lui Origen nu se află nici o învățătură rea»¹. Deci, încă o dovadă peremptorie că, în opera lui Origen, au putut fi interpolate unele erori de doctrină datorate copiștilor și traducătorilor. Oricum, este exclusă posibilitatea ca Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Ioan Gură de Aur și ierarhul nostru dacoroman, Teotim al Tomisului, să fi scrisis la erorile doctrine formulate de Origen sau consemnate ulterior în opera acestuia. Cert este că unele afirmații ale lui Origen au căpătat alte dimensiuni și înțelesuri în telescopul adversarilor săi, Teofil al Alexandriei, Epifanie etc. Această adversitate a fost întreținută îndeosebi de detractorii Sfântului Ioan Gură de Aur, care avusese o mare admirație pentru opera marelui teolog alexandrian.

În textul Filocaliei abundă aceeași afirmație a lui Origen despre inspirația verbală a Sfintei Scripturi, potrivit căreia «înțelepciunea lui Dumnezeu se extinde pînă la redactarea literală a Scripturii celei de Dumnezeu insuflată» (p. 331). De această inspirație a Duhului Sfânt se învrednicește doar «Sfântul».

Origen admite deci și inspirația literală a Sfintei Scripturi, pe care o poate face doar același om înduhovnicit, numit de Origen «sfânt». «Sfântul este un fel de botanist duhovnicesc — afirma Origen — care alege din scrierile sfinte fiecare iotă și fiecare stihie care-i cade în mînă, căutînd în ea puterea literaturii și la ce folosește, căci în Scripturi nimic nu este de prisos» (p. 349).

Referindu-se la textele biblice greu de înțeles, cu puterea rațiunii umane, Origen mărturisea: «dacă nu ești nici botanist al Scripturii, nici anatomist al cuvintelor profetice, să fii convîns măcar de faptul că nici cele scrise nu sînt de prisos, iar cînd nu afli rațiunea celor scrise, de vină ești mai curînd tu decît Sfînta Scriptură» (p. 350). În concepția lui Origen, un interpret al Sfintei Scripturi trebuie, deci, să fie un adînc cunoscător al acesteia și un ales trăitor al preceptelor ei.

1. Socrate, *Istoria bisericească*, VI, 12, P.G. LXVII, 701 AB; cf. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Scriitori bisericești din epoca străromână*, Editura Institutului Biblic, București, 1979, p. 188.

Despre cărțile Vechiului Testament, Origen preciza: «trebuie să se știe că 22 sînt cărțile din Vechiul Testament așa cum ni le-au transmis iudeii» (p. 333).

Origen a lăsat urmașilor săi -- care încearcă să teologhisească despre lucrurile divine -- îndemnul ca să-și însușească o cultură pătrunsă de un spirit cit mai umanist. «...După cum spun ucenicii filozofilor despre geometrie și muzică, despre gramatică, retorică și astronomie că sînt auxiliarele filozofiei, — menționa Origen —, tot așa să zicem și noi că și filozofia ne este de folos în creștinism» (p. 354). «Nu înceta însă să bați și să cauți — avea să îndmene Origen pe ucenicul său Grigore — căci ce) mai necesar lucru în înțelegerea lucrurilor sfinte este rugăciunea» (p. 356). În concepția lui Origen, un teolog are deci nevoie de o cultură teologică, de una profană și, mai presus de toate, de rugăciune, care îl apropie de Dumnezeu.

Pentru Origen, apariția sectelor se datora nu atît «din pricina poftelor de dezbinare și de rivalitate», cît datorită faptului că mulți dintre filozofii greci ai vremii de atunci «și-au dat silința să înțeleagă tainele creștinismului. Datorită acestui fapt — declara Origen — ...cuvintele au ajuns să fie interpretate diferit...» (p. 372). Raționalizarea credinței și înțelegerea datului revelat cu ajutorul categoriilor filozofice au fost deci cauzele inițiale ale ivirii primelor secte creștine.

Răspunzînd acuzațiilor aduse de filozoful Cels, Origen adeverea că «...după cum cere Scriptura, e mai bine să accepți o credință prin gîndire și prin înțelepciune decît pîntr-o credință simplă, dar că în anumite împrejurări Logosul o dorește și pe aceasta din urmă, pentru ca să nu lași pe oameni cu totul descumpăniți» (p. 384).

Despre statutul canonic al lapsi-ilor și practica reprimirii acestora de către Biserica primară, Origen ne spune: «...Creștinii îi deplîng ca pe niște defuncți pentru că sînt ca niște pierduți și morți față de Dumnezeu, pe cei ce s-au lăsat bîruiți de o viață de plăceri sau de alte păcate. Dacă unul dovedește o schimbare serioasă, după un timp mai îndelungat decît cel de la prima inițiere, creștinii îl primesc din nou, ca și cum ar fi un înviat din morți, dar nu pun în nici o dregătorie de conducere a Bisericii lui Dumnezeu pe cei care au căzut după ce fuseseră primiți în creștinism» (p. 395).

Excerptele din dialogul cu filozoful Celsus (p. 359—467), în care găsim pagini de o adîncă cugetare, demne de cuprinsul oricărei antologii filozofice, rămîn printre primele tratate ale apologiei creștine. Tot în paginile acestor excerpte întîlnim cele mai adînci cugetări ale lui Origen despre rolul providenței (p. 420) și libertatea voînței sau liberul arbitru (p. 421—442; 482—490 etc.).

Referitor la Providența divină, Origen afirma printre altele că «Dumnezeu nu îndrumă sufletele numai în perspectiva să zicem a 50 de ani de viață pămîntească, ci în vederea veșniciei celei fără de sfîrșit, pentru că El a creat nestrîcătorească firea cea cugetătoare și înrudită cu El și sufletul cugetător nu-i exclus nici el de la vindecare, fiind mărginit oarecum numai la viața de aici de pe pămînt» (p. 431).

Referitor la liberul arbitru, Origen afirma că «Dumnezeu lasă pe oameni de multe ori nepedepsiți pentru ca valoarea morală a fiecăruia să fie examinată pe baza liberei lui hotărîri» (p. 430).

Învățătura Bisericii noastre despre dobîndirea mîntuirii ca rod al conlucrării libertății voînței omului cu harul divin își găsește în opera lui Origen o confirmare fericită (p. 430). Ea fusese formulată în Scriptura Noului Testament și adîncită de Părinții apostolici. Origen se făcuse și el exponentul acestei învățături apostolice. Combătînd predestinația, Origen subliniază procesul sinergetic în obținerea mîntuirii.

Sintetizînd doctrina sinergismului, Origen nota: «Nici voința noastră liberă nu poate lucra fără preștiința lui Dumnezeu, dar nici preștiința lui Dumnezeu nu ne poate sili să devenim mai buni, dacă nu colaborăm și noi la bine» (p. 442).

Despre doctrina predestinației, Origen ne informa că aceasta fusese plămădită de «cugetătorii greci», care «spun că urmarea faptului că Dumnezeu știe viitorul este că mîntuirea nu depinde de noi» (p. 456).

Doctrina predestinației reluată de corifeii reformei — Calvin, Luther, etc. — care-și are deci geneza în cugetarea filozofilor antici, a fost așadar, străină de învățătura Bisericii primare.

Textul de la Romani VIII, 28—29, revendicat atît de des de partizanii predestinației, este explicat de Origen astfel: «...privind Dumnezeu cu mare grijă înainte spre pornirea celor ce aveau să fie și înțelegînd impulsul spre cucernicie al unora din contemporanii noștri și cunoscîndu-le și dorința de a se dedica cu totul vieții virtuoză, Dumnezeu a ajuns să-i cunoască, în chipul acesta, mai dinainte, bine știind că El cunoaște și prezentul, dar prevede și cele viitoare. Și pe care i-a cunoscut mai dinainte că vor fi astfel, i-a și rînduit mai înainte să fie după chipul Fiului Său... Așadar, nu trebuie să credem că preștiința lui Dumnezeu este cauza celor ce vor veni în viitor...» (p. 479).

Combaterea astrologiei a fost o altă preocupare a marelui teolog (p. 461—467). Origen a condamnat orice încercare de interpretare a Scripturilor cu ajutorul datelor furnizate de astrologie. Pentru Origen, interpretarea Scripturilor trebuie să aibă ca scop dovedirea că «toate vin de la Dumnezeu cel bun, drept și înțelept, iar nu ca fiind rodul întîmplării, cum se gîndesc cei care au alunecat de pe calea dreptei judecăți» (p. 493).

Partea a doua a Scrierilor alese ale lui Origen se încheie cu un bogat indice scripturistic (p. 501—510), urmat de un indice real și onomastic (p. 510—523).

Prin traducerea și tipărirea operei exegetice la Noul Testament, a tratatului Despre Rugăciune și a Filocaliei, scrise de Origen acum 1740 de ani în urmă, teologia ortodoxă românească și-a adăugat un nou prinos la zestrea sa.

Din lectura acestui volum, cititorul român are posibilitatea să cunoască gîndirea teologică a uruia dintre cei mai mari și controversați teologi creștini. Opera sa exegetică vădește un zelos propovăduitor al Evangheliei, un bun cunoscător al tradiției biblice a Bisericii apostolice, și un erudit teolog. Torontul său de elocință sacră a fost alimentat de o vastă cultură teologică și profană. Nici unul dintre teologii pe care i-a avut Biserica pînă în prezent nu poate să mărturisească cu alfta îndreptățire ca și-a închinat cea mai mare parte a timpului cercetării Sfintei Scripturi. Origen însuși avea să mărturisească că nu a putut să se ferească «de această oboseală și să ocolească primejdia în care cad cei ce se apucă — prin vrerea lui Dumnezeu — să scrie lucrări de teologie» (p. 335). Oameni de talia lui nu au putut însă ocoli nici primejdia unor greșeli inerente stării de pionierat într-un domeniu atît de vast și pretențios, dar atît de adînc — ca cel al ermineuticii creștine — și nu a fost scutit nici de pornirile pătimase ale unora dintre confracții săi, contemporani sau urmași.

Adept al interpretării alegorice, Origen releva, în concluziile sale asupra pil-delor despre Împărăție, «că sînt unii ignoranți care nu cunosc tălmăcirea alegorică și nu pricep nimic din înțelesul duhovnicesc al Scripturilor, ci se încred doar în litera ei...» (p. 36). Dar, tocmai folosirea exagerată a alegoriei morale sau teologic-mistice l-a determinat pe Origen să enunțe unele învățături greșite. Stăpînit și de credința în inspirația verbală a Sfintei Scripturi, Origen a căutat să vadă în orice

text scripturistic un sens tainic, transcendent, chiar și acolo unde adevărul firesc și natural era vădit (p. 311).

Adînc cunoscător al înțelesului tainic al Scripturilor, Origen era îndreptățit să atenționeze pe exegeții creștini «că tălmăcirea parabolilor și asemănărilor nu este valabilă chiar în toate amănunțele lor, ci numai la cîteva din ele...» (p. 34). Cuvintele marelui teolog trebuie deci să rămîină un memento pentru cei care, forțînd textul biblic, încearcă să găsească sînsurile pe care le doresc ei, și nu pe cele care le sugerează textul scripturistic. În contextul acestor preocupări, Origen prezintă exegeților un exemplu de interpretare forțată a textului de la Matei XIII, 51. Cu acest prilej, Origen preciza că «...am forțat textul dacă am susține că nu sub forma interogativă, ci afirmativă a spus: Înțeles-ați toate acestea?...» (p. 35).

Scrisul său teologic — marcat de pecetea geniului — s-a răspîndit și păstrat prin copii stenografice a căror soartă nu a fost întocmai fericită. Aceasta a dus și la unele interpolări și parafrazări ale textului original.

Unele afirmații eronate, altele fără o argumentare suficientă, etc., ca de pildă cele despre natura ingerilor (p. 33—34), condițiile intrunite de un creștin pentru a se putea numi cărturar (p. 35—36), interpretarea alegorică a unor texte clare (p. 56, 185, 494 etc.), teoria preexistenței sufletelor (p. 165, 180, 441 etc.) umbresc din nefecire creația teologică, de geniu, a teologului alexandrinian.

Traducătorii au redat gîndirea lui Origen într-o formă stilistică adecvată scrisului teologic, nuanțînd și potențînd expresiile de natură exegetică. Folosindu-se de experiența acumulată prin traducerea volumului I din Scrierile alese ale lui Origen — exegeze la Vechiul Testament — autorii au izbutit să ne prezinte cu succes erminia lucrărilor unuia dintre cei mai mari teologi ai Bisericii Ortodoxe Răsăritene. Transpunînd gîndirea lui Origen în haina limbajului teologic actual, autorii au reușit totodată să imprime textului, cu o măiestrie inegalabilă, originalitatea și claritatea autorului. De aceea, această fericită traducere a izbutit să ne redea un text autentic, să recreeze textul original, oferindu-ne, în același timp și pagini de certă valoare literară.

Vrăjiți de căldura stilului, de varietatea și bogăția tematică dezbătute și de originalitatea scrisului genialului teolog alexandrinian, traducătorii au adus prin munca lor de tălmăcire a gîndirii lui Origen în graiul românesc o rugăciune de pomnînire în cinstea celui care «poate fi socotit cu adevărat întemeietorul studiului științific al Sfintei Scripturi» (vol. I, p. 6). Un alt merit al traducătorilor — și nu mai puțin însemnat — este și acela de a fi reușit să reconsidere adevărul despre viața și opera lui Origen. Așa după cum mărturisea și părintele profesor dr. T. Bodogae, «cu toate că în decursul veacurilor informațiile privind viața și opera lui au fost crunt denaturate, cercetările din ultimele decenii vin să dovedească, pe măsură ce se descoperă noi texte din opera lui, că adevărul în cazul Origen încă nu-i cunoscut deplin» (vol. I, p. 8).

Ultimul merit — dar nu cel din urmă — al traducătorilor este acela de a familiariza pe creștinii și teologii ortodocși români cu gîndirea genialului teolog alexandrinian.

Deși traducătorii și-au propus să transpună în graiul românesc doar «o parte din cele mai reprezentative lucrări ale lui Origen» (vol. I, p. 7), florilegiul scripturistic al lui Origen (183—253) ne dă, totuși, posibilitatea de a cunoaște gîndirea marelui teolog, mistuit de palîma cunoașterii și luminat de flacăra credinței în Dumnezeu iubirii.

Gîndirea creatoare a genialului teolog alexandrinian a fost cunoscută, apreciată și apărută și de ierarhii și teologii Bisericii străromâne. Așa după cum am arătat, mitropolitul Teotim al Tomisului declara în anul 401 că nu vrea să dezonoreze «memoria unui om, care de mult timp a murit în sfințenie» și nu și-a putut îngădui îndrăzneala să condamne «niște opere, pe care nu le-au osîndit înaintașii noștri»².

Păstrător făcîndu-se aceluiasi duh de cinstire al înaintașilor noștri — care au știut să păstreze cu sfințenie cele predanșite de părinții cei dintru început — părințele profesor dr. T. Bodogae nu numai că nu și-a îngăduit să condamne niște opere pe care nu le-au osîndit nici părinții de odinioară ai Bisericii noastre, dar a adus și o nouă rază de lumină în cunoașterea și înțelegerea gîndirii marelui teolog alexandrinian.

Atitudinea pe care o vedește pentru Origen și opera sa părintele profesor dr. T. Bodogae, în studiul său introductiv, și inițiativa Întîistătătorului Bisericii noastre, părintele patriarh dr. Iustin Moisescu, de a se tipări, în traducere, opera genialului teolog alexandrinian, se înscriu deci în aria preocupărilor și a poziției dintotdeauna pe care au avut-o părinții Bisericii noastre pentru Origen și opera sa.

Trebuie să mărturisim totuși și un regret. La fiecare lucrare a lui Origen, încorporată în acest volum, traducătorul ne mărturisește, cu onestitate, de altminteri, că «pentru iconomia lucrării de față am socotit necesar să mă mărginesc doar la fragmentele amintite...» (p. 143). Păcat! Ar fi meritat osteneala ca și celelalte fragmente ale lucrărilor respective — cunoscute și editate pînă în prezent — să fi văzut lumina tiparului în graiul cel dulce românesc.

În prefața volumului — intitulată în mod sugestiv «În loc de prefață» — eminentul teolog preot profesor dr. T. Bodogae avea, de altfel, să mărturisească: deși «...sîntem departe de a fi putut prezenta tot ce-i esențial din opera imensă a acestui mare comentator și evlavios creștin atît de febril studiat și adîncit de cercetătorii cei mai diverși af ultimilor cincizeci de ani..., toluși..., așa cum spunea el (în Selecțiunii la Ps. 150), cititorii își vor putea da seama, parcurgînd aceste fragmente, că face și el parte din «orga sufletelor active și contemplative, care intonează armonic laude la adresa Celui Atotputernic» (p. 5). Într-adevăr, paginile acestui volum oferă cititorului nu numai satisfacția de a se împărtăși de gîndirea unui teolog cu posibilități și preocupări intelectuale multiple, din perioada pre-niceeană — ci și îndemnul de a se înrogmenta în rîndul sufletelor active și contemplative care intonează armonic laude la adresa Celui Atotputernic.

Nu ne rămîne deci să așteptăm cu nerăbdare volumul III din opera acestui «mare mucenic al culturii creștine» (vol. I, p. 13), despre care părintele prof. T. Bodogae ne înștiința încă din studiul introductiv la volumul I (p. 11).

Pr. Asist. Dr. NICOLAE DURĂ

2. Socrate, *op. cit.*, cf. Pr. Prof. T. Bodogae, *Studiu introductiv la Origen, Scrieri alese*, Partea I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 10.